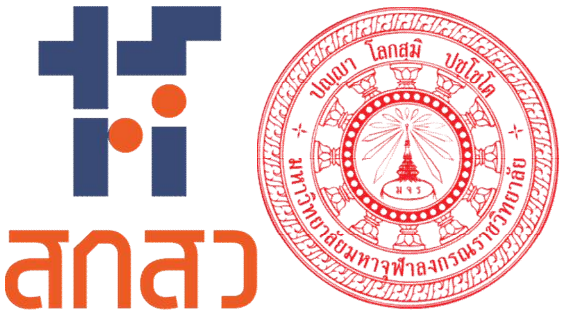

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนากฎหมายว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

Development of Laws for Handling Monks Leaving the Monkhood

โดย

ผศ.สมศักดิ์ สุกเพ็ง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766023

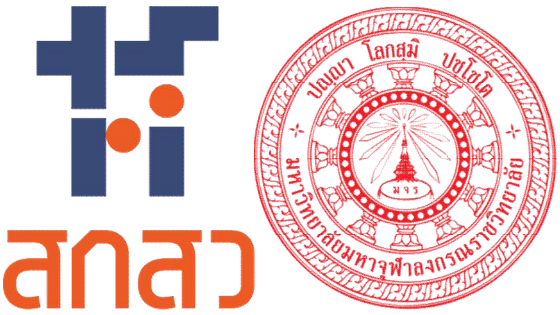

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนากฎหมายว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

Development of Laws for Handling Monks Leaving the Monkhood

โดย

ผศ.สมศักดิ์ สุกเพ็ง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766023

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Development of Laws for Handling Monks Leaving the Monkhood

by

Asst. Prof. Somsak Sukpeng

Social of Faculty Mahachulalongkornrajavidayalaya University

B.E.2566

Research Project Funded

By Science Research and Innovation Promotion Fund

MCU RS 800766023

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การพัฒนากฎหมายว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

ผู้วิจัย: ผศ.สมศักดิ์ สุกเพ็ง

ส่วนงาน: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๖

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และพัฒนาการที่เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ (๒) เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของพุทธวินัยบัญญัติและของประเทศไทย รวมทั้งของต่างประเทศ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ และ (๔) เพื่อนำเสนอร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสารและนำข้อมูลจากเอกสารที่รวบรวมมาทั้งเอกสารภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศมาวิเคราะห์เพื่อค้นหาปัญหาและหาแนวทางแก้ไขต่อไป

ผลวิจัยพบว่า กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศยังมีปัญหาและข้อบกพร่อง คือ (๑) บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ยังขาดความชัดเจนถึงอำนาจของเจ้าพนักงานในการสั่งให้พระภิกษุสละสมณเพศ รวมทั้งยังขาดความชัดเจนถึงหลักเกณฑ์และวิธีการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา หรือต้องจำคุก กักขัง หรือขัง (๒) ยังขาดบทบัญญัติเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณซึ่งมาตรา ๒๗ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ กำหนดให้ตราในกฎมหาเถรสมาคม (๓) บทบัญญัติแห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ ยังมีข้อบกพร่องทั้งระยะเวลาที่บังคับให้สละสมณะเพศและโทษอาญา (๔) เมื่อมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศแล้วก็ยังไม่ยอมสละ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ และฉบับที่ ๒๑ กำหนดมาตรการขั้นสุดท้ายแต่เพียงให้รับโทษอาญาและให้ขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ แต่ยังคงมีปัญหาว่าบุคคลนั้นพ้นฐานะความเป็นภิกษุแล้วหรือไม่เมื่อใด และ (๕) โทษของการไม่สละสมณเพศภายในเวลาที่กำหนดก็ยังไม่เหมาะสม

จากประเด็นปัญหาข้างต้น (๑) ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ โดยกำหนดให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจในการออกหลักเกณฑ์และวิธีการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศทั้งแบบวาจาและแบบลายลักษณ์อักษรกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาหรือต้องจำคุก กักขัง หรือขัง และให้พนักงานสอบสวนและพนักงานเจ้าหน้าที่จัดดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการดังกล่าวเท่านั้น นอกจากนี้ควรให้มีสถานทัณฑกรรมซึ่งต้องมิใช่สถานีตำรวจหรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งคดีอยู่ระหว่างชั้นสอบสวนและพระภิกษุยังไม่ยินยอมสละสมณเพศ ทั้งนี้ เพื่อจะได้ไม่ต้องจำขังพระภิกษุทั้งผ้าเหลือง (๒) ควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ โดยกำหนดให้มีคณะบุคคลหนึ่งมีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยนำลักษณะ ๒ ว่าด้วยผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม ข้อ ๗ ถึงข้อ ๑๐ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม (๓) ควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ โดยกำหนดให้เมื่อมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศแล้วต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย หากฝ่าฝืนต้องได้รับโทษอาญาในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ (๔) ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศพ้นจากความเป็นพระภิกษุเมื่อพ้นกำหนดสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น และ (๕) โทษของการไม่สละสมณเพศควรให้มีโทษปรับหรือทั้งจำทั้งปรับด้วย

Research Title: Development of Laws for Handling Monks Leaving the Monkhood

Researchers: Asst. Prof. Somsak Sukpeng

Department: Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2566 / 2023

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research are (1) to study concepts, theories, and developments related to Arrangement for monks to renounce monastic sex. (2) To study legal measures regarding the arrangement. Proceed to have monks renounce their monastic gender according to the Buddhist Vinaya Code and those of Thailand as well as those from abroad. (3) To study and analyze problems, obstacles and solutions for solving problems. Monks renounce monastic sex, and (4) to present a draft law regarding arrangements for monks to renounce monastic sex. This research uses a document research method and brings information from all documents collected. Thai and foreign languages related to the arrangements for monks to renounce monasticism are analyzed. To find problems and find solutions.

The results of the research found that the rules regarding arrangements for monks to renounce monastic sex still have problems and shortcomings, namely (1) the provisions of the Sangha Act B.E. 2505 still lack clarity. The authority of officials to order monks to renounce monasticism. There is also a lack of clarity regarding the criteria. And the method of arranging for monks to renounce monastic sex in cases where a monk is arrested and accused of committing a criminal offense or is imprisoned, detained, or imprisoned. (2) there is still a lack of provisions regarding the authority to decide renounce Monks, in the case of monks who regularly violate the Dhamma and Discipline, Section 27,paragraph two of the Sangha Act. Required to be enacted in the rules of the Sangha Supreme Council. (3) Provisions of The 11th edition of the Supreme Sangha Law still has flaws in both the period in which it is compulsory to renounce the monastic life and the criminal punishment. (4) when there is a final decision to renounce the monastic life,

he still refuses to renounce it. The Supreme Sangha Laws No. 11 and No. 21 stipulate final measures only to accept criminal punishment and request protection. To the official But there is still the problem of whether or not that person has passed away from the status of a monk, and (5) The penalties for not disrobing within the specified time is still inappropriate.

From the above issues (1) Section 25 and Section 30 should be amended. Sangha Act By specifying that the Sangha Supreme Council has the authority to issue rules and procedures Proceed for monks to renounce monasticism both verbally and in writing in the event that a monk is arrested. You must be found to have committed a criminal offense or be imprisoned, detained, or imprisoned, and the investigating officer and Competent officials will proceed according to the aforementioned rules and methods only. In addition, there should be a place Penitentiary which must not be a police station or a place where the accused is controlled by the investigating officer in the case A monk was arrested and accused of committing a criminal offense. The case is currently under investigation and the monk has not yet been arrested. Agree to renounce monastic sex so that monks do not have to be imprisoned in yellow robes. (2) the Sangha Rules No. 21 should be amended by Established that there should be a group of persons who have the power to decide for monks to renounce their monastic gender in the case of monks who are guardians of the Sangha. Behavior that violates the Dhamma and Vinaya is made more clear by taking into account two characteristics of those with authority. Nikakarma, Clauses 7 to 10 of the Sangha Rules No. 11 come into force mutatis mutandis. (3) The rules should be amended. The Sangha Supreme Council No. 11 stipulates that when there is a final decision to renounce the monastic life, one must abstain from it. Within three days from the date of knowing the decision If violated, you will be punished with a criminal penalty in Section 43. The Sangha Act. (4) It shall be considered that the monk who is to be judged The end of the monkhood is freed from being a monk. A monk has passed three days from the date of receipt. Know that decision, and (5) Penalties for not disrobing should include fines or both imprisonment and fines.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ที่คอยให้คำชี้แนะแนะนำ ให้คำปรึกษาทำให้เนื้อหางานวิจัยชิ้นนี้ให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยมีความสำนึกในพระคุณของท่าน ซึ่งสละเวลาพร้อมทั้งให้คำปรึกษาและนำแก้ไขงานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ นอกจากนี้ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่คอยให้กำลังใจ ให้คำปรึกษาในกระบวนการ ขั้นตอน และรูปแบบในการทำวิจัยให้เป็นไปตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัยทุกประการ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่เป็นประธานคณะกรรมการสอบงานวิจัย และกรรมการทุกท่านที่มีส่วนสำคัญในการทำให้เนื้อหาในการศึกษาวิเคราะห์มีความถูกต้องสมบูรณ์ครบทุกประการและเป็นไปตามวัตถุประสงค์

คุณความดีอันเกิดจากความสำเร็จของงานวิจัยนี้ต้องขอบคุณคณะทำงานของสถาบันวิจัยทุกท่านที่ให้กำลังใจและช่วยเหลือในด้านข้อมูลด้วยดีตลอดมา และครอบครัวที่เอาใจใส่เรื่องความเป็นอยู่และเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในการศึกษาตลอดมา ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าผลการวิจัยครั้งนี้คงจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาด้านนิติศาสตร์ตามสมควร ฉะนั้นหากมีความสำเร็จใดๆ เกิดขึ้นก็เริ่มต้นจากความเมตตาของท่านที่กล่าวมาทั้งหมดนี้

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปีงบประมาณ ๒๕๖๖

สมศักดิ์ สุกเพ็ง

๕ มีนาคม ๒๕๖๖

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ค
กิตติกรรมประกาศ.....จ
สารบัญ.....ฉ
สารบัญตาราง.....ญ
สารบัญแผนภูมิ.....ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....๑
๑.๒ คำถามวิจัย.....๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....๖
๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย.....๖
๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....๗
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....๗
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย.....๘
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....๘
บทที่ ๒ แนวความคิด ทฤษฎี และพัฒนาการเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ.....๑๐
๒.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ.....๑๐
๒.๑.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษพระภิกษุ.....๑๑
๒.๑.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับประเภทคดี.....๑๒
๒.๑.๓ แนวความคิดเกี่ยวกับวิธีพิจารณาและกำหนดโทษพระภิกษุ.....๑๘
๒.๒ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับรัฐ.....๓๙
๒.๒.๑ ทฤษฎีสองอำนาจ.....๔๐
๒.๒.๒ ทฤษฎีดาบสองเล่ม.....๔๓
๒.๒.๓ ทฤษฎีสองอาณาจักร.....๔๗
๒.๒.๔ ทฤษฎีเหตุผลของรัฐ.....๔๘

๒.๒.๕ ทฤษฎีฆราวาสนิยม.....๕๐
๒.๓ พัฒนาการเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของไทย.....๕๘
๒.๓.๑ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ สมัยสุโขทัย.....๕๘
๒.๓.๒ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ สมัยอยุธยา.....๖๓
๒.๓.๓ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ สมัยธนบุรี.....๗๐
๒.๓.๔ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.....๗๔
๒.๓.๕ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ สมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.....๘๐
๒.๓.๖ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ สมัยรัชกาลที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.....๙๐
บทที่ ๓ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามกฎหมาย ของไทยในปัจจุบันและสากลรวมทั้งต่างประเทศ.....๑๐๖
๓.๑ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามกฎหมาย ของไทยในปัจจุบัน.....๑๐๖
๓.๑.๑ การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ.....๑๐๘
๓.๑.๒ ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ.....๑๒๔
๓.๑.๓ การบังคับตามคำวินิจฉัย.....๑๒๘
๓.๑.๔ แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ.....๑๓๑
๓.๑.๕ โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ.....๑๓๓
๓.๒ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของสากลและ ต่างประเทศ.....๑๔๐
๓.๒.๑ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ของสากล.....๑๔๐
๓.๒.๒ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ของต่างประเทศ.....๑๕๗

บทที่ ๔ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ.....๑๕๒

๔.๑ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ.....๑๕๓

๔.๑.๑ ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ.....๑๕๓

๔.๑.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ.....๒๐๒

๔.๒ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ.....๒๐๒

๔.๒.๑ ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ.....๒๐๒

๔.๒.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ.....๒๑๖

๔.๓ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย.....๒๑๗

๔.๓.๑ ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย.....๒๑๗

๔.๓.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย.....๒๓๐

๔.๔ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ.....๒๓๒

๔.๔.๑ ปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ.....๒๓๒

๔.๔.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ.....๒๓๗

๔.๕ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ.....๒๓๘

๔.๕.๑ ปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ.....๒๓๘

๔.๕.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ.....๒๔๖

บทที่ ๕ สรุปและเสนอแนะ.....๒๔๗

๕.๑ สรุป.....๒๔๗

๕.๑.๑ ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ.....๒๔๘

๕.๑.๒ ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ.....๒๕๐

๕.๑.๓ ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย.....๒๕๒

๕.๑.๔ ปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุ
กระทำการสละสมณเพศ.....๒๕๔
๕.๑.๕ ปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ.....๒๕๔
๕.๒ เสนอแนะ.....๒๕๕
๕.๒.๑ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ.....๒๕๕
๕.๒.๒ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ.....๒๕๖
๕.๒.๓ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย.....๒๕๗
๕.๒.๔ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุ
กระทำการสละสมณเพศ.....๒๖๐
๕.๒.๕ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ.....๒๖๑
บรรณานุกรม.....๒๖๒
ภาคผนวก.....๒๖๘
ผนวก ก ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ๒๖๙
ผนวก ข ร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลง
นิคหกรรม แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....) ๒๗๒
ผนวก ค ร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุ
สละสมณเพศ แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....).....๒๗๕
ผนวก ง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....๒๗๗
ผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....๒๗๘
ประวัติผู้วิจัย.....๒๗๙

สารบัญตาราง

ตารางที่ หน้า

๔.๑ ข้อห้ามตามกฎหมายและข้อห้ามทางปกครองในประวัติศาสตร์กฎหมายไทย.....๑๙๗

๔.๒ เปรียบเทียบผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยตามกฎหมายของไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ๒๐๖

๔.๓ เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศในปัจจุบันกับมิติประวัติศาสตร์กฎหมาย.....๒๓๙

๔.๔ เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศของไทยกับลาว.....๒๔๑

๔.๕ เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ.....๒๔๒

๔.๖ เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในกลุ่มประเภทความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ.....๒๔๓

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ หน้า

๑.๑ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย.....๘

ปณฺณา โลกสฺมิ ปชฺโชโต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการอ้างอิง โดยระบุเล่ม/ข้อ/หน้าหลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒ หมายถึง วินัยปิฎก ปริวารวรรค พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ ๘ ข้อที่ ๓๓๔ หน้า ๕๐๒

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระไตรปิฎก = เล่ม/ข้อ/หน้า

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จู. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จูฬวรรค (ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
องฺ.ปญฺจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
องฺ.สตฺตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน[๑] โดยพระภิกษุเป็นผู้มีหน้าที่สำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”[๒]

พระภิกษุ ซึ่งหมายถึง ชายที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนานั้นจะต้องมีคุณสมบัติและผ่านการพิธีอุปสมบทในอุโบสถโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัยและกฎมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวข้องก่อน เช่น ต้องเป็นชายมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปีนับแต่ปฏิสนธิมา[๓] ต้องไม่เป็นคนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน ไม่เป็นคนหลบหนีราชการ ไม่เป็นคนต้องหาในคดีอาญา ไม่เป็นคนเคยถูกตัดสินจำคุกโดยฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ ไม่เป็นคนถูกห้ามอุปสมบทเด็ดขาดทางพระศาสนา[๔] ต้องมีพระอุปัชฌาย์ในการให้อุปสมบท[๕] เป็นต้น โดยข้อมูลจำนวนพระภิกษุในประเทศไทยจากข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๕ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่าพระภิกษุในประเทศไทยมีจำนวน ๒๐๗,๘๗๕ รูป แยกเป็นสังกัดมหานิกาย จำนวน ๑๘๓,๑๓๑ รูป สังกัดธรรมยุต จำนวน ๒๔,๖๘๕ รูป สังกัดจีนนิกาย จำนวน ๔๔ รูป และสังกัดอนัมนิกาย จำนวน ๑๐

พระภิกษุซึ่งอุปสมบทโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัยและกฎมหาเถรสมาคมย่อมเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การให้พระภิกษุสละสมณเพศต้องปรากฏว่าพระภิกษุนั้นกระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์และได้รับการตัดสินโทษถึงขั้นให้สละสมณเพศตามมาตรา ๑๕ จัตวา ซึ่งกำหนดว่าเพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัย

---

[๑]รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๖๗ วรรคสอง.

[๒]**วิ.มหา.** (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๓]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔-๕.

[๔]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ข้อ ๑๔.

[๕]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ข้อ ๑๒.

[๖]สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๕,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๕), หน้า ๑๕.

และเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้ พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษ ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ[๗] หรือพระภิกษุนั้นต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามมาตรา ๒๗ ซึ่งกำหนดว่าเมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ (๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น (๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ (๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง (๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ[๘] หรือพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ ซึ่งกำหนดว่าพระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้[๙] หรือพระภิกษุต้องจำคุก กักขังหรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ ซึ่งกำหนดว่าเมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น[๑๐]

โดยทั่วไปแล้วหากบุคคลหรือพระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาเมื่อผู้ต้องหาถูกควบคุมอยู่และยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาลพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการย่อมมีอำนาจปล่อยชั่วคราวได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าพระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาหากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นอกจากนี้ เมื่อจะต้องส่งพระภิกษุเข้าไปรับโทษจำคุกในเรือนจำ หรือเข้าไปรับโทษกักขังในสถานที่กักขัง หรือจะต้องส่งพระภิกษุเข้าไปขังตามหมายขัง ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการให้

---

[๗] พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๕ จัตวา.

[๘] พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๗.

[๙] พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๙.

[๑๐] พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๓๐.

พระภิกษุสละสมณเพศก่อนตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แต่การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่จักต้องจัดดำเนินการอย่างไรนั้นกลับไม่มีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ชัดเจน อีกทั้งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ข้อ ๗ ก็ระบุว่า กรณีที่พระภิกษุต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศไม่สึกภายในสามวัน ให้พระภิกษุผู้มีหน้าที่จัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย[๑๐] ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวก็ได้ให้อำนาจแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามคำวินิจฉัย แต่การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศพนักงานเจ้าหน้าที่จักต้องปฏิบัติหรือจัดดำเนินการอย่างไรนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ จึงมีปัญหาว่าพนักงานสอบสวนและพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศอย่างไร ได้บ้าง ตัวอย่างเช่น จำเลยเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จำเลยถูกเจ้าพนักงานตำรวจจับกุมในข้อหามีวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทไว้ในครอบครองโดยฝ่าฝืนกฎหมาย ในการดำเนินคดีแก่จำเลยพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว หลังจากจับกุมจำเลยในข้อหามีวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทไว้ในครอบครองโดยฝ่าฝืนกฎหมายแล้ว พนักงานสอบสวนได้พาจำเลยไปที่วัด บ. เพื่อให้จำเลยสึก แต่จำเลยไม่ยอมสึก และเจ้าอาวาสวัด บ. ก็ไม่ยอมสึกให้ พนักงานสอบสวนจึงพาจำเลยกลับไปที่สถานีตำรวจและจัดให้จำเลยลาสิกขาต่อหน้าพระพุทธรูปที่อยู่บนสถานีตำรวจ จำเลยสละสมณเพศโดยพนมมือต่อหน้าพระพุทธรูปซึ่งอยู่บนสถานีตำรวจ และกล่าวคำว่า “ข้าพเจ้าขอลาสึกก่อน” หลังจากนั้นจำเลยถอดสบงและจีวรเองแล้วเจ้าพนักงานตำรวจได้นำเสื้อยืดคอกลมและกางเกงขาสั้นเอวยางยืดมาให้จำเลยใส่แทน ต่อมาจำเลยได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวระหว่างสอบสวน เมื่อจำเลยพ้นจากการคุมขังแล้วจำเลยได้แต่งกายเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ศาลฎีกาเห็นว่า จากพฤติการณ์ดังกล่าวจำเลยย่อมเข้าใจได้ว่าจำเลยยังไม่ขาดจากความเป็นพระภิกษุเนื่องจากจำเลยไม่สมัครใจลาสิกขาและการดำเนินการให้จำเลยสละสมณเพศกระทำโดยพลการของเจ้าพนักงานตำรวจ (คำพิพากษาฎีกาที่ ๖๗๘๒/๒๕๔๓) ประเด็นตามข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายข้างต้นมีปัญหาว่า

ประการที่หนึ่ง การที่พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจดุลพินิจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศโดยได้จัดให้พระภิกษุลาสิกขาต่อหน้าพระพุทธรูปที่อยู่บนสถานีตำรวจ พระภิกษุสละสมณเพศโดยพนมมือต่อหน้าพระพุทธรูปซึ่งอยู่บนสถานีตำรวจ และกล่าวคำว่า “ข้าพเจ้าขอลาสึกก่อน” หลังจากนั้นพระภิกษุได้ถอดสบงและจีวรเองแล้วเจ้าพนักงานตำรวจได้นำเสื้อยืดคอกลมและกางเกงขาสั้นเอวยางยืดมาให้ใส่แทน พระภิกษุรูปดังกล่าวขาดจาก

---

[๑๐]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ข้อ ๗.

ความเป็นพระภิกษุแล้วหรือไม่ ซึ่งคำพิพากษาของศาลฎีกาข้างต้นก็มิได้วินิจฉัยโดยตรง หรือหากพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ดุลพินิจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศโดยวิธีการอื่น เช่น ใช้อำนาจถอดสบงและจีวรของพระภิกษุแล้วนำเสื้อและกางเกงมาให้ใส่แทน โดยพระภิกษุมิได้เปล่งวาจาลาสิกขา พระภิกษุรูปดังกล่าวขาดจากความเป็นพระภิกษุแล้วหรือไม่ เนื่องจากหากขาดจากความเป็นพระภิกษุแล้วพรรษาย่อมสิ้นสุดไปด้วย ส่งผลกระทบต่อสิทธิของพระภิกษุเพราะพรรษามีความสำคัญแก่พระภิกษุในหลายประการ เช่น พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ต้องมีพรรษาพ้น ๑๐[๑๒] พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีพรรษาพ้น ๕[๑๓] พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ต้องมีพรรษาพ้น ๕[๑๔] พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีพรรษาพ้น ๕[๑๕] พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีพรรษาพ้น ๑๐[๑๖] พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีพรรษาพ้น ๑๐[๑๗] เป็นต้น

ประการที่สอง การกระทำของพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งใช้อำนาจดุลพินิจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศด้วยวิธีหนึ่งวิธีใดในประการที่หนึ่ง เป็นการกระทำโดยพลการหรือไม่ เนื่องจากหากไม่ถือเป็นการกระทำโดยพลการย่อมมีผลในทางคุ้มครองพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น หากมีผู้ดูหมิ่นหรือต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงานหรือข่มขืนใจเจ้าพนักงานให้ปฏิบัติการอันมิชอบด้วยหน้าที่หรือให้ละเว้นการปฏิบัติการตามหน้าที่ ผู้กระทำการดังกล่าวก็จะต้องรับโทษตามมาตรา ๑๓๖ มาตรา ๑๓๗ มาตรา ๑๓๘ และมาตรา ๑๓๙ แห่งประมวลกฎหมายอาญา แล้วแต่กรณี แต่หากถือเป็นการกระทำโดยพลการ ย่อมมีความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ เช่น ความผิดฐานเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือโดยทุจริตตามมาตรา ๑๕๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้นหากได้มีหลักเกณฑ์การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศที่เหมาะสมชัดเจนก็จะเป็นการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัดด้วย

---

[๑๒]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ.๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ข้อ ๘ (๒).

[๑๓]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ข้อ ๒๖ (๑).

[๑๔]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๙ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ข้อ ๔ วรรค ๕.

[๑๕]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ข้อ ๒๒ (๑).

[๑๖]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ข้อ ๑๘.

[๑๗]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ข้อ ๑๔ (๑).

ประการที่สาม หากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ใช้อำนาจดุลพินิจจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศด้วยวิธีหนึ่งวิธีใดแล้วได้กลับมาแต่งกายเป็นพระภิกษุอีกเพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนเป็นพระภิกษุ มีปัญหาว่าบุคคลนั้นจะมีความผิดฐานแต่งกายเป็นนักบวชโดยมิชอบตามมาตรา ๒๐๘ แห่งประมวลกฎหมายอาญาหรือไม่ เนื่องจากอาจปฏิเสธได้ว่าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่มิได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติ จึงไม่ขาดจากความเป็นพระภิกษุย่อมกลับครองผ้ากาสาวพัสตร์ได้โดยมิต้องอุปสมบทใหม่

การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศจึงมีความสำคัญ เพราะกระทบต่อชื่อเสียงและสิทธิเสรีภาพของบุคคล ตลอดจนความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชน ด้วยเหตุนี้โครงการวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาถึงความเป็นไปได้ที่จะมีการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศให้ชัดเจนมีความเหมาะสมยิ่งขึ้นเพื่อประดิษฐานพระธรรมวินัยให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองให้การปกครองสังฆมณฑลเป็นไปตามแบบแผนอันเรียบร้อย ทั้งนี้ เพื่อความรุ่งเรืองถาวรแห่งพระพุทธศาสนา

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศมีแนวความคิด ทฤษฎี และพัฒนาการที่เกี่ยวข้องอย่างไร

๑.๒.๒ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของพุทธวินัยบัญญัติซึ่งเป็นกฎเกณฑ์อันเป็นสากลมีกฎเกณฑ์อย่างไร

๑.๒.๓ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของประเทศไทยและต่างประเทศมีกฎเกณฑ์อย่างไร

๑.๒.๔ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของประเทศไทยในปัจจุบันมีปัญหาอุปสรรคอย่างไร และจักมีแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคดังกล่าวได้อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และพัฒนาการที่เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๑.๓.๒ เพื่อศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของพุทธวินัยบัญญัติและของประเทศไทย รวมทั้งของต่างประเทศ

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๑.๓.๔ เพื่อนำเสนอร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ๒ ด้าน คือ

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้จะเน้นศึกษาค้นคว้าเนื้อหาในประเด็นที่เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ และมีเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับแนวความคิดทฤษฎีทั่วไปที่เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยมีประเด็นของเนื้อหา ๔ ประเด็นหลัก คือ (๑) เนื้อหาเกี่ยวกับแนวความคิด และทฤษฎี และพัฒนาการที่เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ (๒) เนื้อหาว่าด้วยกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของประเทศไทยและของสากล ได้แก่ กฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติ รวมทั้งของต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศลาว และประเทศศรีลังกา (๓) เนื้อหาว่าด้วยการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ และ (๔) เนื้อหาเกี่ยวกับข้อเสนอแนะที่เหมาะสมและนำเสนอร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนกฎพระสงฆ์ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ รวมถึงกฎมหาเถรสมาคม ระเบียบมหาเถรสมาคม คำสั่งมหาเถรสมาคม สังฆาณัติ มติมหาเถรสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และใช้เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องว่าด้วยเรื่องการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ การบังคับตามคำวินิจฉัย แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ และโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ ยังมีข้อบกพร่องและขาดประสิทธิภาพ สมควรที่จะต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังกล่าวให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ **พระภิกษุ** หมายถึง ชายที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา

๑.๖.๒ **สมณเพศ** หมายถึง สภาพของภิกษุ

๑.๖.๓ **สละสมณเพศ** หมายถึง การให้พระภิกษุสละเพศพระภิกษุเพราะเหตุอื่นจากนิคหกรรมให้สึก โดยคณะสงฆ์บังคับเองหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเป็นผู้บังคับ

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ค้นคว้าและสำรวจทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายในประเด็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศโดยอาศัยการศึกษาทั้งเอกสารทางวิชาการ กฎหมายต่างประเทศ กฎหมายไทย และกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติในพระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยแล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์อันจะทำให้เห็นถึงแนวโน้ม ความเป็นไปได้ของการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากพระไตรปิฎกในส่วนของพระวินัยปิฎกซึ่งเป็นกฎเกณฑ์อันเป็นหลักสากลที่คณะสงฆ์เถรวาทในประเทศต่างๆ ทั่วโลกยึดถือ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชกำหนดของพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าด้วยศีลสิกขาบท จ.ศ. ๑๑๓๕ กฎพระสงฆ์ จ.ศ. ๑๑๒๔ – จ.ศ. ๑๑๖๗ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ กฎมหาเถรสมาคม ได้แก่ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๙ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ รวมทั้งระเบียบมหาเถรสมาคม คำสั่งมหาเถรสมาคม สังฆาณัติ ประกาศคณะสงฆ์ มติมหาเถรสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เฉพาะในขอบเขตของการค้นหาแนวทางการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ดังนั้น ประเด็นวิจัยจึงจำกัดขอบเขตอยู่ในประเด็นของการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศเท่านั้น

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิจัยดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๑

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

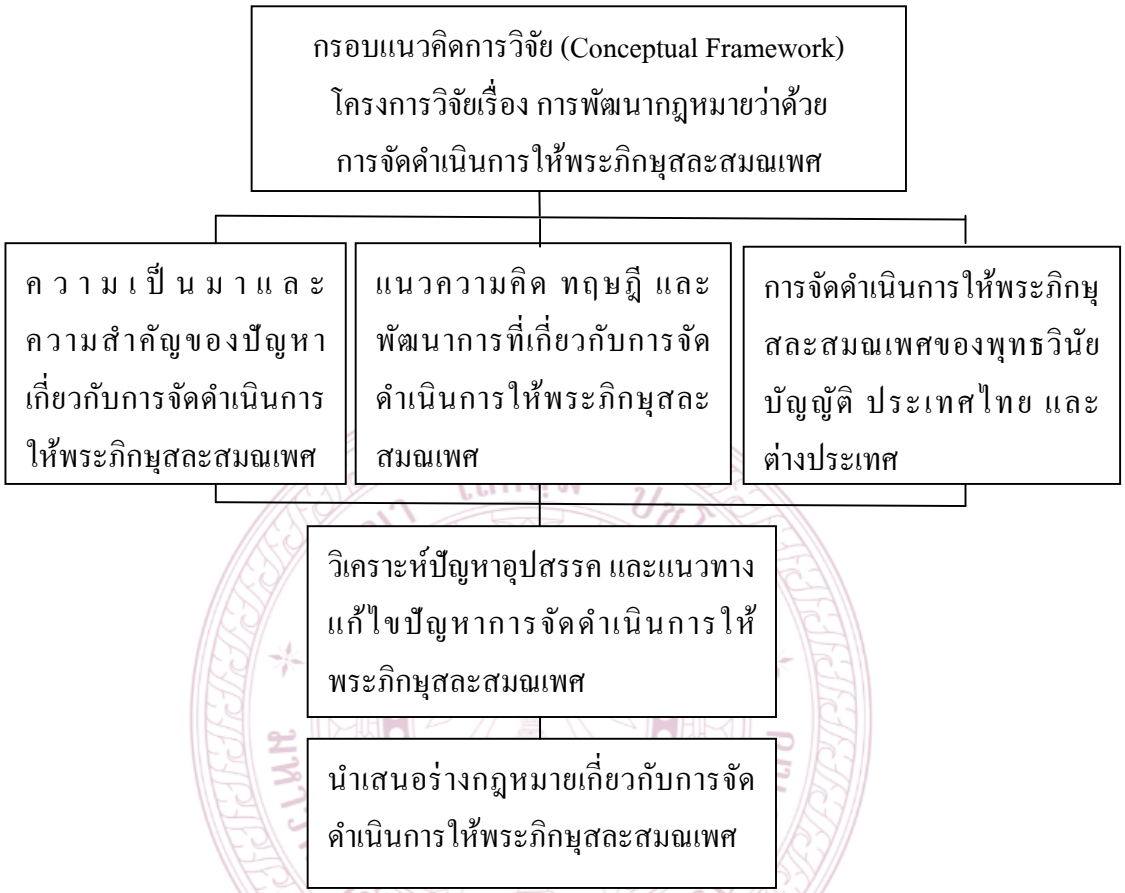

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ” ฉบับนี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และนำข้อมูลจากเอกสารที่รวบรวมมาทั้งเอกสารภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศมาวิเคราะห์เพื่อค้นหาปัญหาและหาแนวทางแก้ไขต่อไป

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๙.๑ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑) ทำให้ทราบแนวความคิด ทฤษฎี และพัฒนาการที่เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๒) ทำให้ทราบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของพุทธวินัยบัญญัติและของประเทศไทย รวมทั้งของต่างประเทศ

๓) ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๔) ได้ร่างกฎหมายที่เหมาะสมเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๑.๕.๒ หน่วยงานที่ได้รับประโยชน์

๑) มหาวิทยาลัยและสถานศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้ข้อมูลการพัฒนากฎหมายว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศประกอบการเรียนการสอนในรายวิชากฎหมายคณะสงฆ์ของไทยและรายวิชากฎหมายเกี่ยวกับการลงนิคหกรรม

๒) หน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมาย ใช้เป็นแนวทางในการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๒

แนวความคิด ทฤษฎี และพัฒนาการเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และพัฒนาการเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยพัฒนาการเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศนั้นศึกษาของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ฉบับปัจจุบัน

๒.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

สมัยพุทธกาลในตอนแรกที่ยังมีพระภิกษุน้อยอยู่ การปกครองก็ไม่สู้ต้องการเท่าไรนัก พระภิกษุสาวกทั้งปวงได้ประพฤติตามปฏิปทาของพระศาสดาและทราบพระศาสนาทั่วถึง ครั้นพระภิกษุมีมากขึ้นโดยลำดับกาล และกระจายกันอยู่ ไม่ได้รวมเป็นหมู่เดียวกัน การปกครองก็ต้องการมากขึ้นตามกัน คนเราที่อยู่เป็นหมวดหมู่จะอยู่ตามลำพังไม่ได้เพราะมีอัธยาศัยต่างกัน มีกำลังไม่เท่ากัน ผู้มีอัธยาศัยหยาบและมีกำลังมาก ก็จะข่มเหงคนอื่น คนสุภาพและคนมีกำลังน้อย ก็จะอยู่ไม่เป็นสุข ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงได้ตรากฎหมายขึ้น ห้ามปรามไม่ให้คนประพฤติในทางผิด และวางโทษแก่ผู้ล่วงละเมิดไว้ด้วย นอกจากนี้ ในหมู่หนึ่งๆ เขาก็ยังมีธรรมเนียมสำหรับประพฤติอีก เช่น ในสกุลผู้ดี เขาก็มีธรรมเนียมสำหรับคนในสกุลนั้น ในหมู่พระภิกษุก็จำต้องมีกฎหมายและขนบธรรมเนียมสำหรับป้องกันความเสียหายและชักจูงให้ประพฤติดีงามเหมือนกัน พระศาสดาทรงตั้งอยู่ในที่เป็นพระธรรมราชาผู้ปกครอง และทรงตั้งอยู่ในที่เป็นพระสังฆบิดรผู้ดูแลภิกษุสงฆ์ พระองค์จึงได้ทรงทำหน้าที่ทั้ง ๒ ประการนั้น คือทรงตั้งพระพุทธบัญญัติเพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายและวางโทษแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิด ด้วยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง อย่างเดียวกับรัฐตราพระราชบัญญัติ นอกจากนี้ทรงแต่งตั้งขนบธรรมเนียมซึ่งเรียกว่าอภิสมาจารเพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้ดีงาม ดุจบิดาผู้เป็นใหญ่ในสกุล ฝึกปรือบุตรของตนในขนบธรรมเนียมของสกุล พระพุทธบัญญัติและอภิสมาจารทั้ง ๒ ประการนี้ รวมเรียกว่าพระวินัย ท่านเปรียบเหมือนด้ายร้อยดอกไม้อันควบคุมดอกไม้ไว้ไม่ให้กระจัดกระจาย เพราะเหตุรักษาสงฆ์ให้ตั้งอยู่เป็นอันดี อีกอย่างหนึ่ง คนที่มาบวชเป็นพระภิกษุจากสกุลต่างๆ สูงบ้าง กลางบ้าง ต่ำบ้าง มีพื้นเพต่างกันมาแต่เดิม มีน้ำใจต่างกัน หากจะไม่มีพระวินัยปกครอง หรือไม่ประพฤติตามพระวินัย จะเป็นหมู่ภิกษุที่เลวทราม ไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาและเลื่อมใส ถ้าต่างรูปประพฤติตามพระวินัยอยู่แล้ว จะเป็นหมู่ภิกษุที่ดี นำ

ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส เหมือนดอกไม้ต่างพรรณเก็บคละกันมาในภาชนะแม้บางดอกจะมีสีสัณฐานอันงามมีกลิ่นหอม เพราะโทษที่คละกันย่อมเป็นของไม่น่าดูไม่น่าชมเลย ดอกไม้เหล่านั้น อันช่างผู้ฉลาด จักให้เข้าระเบียบวางไว้ในพานย่อมเป็นของน่าดูน่าชม อย่าว่าแต่ดอกไม้ที่งามเลยแม้แต่ดอกไม้ที่ไม่งาม ก็ยังพลอยเป็นของงามได้ ระเบียบนั่นเองทำให้เป็นของงาม[๑] โดยแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๒.๑.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษพระภิกษุ

วัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายแห่งพระวินัยนั้น พระพุทธบัญญัติบางข้อและอภิสมาจาร (ขนบธรรมเนียมเพื่อความประพฤติดีงามยิ่งขึ้นไปของพระภิกษุ) บางหมวด พระศาสดาทรงตั้งไว้เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยมโหดจนถึงต้องโทษเป็นอาญาแผ่นดินอย่างร้ายแรงก็มี เช่น ห้ามทำโจรกรรมและฆ่ามนุษย์ เพื่อป้องกันความลวงโลกเลี้ยงชีพก็มี เช่น ห้ามไม่ให้อวดอุตตริมนุสสธรรม เพื่อป้องกันความดุร้ายก็มี เช่น ห้ามไม่ให้ด่ากันตีกัน เป็นต้น เพื่อป้องกันความประพฤติเลวทรามก็มี เช่น ห้ามพูดปด ห้ามพูดส่อเสียด ห้ามเสพสุรา เป็นต้น เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายก็มี เช่น ห้ามแอบฟังความของเขา เพื่อป้องกันความเล่นซุกซนก็มี เช่น ห้ามไม่ให้เล่นจี้กัน ไม่ให้เล่นน้ำ ไม่ให้ซ่อนบริขารของกัน ทรงบัญญัติตามความนิยมของคนในครั้งนั้นก็มี เช่น ห้ามไม่ให้ขุดดิน ไม่ให้ฟันต้นไม้ที่เขาถือว่ามีชีวิต ทรงบัญญัติโดยเป็นธรรมเนียมของภิกษุตามความสะดวกบ้าง ตามนิยมของบรรพชิตบ้าง เช่น ห้ามไม่ให้ฉันอาหารในเวลาวิกาล จะฉันของอื่นนอกจากน้ำ ต้องรับประเคนก่อน เหล่านี้เป็นตัวอย่างแห่งผลที่มุ่งหมายของสิกขาบทนั้นๆ[๒] อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อที่มารวมกันเป็นวินัยนี้ พระองค์จะตรัสแสดงวัตถุประสงค์ทุกครั้งว่า ที่ทรงบัญญัติสิกขาบทหรือกฎแต่ละข้อพร้อมกำหนดโทษไว้ด้วยนี้เพื่ออะไร ซึ่งได้แก่วัตถุประสงค์ ๑๐ ประการ คือ

(๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
(๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
(๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
(๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
(๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
(๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
(๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

---

[๑] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๘-๙.

[๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

(๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว

(๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

(๑๐) เพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัย[๓]

๒.๑.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับประเภทคดี

สมัยพุทธกาลไม่ได้แบ่งประเภทคดีของพระภิกษุออกเป็นคดีแพ่งคดีอาญาหรือคดีปกครองอย่างเช่นในกฎหมายปัจจุบัน ในสมัยปัจจุบันเรื่องหรือความที่ฟ้องร้องหรือกล่าวหากันในทางกฎหมาย ซึ่งต้องดำเนินการตามกระบวนการพิจารณาความตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งเรียกว่า “คดี” นั้น แบ่งประเภทคดีออกเป็นคดีแพ่งคดีอาญา เป็นต้น แต่สมัยพุทธกาล เรื่องหรือความที่ฟ้องร้องหรือกล่าวหากัน ซึ่งต้องดำเนินการตามกระบวนการพิจารณาความ เรียกว่า “อธิกรณ์”

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมาย คำว่า “อธิกรณ์” หมายถึง เหตุ, โทษ, คดี, เรื่องราว

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ความหมาย คำว่า “อธิกรณ์” หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำ[๔]

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย คำว่า “อธิกรณ์” หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำ, เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ มี ๔ อย่าง คือ วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย อนุวาทาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ และกิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน[๕]

ดังนั้น ประเภทอธิกรณ์หรือประเภทคดีสมัยพุทธกาล จึงแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๒.๑.๒.๑ วิวาทาธิกรณ์

วิวาทาธิกรณ์ คือ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย เช่นเถียงกันว่าสิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัย ข้อนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ข้อนี้ไม่ได้ตรัสไว้ เป็นต้น[๖] วิวาทาธิกรณ์ สามารถจำแนกได้เป็น ๘ กรณี คือ วิวาทกันว่า (๑) นี้เป็นธรรม นี้ไม่เป็นธรรม (๒) นี้เป็นวินัย นี้ไม่เป็นวินัย (๓) นี้พระตถาคตตรัสภาษิตไว้ นี้พระตถาคตไม่ได้ตรัสภาษิตไว้ (๔) นี้พระ

---

[๓] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

[๔] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๒.

[๕] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๔๘๒.

[๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๐.

ตถาคตทรงประพฤติมา นี้พระตถาคตไม่ได้ทรงประพฤติมา (๕) นี้พระตถาคตทรงบัญญัติไว้ นี้พระตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ (๖) นี้เป็นอาบัติ นี้ไม่เป็นอาบัติ (๗) นี้เป็นอาบัติเบา นี้เป็นอาบัติหนัก (๘) นี้เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ นี้เป็นอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ (๙) นี้เป็นอาบัติชั่วหยาบ นี้เป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ[๗]

เหตุที่เกิดวิวาทาธิกรณ์ เนื่องจากพระธรรมวินัยนั้น เดิมก็เป็นแต่จำต่อๆ กันมา ทั้งพระธรรมวินัยบางประการนั้นต้องการความอธิบายให้ชัดเจนก็มีอยู่ ดังนั้นที่ภิกษุทั้งหลายจะปรารภพระธรรมวินัย แล้วมีความเห็นแตกต่างกันและเกิดเถียงกันขึ้นจึงเป็นธรรมดา เช่นเดียวกันกับกฎหมายในทางบ้านเมืองที่นักกฎหมายเข้าใจต่างกัน จึงมีปัญหาความไม่ชัดเจนของกฎหมายที่ต้องตีความเช่นเดียวกัน ดังนั้น เมื่อวิวาทาธิกรณ์เกิดขึ้นแล้ว ควรได้รับความชี้ขาดของท่านผู้รู้ว่าอย่างไรถูก อย่างไรผิด เพื่อวางไว้เป็นแบบแผน ไม่เช่นนั้น ความเข้าใจแก่งแย่งก็จะมีมากขึ้นทุกที จนไม่มีหลักว่าอย่างไรเป็นแน่[๘]

๒.๑.๒.๒ อนุวาทาธิกรณ์

อนุวาทาธิกรณ์ คือ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ[๙] หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า “อนุวาทาธิกรณ์” คือ การที่ภิกษุโจทหรือกล่าวหาหรือฟ้องร้องภิกษุด้วยอาบัติในเรื่องสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติ หรืออาชีววิบัติ[๑๐]

สีลวิบัติ คือ เสียศีล สำหรับภิกษุ คือ ต้องอาบัติปาราชิกหรือสังฆาทิเสส[๑๑]

อาจารวิบัติ คือ อาจารวิบัติ เสียอาจาระ, เสียจรรยา, มารยาทเสียหาย, ประพฤติย่อหย่อนรุ่มร่าม มักต้องอาบัติเล็กน้อย ตั้งแต่ถุลลัจจัยลงมาถึงทุพภาษิต[๑๒]

ทิฏฐิวิบัติ คือ วิบัติแห่งทิฐิ, ความผิดพลาดแห่งความคิดเห็น, ความเห็นคลาดเคลื่อน ผิดธรรมผิดวินัย ทำให้ประพฤติตนนอกแบบแผน ทำความผิดอยู่เสมอ[๑๓]

---

[๗] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๔๘/๕๒๘.

[๘] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๒.

[๙] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๔๙๕.

[๑๐] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๔๘/๕๒๘.

[๑๑] อ้างแล้ว, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๔๕๑.

[๑๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๐.

[๑๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑.

อาชีววิบัติ คือ เสียอาชีวะ, ความเสียหายแห่งการเลี้ยงชีพ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ประกอบมิจฉาอาชีวะ มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น[๑๔]

เหตุที่เกิดอนุวาทาธิกรณ์ พระธรรมวินัยจะรุ่งเรืองอยู่ได้นาน ก็เพราะพวกภิกษุประพฤติตามโดยเอื้อเฟื้อ ถ้ามีพวกอลัชชี ไม่มีอาย ใจบาป ลามกเข้ามาปนอยู่พวกนั้นย่อมทำให้เศร้าหมอง จึงเป็นหน้าที่ของภิกษุผู้ประพฤติดีเมื่อรู้เห็นแล้วจะพึงกล่าวตักเตือนส่วนตนหรือแม้โจทขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อแก้ความประพฤติเสียหรือกำจัดคนอลัชชีเสียจากสงฆ์ ในขณะเดียวกัน ภิกษุผู้ลามก ก็จะได้ช่องหาความให้ภิกษุอื่นเหมือนกัน เช่น เมตติยภิกษุและภุมมชกภิกษุ ได้แต่งนางเมตติยาภิกษุณีให้ทูลฟ้องใส่ความท่านพระทัพพมัลลบุตรต่อพระศาสดา ดังนั้น นี้เป็นทางเกิดแห่งอนุวาทาธิกรณ์ เมื่ออนุวาทาธิกรณ์เกิดขึ้นแล้ว ควรได้รับวินิจฉัยจากท่านผู้รู้ว่าจริงหรือไม่จริง และทำตามธรรม ไม่เช่นนั้นความรังเกียจจะพึงเป็นไปในสงฆ์ เป็นเหตุแตกร้าวไม่ปรองดอง[๑๕]

๒.๑.๒.๓ อาปัตตาธิกรณ์

อาปัตตาธิกรณ์ คือ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ หมายความว่า การต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอธิกรณ์โดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องจัดทำ คือระงับด้วยการแก้ไขปลดเปลื้องออกจากอาบัตินั้นเสีย มีการปลงอาบัติ หรือการอยู่กรรมเป็นต้น ตามวิธีที่ท่านบัญญัติไว้[๑๖]

ส่วนการแสดงคืนอาบัติ คือ การปฏิบัติตามวิธีที่กำหนดไว้ในพระวินัย เพื่อให้ภิกษุที่ต้องอาบัติพ้นจากมลทิน กลับมาบริสุทธิ์ดังเดิม

การต้องอาบัติ ตามศีล ๒๒๗ ข้อมีดังต่อไปนี้ คือ ปาราชิก มี ๔ ข้อ สังฆาทิเสส มี ๑๓ ข้อ อนิยต มี ๒ ข้อ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ มี ๓๐ ข้อ สุทธิกปาจิตตีย์ มี ๙๒ ข้อ ปาฏิเทสนียะ มี ๔ ข้อ เสขิยวัตร มี ๗๕ ข้อ และอธิกรณสมถะ มี ๗ ข้อ[๑๗] มีวิธีแสดงคืนอาบัติตามระดับความหนักเบาของอาบัติที่ต้อง ซึ่งแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๓ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ อาบัติหนักที่สุด หมายถึง ละเมิดแล้วขาดจากความเป็นภิกษุทันที ไม่ว่าจะมีคนรู้หรือไม่ก็ตาม เรียกว่า อาบัติปาราชิก มี ๔ ข้อ คือ (๑) ภิกษุเสพเมถุน แม้กับสัตว์เดรัจฉานตัวผู้ตัวเมีย (๒) ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ราคา ๕ มาสก (๓) ภิกษุแกล้งพราก

---

[๑๔]อ้างแล้ว, สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๕๔๐.

[๑๕]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๓.

[๑๖]อ้างแล้ว, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๕๔๕.

[๑๗]อ้างแล้ว, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๓-๒๔.

กายมนุษย์จากชีวิตหรือแสวงหาศัตราอันจะนำชีวิตเสียให้แก่กายมนุษย์นั้น หรือพรรณนาคุณแห่งความตาย หรือชักชวนเพื่ออันตาย และ (๔) กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน[๑๙] ปาราชิกสิกขาบท ๔ นี้ ภิกษุล่วงแต่ข้อใดข้อหนึ่งแล้วย่อมไม่ได้เพื่อจะอยู่กับภิกษุทั้งหลายอีก เหมือนในกาลที่ยังไม่ล่วง เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้ แม้จะอุปสมบทอีก ก็ไม่เป็นภิกษุโดยชอบด้วยพระวินัย ตลอดชีวิต อาบัติในสิกขาบท ๔ นี้ จึงเป็นอเตกิจฉา แก้ไม่ได้ เป็นอนวเสส หาส่วนเหลือมิได้ เป็นมูลเฉท คือ ตัดรากเหง้า ภิกษุจะล่วงไม่ได้เลย[๑๙]

ประเภทที่ ๒ อาบัติหนักรองลงมา คือ อาบัติสังฆาทิเสสทั้ง ๑๓ สิกขาบท ได้แก่ ประเภทที่ฝ่าฝืนแล้วไม่ถึงกับการขาดจากความเป็นภิกษุ แต่ต้องอยู่ปริวาสหรืออยู่มานัต คือ การลงโทษกักบริเวณตัวเอง ประจานตัวเองตามกรรมวิธีของสงฆ์ การอยู่ปริวาสถ้าไม่ปกปิดก็เพียงแต่ขอมานัตต่อสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป แล้วให้อยู่มานัตครบ ๖ ราตรี เมื่ออยู่ครบแล้วก็ไปขออัพภานต่อสงฆ์ ๒๐ รูป เมื่อออกอัพภานแล้วก็เป็นอันเสร็จพิธี ถ้าปกปิดไว้นานเท่าใดต้องอยู่ปริวาสนานเท่าจำนวนวันที่ปิดไว้ก่อนแล้วจึงไปขอขมานัด อยู่มานัตต่ออีก ๖ ราตรี จึงจะได้อัพภาน ภิกษุที่อยู่ปริวาสจะถูกตัดสิทธิต่างๆ มากมาย เช่น ไม่ให้ทำหน้าที่พระเถระ ห้ามถือสิทธิแห่งภิกษุปกติห้ามถือสิทธิอันพึงได้ตามลำดับพรรษาฯลฯ ซึ่งการตัดสิทธิต่างๆ รวมทั้งสิ้น ๙๔ ข้อ[๒๐] การประพฤติวัตรของภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสพึงแสดงคืนโดยการอยู่มานัต และการอยู่ปริวาส ซึ่งการอยู่ปริวาสหรืออยู่กรรมมี ๓ แบบ[๒๑] คือ (๑) ปฏิจฉันนปริวาส การอยู่ปริวาสเพื่ออาบัติที่ปกปิดไว้ตามจำนวนวันที่ปิดไว้ (๒) สุทธันตปริวาส การอยู่ปริวาสของท่านที่ต้องอาบัติซ้ำซ้อนจนจำวัน และจำนวนอาบัติไม่ได้ ต้องอยู่ไปจนกว่าจะรู้สึกว่าครบวันที่ปิดไว้ (๓) สโมธานปริวาส การอยู่ปริวาสของท่านที่ต้องอาบัติมากแต่กำหนดวันที่ปิดและจำนวนอาบัติได้ ให้รวมอาบัติทั้งหมดเข้าด้วยกัน อยู่ไปจนครบวันที่ปิดแล้วขอมานัตจากสงฆ์ อยู่มานัตอีก ๖ ราตรี การอยู่ปริวาสเป็นโทษที่ทำให้ผู้ต้องอาบัติได้รับโทษนาน ซึ่งมีผลทั้งทางกายและทางใจเปรียบเสมือนการจำคุก และกักขังในโทษฝ่ายบ้านเมือง เพื่อให้รู้สำนึกแล้วเข็ดหลาบจะได้ไม่หวนกลับมาทำความชั่วอีก

---

[๑๘]อ้างแล้ว, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๔๕-๔๗.

[๑๙]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓-๕๔.

[๒๐]สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

[๒๑]พระราชธรรมนิเทศ (ระเบียบ ฐิตญาโณ), **พระวินัยปิฎกย่อเล่ม ๒,** (กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส โปรดักส์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๕.

ประเภทที่ ๓ อาบัติเบา หมวดนี้มีมากมายเกี่ยวกับมารยาททั่วไปก็มีเกี่ยวกับการกินอยู่ก็มี ถ้าต้องอาบัติหรือฝ่าฝืนแล้วเพียงแต่ “ปลงอาบัติ” หรือสารภาพผิดต่อหน้าพระอีกรูปหนึ่งก็พ้นผิด อาบัติประเภทนี้ ได้แก่ อาบัติฉุลลัจจัย อาบัติปาจิตตีย์ อาบัติปาฏิเทสนียะ อาบัติทุกกฏ และอาบัติทุพภาสิต การแสดงอาบัติ คือ การประจานความผิดของตน และรับว่าจะระวังไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไป

อาปัตตาธิกรณ์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับภิกษุละเมิดสิกขาบท หรือต้องอาบัติที่จะต้องระงับโดยการแสดงคืน ภิกษุที่ต้องอาบัติเมื่อรู้สึกสำนึกตัวว่าได้กระทำผิด สงฆ์ให้โอกาสกลับเนื้อกลับตัว โดยการแสดงคืนอาบัติที่ต้องนั้นตามระเบียบวิธีที่กำหนดไว้ในพระวินัย

การต้องอาบัติหรือการละเมิดสิกขาบทนั้นคือ การที่ภิกษุเฉไฉเดินออกนอกเส้นทางการประพฤติพรหมจรรย์ พระพุทธศาสนามิได้ตัดโอกาสภิกษุเหล่านั้นเสียเลยทีเดียว พระพุทธองค์ทรงให้เพื่อนภิกษุตักเตือนเมื่อเห็นการกระทำ และยังยินดีให้อภัยเมื่อยอมรับผิดรู้สำนึกกลับใจหายเย่อหยิ่ง แล้วแสดงคืนอาบัติโดยสัญญาว่าจะไม่ประพฤติเช่นนั้นอีก เมื่อแสดงคืนอาบัตินั้นแล้วภิกษุผู้กระทำผิดก็พ้นจากมลทินกลับมาบริสุทธิ์ดังเดิมเหมือนเมื่อไม่ได้ต้องอาบัติ นอกจากอาบัติปาราชิกทั้ง ๔ ประการที่ไม่สามารถแก้ไขได้ ถ้าต้องแล้วขาดจากความเป็นพระทันทีและไม่สามารถกลับมาบวชเป็นภิกษุได้อีก หากไม่ยอมรับสงฆ์พึงเข้าดำเนินการตามวิธีการที่ทรงกำหนดไว้เช่นกัน

การแสดงคืนอาบัติเป็นเรื่องของการปรับสภาพจิตใจภิกษุผู้กระทำผิดและรู้สึกตัวว่าได้กระทำผิดแล้วตั้งใจว่าจะไม่กระทำอีก เช่น การปลงอาบัติเมื่อได้กระทำความผิดเล็กน้อย เป็นอาบัติเบาโดยการสารภาพผิดกับเพื่อนภิกษุเพียงรูปเดียวก็พ้นได้ และการอยู่ปริวาสกรรมสำหรับภิกษุที่ต้องอาบัติหนักกระทำความผิดที่รุนแรง แต่สามารถแก้ไขได้ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลา ใช้สถานที่และใช้จำนวนภิกษุมากขึ้น เพื่อรับรู้และเป็นสักขีพยาน เพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุนั้นกลับมาทำความผิดซ้ำอีกได้โดยง่าย ส่วนอาบัติปาราชิกแสดงว่าภิกษุต้องมีสภาพจิตใจที่ไม่สามารถปรับปรุงและฟื้นฟูให้กลับมาดีได้ดังเดิมอีก จึงต้องให้พ้นจากเพศภิกษุไป การแสดงคืนอาบัติภิกษุสงฆ์ต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือเพื่อนภิกษุที่ต้องอาบัติให้พ้นจากอาบัติที่ต้องนั้นตามระเบียบวิธีการแสดงคืนอาบัติ หรือตามวิธีการระงับอาปัตตาธิกรณ์ที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้[๒๒]

---

[๒๒]เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์, **ศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำผิดในพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,** ดุษฎีนิพนธ์, (พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒-๒๓.

เหตุที่เกิดอาปัตตาธิกรณ์ เนื่องจากพระธรรมวินัยจะรุ่งเรืองอยู่ได้นาน ก็เพราะมีภิกษุปฏิบัติชอบดังกล่าวแล้วในหนหลัง พระศาสดาจึงทรงตั้งสิกขาบทเป็นเครื่องนำความประพฤติ มีปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ละเมิด นี้เป็นทางเกิดแห่งอาปัตตาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องทำคืนตามวิธีอันสำเร็จด้วยสงฆ์หรือด้วยบุคคล ไม่เช่นนั้น สิกขาบทก็ไม่สำเร็จประโยชน์ มีไว้ก็เหมือนไม่มี ทุกรูปจึงควรจะยอมทำคืนเมื่อต้องอาบัติเข้าแล้ว[๒๓]

๒.๑.๒.๔ กิจจาธิกรณ์

กิจจาธิกรณ์ คือ เรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์ต้องจัดต้องทำ หรือกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ อรรถกถาพระวินัยว่า หมายถึง กิจอันจะพึงทำด้วยประชุมสงฆ์ ได้แก่ สังฆกรรม ทั้ง ๔[๒๔] ได้แก่ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม[๒๕]

อปโลกนกรรม คือ กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติ (คือ คำเผดียงสงฆ์หรือการบอกให้สงฆ์รู้ล่วงหน้า) และไม่ต้องสวดอนุสาวนา (คือ ประกาศความปรึกษาและตกลงของสงฆ์) เช่น แจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ หรือการนาสนะสามเณรผู้กล่าวตู่พระพุทธเจ้า หรือการอปโลกน์แจกอาหารในโรงฉัน[๒๖] เป็นต้น

ญัตติกรรม คือ กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา คือ ประกาศให้สงฆ์ทราบ เพื่อทำกิจร่วมกัน เรียกว่าเผดียงสงฆ์อย่างเดียว ไม่ต้องขอมติ เช่น อุโบสถและปวารณา[๒๗] เป็นต้น

ญัตติทุติยกรรม คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนหนึ่ง เช่น การสมมติสีมา การสังคายนา การมอบให้ผ้ากฐิน[๒๘] เป็นต้น

ญัตติจตุตถกรรม คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วต้องสวดอนุสาวนาคำประกาศขอมติถึง ๓ หน เพื่อสงฆ์คือที่ชุมนุมนั้นจะได้มีเวลาพิจารณาหลายเที่ยวว่าจะอนุมัติหรือไม่ โดยสังฆกรรมประเภทนี้จะเป็นสังฆกรรมที่สำคัญ เช่น การอุปสมบท การให้ปริวาส การให้มานัต[๒๙] เป็นต้น

---

[๒๓]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

[๒๔]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๒๑.

[๒๕]**วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๔๘/๕๒๙.

[๒๖]อ้างแล้ว, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๔๙๙.

[๒๗]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

[๒๘]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

[๒๙]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

เหตุที่เกิดกิจจาธิกรณ์ เนื่องจากพระศาสดามีพระพุทธประสงค์จะทรงมอบการปกครองคณะไว้แก่สงฆ์ ไม่ปล่อยให้บุคคลเป็นอิสระ จึงทรงพระอนุญาตให้สงฆ์เป็นผู้ทำกิจกรรมนั้นๆ อันเนื่องด้วยการปกครองคณะ เช่น การรับคนอุปสมบท[๓๐] เป็นต้น

๒.๑.๓ แนวความคิดเกี่ยวกับวิธีพิจารณาและกำหนดโทษพระภิกษุ

กระบวนการในการยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ในสมัยพุทธกาลใช้หลัก “อธิกรณสมถะ” ส่วน “อธิกรณสมถะ” คืออะไรนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “อธิกรณสมถะ” หมายถึง ข้อสำหรับระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ อย่าง[๓๑] ทั้งวิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย คำว่า “อธิกรณสมถะ” หมายถึง วิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ์ มี ๗ วิธี คือ (๑) สัมมุขาวินัย หมายถึง วิธีระงับในที่พร้อมหน้า (๒) สติวินัย หมายถึง วิธีระงับโดยถือสติเป็นหลัก (๓) อมูฬหวินัย หมายถึง วิธีระงับสำหรับผู้หายจากเป็นบ้า (๔) ปฏิญญาตกรณะ หมายถึง การทำตามที่รับ (๕) ตัสสปาปิยสิกา หมายถึง การตัดสินลงโทษแก่ผู้ผิด (ที่ไม่รับ) (๖) เยภุยยสิกา หมายถึง การตัดสินตามคำของคนข้างมาก และ (๗) ติณวัตถารกวินัย หมายถึง วิธีดุจกลบไว้ด้วยหญ้า (ประนีประนอม)[๓๒]

คำว่า “อธิกรณสมถะ” จึงหมายถึง กฎเกณฑ์ที่บัญญัติถึงกระบวนวิธีการที่จะบังคับให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย หรือกฎเกณฑ์ที่บัญญัติถึงกระบวนการในการยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นตามพระธรรมวินัย มีลักษณะเช่นเดียวกับกฎหมายวิธีสบัญญัติ (Adjective or Procedural Law) มี ๗ วิธี ดังต่อไปนี้

วิธีที่หนึ่ง “สัมมุขาวินัย” (วิธีระงับในที่พร้อมหน้า)

สัมมุขาวินัย คือ ระเบียบอันพึงทำในที่พร้อมหน้า หรือวิธีระงับต่อหน้า ได้แก่ การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ในที่พร้อมหน้าบุคคล ในที่พร้อมหน้าวัตถุ และในที่พร้อมหน้าธรรมวินัย[๓๓] การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ (สังฆสัมมุขตา) หมายความว่า การระงับอธิกรณ์นั้นกระทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ซึ่งภิกษุผู้เข้าประชุมมีจำนวนครบองค์เป็นสงฆ์ (จำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป) ได้นำฉันทะของผู้ควรแก่ฉันทะมาแล้ว และผู้อยู่พร้อมหน้ากันนั้นไม่คัดค้าน[๓๔]

---

[๓๐]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๔.

[๓๑]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๖.

[๓๒]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๔๘๒.

[๓๓]อ้างแล้ว, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๔.

[๓๔]อ้างแล้ว, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๔๑๗.

ส่วนการระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าบุคคล (ปุคคลสัมมุขตา) หมายความว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นต้องอยู่พร้อมหน้ากัน เช่น ในวิวาทาธิกรณ์ คู่วิวาทหรือคู่ความอยู่พร้อมหน้ากัน[๓๕] เป็นต้น

ส่วนการระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าวัตถุ (วัตถุสัมมุขตา) หมายความว่า ยกเรื่องที่เกิดนั้นขึ้นวินิจฉัย ส่วนการระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าธรรมวินัย (ธัมมสัมมุขตาและวินยสัมมุขตา) หมายความว่า ต้องนำเอาหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ตามพระธรรมวินัยมาวินิจฉัยให้ถูกธรรม ถูกวินัย[๓๖]

สัมมุขาวินัยนี้ ใช้เป็นเครื่องระงับอธิกรณ์ได้ทุกอย่าง[๓๗] ทั้งวิวาทาธิกรณ์ (การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย) อนุวาทาธิกรณ์ (การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ) อาปัตตาธิกรณ์ (การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ) และกิจจาธิกรณ์ (กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน)

กล่าวโดยสรุป หากมีอธิกรณ์หรือคดีเกิดขึ้น ไม่ว่าคดีนั้นจะเป็นคดีประเภทใด กระบวนพิจารณาคดีต้องประกอบด้วยหลักการ ๔ ประการ คือ (๑) องค์คณะพิจารณาคดีต้องมีจำนวน ๔ รูปขึ้นไป (สงฆ์) ทั้งนี้ อาจคัดค้านองค์คณะพิจารณาได้ (สังฆสัมมุขตา) (๒) หลักฟังความสองฝ่าย โดยหากคณะผู้พิจารณาพิจารณาคดีโดยฟังความข้างเดียวและไม่เปิดโอกาสให้คู่ความได้โต้แย้งต่อสู้คดีแล้วก็ย่อมจะไม่เกิดการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมกับคู่ความ ในด้านของคณะผู้พิจารณาเองก็จะทำให้คณะผู้พิจารณามีข้อมูลประกอบการวินิจฉัยคดีไม่ครบถ้วนรอบด้าน ทำให้คณะผู้พิจารณามีโอกาสที่จะตัดสินคดีโดยผิดพลาดได้ง่าย หลักฟังความสองฝ่ายนี้นับได้ว่าเป็นมาตรฐานคุ้มครองคู่ความในการดำเนินกระบวนพิจารณาอย่างหนึ่ง (ปุคคลสัมมุขตา) (๓) หลักห้ามมิให้คณะผู้พิจารณาวินิจฉัยเกินไปกว่าหรือนอกคำฟ้อง (วัตถุสัมมุขตา) และ (๔) หลักความชอบด้วยพระธรรมวินัยของคำวินิจฉัย โดยคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาจะต้องชอบด้วยพระธรรมวินัย (ธัมมสัมมุขตาและวินยสัมมุขตา)

วิธีที่สอง “สติวินัย” (วิธีระงับโดยถือสติเป็นหลัก)

สติวินัย ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ ว่าเป็นผู้มีสติเต็มที่ เพื่อระงับอนุวาทาธิกรณ์ที่มีผู้โจทท่านด้วยศีลวิบัติ อธิบายว่า จำเลยเป็นพระอรหันต์ สงฆ์เห็นว่าไม่เป็นฐานะที่จำเลยจะทำการล่วงละเมิดดังโจทก์กล่าวหา จึงสวดกรรมวาจาประกาศความข้อนี้ไว้

---

[๓๕]อ้างแล้ว, สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๒๔๓.

[๓๖]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๖

[๓๗]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๖.

เรียกว่าให้สติวินัย แล้วยกฟ้องของโจทก์เสีย ภายหลังจำเลยจะถูกผู้อื่นโจทด้วยอาบัติอย่างนั้นอีก ก็ไม่ต้องพิจารณา ให้อธิกรณ์ระงับด้วยสติวินัย[๓๙]

สติวินัยนี้ เป็นวิธีระงับเฉพาะอนุวาทาธิกรณ์[๓๙] (การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ) การระงับอนุวาทาธิกรณ์ด้วยสติวินัยอย่างนี้ ได้มีพระพุทธานุญาตให้ทำเป็นครั้งแรก ในคราวที่พระทัพพมัลลบุตรถูกเมตติยะและภุมมชกภิกษุแต่งนางเมตติยาภิกษุณีให้โจทก์ด้วยสีลวิบัติไม่มีมูล

วิธีการทำสติวินัย คือ ให้พระทัพพมัลลบุตรไปหาสงฆ์ แล้วกล่าวคำขอสติวินัย ในลำดับนั้น สงฆ์สวดประกาศให้สติวินัยแก่ท่านด้วยญัตติจตุตถกัมม์ วิธีนี้คงได้ใช้เพียงครั้งเดียวในกรณีพระทัพพมัลลบุตรนั้น ในปัจจุบันนี้ไม่อาจใช้ได้แล้ว แต่มีชื่อมาในปาฏิโมกข์ จึงนำมากล่าวไว้ในที่นี้[๔๐]

กล่าวโดยสรุป สติวินัย คือ กระบวนพิจารณาเฉพาะในกรณีการกล่าวหาจำเลยซึ่งเป็นพระอรหันต์ว่าต้องอาบัติปาราชิกหรือสังฆาทิเสส กระบวนพิจารณาเช่นนี้ปัจจุบันไม่อาจใช้ได้แล้ว

วิธีที่สาม “อมูฬหวินัย” (วิธีระงับสำหรับภิกษุผู้หายจากเป็นบ้า)

อมูฬหวินัย ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว เพื่อระงับอนุวาทาธิกรณ์ อธิบายว่า จำเลยเป็นบ้าทำการล่วงละเมิดอาบัติ แม้จะเป็นจริงก็ไม่เป็นอาบัติ เมื่อเธอหายบ้าแล้วมีผู้โจทด้วยอาบัติระหว่างเป็นบ้านั้นไม่รู้จบ ท่านให้สงฆ์สวดกรรมวาจาประกาศความข้อนี้ไว้ เรียกว่า อมูฬหวินัย ยกฟ้องของโจทเสีย ภายหลังมีผู้โจทด้วยอาบัตินั้น หรืออาบัติเช่นนั้น ในความที่เป็นบ้า ก็ให้อธิกรณ์เป็นอันระงับด้วยอมูฬหวินัย[๔๑]

อมูฬหวินัยนี้ เป็นวิธีระงับเฉพาะอนุวาทาธิกรณ์[๔๒] (การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ) การระงับอนุวาทาธิกรณ์ด้วยอมูฬหวินัยอย่างนี้ ได้มีพระพุทธานุญาตให้ทำเป็นครั้งแรก ในคราวพระคัคคะหายวิกลจริตแล้ว ถูกภิกษุอื่นโจทด้วยเรื่องที่เธอทำในคราวยังวิกลจริต สมัยนั้นพระคัคคะวิกลจริต มีจิตแปรปรวน ประพฤติละเมิดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอาจิณมากมาย ทั้งที่

---

[๓๘]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๓๙๕.

[๓๙]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๖.

[๔๐]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓,** (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

[๔๑]อ้างแล้ว, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๕๐๕.

[๔๒]อ้างแล้ว, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๖.

กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ภิกษุทั้งหลายโจทภิกษุชื่อคัคคะด้วยอาบัติที่ภิกษุชื่อคัคคะนั้นเป็นผู้วิกลจริต มีจิตแปรปรวน ประพฤติละเมิด[๔๓]

กล่าวโดยสรุป อมูฬหวินัย คือ กระบวนพิจารณาเฉพาะในกรณีการกล่าวหาจำเลยกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในขณะวิกลจริต โดยหากพิจารณาได้ความว่าพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในขณะวิกลจริต ให้ยกฟ้องคดีนั้นเสีย และไม่อาจฟ้องเรื่องเดียวกันนั้นได้อีก

วิธีที่สี่ “ปฏิญญาตกรณะ” (การทำตามที่รับ)

ปฏิญญาตกรณะ ได้แก่ การปรับอาบัติตามปฏิญญา (การรับสารภาพ) ของจำเลยผู้รับเป็นสัตย์[๔๔]

ปฏิญญาตกรณะนี้ เป็นวิธีระงับทั้งอาปัตตาธิกรณ์ (การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ) และอนุวาทาธิกรณ์[๔๕] (การกล่าวหากันด้วยอาบัติ)

กล่าวโดยสรุป ในชั้นพิจารณา ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง คณะผู้พิจารณาจะวินิจฉัยโดยไม่สืบพยานหลักฐานต่อไปก็ได้

วิธีที่ห้า “ตัสสปาปิยสิกา” (การตัดสินลงโทษแก่ผู้ผิดที่ไม่รับ)

ตัสสปาปิยสิกากรรมนี้ สงฆ์ทำแก่ภิกษุผู้เป็นจำเลยในอนุวาทาธิกรณ์ ให้การกลับไปกลับมา เดี๋ยวปฏิเสธ เดี๋ยวสารภาพ พูดถลากไถล พูดกลบเกลื่อนข้อที่ถูกซัก พูดมุสาซึ่งหน้า สงฆ์ทำกรรมนี้แก่เธอเป็นการลงโทษตามความผิดแม้ว่าเธอจะไม่รับ หรือเพื่อเพิ่มโทษจากอาบัติที่ต้อง[๔๖] ตัสสปาปิยสิกานี้ ใช้เป็นวิธีระงับเฉพาะอนุวาทาธิกรณ์[๔๗] (การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ)

กล่าวโดยสรุป ในการพิจารณาพิพากษาคดี แม้จำเลยจะไม่ได้ให้การรับสารภาพ ก็อาจพิจารณาพิพากษาคดีได้ตามหลักการพิจารณาพิพากษาคดีตามพยานหลักฐาน

วิธีที่หก “เยภุยยสิกา” (การตัดสินตามคำของคนข้างมาก)

เยภุยยสิกา ได้แก่ วิธีตัดสินอธิกรณ์โดยถือเอาตามคำของคนข้างมาก เช่น วิธีจับสลาก (คำว่า สลาก แปลว่า ซี่ไม้สำหรับใช้ลงคะแนน) เพื่อชี้ข้อผิดถูก ข้างไหนมีภิกษุผู้ร่วมพิจารณา

---

[๔๓] **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๑๕๖/๓๐๕.

[๔๔] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๑๕๕.

[๔๕] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๖.

[๔๖] อ้างแล้ว, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๑๐๓.

[๔๗] อ้างแล้ว, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๖.

ลงความเห็นมากกว่า ก็ถือเอาพวกข้างนั้น เป็นวิธีอย่างเดียวกับการโหวตคะแนนเสียง[๔๘] เยภุยยสิกานี้ใช้เป็นวิธีระงับเฉพาะวิวาทาธิกรณ์[๔๙] (การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย)

กล่าวโดยสรุป การวินิจฉัยคดีหรืออธิกรณ์ให้ถือตามเสียงข้างมากของคณะผู้พิจารณา

วิธีที่เจ็ด “ติณวัตถารกวินัย” (วิธีประนีประนอม)

ติณวัตถารกวินัย ได้แก่ กิริยาที่ให้ประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย ไม่ต้องชำระสะสางหาความเดิม เป็นวิธีระงับอาปัตตาธิกรณ์ ที่ใช้ในเมื่อจะระงับลหุกาบัติที่เกี่ยวกับภิกษุจำนวนมาก ต่างก็ประพฤติไม่สมควรและซัดทอดกันเป็นเรื่องนุงนังซับซ้อน ชวนให้ทะเลาะวิวาท กล่าวซัดลำเลิกกันไปไม่มีที่สุด จะระงับวิธีอื่นก็จะเป็นเรื่องลุกลามไป เพราะถ้าจะสืบสวนสอบสวนปรับให้กันและกันแสดงอาบัติ ก็มีแต่จะทำให้อธิกรณ์รุนแรงยิ่งขึ้น จึงระงับเสียด้วยติณวัตถารกวิธี คือแบบกลบไว้ด้วยหญ้า ตัดตอนยกเลิกเสีย ไม่สะสางความหลังกันอีก[๕๐]

ติณวัตถารกวินัยนี้ เป็นวิธีระงับทั้งอาปัตตาธิกรณ์ (การต้องอาบัติ การปรับอาบัติและการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ) และอนุวาทาธิกรณ์[๕๑] (การกล่าวหากันด้วยอาบัติ)

ส่วนกระบวนวิธีพิจารณาสำหรับพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยตามที่ปรากฏในพุทธวินัยบัญญัติ มีกระบวนวิธีพิจารณาที่สำคัญดังนี้

๒.๑.๓.๑ การกำหนดประเภทคดีหรืออธิกรณ์

การกำหนดประเภทคดีหรืออธิกรณ์นับเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องพิจารณาประเด็นเรื่องอธิกรณ์เนื่องจากหากไม่มีอธิกรณ์แล้วก็ไม่สามารถที่จะมีการพิจารณาแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ได้ ดังนั้น ในการเริ่มต้นกระบวนการยุติธรรมจึงต้องเริ่มที่การพิจารณาให้เห็นประเภทคดีหรืออธิกรณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ สำหรับประเภทคดีหรืออธิกรณ์ที่เกิดขึ้นและจำเป็นที่จะต้องมีการแก้ไขนั้น ได้แบ่งประเภทของคดีหรืออธิกรณ์ไว้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑) วิวาทาธิกรณ์ คือ วิวาทที่จัดเป็นอธิกรณ์ มี ๘ กรณี ได้แก่ วิวาทกันว่า (๑) นี้เป็นธรรม นี้ไม่เป็นธรรม (๒) นี้เป็นวินัย นี้ไม่เป็นวินัย (๓) นี้พระตถาคตตรัสภาษิตไว้ นี้พระตถาคตไม่ได้ตรัสภาษิตไว้ (๔) นี้พระตถาคตทรงประพฤติมา นี้พระตถาคตไม่ได้ทรงประพฤติมา (๕) นี้พระตถาคตทรงบัญญัติไว้ นี้พระตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ (๖) นี้เป็นอาบัติ นี้ไม่เป็น

---

[๔๘]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๓๓๓.

[๔๙]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๖.

[๕๐]อ้างแล้ว, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๑๐๓.

[๕๑]อ้างแล้ว, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๑๖.

อาบัติ (๗) นี้เป็นอาบัติเบา นี้เป็นอาบัติหนัก (๘) นี้เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ นี้เป็นอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ (๙) นี้เป็นอาบัติชั่วหยาบ นี้เป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ

๒) อนุวาทาธิกรณ์ คือ การโจทภิกษุด้วยสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติ หรืออาชีววิบัติ การโจท การกล่าวหา การฟ้องร้อง การประท้วง ความเป็นผู้คล้อยตาม การทำความพยายามโจท การให้กำลังสนับสนุนในเรื่องนั้น นี้เรียกว่า อนุวาทาธิกรณ์[๕๒]

๓) อาปัตตาธิกรณ์ คือ อาบัติทั้งหลายอันภิกษุผู้ต้องแล้วจำจะทำคืนกล่าวคือ จำจะปลดเปลื้องเสีย[๕๓] และ

๔) กิจจาธิกรณ์ คือ กิจอันจะพึงทำของสงฆ์ใน ๔ กรณี ได้แก่ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม[๕๔]

๒.๑.๓.๒ การฟ้อง (การโจทก์)

เมื่อทราบประเภทอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้วขั้นตอนต่อไปที่จะต้องดำเนินการก็คือการฟ้องซึ่งในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ได้ทรงวางรูปแบบของการดำเนินการฟ้องร้องไว้อย่างเป็นระบบ โดยให้พระภิกษุทุกรูปในสังฆมณฑลเข้าใจไว้ก่อนว่าการฟ้องถือเป็นหน้าที่ ทั้งนี้เพราะเป็นการตรวจสอบชี้มูลพฤติกรรมของเพื่อนพรหมจารีให้สำนึกได้ว่าเป็นการละเมิดพระธรรมวินัยหรือไม่[๕๕] ถ้าหากว่าภิกษุพบการละเมิดพระธรรมวินัยแล้วไม่ฟ้องร้องการกระทำของผู้กระผิดจะต้องได้รับโทษทางวินัยคือตนเองก็ต้องอาบัติด้วย[๕๖] หากมีอธิกรณ์หรือความประพฤติเสียหายเกิดขึ้นแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการเกี่ยวกับการฟ้องไว้ดังต่อไปนี้

๑) หลักการสำหรับผู้ฟ้อง การฟ้องความผิดหรือพฤติกรรมอันไม่ถูกต้องของภิกษุผู้กระทำผิดพระธรรมวินัยถือว่าเป็น “หน้าที่” เพราะถ้าหากพบเห็น ได้ยิน ได้สงสัยในพฤติกรรมเสียหายของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งแล้วไม่ฟ้องต่อสงฆ์ถือว่ามีความผิด และต้องได้รับโทษตามความผิดที่มีระบุไว้ในพระธรรมวินัย[๕๗] ซึ่งความผิดดังกล่าวก็มีโทษ ๑ ใน ๓ ของโทษผู้กระทำผิด ดังนั้น ภิกษุในพระพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติตามกรอบแนวคิดดังกล่าวคือเมื่อพบเห็น ได้ยิน ได้สงสัย ในพฤติกรรมของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งแล้วต้องฟ้องโดยถือว่าการฟ้องมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษา

---

[๕๒]**วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๔๘/๕๒๘-๕๒๙.

[๕๓]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, หน้า ๑๕๘.

[๕๔]**วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๔๘/๕๒๘-๕๒๙.

[๕๕]**วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๕๙/๕๓๙.

[๕๖]**วิ.ป.** (ไทย) ๘/๒๘๙/๓๘๔.

[๕๗]**วิ.มหา.** (ไทย) ๒/๓๙๗/๕๑๐.

ความบริสุทธิ์ของพระธรรมวินัย และเพื่อรักษาเกียรติคุณคนดีและกำจัดคนชั่วตามหลักการของพระวินัยทั้ง ๑๐ ข้อ โดยผู้ฟ้อง (โจทก์) จะต้องปฏิบัติดังนี้

(๑) จะต้องสำรวจตนเองว่ามีคุณสมบัติของการเป็นโจทก์หรือไม่ โดยที่พระพุทธองค์ได้ทรงกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทก์ผู้อื่นไว้ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) จักกล่าวในกาลอันควร จักไม่กล่าวในกาลอันไม่ควร (๒) จักกล่าวถ้อยคำจริง จักไม่กล่าวถ้อยคำไม่จริง (๓) จักกล่าวถ้อยคำอ่อนหวาน จักไม่กล่าวถ้อยคำหยาบ (๔) จักกล่าวถ้อยคำอันประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่กล่าวถ้อยคำอันไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และ (๕) จักมีเมตตาจิตกล่าว จักไม่เพ่งโทษกล่าว[๕๘] นอกจากนี้ภิกษุผู้โจทก์ ประสงค์จะโจทคนอื่น พึงมนสิการ (พิจารณา) คุณสมบัติภายในตน ๕ อย่าง แล้วจึงโจทผู้อื่น คือ (๑) มีความการุญ (๒) มุ่งประโยชน์ (๓) มีความเอ็นดู (๔) มุ่งออกจากอาบัติ และ (๕) ยึดวินัยไว้เป็นแนวทาง[๕๙]

(๒) จะต้องนำเรื่องดังกล่าวไปฟ้องกับสงฆ์ด้วยอาการ ๒ คือ ด้วยกาย คือ การเข้าไปหาสงฆ์ ด้วยวาจา คือ การเข้าไปพูดกล่าวบอกให้กับสงฆ์ได้ทราบด้วยถ้อยคำอันเป็นจริงประกอบด้วยประโยชน์และไม่มุ่งร้าย[๖๐]

(๓) การฟ้องนอกจากจะไปฟ้องด้วยตนเองแล้วในบางครั้งผู้ฟ้องก็อาจจะใช้วิธีการสร้างกระแสคือ การโพนทะนากล่าวถึงความผิดของผู้กระทำผิดในท่ามกลางสงฆ์หรือในที่ประชุมของสงฆ์จนเป็นเหตุให้พระเถระผู้ทรงวินัยรับรู้แล้วจะได้นำไปฟ้องซึ่งการฟ้องแบบนี้เป็นการป้องกันอันตรายให้กับผู้ฟ้องที่อาจจะถูกทำร้ายได้ ดังนั้น การใช้วิธีสร้างกระแสให้ภิกษุจำนวนหลายๆ รูปร่วมกันจุดกระแสฟ้องโดยการโพนทนา ก็จะทำให้สงฆ์ได้รับเรื่องดังกล่าวไปชำระได้ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีการปฏิบัติในสมัยพุทธกาล[๖๑] ดังนั้น การฟ้องร้องจึงมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ๑) การฟ้องโดยบุคคลเพียงคนเดียว ๒) การฟ้องโดยกลุ่มบุคคล

๒) วิธีการฟ้อง ผู้ฟ้องอาจฟ้องด้วยวิธีมุขปาฐะ คือ ฟ้องด้วยวาจา หรือใช้ภาษากายก็ได้[๖๒]

๓) ประเภทผู้ฟ้อง แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) บรรพชิต ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี (๒) คฤหัสถ์ ได้แก่ อุบาสก อุบาสิกา โดยบุคคลผู้ฟ้องทั้ง ๒

---

[๕๘] **องฺ. ปญฺจก.** (ไทย) ๑๔/๑๖๗/๒๗๗-๒๗๘.

[๕๙] **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๔๐๑/๓๐๗.

[๖๐] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๔๗๖/๖๑๕.

[๖๑] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๒๔๗/๑.

[๖๒] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๗๖๒/๔๕๖.

ประเภทนี้ประเภทแรกมีสิทธิฟ้องเอง ส่วนประเภทที่ ๒ ต้องฟ้องต่อภิกษุแล้วให้ภิกษุฟ้องต่อสงฆ์อีกทอดหนึ่ง[๖๓]

๔) การฟ้องมิได้จำเป็นต้องฟ้องในอารามที่เกิดอธิกรณ์ก็ได้เพราะปรากฏว่าภิกษุได้พบเห็นพฤติกรรมเสียหายในอารามหรือในเขตเมืองๆ หนึ่งก็ได้เดินทางไปอีกเมืองหนึ่งเพื่อฟ้องเรื่องนั้นแก่สงฆ์ผู้เป็นธรรมวาทีได้[๖๔] กล่าวคือ เหตุเกิดอีกที่หนึ่งหากพิจารณาเห็นว่าอารามนั้นไม่มีสัตบุรุษมีฝ่ายอธรรมวาทีมากกว่าธรรมวาทีก็ให้นำอธิกรณ์ไปฟ้องฝ่ายธรรมวาทีซึ่งอยู่อีกอารามหนึ่งได้โดยไม่ถือว่ามีความผิดแต่ประการใด

๕) ภิกษุจะเป็นบุคคลหรือคณะบุคคลสามารถที่จะรับคำฟ้องของอุบาสกไปฟ้องต่อสงฆ์ได้ในกรณีที่พิจารณาคำฟ้องแล้วเห็นว่ามีมูล[๖๕]

กล่าวโดยสรุป หลักเกณฑ์การฟ้องมี ๒ ประการ คือ

ประการแรก หลักการฟ้องทั่วไป ได้แก่ (๑) การฟ้องถือเป็นหน้าที่ของภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาทุกรูปที่จะต้องทำเมื่อพบเห็น ได้ยิน หรือได้สงสัย[๖๖] พฤติกรรมของภิกษุว่าได้กระทำผิดต่อพระธรรมวินัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าพบเห็นแล้วไม่ฟ้องต่อสงฆ์ถือว่าต้องมีความผิดและต้องได้รับโทษในทางพระวินัย (๒) การฟ้องไม่มีข้อจำกัดของเขตปกครองเมื่อพบเห็นการกระทำผิด ณ สถานที่เวลาใด ก็สามารถฟ้องต่อสงฆ์หรือบุคคลได้ (๓) แม้อุบาสกก็สามารถฟ้องต่อภิกษุได้โดยให้ภิกษุเป็นตัวแทนตนไปฟ้องต่อสงฆ์เพื่อให้ดำเนินการแก้ไข (๔) ในกรณีพบเห็นการกระทำ ณ อารามหนึ่ง แต่พิจารณาเห็นว่ามีภิกษุฝ่ายอธรรมวาทีมากกว่า ก็ให้นำเรื่องนั้นไปฟ้องกับฝ่ายอธรรมที่ได้หรือหากฟ้องต่อภิกษุฝ่ายอธรรมวาทีแล้วไม่ได้รับความเป็นธรรมก็ให้นำเรื่องดังกล่าวมาฟ้องแก่ฝ่ายธรรมวาทีซึ่งอยู่อารามหนึ่งได้[๖๗]

ประการที่สอง หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการฟ้อง สำหรับหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการฟ้องนั้นมีดังนี้ (๑) ฟ้องด้วยตนเอง ซึ่งแบ่งลักษณะการฟ้องในลักษณะนี้ออกเป็น ๒ ประเภท คือ ฟ้องในสถานที่เกิดเหตุนั้นเอง หรือฟ้องแก่สงฆ์ในอารามอื่นในกรณีที่พิจารณาเห็นว่าสงฆ์ในอารามที่เกิดเหตุนั้นเป็นอธรรมวาที (๒) ให้คนอื่นฟ้องแทน กรณีนี้ก็คือ กรณีของอุบาสกที่ฟ้องพฤติกรรมเสียหายของภิกษุในอารามหนึ่งแก่ภิกษุรูปหนึ่งโดยให้ภิกษุรูปนั้นนำอธิกรณ์ไปฟ้อง

---

[๖๓]**วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๒/๔๐–๔๑.

[๖๔]**วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๒/๔๓.

[๖๕]**วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๒/๔๐–๔๔.

[๖๖]**วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๒๓/๔๓๘.

[๖๗]**วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๐๐/๓๑๕-๓๑๖.

สงฆ์ต่อ[๖๘] (๓) ใช้วิธีสร้างกระแสโดยการโพนทะนา คือ การเรียกร้องและแจ้งพฤติกรรมของผู้กระทำผิดให้กระจายไปในวงกว้างโดยวิธีนี้การแจ้งความผิดผ่านสื่อมวลชนทั้งนี้ก็เพื่อให้สงฆ์ได้รับทราบปัญหาและจะได้ลงมาดำเนินการแก้ไข[๖๙] ซึ่งในการฟ้องจะฟ้องด้วยกายหรือวาจาก็ได้ ในสมัยพุทธกาลใช้วิธีมุขปาฐะเป็นหลัก[๗๐] (๔) การฟ้องร้องอาจฟ้องร้องต่อบุคคล ๒ ประเภท คือ ประเภทแรก ฟ้องต่อภิกษุผู้มีศีลและอาจาระเสมอกับภิกษุทั้งหลายตามปกติ กล่าวคือไม่ต้องอาบัติปาราชิก หรือถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม รวมทั้งมิใช่ภิกษุผู้กำลังประพฤติวุฏฐานวิธีเพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสส และภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงนิคหกรรมอื่นๆ เรียกว่า ปกตัตตภิกษุ จะเป็นเถระ มัชฌิมะ หรือนวกะก็ได้ แต่นวกะจะต้องเป็นผู้ที่มีพรรษาพ้นการถือนิสสัยแล้วซึ่งถือว่าภิกษุในพระพุทธศาสนาหากเป็นผู้มีศีลย่อมเห็นโทษของการประพฤติเสียหายได้ หรือประเภทที่สอง ฟ้องต่อสงฆ์ หมายถึง คณะภิกษุพระวินัยธรจำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปที่เป็นฝ่ายบริหาร หรือเป็นฝ่ายตุลาการของอารามนั้นเพื่อให้สงฆ์ได้ดำเนินการประชุมไต่สวนตามกระบวนการแก้ไขปัญหา[๗๑]

๒.๑.๓.๓ หลักการสำหรับผู้รับฟ้อง ผู้รับฟ้องอาจเป็น “ปกตัตตภิกษุ” ซึ่งหมายถึง พระภิกษุในพระพุทธศาสนา หรืออาจเป็น “สงฆ์” ซึ่งหมายถึง ภิกษุฝ่ายวินัยธรจำนวน ๔ รูปขึ้นไปก็ได้ ซึ่งทั้งปกตัตตภิกษุ และสงฆ์เมื่อมีผู้มาฟ้องแล้วจะต้องปฏิบัติ ดังนี้

๑) กรณีผู้รับฟ้องเป็นปกตัตตภิกษุ พึงปฏิบัติดังนี้

(๑) เมื่อมีผู้มาฟ้องการที่จะรับหรือไม่รับฟ้องจะต้องพิจารณาคำฟ้องก่อน โดยพิจารณาจากเกณฑ์การรับหรือไม่รับฟ้องว่าเรื่องที่ฟ้องนั้นเป็นเรื่องประเภทใด ผู้ฟ้องได้เห็นได้ยิน หรือได้สงสัยมาอย่างไร นอกจากนั้นก็ต้องพิจารณาตัวผู้ฟ้องว่าเป็นผู้มีความประพฤติอย่างไร เป็นที่รักของเพื่อนสหพรหมจารีย์หรือไม่ มีอธิกรณ์ที่คั่งค้างและเป็นผู้ที่ยังถูกสงฆ์ลงโทษตามเงื่อนไขหรือไม่ ถ้าเป็นบุคคลที่ยังต้องโทษอยู่ก็ไม่สามารถที่จะเป็นโจทก์ฟ้องได้ เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ในการรับฟ้องดังกล่าวแล้วเห็นว่าคำฟ้องมีมูลก็บอกกับผู้ฟ้องว่าท่านสมควรฟ้องได้ แต่ถ้าพิจารณาเห็นว่าคำฟ้องไม่มีมูลก็ให้บอกแก่ผู้ฟ้องว่าท่านไม่สมควรฟ้องพระภิกษุรูปนั้น

(๒) เมื่อพระภิกษุรับฟ้องแล้วถ้าเป็นเรื่องที่ไม่เสียหายมากนักก็ให้เรียกพระภิกษุนั้นมาสอบสวนถ้าภิกษุนั้นสารภาพและเป็นอาบัติเบาก็ปรับอาบัติโดยเป็นการปลงอาบัติต่อหน้าภิกษุผู้ไต่สวน กรณีก็ถือว่า การดำเนินการแก้ไขอธิกรณ์นั้นยุติ แต่ถ้าพิจารณาเห็นว่าปัญหานั้น (๑) เป็นความประพฤติเสียหายต่อพระธรรมวินัยอย่างรุนแรง (๒) ภิกษุนั้นไม่ยอมรับ

---

[๖๘]**วิ.จู.** (ไทย) ๗/๒๔๓/๑.

[๖๙]**วิ.มหา.** (ไทย) ๒/๕๕๒/๔๗๕.

[๗๐]**วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๖๒/๔๕๖.

[๗๑]**วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๒/๔๓.

สารภาพ (๓) เป็นเรื่องการทะเลาะวิวาท (๔) เป็นเรื่องการใส่ร้ายป้ายสีกันและกัน (๕) เป็นเรื่องที่ภิกษุฝ่ายอธรรมวาทีคือฝ่ายที่เห็นแย้งกับพระวินัยเป็นผู้ฟ้องโดยอาศัยพวกมาก (๖) เป็นเรื่องที่ภิกษุมีพฤติกรรมไม่ยอมรับฟังคำสอนของภิกษุผู้เป็นเถระที่ตักเตือนมีนิสัยดื้อรั้นก้าวร้าว หรือประพฤติละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือ (๗) เป็นผู้กล่าวลบหลู่ขัดแย้งพระธรรมวินัย เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและยุ่งยากก็ให้นำภิกษุผู้ร้องนั้นไปฟ้องต่อสงฆ์ หรือรับคำฟ้องของภิกษุนั้นไปฟ้องร้องต่อสงฆ์แทน แต่ทั้งนี้ต้องนำภิกษุนั้นเข้าร่วมในการพิจารณาด้วย

(๓) ผู้รับฟ้องคือภิกษุได้รับคำฟ้องจากอุบาสกอุบาสิกาที่ได้พบเห็นพฤติกรรมเสียหายของภิกษุทั้งในลักษณะของความผิดเฉพาะบุคคล และความผิดของกลุ่มบุคคล โดยภิกษุผู้ได้รับฟ้องนี้จะต้องนำเรื่องไปฟ้องต่อสงฆ์อีกทอดหนึ่ง

๒) กรณีผู้รับฟ้องเป็นสงฆ์ เมื่อมีภิกษุมาฟ้องต่อสงฆ์ๆ จะต้องตรวจสอบคุณสมบัติของโจทก์ว่ามีคุณสมบัติหรือไม่ เป็นคนดีมีศีลธรรมหรือไม่ อีกทั้งจะต้องตรวจสอบลักษณะของคำฟ้อง กล่าวคือเนื้อหาของเรื่องที่ฟ้องว่า การฟ้องในข้อหาดังกล่าวนั้นสมควรมีมูลหรือไม่ ตรงตามเกณฑ์ที่จะรับฟ้องหรือไม่ โดยหลักเกณฑ์ของการพิจารณาคำฟ้องนั้นดังต่อไปนี้

(๑) คำฟ้องมีมูลเหตุมาจากการที่ภิกษุผู้มาฟ้องได้เห็นการกระทำนั้นด้วยตัวเองหรือไม่

(๒) คำฟ้องมีมูลมาจากการที่ผู้ฟ้องนั้นได้ยินคำบอกเล่ามาจากบุคคลที่พอจะเชื่อถือได้หรือไม่

(๓) คำฟ้องมีมูลมาจากการที่ผู้ฟ้องนั้นสงสัยในพฤติกรรมของจำเลยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่[๗๒]

กล่าวโดยสรุป ผู้รับฟ้องซึ่งเป็นสงฆ์จะต้องตรวจสอบคุณสมบัติผู้ฟ้อง และเนื้อหาคำฟ้อง แล้วสงฆ์อาจจะให้โจทก์นำพยานบุคคลมาประกอบการพิจารณาก็ได้ เพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบการฟ้องร้อง สำหรับการตรวจคำฟ้องจะใช้วิธีการซักถามโจทก์เกี่ยวกับหลักการทางพระวินัยว่าโจทก์เป็นผู้มีความรู้เรื่องพระวินัยดีหรือไม่ รู้หลักในการฟ้องหรือหลักอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องหรือไม่อย่างไร (โปรดดูขั้นตอนที่ ๔ การตรวจคำฟ้อง ประกอบ) เมื่อสงฆ์สอบถามแล้วหากโจทก์ให้การไม่ชัดเจน คือ เลื่อนลอยซัดส่ายเอาแน่ไม่ได้ก็จะแจ้งแก่โจทก์ทันทีว่าท่านไม่สมควรฟ้อง[๗๓] หรือถ้าโจทก์ให้การที่แน่ชัดไม่เลื่อนลอยก็จะแจ้งแก่โจทก์ภายหลังจากที่มีการ

---

[๗๒]**วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๖๐/๕๔๓.

[๗๓]**วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๕๙/๕๔๒.

ซักโจทก์เสร็จว่าท่านควรฟ้อง ถ้ามีมติว่าโจทก์ไม่ควรฟ้องก็ถือว่าอธิกรณ์ดังกล่าวยุติ แต่ถ้ามีมติว่าเห็นควรให้โจทก์ฟ้องก็ดำเนินการไต่สวนได้ทันที

อนึ่ง การดำเนินการเกี่ยวกับขั้นตอนการพิจารณาสงฆ์จะต้องดำเนินการโดยรวดเร็วและรอบคอบเพื่อที่จะได้นำไปสู่การไต่สวนพิจารณาโดยเร็ว ทั้งนี้เพราะโดยหลักการในการแก้ไขปัญหาของสงฆ์นั้นให้ยึดหลักความรวดเร็วไม่ปล่อยเวลาให้นานเพราะอธิกรณ์จะลุกลาม ส่วนกรณีโจทก์มรณภาพในกรณีที่กำลังตรวจคำฟ้องก็ให้ภิกษุรูปอื่นเป็นผู้ฟ้องแทนได้

ส่วนการอ้างพยานและหลักฐานประกอบการฟ้อง สำหรับการอ้างพยานและหลักฐานประกอบการพิจารณาชั้นในพระคัมภีร์มิได้ให้รายละเอียดมากนักแต่ก็วิธีการซักถามโจทก์และจำเลยที่มีการพาดพิงถึงผู้อื่น เช่น ในกรณีของการฟ้องที่เป็นการได้ยินได้ฟังเรื่องดังกล่าวมาจากผู้อื่น[๗๔] คือพยานหรือถ้าพระวินัยธรสอบถามว่า ที่มีคนชื่อนี้ พูดแบบนี้ เวลานี้จริงหรือไม่ ถ้าจำเลยบอกว่าจริงพระวินัยธรถามต่อไปว่า แล้วคนนั้นอยู่ที่ไหน จำเลยตอบว่าที่นั้นที่นี้ พระวินัยธรอาจจะให้นำบุคคลนั้นมายืนยันก็ได้ เมื่อบุคคลที่อ้างถึงมายืนยันก็ถือว่าเป็นพยานตามความหมายนี้ หรือนัยของหลักฐานก็เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ในการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์บางข้อจำเป็นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นคฤหัสถ์ สงฆ์สามารถที่จะให้ผู้เชี่ยวชาญมาให้การหรือตรวจสอบเรื่องที่กำลังดำเนินการสอบสวนอยู่ก็ได้ เช่น กรณีภิกษุณีผู้เป็นสาวกของพระเทวทัตที่ตั้งครรภ์ก่อนบวชพอบวชก็เลยมีท้องใหญ่ จึงได้ขับออกจากสำนักและมาแจ้งเหตุนั้นแก่พระพุทธองค์ พระองค์ทรงให้นางวิสาขามาตรวจดูครรภ์ว่าท้องตั้งแต่เมื่อไหร่ เมื่อนางวิสาขาตรวจดูแล้วก็ทราบว่าภิกษุณีท้องก่อนที่จะมาบวชจึงไม่มีความผิด จะเห็นว่าการอ้างพยานหลักฐานหรือผู้เชี่ยวชาญก็มีอยู่ในกระบวนการแก้ไขปัญหาในสมัยพุทธกาล

๒.๑.๓.๔ การตรวจคำฟ้อง

สำหรับขั้นตอนในการตรวจคำฟ้องถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะการตรวจคำฟ้องเป็นการป้องกันไม่ให้มีการฟ้องผู้อื่นโดยไม่มีมูลเป็นการป้องกันโทษที่จะเกิดแก่ผู้ฟ้องเองและผู้ถูกฟ้องก็จะได้รับความเสื่อมเสียเป็นการป้องกันไม่ให้มีการก่ออธิกรณ์เพราะการฟ้องอย่างพร่ำเพรื่อย่อมก่อให้เกิดความวุ่นวายและถ้าเป็นการฟ้องของผู้ที่ไม่มีปัญญาชัดส่าย โง่เขลาต้องการเอาชนะตามทิฏฐิและกิเลสโดยไม่หยุดหย่อนการที่สงฆ์รับฟ้องโดยไม่มีการกลั่นกรองคำฟ้องย่อมเป็นการเสียเวลาและไม่มีกฎเกณฑ์ที่จะเอาโทษผู้ฟ้องชนิดนี้ได้จนอาจกลายมาเป็นปัญหาสำหรับสังคมที่ยากแก่การแก้ไข ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาสงฆ์จึงจะต้องตรวจสอบคำฟ้องก่อน โดยหลักเกณฑ์การตรวจสอบคำฟ้องสงฆ์จะต้องตรวจสอบในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

---

[๗๔] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๘๖/๕๖๗.

๑) คุณสมบัติของผู้ฟ้อง ว่าผู้ฟ้องมีคุณสมบัติอย่างไร มีความประพฤติเสียหายหรือไม่ ต้องอาบัติข้อใดมาก่อนหรืออยู่ในระหว่างการถูกลงโทษโดยสงฆ์อยู่หรือไม่ เป็นต้น[๗๕]

๒) ความรู้เรื่องพระธรรมวินัย โดยสงฆ์จะตรวจสอบว่าผู้ฟ้องรู้หลักของพระธรรมวินัยหรือไม่รู้ว่านี้เป็นอาบัติหรือไม่เป็นอาบัติและรู้ว่าการกระทำเช่นนี้จะต้องอาบัติข้อใดหมวดใดหรือไม่ เช่น การถามว่าคุณรู้หรือว่าอะไรคือสีลวิบัติ อะไรคือทิฏฐิวิบัติ อะไรคืออาชีววิบัติ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้แน่ใจว่าผู้ฟ้องเป็นผู้ที่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพระธรรมวินัยพอสมควร[๗๖]

๓) ประเด็นความเกี่ยวข้องกับปัญหาหรืออธิกรณ์ที่นำมาฟ้องว่าเป็นเรื่องที่ผู้ฟ้องได้เห็นเอง ได้ยินมา หรือว่าได้สงสัยในพฤติกรรมของผู้กระทำผิด เป็นต้น เมื่อสงฆ์สอบถามจนครบแล้วก็จะพิจารณาถ้าเห็นว่าควรฟ้องก็ให้ฟ้อง ถ้าไม่เห็นควรที่จะให้ฟ้องก็ยกเลิกการฟ้องนั้นเสียโดยบอกกับผู้ฟ้องว่าคุณไม่สมควรฟ้องซึ่งก็จะทำให้อธิกรณ์หรือข้อกล่าวหานั้นยุติ[๗๗]

๒.๑.๓.๕ การไต่สวน

สำหรับการไต่สวนจะมีขึ้นโดยมติของสงฆ์ซึ่งจะเป็นการดำเนินการโดยเร็วไม่ปล่อยให้เนิ่นช้า จะก่อให้เกิดปัญหาลุกลามตามมามากมายเหตุเพราะอธิกรณ์แต่ละประเภทมีความเชื่องโยงกันกล่าวคือเมื่อเรื่องหนึ่งเกิดแล้วก็อาจจะนำไปสู่การเกิดขึ้นของอีกเรื่องหนึ่งได้ง่าย[๗๘] ดังนั้น การดำเนินการไต่สวนสงฆ์จึงถือเป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องทำโดยมีสถานที่ดำเนินการก็คือภายในเขตสีมา (โบสถ์) ซึ่งเป็นที่ทำสังฆกรรมของสงฆ์ เมื่อสงฆ์ได้มีมติประชุมเพื่อการชำระอธิกรณ์เรียบร้อยแล้วก็จะมีการดำเนินตามขั้นตอนต่างๆ ที่มีกำหนดไว้ ซึ่งขั้นตอนการไต่สวนจะต้องดำเนินไปตามบทบัญญัติของพระธรรมวินัย ดังนี้

๑) สงฆ์ต้องสอบคุณสมบัติของพระวินัยธรผู้เป็นประธานในการไต่สวนเพราะในการดำเนินการไต่สวนอธิกรณ์ไม่ใช่ว่าพระวินัยธรจะสามารถที่จะขึ้นนั่งบัลลังก์พิจารณาอธิกรณ์ได้อย่างง่ายๆ โดยก่อนที่พระวินัยธรจะขึ้นพิจารณาจะต้องถูกถามคุณสมบัติอันเป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพระวินัยก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเป็นการให้ทุกฝ่ายได้แน่ใจว่าผู้ที่มาเป็นประธานในการไต่สวนมีคุณสมบัติที่เหมาะสมโดยเฉพาะเรื่องความรู้ในทางพระวินัย[๗๙]

---

[๗๕] **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๔๐/๗๙.

[๗๖] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๙๖/๕๖๗.

[๗๗] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๖๐/๕๔๓.

[๗๘] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๔๘/๕๒๘.

[๗๙] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๖๒/๕๔๕.

๒) เมื่อพระวินัยธรได้ตอบคำถามของสงฆ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ประเด็นต่อไปก็คือ การแต่งตั้งภิกษุผู้ทำหน้าที่ในการถามและผู้ตอบแก้พระวินัย ในกรณีที่เมื่อมีการสอบสวนไปแล้วคำให้การหรือเหตุหรือปัญหาที่เกิดขึ้นว่าจะเป็นการต้องอาบัติประเภทใดหรือเมื่อมีพุทธบัญญัติในครั้งแรกพระองค์ได้บัญญัติเรื่องดังกล่าวไว้ว่าอย่างไร การที่ถามตอบเช่นนี้เพื่อที่จะหาข้อสรุปในการให้คำวินิจฉัยอธิกรณ์ในตอนที่โจทก์และจำเลยได้มีการให้การต่อสู้กันจนถึงที่สุดแล้ว โดยการแต่งตั้งผู้ถามตอบพระวินัยนี้ต้องทำก่อนการซักโจทก์และจำเลย[๘๐] ซึ่งมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ การแต่งตั้งตนเอง (คือ พระวินัยแต่งตั้งตนเองเป็นผู้ถาม) และการแต่งตั้งคนอื่นคือพระวินัยธรสามารถที่จะแต่งตั้งภิกษุอีก ๒ รูป คือ รูปหนึ่งเป็นผู้ถามอีกรูปเป็นผู้ตอบ โดยการแต่งตั้งต้องมีการประกาศญัตติตามวิธีการของสงฆ์

๓) พระวินัยธร หรือภิกษุผู้ถามวินัยทำการซักโจทก์จำเลยและพยาน เมื่อแต่งตั้งพระผู้ถามตอบพระวินัยแล้วพระวินัยธรก็จะดำเนินการไต่สวนโจทก์ จำเลยและพยาน โดยพระวินัยต้องยึดหลัก ดังนี้ (๑) ไม่ด่วนพูด (๒) ไม่พูดด้วยความเกรียวกราด (๓) ไม่ยั่วอารมณ์ของผู้ถูกถามด้วยความโกรธ (๔) ไม่ควรพูดกล่าวถ้อยคำชวนวิวาทไม่มีประโยชน์ (๕) ไม่ควรพูดด้วยความผลุนผลัน[๘๑] และการซักโจทก์ จำเลยหรือพยานก็ควรยึดหลัก ดังนี้ (๑) ซักถามด้วยคำ ที่มีประโยชน์ถูกกาล (๒) เมื่อจำเลยและโจทก์กำลังใช้อารมณ์โจทก์กันอย่างไม่ฟังกันและกัน เช่น โจทก์ฟ้องว่าจำเลยต้องอาบัติแต่จำเลยบอกว่าไม่ก็อย่าพึงเชื่อควรสอบสวนทั้งสองฝ่ายพึงปรับอาบัติตามคำสารภาพและถ้อยคำที่ให้การ (๓) ถ้าจำเลยเป็นอลัชชีพูดมาก ควรปรับตามสำนวนสอบสวนไม่ควรฟังจำเลย

๔) เมื่อโจทก์หรือจำเลยกล่าวพาดพิงบุคคลผู้เป็นพยานก็จะทำการซักพยานประกอบการพิจารณา ในการซักพยาน หรือการสืบพยาน จะพบว่านอกจากจะมีการซักโจทก์จำเลย แล้วในบางครั้งก็จะต้องมีการอ้างถึงพยานด้วยซึ่งมี ๓ ประเภท คือ

(๑) พยานบุคคล ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือผู้เห็นเหตุการณ์ที่ฝ่ายโจทก์และจำเลยอ้างถึงและสามารถที่จะนำเข้ามาในสถานที่พิจารณาได้ โดยพยานบุคคลแบ่งเป็น ๕ ประเภท คือ (๑) พยานบุคคลประเภทพระภิกษุ สามเณร (๒) พยานบุคคลประเภทผู้นำของรัฐเช่นพระราชา มหาอำมาตย์ เป็นต้น (๓) พยานบุคคลประเภทคฤหบดีเศรษฐีพ่อค้าวานิชต่างๆ (๔) พยานบุคคลประเภทอุบาสกอุบาสิกาโดยทั่วไป (๕) พยานบุคคลประเภทนักบวชนอกศาสนา[๘๒]

---

[๘๐] **วิ.มหา.** (ไทย) ๔/๑๕๒/๒๓๓.

[๘๑] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๖๕/๕๕๐.

[๘๒] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๘๖/๕๖๖.

(๒) พยานบุคคลประเภทผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ บุคคลที่มีความชำนาญพิเศษในเรื่องต่างๆ ที่พระภิกษุไม่มีความรู้ เช่น หมอแพทย์ นักวิทยาศาสตร์ หมอตำแย ผู้ชำนาญการทำคลอด เป็นต้น ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง ซึ่งสงฆ์สามารถที่จะเรียกมาเป็นพยานหรือมาทำการพิสูจน์หลักฐานประกอบการพิจารณาอธิกรณ์ได้

(๓) พยานวัตถุ ได้แก่ วัตถุสิ่งของต่างๆ ที่สามารถนำมาประกอบการพิจารณาอธิกรณ์ได้ เช่น อาวุธ ยาพิษ หรือสิ่งอื่นๆ ที่จะนำมาประกอบเพื่อชี้ให้ฝ่ายสงฆ์ได้พิจารณาเห็นว่าผู้กระทำผิดได้ใช้วัตถุดังกล่าวประกอบการกระทำผิด เป็นต้น ซึ่งโจทก์และจำเลยสามารถที่จะอ้างอิงพยานเพื่อใช้ในการต่อสู้คดีในสถานที่พิจารณาอธิกรณ์ได้[๙๓]

นอกจากนี้ ก่อนการสืบพยานทุกครั้งให้สงฆ์ได้เบิกความหรือแจ้งข้อกล่าวหาให้พยานทั้ง ๒ ฝ่ายได้ทราบว่าการพิจารณาครั้งนี้เพราะมีอธิกรณ์อย่างนี้ๆ เป็นต้น เพื่อให้พยานได้ทราบข้อเท็จจริงก่อนการสืบพยานหากพบว่า พยานฝ่ายโจทก์หรือจำเลยก็ดี ถ้ามีความสัมพันธ์กับพระวินัยธรผู้เป็นประธานให้ถามเฉพาะประเด็น ที่เกี่ยวข้องกับคดีเท่านั้นห้ามถามถึงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ เช่น อุปัชฌาย์ อาจารย์ เจ้าอาวาสเจ้าสังกัด เพราะเป็นการป้องกันข้อครหาอันเกิดจากความสนิทสนมกับจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นการเฉพาะทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการก่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการดำเนินการแก้ไขปัญหา[๙๔]

อนึ่ง หากสงฆ์ทราบว่า จำเลยมีความผิดจริงก็ให้กล่าวถึงโทษและผลจากการกระทำผิดให้จำเลยฟังและให้สติแก่จำเลยเพื่อให้จำเลยระลึกได้ว่า ถ้าการกระทำอย่างนี้ย่อมได้รับโทษอย่างนี้เป็นต้น และเพื่อให้จำเลยระลึกได้ว่า การกระทำของจำเลยนั้นเป็นการกระทำผิดจริงถ้ากระทำผิดจริงก็ให้สารภาพ (ปฏิญญาตกรณะ) ซึ่งจะเป็นการง่ายต่อการดำเนินการตัดสิน แต่ถ้าจำเลยไม่สารภาพก็ให้ดำเนินการไต่สวนตามกระบวนการ

สำหรับเหตุที่จะต้องมีการสืบพยาน ในกรณีที่เกิดความไม่ชัดเจนในการตัดสินว่าการกระทำผิดของจำเลยเป็นการกระทำผิดอะไรกันแน่ระหว่างอาบัติหนักหรืออาบัติเบา ซึ่งความไม่แน่นอนนั้นเรียกว่า “อนิยตะ” เช่น กรณีภิกษุกับสตรีอยู่ในที่มุงบังลับหูลับตา พอที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ระหว่างอาบัติปาราชิก หรืออาบัติสังฆาทิเสส หรืออาบัติปาจิตตีย์ ในกรณีเช่นนี้สงฆ์จะต้องให้มีการอ้างพยานว่าในขณะที่ภิกษุจำเลยกับสตรีอยู่ในที่ลับหูลับตานั้น มีบุคคลอื่นอยู่ด้วยหรือไม่ เพราะตามพระวินัยแล้วการที่ภิกษุจะไปพบพูดคุยกับอุบาสิกา (สตรี) จะต้องมีอุปสัมปัน คือ สามเณรไปด้วย ๑ รูป ถ้ามีพยานก็ให้นำพยานเข้ามาไต่สวนถ้าพยานให้การที่เป็นข้อเท็จจริงอย่างไรก็ให้ปรับอาบัติตามนั้น เช่น ถ้าสามเณรให้การว่าภิกษุจำเลยมีเพศสัมพันธ์กัน

---

[๙๓] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๖๒/๕๔๕.

[๙๔] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๖๕/๕๕๐.

ก็ให้ปรับอาบัติปาราชิก ถ้าให้การว่าจำเลยจับมือกับสตรีก็ให้ปรับอาบัติสังฆาทิเสส[๘๕] แต่ถ้าให้การว่าไม่ได้ทำอะไรเพียงแต่พูดคุยกัน ธรรมดาโดยมีพยานคือสามเณรอยู่ในวงสนทนาด้วยก็ปรับทุกฏในฐานะที่ก่อให้เกิดการฟ้องร้อง แม้ว่าจะไม่มีความผิดก็ต้องปรับเพราะเป็นอาการที่เป็นเหตุให้เกิดอธิกรณ์ แต่ถ้าพยานให้การสับสนหรือไม่มีพยานรู้เห็นใดๆ ก็ให้ปรับอาบัติอนิยตแก่จำเลย ซึ่งในกรณีนี้หากโจทก์สามารถหาพยานหลักฐานมายืนยันได้ว่าจำเลยกระทำผิดจริงก็สามารถที่จะนำหลักฐานมาสู้ในการพิจารณาอธิกรณ์ได้ แต่ถ้าโจทก์ไม่มีพยานหลักฐานก็ให้ถือว่ายกผลประโยชน์ให้จำเลย

๕) เมื่อฟังการให้การหลังจากที่โจทก์และจำเลยสู้กันด้วยความจริงที่มีแล้วสงฆ์ก็จะให้คำวินิจฉัยพร้อมหน้าทุกฝ่าย

๒.๑.๓.๖ การลงมติให้คำวินิจฉัย

สำหรับขั้นตอนในการให้คำวินิจฉัยจัดเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่สงฆ์ได้มีการไต่สวนเรียบร้อยจากคำให้การของโจทก์จำเลยและพยานที่เกี่ยวข้อง โดยจะมีการให้คำวินิจฉัยอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑) การให้คำวินิจฉัยโดยถือเอาคำสารภาพของโจทก์และจำเลยเป็นหลักกล่าวคือเมื่อสงฆ์ได้ดำเนินการไต่สวนจนถึงที่สุดแล้ว ก็จะได้คำสารภาพในลักษณะนี้ คือ กรณีโจทก์ ถ้าเขาสารภาพว่าต้องการกล่าวหาจำเลยด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง หรือสารภาพว่าถูกบุคคลอื่นให้เป็นผู้ใส่ร้ายจำเลย กรณีจำเลย ถ้าเขาสารภาพว่าต้องอาบัติหนัก – กลาง – เบา จริง หรือไม่รู้ว่าเป็นอาบัติแต่ได้กระทำตามที่ถูกล่าวหาจริง

๒) การให้คำวินิจฉัยโดยการพิจารณาของสงฆ์ ซึ่งกรณีนี้จะใช้ในเหตุการณ์ที่โจทก์หรือจำเลยไม่ยอมสารภาพเพราะต่างฝ่ายก็คิดว่าตนเองเป็นฝ่ายถูก สงฆ์จะต้องใช้หลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

(๑) กรณีที่ (โจทก์) ได้เห็นสอดรับกับเรื่องที่ (พยาน) ได้ยินเรื่องที่ (โจทก์)ได้เห็น เทียบได้กับเรื่องที่ (พยาน) ได้เห็นแต่บุคคลนั้นไม่ยอมรับเพราะอาศัยการเห็นพึงปรับอาบัติตามคำสารภาพ (ปฏิญญา) พึงทำอุโบสถร่วมกับคนนั้นได้

(๒) กรณีที่ (โจทก์) ได้ยินสอดคล้องกับเรื่องที่ (พยาน) ได้ยินเรื่องที่ (โจทก์) ได้ยินเทียบได้กับเรื่องที่ (พยาน) ได้ยิน แต่จำเลยไม่ยอมรับ เพราะอาศัยแค่การเห็นนั้น จำเลยถูกสงสัยว่าไม่บริสุทธิ์พึงปรับอาบัติตามคำสารภาพ พึงทำอุโบสถร่วมกับบุคคลนั้น

(๓) กรณีที่ (โจทก์) ได้ทราบ สอดคล้องกับเรื่องที่ (พยาน) ได้ทราบ เรื่องที่ (โจทก์) ได้ทราบเทียบได้กับเรื่องที่ (พยาน) ได้ทราบแต่จำเลยไม่ยอมรับเพราะอาศัยแค่

---

[๘๕] **วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๒๗๐/๒๙๓.

การได้ทราบจำเลยถูกสงสัยว่าไม่บริสุทธิ์พึงปรับอาบัติตามคำสารภาพแล้วทำอุโบสถร่วมกับจำเลยได้[๙๖]

๒.๑.๓.๗ การปรับอาบัติ

การปรับอาบัติภายหลังจากที่จำเลยหรือโจทก์ต่อสู้กันจนในที่สุดฝ่ายกระทำผิดก็สารภาพเพราะมีหลักฐานพยานเพียงพอที่จะเอาผิดและแสดงให้สงฆ์เห็นว่าผู้กระทำผิดนั้นได้กระทำผิดเพียงพอที่จะเอาผิดและแสดงให้สงฆ์เห็นว่าผู้กระทำผิดนั้นได้กระทำผิดจริง ขั้นตอนต่อไปก็คือต้องปรับอาบัติโดยการดำเนินการปรับอาบัตินั้นมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

๑) กรณีโจทก์

กรณีโจทก์ อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

(๑) ถ้าโจทก์รับว่าฟ้องภิกษุนั้นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล พึงปรับอาบัติสังฆาทิเสสโจทก์ ถ้าผู้ฟ้องเป็นภิกษุณีแม้จะถูกชักชวนโดยภิกษุก็ให้ลงนาสนากรรมคือสึกเสีย[๙๗] และเมื่อลงโทษโจทก์แล้วก็ให้ทำสังกรรมประเภทสติวินัยให้เพื่อประกาศความเป็นผู้บริสุทธิ์แก่จำเลย

(๒) ถ้าโจทก์รับว่าใส่ความภิกษุจำเลยนั้นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูลพึงปรับอาบัติ ปาจิตตีย์ โจทก์[๙๘]

(๓) ถ้าโจทก์รับว่าใส่ความจำเลยด้วยอาบัตินิสัคคีย์ ปาจิตตีย์ ถุลลัจจัย ทุกกฏ ทุพภาสิต ที่ไม่มีมูล พึงปรับอาบัติทุกกฏ โจทก์[๙๙]

๒) กรณีจำเลย

กรณีจำเลย อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

(๑) ถ้าจำเลยสารภาพว่าตนต้องอาบัติปาราชิก ก็ให้นาสนาคือสึกเสีย

(๒) ถ้าจำเลยสารภาพว่าตนต้องอาบัติสังฆาทิเสส ก็ให้เข้าปริวาสหรืออยู่กรรมเป็นเวลา ๖ ราตรี

(๓) ถ้าจำเลยสารภาพว่าตนต้องอาบัติ อีก ๕ ข้อ ก็ให้แสดงคืน

---

[๙๖] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๕๗/๕๖๘.

[๙๗] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๒๘๕/๓๘๘.

[๙๘] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๒๕๐/๓๘๕.

[๙๙] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๒๘๘/๓๘๗.

(๔) ถ้าจำเลยให้การวกวนสับสนก็ให้ลงนิคกรรมประเภทตัสสปาปิยสิกากรรมหรือถ้าจำเลยมีความผิดที่เข้าข่ายของนิคหกรรมทั้ง ๕ ประเภท (ยกเว้นปกาสนียกรรม) ก็ให้สงฆ์ลงนิคหกรรมแก่เธอตามความผิด

๒.๑.๓.๘ การทำสังฆกรรมเพื่อชำระอธิกรณ์

การทำสังฆกรรมเพื่อชำระอธิกรณ์ในกระบวนการแก้ไขปัญหาในสมัยพุทธกาล สงฆ์เป็นผู้ที่ใช้อำนาจในการแก้ไขปัญหาภายในภายนอกตามพุทธประสงค์ที่ทรงมอบอำนาจให้ก่อนการปรินิพพาน[๙๐] ดังนั้น ในการทำกิจของสงฆ์เกือบทุกอย่าง (ยกเว้นเรื่องที่ไม่สำคัญ) จะต้องมีองค์ประกอบ คือ การทำสังฆกรรม หมายถึง กรรมหรือกิจที่สงฆ์พึงทำโดยการประชุมสงฆ์ สำหรับกระบวนการแก้ไขปัญหาในขั้นตอนนี้เมื่อสงฆ์ปรับอาบัติตามคำสารภาพของจำเลยแล้วก็จะประกอบสังฆกรรมใน ๒ ลักษณะ คือ (๑) สังฆกรรมในการแก้ไขปัญหาประเภทไม่มีเงื่อนไข เป็นการทำสังฆกรรมเพื่อรับรองผลการตัดสินอธิกรณ์แก่ผู้ที่บริสุทธิ์ และ (๒) สังฆกรรมในการแก้ไขปัญหาประเภทมีเงื่อนไข เป็นการทำสังฆกรรมเพื่อลงนิคหกรรมแก่ผู้กระทำผิดและยกเลิกการลงนิคหกรรมแก่ผู้กระทำผิดนั้น

๒.๑.๓.๙ การประกาศให้สังคมได้รับทราบเพื่อรับรองโจทก์หรือลงโทษจำเลย

การประกาศให้สังคมได้รับทราบเพื่อรับรองโจทก์หรือลงโทษจำเลยถือเป็นขั้นตอนที่กระทำภายหลังจากที่ได้มีการทำสังฆกรรมแล้วโดยในอธิกรณสมถวิธีแบบไม่มีเงื่อนไข ได้แก่ กรณีการแก้ไขปัญหาโดยสัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย เยภุยยสิกา ปฏิญญาตกรณวินัย และติณณวัตถารกวินัย จะมีการประกาศให้สังคมได้ทราบข้อเท็จจริงเพียงครั้งเดียวคือภายหลังจากการทำสังฆกรรมรับรองความบริสุทธิ์ของจำเลยรับรองการระงับวิวาทาธิกรณ์ หรือรับรองการประนีประนอมของภิกษุก่อการทะเลาะวิวาทแล้ว โดยสงฆ์จะต้องให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นตัวแทนนำกติกาหรือมติที่ได้รับรองกันนี้ไปแจ้งแก่ภิกษุสงฆ์ในอาวาสอื่นๆ ว่ามติอย่างนี้สงฆ์ได้กระทำแล้วแก่ภิกษุชื่อนี้ เป็นต้น ซึ่งในสมัยพุทธกาลวัฒนธรรมการติดประกาศข่าวแจ้งข่าวยังไม่มีดังนั้นจึงใช้รูปแบบของทูตหรือผู้นำข่าวสารไปบอก

ส่วนอธิกรณสมถวิธีแบบมีเงื่อนไขจะมีขั้นตอนในการแจ้งข้อเท็จจริงหรือข่าวการลงนิคหกรรมแก่ภิกษุจำเลยถึง ๒ ครั้ง ตามจำนวนของสังฆกรรมที่ได้กระทำลงไป คือ

การทำสังฆกรรมครั้งที่ ๑ เมื่อสงฆ์สอบสวนจะได้ความจริงหรือข้อเท็จจริงแล้วสงฆ์ก็ได้ทำสังฆกรรมเพื่อรับรองการลงโทษจำเลยเมื่อสังฆกรรมเสร็จก็จะส่งภิกษุรูปหนึ่งไปบอกแก่สงฆ์ในอาวาสอื่นๆ ให้ทราบโดยทั่วกันเพื่อจะให้สงฆ์ทั้งมวลได้ร่วมกันลงโทษ

---

[๙๐] **ที.สี.** (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

จำเลยหากว่าจำเลยได้ย้ายจากอาวาสที่เกิดอธิกรณ์มาอยู่ในอาวาสของสงฆ์ต่างถิ่นซึ่งก็จะทำให้จำเลยไม่อาจจะหลีกหนีความผิดได้[๕๑]

ส่วนการทำสังฆกรรมครั้งที่ ๒ เมื่อจำเลยถูกสังคมลงโทษตามมติของสงฆ์ได้สักระยะหนึ่งแล้วจำเลยมีความสำนึกผิดต้องการแจ้งให้สงฆ์ทราบเพื่อจะได้ขอให้สงฆ์ระงับการลงโทษ เมื่อสงฆ์ได้รับการแจ้งดังกล่าวก็จะพิจารณาว่าสมควรหรือไม่ที่จะระงับการลงโทษจำเลย ถ้าเห็นควรก็จะประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมประกาศระงับการลงโทษจำเลย เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมเสร็จแล้ว สงฆ์ก็จะส่งข่าวไปแจ้งยังอาวาสต่างๆ อีกครั้งหนึ่งเพื่อที่จะให้สังคมได้รับทราบมติสงฆ์และจะได้พากันยกเลิกการลงโทษจำเลยและยอมรับจำเลยเข้าสู่สังคมในฐานะของผู้บริสุทธิ์ในกระบวนการแจ้งให้สังคมทราบข้อเท็จจริงบางครั้งหากเป็นการลงนิคหกรรมเพื่อลงโทษคฤหัสถ์ เช่น การคว่ำบาตร เมื่อทำสังฆกรรมเสร็จก็จะต้องส่งภิกษุรูปหนึ่งไปแจ้งข่าวแก่คฤหัสถ์ผู้กระทำผิดให้ทราบมติสงฆ์ด้วย และเมื่อคฤหัสถ์ปรับปรุงตนเองได้และขอขมาสงฆ์แล้ว สงฆ์ก็ต้องส่งข่าวอีกครั้งหนึ่งว่าสงฆ์ได้ระงับการคว่ำบาตรแล้ว[๕๒] เป็นต้น ซึ่งการแจ้งให้ทราบนี้จะเห็นได้ว่า ถ้าเป็นเรื่องของจำเลยที่เป็นภิกษุให้แจ้งแก่ภิกษุในอาวาสอื่นๆ ได้ทราบเพื่อจะได้ร่วมกันลงโทษตามมติสงฆ์ แต่ถ้าเป็นเรื่องของอธิกรณ์ที่เกี่ยวกับภิกษุและคฤหัสถ์ สงฆ์ก็จะต้องส่งภิกษุออกไป ๒ รูป คือ รูปที่ ๑ ไปแจ้งข่าวแก่สงฆ์ในอาวาสต่างๆ ให้ทราบและรวมกันลงโทษจำเลย ส่วนรูปที่ ๒ ไปแจ้งข่าวแก่คฤหัสถ์ผู้ถูกสงฆ์ทำสังฆกรรมประกาศลงโทษเพื่อที่จะให้คฤหัสถ์คนนั้นได้ทราบข้อเท็จจริงต่างๆ ด้วยดี ส่วนอธิกรณสมถวิธีแบบพิเศษนั้นเมื่อสึกภิกษุผู้เป็นจำเลยตามกระบวนการแล้วก็ให้ภิกษุไปประกาศให้สังคมทราบว่าผู้นั้นได้พ้นจากการเป็นพระภิกษุแล้ว

๒.๑.๓.๑๐ การลงโทษจำเลยโดยมติสงฆ์และสังคมภายใต้เงื่อนไขตามมติของสงฆ์

สำหรับขั้นตอนนี้จะปรากฏอยู่ในรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาแบบมีเงื่อนไข (โดยมากจะเป็นกรณีนิคหกรรม) เช่น กรณีการแก้ไขปัญหาอาปัตตาธิกรณ์ กรณีภิกษุให้การสับสน รับบ้างปฏิเสธบ้างหรือรับแล้วปฏิเสธแล้วรับ ซึ่งสงฆ์จะต้องลงโทษจำเลยด้วยการลงตัสสปาปิยสิกากรรม คือการเพิ่มโทษ ด้วยการให้ปฏิบัติตามเงื่อนไข ๑๘ ประการ มีการห้ามร่วมในอุปสมบทพิธี[๕๓] เป็นต้น หรือในรูปแบบของการแก้ไขปัญหานิคหกรรมโดยสัมมุขาวินัย (ยกเว้นปกาสนียกรรม) เพราะมีการทำสังฆกรรมระงับเป็นเพียงการประกาศให้ทราบเท่านั้น ซึ่งในการลงนิคหกรรมจัดเป็นการลงโทษหรือแก้ไขปัญหาแบบมีเงื่อนไขโดยสังคมจะต้องมีส่วนร่วมใน

---

[๕๑] **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๖๖/๑๓๕.

[๕๒] **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๒๖–๒๘/๔๕.

[๕๓] **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๗๑/๑๖.

การลงโทษภิกษุ (จำเลย) รูปนั้นตามคำสั่งสงฆ์ ภายหลังจากที่สงฆ์ได้ทำสังฆกรรมเพื่อประกาศการลงโทษแล้วจะต้องกระจายข่าวให้ สงฆ์ในอารามต่างๆ ในเขตที่จะพอทราบกันได้นั้นให้ทราบโดยทั่วกัน[๖๔] ซึ่งก็หมายความว่าเมื่อสงฆ์ประกาศลงโทษภิกษุจำเลยด้วยรูปแบบของสังฆกรรม เช่น การขับไล่ออกจากอาวาส การขู่ให้กลัว การขับออกจากสังคม การห้ามสมคบพูดจาด้วย เป็นต้นแล้วก็ยังมีเงื่อนไขอีก ๑๘ ข้อที่เป็นเสมือนหนึ่ง กฎเหล็กที่สังคมจะต้องลงโทษจำเลยด้วยเช่น ไม่ให้เข้าร่วมการอุปสมบทในกรณีมีผู้ขอบวชก็ห้ามภิกษุให้บวชหรือร่วมพิธีการบวชนั้น ไม่ให้ภิกษุนั้นให้นิสสัยแก่ภิกษุโดยทั่วไป ไม่ให้มีสามเณรอุปัฏฐาก แม้มีอยู่แล้วก็ให้ยกเลิก ไม่ให้เป็นผู้สอนภิกษุณีแม้ได้รับการแต่งตั้งอยู่แล้วก็ให้ยกเลิกฯลฯ ไม่สามารถฟ้องใครอื่นได้ ไม่มีอำนาจในการเรียกคนอื่นมาสอบสวนและห้ามมิให้ก่อการทะเลาะวิวาทโดยเด็ดขาด[๖๕] เป็นต้น ในเงื่อนไขทั้ง ๑๘ ข้อนี้สงฆ์ทั่วไปจะต้องร่วมกันลงโทษ คือ ถ้าพบภิกษุผู้เป็นจำเลยทำกิจเช่นนี้จะต้องห้ามหรือกีดกันมิให้ทำกรรมเช่นนั้น เหตุเพราะเป็นผู้ถูกสงฆ์ประกาศลงโทษนั่นเอง จะเห็นว่าในขั้นตอนการลงโทษจำเลยสามารถจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) การลงโทษตามชนิดของโทษที่ได้รับ เช่น การถอดยศลดพรรษา การขับออกจากวัด เป็นต้น ซึ่งโทษในลักษณะนี้ผู้กระทำผิดจะต้องถูกลงโทษคือ ถูกขับ ถูกถอดยศลดพรรษาด้วยตัวเองและสงฆ์ที่ทำสังฆกรรมได้ใช้อำนาจผ่านทางวิธีการคือสังฆกรรมในการบังคับให้จำเลยต้องปฏิบัติตาม

๒) การลงโทษโดยสังคม เป็นโทษที่สังคมพึงจะลงแก่จำเลยภายหลังจากที่จำเลยถูกสงฆ์ทำสังฆกรรมแล้ว ถัดจากสังฆกรรมจำเลยต้องถูกสังคมลงโทษโดยเงื่อนไข ๑๘ ประการนั้น เช่น พระ ก. ถูกสงฆ์ลงโทษด้วยการให้กลับไปถือพรรษาใหม่ไปถือนิสัยคืออยู่กับอุปัชฌาย์อาจารย์อีกครั้งหนึ่งจากนั้น พระ ก. ก็ไปอยู่กับอุปัชฌาย์แต่ในขณะเดียวกัน สงฆ์ในอาวาสที่พระ ก. อาศัยอยู่หรืออาวาสอื่นๆ ใกล้เคียงก็จะต้องลงโทษ พระ ก. ด้วยเงื่อนไข ๑๘ ข้อ เมื่อ พระ ก. ถูกลงโทษจนสำนึกได้ก็จะกลับมาแจ้งแก่สงฆ์สงฆ์ก็จะระงับอธิกรณ์นั้นให้

๒.๑.๓.๑๑ การระงับการลงโทษ

จำเลยสำนึกผิดแล้วมาแจ้งแก่สงฆ์เมื่อจำเลยถูกลงโทษและสำนึกผิดต้องการที่จะให้สงฆ์ระงับการลงโทษดังกล่าวให้กับตนจึงได้เข้าแจ้งความดังกล่าวแก่สงฆ์โดยอาการของการแจ้งคำร้อง อาจแจ้งคำร้องทางกาย หรือทางวาจา หรือทางกายและวาจาประกอบกันก็ได้ เช่น กรณีของพระอุปวาฬะ[๖๖] เป็นต้น

---

[๖๔] **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๖๖/๑๓๕.

[๖๕] **วิ.มหา.** (ไทย) ๕/๔๖๘/๓๖๔–๓๖๗.

[๖๖] **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๐๕-๒๐๖/๓๒๐-๓๒๑.

อนึ่ง ในขั้นตอนการยื่นคำร้องขอให้สงฆ์ยกโทษนี้ถ้าหากจำเลยไม่สำนึกผิด สึกไปเองหรือหนีไปอยู่ ณ สถานที่ซึ่งไม่มีใครรู้ชะตากรรม กรณีดังกล่าวหากภิกษุรูปใดรู้ก็ให้แจ้งแก่สงฆ์หรือเป็นตัวแทนของภิกษุรูปนั้นไปแจ้งแก่สงฆ์เพื่อให้สงฆ์ระงับการลงโทษและจะได้แจ้งข่าวการสึกหรือหนีไปของจำเลยให้กับสงฆ์ทั้งมวลได้ทราบ นอกจากนั้นในระหว่างการลงโทษภิกษุจำเลยมรณภาพก็ให้ปฏิบัติโดยนัยเดียวกับการสึกและการหนีไปนั้น[๙๗] และมีข้อยกเว้นที่ไม่ต้องทำสังฆกรรมระงับโทษหรือต้องมีการสำนึกก็คือ ภิกษุจำเลยบรรลุอรหันต์ก็ให้ถือว่ายกผลประโยชน์ให้กับจำเลย คือไม่ต้องทำสังฆกรรมใดๆ อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นก็ถือว่ายุติ[๙๘]

ส่วนการตรวจคำร้องของจำเลย ในกรณีที่ภิกษุเป็นจำเลยได้สำนึกผิดแล้วยื่นคำร้องแก่สงฆ์ สงฆ์จะต้องพิจารณาคำร้องคือตัวผู้ถูกลงโทษก่อนว่า (๑) จำเลยสำนึกผิดจริงหรือไม่ (๒) ระยะเวลาที่ลงโทษจำเลยนั้นเพียงพอเหมาะสมหรือไม่ (๓) ในระหว่างถูกลงโทษนั้นจำเลยได้กระทำผิดซ้ำหรือกระทำผิดในโทษอื่นๆ หรือไม่ เช่น การก่อการทะเลาะวิวาทหรือก่ออธิกรณ์อื่นๆ เพิ่มหรือไม่ (๔) จำเลยได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของการลงโทษนั้นสมบูรณ์หรือไม่ (๕) บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับจำเลย เช่น อุปัชฌาย์ อาจารย์ หรือเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายติเตียนหรือไม่ เมื่อสงฆ์พิจารณาเกณฑ์ดังกล่าวแล้ว เห็นว่าจำเลยมีคุณสมบัติที่จะประกาศรับรองหรือระงับการลงโทษนั้นได้ก็จะประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมระงับการลงโทษต่อไป[๙๙]

๒.๑.๓.๑๒ การทำสังฆกรรมเพื่อการระงับโทษแก่จำเลย

ขั้นการทำสังฆกรรมเพื่อการระงับโทษแก่จำเลย เมื่อสงฆ์พิจารณาคำร้องของจำเลยจนเป็นที่แน่ใจแล้วว่าจำเลยมิได้แสแสร้งแกล้งทำหรือไม่มีความผิดใดๆ ภายหลังจากการถูกลงโทษจริง สงฆ์ก็จะทำสังฆกรรมเพื่อการระงับโทษแก่จำเลยซึ่งสังฆกรรมในครั้งนี้ถือว่าเป็นครั้งที่ ๒ ในกระบวนการแก้ไขปัญหาแบบมีเงื่อนไข โดยมีขั้นตอนในการประกอบสังฆกรรมดังนี้

๑) ให้ภิกษุผู้เป็นจำเลยที่ไดยื่นคำร้องนั้นเข้าไปหาสงฆ์แล้วกล่าวคำร้องขอว่า ขอสงฆ์จงยกโทษแก่ข้าพเจ้าผู้ถูกลงนิคหกรรม ข้อ...ในฐานความผิดดังต่อไปนี้...บัดนี้ข้าพเจ้าสำนึกผิดแล้วขอสงฆ์จงระงับโทษดังกล่าวแก่ข้าพเจ้าด้วย[๑๐๐]

๒) จากนั้นสงฆ์ก็จะแต่งตั้งภิกษุอีกรูปหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่ประกาศญัตติแก่สงฆ์ว่าขอสงฆ์จะระงับการลงโทษภิกษุจำเลย เพราะภิกษุจำเลยสำนักผิดแล้วภิกษุรูปนั้น

---

[๙๗] **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๗๑/๑๔๗.

[๙๘] **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๖–๓๙๐,

[๙๙] **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๗๓/๑๕๐.

[๑๐๐] **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๐/๓๗.

ประกาศญัตติแล้วภิกษุอีกรูปหนึ่งก็จะสวดอนุสาวนา เพื่อขอมติจากสงฆ์๓ ครั้งว่าภิกษุนี้ได้สำนึกผิดแล้วและสงฆ์ก็ระงับโทษให้ถ้าสงฆ์เห็นด้วยให้นิ่งถ้าไม่เห็นด้วยให้ทักท้วงท่ามกลางสงฆ์ ถ้าไม่ทักท้วงก็ถือว่าอาการนิ่งนั้นเป็นมติสงฆ์

๓) เมื่อสงฆ์รับรองเช่นนั้นแล้ว ก็ถือว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่มีมลทินในอันดับต่อไปก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องประกาศให้สังคมทราบถึงผลการออกมติดังกล่าวให้กับจำเลย

๒.๑.๓.๑๓ การประกาศให้สังคมทราบภายหลังจากการประกาศระงับการลงโทษ

สำหรับขั้นตอนนี้เป็นการประกาศเพื่อให้สังคมสงฆ์ทราบว่าหลังจากที่สังคมได้ลงโทษจำเลยตามมติของสงฆ์มาระยะหนึ่งแล้วจำเลยได้สำนึกผิดและยื่นขอระงับการลงโทษบัดนี้จำเลยได้เป็นผู้บริสุทธิ์ไม่มีมลทินสงฆ์ควรยกเลิกการลงโทษและปฏิบัติต่อจำเลยเหมือนกับภิกษุผู้มีศีลโดยทั่วไป ซึ่งเหตุผลที่จำเป็นจะต้องประกาศให้สังคมทราบก็เพราะเกรงว่าจำเลยจะถูกลงโทษจากผู้ที่ไม่ทราบข่าวการระงับโทษของสงฆ์อีก ทำให้อธิกรณ์ที่ระงับแล้วไม่เป็นอันระงับ เป็นเหตุให้มีความเคลือบแคลงสงสัยเกิดขึ้นจนอาจกลายเป็นอธิกรณ์ใหม่ขึ้นก็ได้ ดังนั้นขั้นตอนการประกาศให้สังคมทราบนี้ถือว่าเป็นมาตรการการรับรองความบริสุทธิ์ ของจำเลยอย่างหนึ่ง ที่ถือว่าเป็นหน้าที่ของสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ให้การลงโทษจำเลยจะต้องแต่งตั้งภิกษุให้เป็นผู้เดินทางไปแจ้งข่าวการระงับการลงโทษให้กับสังคมได้ทราบโดยทั่วกันอันเป็นหลักประกันว่าการดำเนินการของสงฆ์นั้นได้กระทำอย่างรอบคอบ

๒.๑.๓.๑๔ ขั้นอธิกรณ์ยุติ

เมื่อสงฆ์ดำเนินการรับตามกระบวนการทุกขั้นตอนแล้วก็ถือว่าอธิกรณ์นั้นได้ถูกระงับ (อธิกรณสมถะ) ไปอย่างสมบูรณ์ผลของการระงับอธิกรณ์ทำให้จำเลยกลายเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่มีข้อท้วงติงใดๆ เพราะถือว่ามติสงฆ์ที่รับรองดังกล่าวมาทุกขั้นตอนเป็นที่สุด จำเลยสามารถที่จะได้รับตำแหน่งที่ตนเองเคยมีเคยเป็นได้ เช่น จำเลยเคยมีพรรษา ๒๐ แต่ถูกลบให้เหลือ ๑ เพราะการละเมิดอาบัติจนถูกสงฆ์ลงนิสยกรรมเมื่อสำนึกได้และสงฆ์รับรองแล้วก็สามารถกลับมาเป็นผู้มีพรรษา ๒๐ ได้ หรือจำเลยถูกลงปัพพาชนียกรรม ขับออกจากอาวาสแม้เดิมจำเลยจะเป็นเจ้าอาวาส เมื่อถูกออกจากเจ้าอาวาสแล้วภายหลังถ้าสำนึกได้ เข้ายื่นคำร้องให้สงฆ์ระงับอธิกรณ์เมื่อสงฆ์ระงับอธิกรณ์แล้วจำเลยจะกลับเข้าไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเหมือนเดิมก็ได้ เพราะไม่มี

กฎเกณฑ์ห้ามเนื่องจากจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วการกลับมาดำรงตำแหน่งจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ชอบธรรม[๑๐๑]

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับรัฐ

การแบ่งแยกระหว่างศาสนจักรกับรัฐ (The Separation of Church and State) คือ มโนทัศน์ว่าด้วยการแยกความสัมพันธ์กันระหว่างศาสนจักรซึ่งเป็นสถาบันทางศาสนากับรัฐซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองผู้ธำรงไว้ซึ่งอำนาจเหนืออาณาเขตและประชาชน มนุษยชาตินั้นมีศาสนาเป็นรากฐานของส่วนประกอบในกระแสเลือดของกฎหมาย (blood stream) กล่าวคือ ศาสนาได้รับการยอมรับนับถือเพราะเหตุแห่งการเป็นระบบของความศรัทธา (faith) และการสักการะ (worship) ที่รวบรวมรากฐานเรื่องความยุติธรรม (justice) และคุณธรรม (righteousness) เอาไว้ ศาสนาจึงได้บ่มเพาะและเผยแผ่ทัศนะเกี่ยวกับความรู้สึกผิดชอบชั่วดีหรือที่เรียกว่า “ศีลธรรม” (moral) ซึ่งส่งผลให้กติกาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่ศาสนาได้สั่งสอนหรือหลักธรรมของศาสนากลายเป็นกฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ในสังคมที่เชื่อถือต่อศาสนานั้นๆ โดยปริยาย และเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่โดยปกติทั่วไปในสังคมมนุษย์ก่อนการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่

ศาสนาที่มีผู้นับถือเป็นจำนวนมากมักจะเป็นศาสนาที่มีการจัดระเบียบองค์กรไว้อย่างเป็นระบบและมีคัมภีร์หลักธรรมไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ความเป็นกิจจะลักษณะของการเผยแพร่ศาสนาและการดำเนินการต่างๆ ต่อผู้คนจึงปรากฏให้เห็นถึงความเป็นสถาบัน (institution) ที่ทำให้ความเชื่อทางศาสนามิได้สิ้นสุดลงพร้อมกับการสิ้นสภาพความเป็นบุคคลของศาสดา หากแต่ได้รับการสืบทอดมาโดยตลอด สถาบันทางศาสนา (religious institution) หรือ “ศาสนจักร” (Church ; religious authority) เป็นศูนย์รวมศรัทธาและเป็นผู้สร้างสำนึกเกี่ยวกับคุณธรรมหรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีให้กับศาสนิกชน ตลอดจนมีอำนาจตีความหลักธรรมและความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในลัทธิความเชื่อ แต่ในขณะเดียวกันรัฐก็เป็นสถาบันทางการเมืองที่เป็นศูนย์รวมความเชื่อมั่นในการใช้ชีวิตและเป็นผู้สร้างสำนึกเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมให้แก่ประชาชน ตลอดจนมีอำนาจตีความกฎหมายในกรณีที่เกิดข้อพิพาทขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อการเป็นมนุษย์ของแต่ละคนได้ผนวกเอาสถานะ

---

[๑๐๑]อธิเทพ ผาทา, **การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณสมถะ ๗ และกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕,** ดุษฎีนิพนธ์, (พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

ของการเป็นศาสนิกชนและการเป็นประชาชนเข้าไปพร้อมกัน ปัญหาจึงมีอยู่ว่าศาสนจักรกับรัฐจะจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร[๑๐๒]

การจัดความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรมีหลายทฤษฎีโดยทฤษฎีที่สำคัญ คือ ทฤษฎีสองอำนาจ ทฤษฎีดาบสองเล่ม ทฤษฎีสองอาณาจักรหรือทฤษฎีสองรัฐบาล ทฤษฎีเหตุผลของรัฐ และทฤษฎีฆราวาสนิยม

๒.๒.๑ ทฤษฎีสองอำนาจ

ทฤษฎีสองอำนาจมาจากแนวความคิดของสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ (Pope St. Gelasius I; ค.ศ. ๔๙๒ - ๔๙๖) เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้อำนาจทางโลกและอำนาจทาง ศาสนจักรเป็นอิสระแก่กัน โดยสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซิอุสที่ ๑ ได้รับอิทธิพลทางความคิดดังกล่าวอย่างสูงจากเซนต์ออกัสติน ดังนั้น จึงจักอธิบายถึงแนวความคิดของเซนต์ออกัสตินก่อนและจักได้อธิบายแนวความคิดของสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซิอุสที่ ๑ เป็นลำดับต่อไป

นักบุญออกัสติน หรือเซนต์ออกัสติน (Saint Augustine) หรือมีนามเดิมว่า เอาแรลิอุส เอากุสตินุส (Aurelius Augustinus; ค.ศ. ๓๕๔ - ๔๓๐) เป็นผู้ที่เผยแพร่แนวความคิดที่มีอิทธิพลต่อความคิดทางการเมืองในสมัยกลาง (ค.ศ. ๕ - ๑๕) มีงานเขียนชิ้นสำคัญ คือ นครของพระผู้เป็นเจ้า (De Civitate Dei) ในงานเขียนดังกล่าว เซนต์ออกัสตินได้อธิบายตลอดจนตีความประวัติศาสตร์การเมืองแห่งโลก อธิบายและตีความการกำเนิดขึ้น การขยายตัว และการดับสูญของรัฐต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าเซนต์ออกัสตินอธิบายประวัติศาสตร์มนุษยชาตินับตั้งแต่การสร้างโลกจนถึงยุคสมัยของเขา และเลยต่อจากยุคสมัยของเขาไปจนกระทั่งสิ้นสุดประวัติศาสตร์มนุษยชาติ ในลักษณะที่เป็นกระบวนการที่เคลื่อนตัวไปตามเจตจำนงและแผนการของพระเจ้า สำหรับเซนต์ออกัสตินแล้ว ไม่มีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นโดยบังเอิญ เพราะพระเจ้ากำหนดแผนการทุกอย่างไว้อย่างยอดเยี่ยมแล้ว ในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐและการจัดการปกครอง เซนต์ออกัสตินอธิบายว่าโลกนี้มีสองนครหรือสองอาณาจักรซ้อนกันอยู่ นครแห่งแรกคือนครของพระผู้เป็นเจ้าหรือเทวนคร (civitas Dei, civitas coelestis) ส่วนอีกนครคือนครแห่งโลกนี้หรือนครแห่งพิภพ (civitas terrena, civitas diabolic, civitas impiorum) ในขณะที่เทวนครเป็นนครของพระเจ้า นครแห่งโลกนี้เป็นนครของซาตาน นครของพระเจ้าเป็นประชาคมของคนดีทั้งปวงที่พระเจ้าเลือกแล้วและจะมีความสุขชั่วนิรันดร์ ส่วนนครแห่งโลกนี้หรือนครของซาตานเป็นประชาคมของคนเลวซึ่งรอจะประสบกับความวิบัติชั่วนิรันดร์ มนุษย์แต่ละคนจะสังกัดอยู่ในนครใดนครหนึ่งเสมอ การที่บุคคลใดจะสังกัดอยู่ในนครใดนั้นอยู่ที่การตัดสินของพระเจ้าซึ่งมนุษย์ไม่มีทางทราบได้เลย นครทั้งสองนี้อยู่ในโลกมนุษย์ในลักษณะที่ทับซ้อนและ

---

[๑๐๒]อานนท์ มาเม้า, **การแบ่งแยกระหว่างรัฐกับศาสนจักร : มโนทัศน์ทางนิติปรัชญาและกฎหมายมหาชน,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐-๑๒.

ปะปนกันไปไม่มีเส้นแบ่งเขตแดนที่เราจะมองเห็นได้ แม้ว่าโดยทั่วไปจะถือว่าโบสถ์อยู่ในนครของพระเจ้า แต่ก็ไม่ใช่ทุกคนที่สังกัดหรืออยู่ในโบสถ์จะอยู่ในนครของพระเจ้าด้วยมีผู้คนจำนวนหนึ่งที่ดูเหมือนอยู่ในโบสถ์และดูเหมือนอยู่ในนครของพระเจ้า แต่แท้ที่จริงแล้วผู้คนเหล่านั้นอยู่ในนครของซาตาน ในทางกลับกัน แม้รัฐต่างๆ ในโลกมนุษย์ที่ปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์จะดูเหมือนว่าอยู่ในนครของซาตานหรือนครแห่งโลกนี้ เนื่องจากรัฐต่างๆ ไม่ว่าจะมีชื่อเรียกอย่างไรล้วนเกิดจากบาปของมนุษย์ และด้วยเหตุดังนั้นจึงอาจคิดไปได้ว่าพลเมืองของรัฐเหล่านั้นย่อมต้องอยู่ในนครของซาตานหรือนครแห่งโลกนี้ก็ตาม แต่อันที่จริงแล้วพลเมืองของรัฐต่างๆ นั้นอาจสังกัดอยู่ในนครของพระเจ้า ไม่ใช่นครของซาตานก็ได้ ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองของรัฐที่สังกัดนครของพระเจ้ากับรัฐนั้น เซนต์ออกัสตินอธิบายว่าพลเมืองของรัฐซึ่งสังกัดนครของพระเจ้าย่อมเคารพเชื่อฟังกฎหมายของรัฐตราบเท่าที่กฎหมายนั้นกำหนดการอันจำเป็นในห้วงเวลานั้น ด้วยเหตุนี้นครของพระเจ้าจึงไม่ได้มีผลเป็นการขัดการดำรงอยู่ของรัฐต่างๆ แต่อย่างใด ส่วนผู้ที่เชื่อในพระเจ้าและสังกัดอยู่ในนครของพระเจ้านั้น จะต้องเคารพเชื่อฟังกฎหมายบ้านเมืองหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากรัฐซึ่งเป็นผู้ปกครองดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยนั้นเกิดขึ้นหลังจากที่มนุษย์ตกลงสู่ห้วงแห่งบาปแล้วในช่วงก่อนหน้านั้นหาได้มีรัฐไม่ ในประเด็นนี้เซนต์ออกัสตินเห็นว่า เพื่อประโยชน์ในอันที่จะได้รับการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิต จำเป็นที่ผู้ที่เชื่อในพระเจ้าจะต้องยอมรับกฎหมายบ้านเมือง ยอมเป็นส่วนหนึ่งของระบบระเบียบทางโลกปฏิบัติตนตามกฎหมายบ้านเมือง ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขว่ากฎหมายบ้านเมืองอันเป็นระเบียบทางโลกนั้นจะต้องธำรงรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาของศาสนาด้วย อนึ่งเมื่อเทียบกับนครแห่งพระเจ้า ระเบียบทางโลกของรัฐต่างๆ ล้วนแต่เป็นผลจากบาปดั้งเดิมและด้วยเหตุนี้จึงไม่ได้มีความสมบูรณ์ รัฐต่างๆ ของมนุษย์เกิดขึ้นเพียงเพื่อควบคุมป้องกันไม่ให้คนชั่วกระทำการตามอำเภอใจเท่านั้น ไม่อาจพัฒนาไปเป็นรัฐในอุดมคติหรือสรวงสวรรค์บนพื้นพิภพได้ มนุษย์แต่ละคนล้วนต้องรอคอยจุดจบแห่งกาลเวลา คือวันที่พระเจ้าเสด็จมาพิพากษา อย่างไรก็ตามในระหว่างที่ยังไม่ถึงจุดจบแห่งกาลเวลา รัฐต่างๆ ควรต้องเป็นรัฐที่ยุติธรรม ซึ่งหมายถึงรัฐต่างๆ ต้องไม่ยกย่องนับถือพระเจ้าหรือเทพเจ้าอื่นๆ แต่อย่างน้อยที่สุดจะต้องยอมรับนับถือศาสนาคริสต์ รัฐทางโลกมีหน้าที่ต้องประกันความปลอดภัยแก่ผู้ที่เชื่อในพระเจ้า ตลอดจนรักษาไว้ซึ่งความสงบสุขของสังคม ในกรณีจำเป็นรัฐอาจทำสงครามเพื่อรักษาไว้ซึ่งสันติสุขของสังคมได้[๑๐๓]

คำสอนของเซนต์ออกัสตินที่อธิบายว่าโลกนี้มีสองนครซ้อนกันอยู่ คือ นครแห่งพระเจ้าหรือเทวนคร กับนครแห่งโลกนี้หรือนครแห่งพิภพ มีอิทธิพลอย่างสูงยิ่งต่อคริสตจักรในช่วงสมัยกลาง (ค.ศ. ๕ - ๑๕) นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์ปรัชญาและเป็นฐานทาง

---

[๑๐๓]วรเจตน์ ภาคีรัตน์, **ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

อุดมการณ์ ตลอดจนฐานความชอบธรรมแก่สถาบันสันตะปาปาในการช่วงชิงอำนาจกับฝ่ายอาณาจักร ทั้งนี้เนื่องจากการแบ่งแยกโลกออกเป็นโลกในทางจิตวิญญาณ (นครแห่งพระเจ้า) กับโลกในทางธรรมชาติ (นครแห่งพื้นพิภพ) ส่งผลให้ศาสนจักรอภิปรายและตั้งคำถามเกี่ยวกับอำนาจทางกฎหมายในความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายอาณาจักรกับฝ่ายศาสนจักร

ดังที่กล่าวแล้วว่า ทฤษฎีสองอำนาจมาจากแนวความคิดของสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ การเกิดขึ้นของแนวความคิดนี้เป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างจักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโรมันกับสันตะปาปาเกี่ยวกับอำนาจนำในการปกครอง แต่เดิมนั้นหลังจากจักรพรรดิคอนสแตนตินได้ประกาศให้ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาประจำชาติของโรมันแล้ว พระองค์ได้เรียกประชุมบรรดาบิชอปและทำหน้าที่เป็นประธานในการสังคายนาเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหาและข้อถกเถียงอันเกี่ยวกับพระคัมภีร์ไบเบิลตลอดจนอำนาจของบิชอปทั้งนี้โดยถือว่าบรรดาบิชอปซึ่งเป็นนักบวชในศาสนาคริสต์และทำหน้าที่ปกครองคริสตจักรในมณฑลต่างๆ มีสถานะเป็นข้าราชการระดับสูงของจักรวรรดิภายใต้การบัญชาของจักรพรรดิ จักรพรรดิโรมันจึงไม่ได้มีฐานะเป็นเพียงประมุขฝ่ายอาณาจักรเท่านั้น แต่ยังเป็นประมุขฝ่ายศาสนจักรด้วย สถานะนี้เรียกกันในภาษาอังกฤษว่า Caesaropapism ต่อมาเมื่อชนชาวกอท (Goths) ยึดกรุงโรมสำเร็จในปี ค.ศ. ๔๗๖ และจักรวรรดิโรมันตะวันตกสิ้นสุดลง บิชอปแห่งโรมซึ่งกลายเป็นผู้นำสูงสุดของคริสตจักรและมีฐานะเป็นสันตะปาปา ก็เริ่มขัดแย้งกับจักรพรรดิแห่งโรมันตะวันออกในปัญหาว่าตำแหน่งใดมีอำนาจนำในการปกครอง

ความขัดแย้งดังกล่าวมีมาเป็นระยะ ในปี ค.ศ. ๔๘๔ สมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ จึงได้เขียนจดหมายถึงจักรพรรดิอนาสตาซิอุสที่ ๑ (Anastasius I; ค.ศ. ๔๓๑ - ๕๑๘) แห่งจักรวรรดิโรมันตะวันออกมีใจความสำคัญว่า มีอำนาจอยู่สองอำนาจในการปกครองโลก คือ อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของบรรดาบิชอปทั้งหลาย (auctoritas sacrata ponticum) กับอำนาจในการปกครองของผู้ทรงอำนาจปกครอง (regalis potestas) เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของบรรดาบิชอปทั้งหลายมีน้ำหนักมากกว่า เพราะบรรดาบิชอปทั้งหลายมีหน้าที่เสนอเรื่องให้พระเจ้าตรวจสอบความรับผิดชอบแม้กระทั่งกับผู้ปกครองซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งปวง กล่าวอีกนัยหนึ่ง สมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ เห็นว่าแม้แต่กษัตริย์ซึ่งปกครองอาณาจักรและอยู่เหนือมนุษย์ทั้งหลายก็ยังต้องตกอยู่ภายใต้การพิพากษาของพระเจ้า แนวความคิดของสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ ดังกล่าวนี้เรียกกันว่าทฤษฎีสองอำนาจ อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้อำนาจทางโลกและอำนาจทางศาสนจักรเป็นอิสระแก่กัน เพราะถึงแม้สมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ ใช้ถ้อยคำในลักษณะที่สะท้อนให้เห็นอำนาจที่เหนือกว่าของศาสนจักร แต่ขณะเดียวกันก็ยอมรับว่าอำนาจทางโลกเป็นอำนาจที่ทรงอัตตาณัติในตนเอง เมื่อพิจารณาจาก

จดหมายของสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ ที่กล่าวถึงอำนาจสองอำนาจแล้ว อาจกล่าวได้ว่าสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ ได้รับอิทธิพลทางความคิดอย่างสูงจากเซนต์ออกัสติน เพราะถ้าเซนต์ออกัสตินไม่ได้เสนอแนวความคิดว่าด้วยนครแห่งพระเจ้าและนครแห่งพิภพ ก็คงไม่มีทฤษฎีสองอำนาจตามแนวความคิดของสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑[๑๐๔]

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีสองอำนาจได้แบ่งอำนาจการปกครองในโลกนี้ออกเป็นสองอำนาจ คือ อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของบรรดาบิชอปทั้งหลาย (auctoritas sacrata ponticum) หรืออำนาจของศาสนจักร กับอำนาจในการปกครองของผู้ทรงอำนาจปกครอง (regalis potestas) หรืออำนาจของอาณาจักร โดยอำนาจของอาณาจักรและอำนาจของศาสนจักรต้องเป็นอิสระแก่กัน

๒.๒.๒ ทฤษฎีดาบสองเล่ม

ทฤษฎีดาบสองเล่ม (Doctrine of the Two Swords)[๑๐๕] นี้เริ่มปรากฏขึ้นหลังจากเซนต์ออกัสตินถึงแก่กรรมไปแล้วประมาณครึ่งศตวรรษ ดังที่กล่าวแล้วว่าสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ ได้เสนอแนวคิดเรื่องอำนาจสองอำนาจขึ้นเพื่อให้อำนาจทางโลกและอำนาจทางศาสนจักรเป็นอิสระแก่กัน แต่การแบ่งอำนาจปกครองโลกออกเป็นสองอำนาจดังกล่าวก็หาได้ทำให้ความขัดแย้งระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรยุติลงอย่างสิ้นเชิงไม่ โดยอาศัยแนวความคิดทฤษฎีสองอำนาจ ฝ่ายศาสนจักรได้พัฒนาทฤษฎีดาบสองเล่มขึ้น โดยอ้างอิงพระคัมภีร์ไบเบิลในเหตุการณ์ช่วงอาหารมื้อสุดท้ายของพระเยซูที่มีการกล่าวถึงดาบสองเล่ม หลังจากอาหารมื้อสุดท้ายพระเยซูได้พรรณนาจุดจบที่กำลังมาถึงสาวกคนหนึ่งกล่าวแก่พระเยซูว่า “องค์พระผู้เป็นเจ้า นี่แน่ะ มีดาบสองเล่ม” พระเยซูตอบว่า “พอแล้ว” โดยอาศัยข้อความดังกล่าวเป็นหลัก ประกอบกับข้อความในพระคัมภีร์ไบเบิลตอนอื่นๆ ในเวลาต่อมาศาสนจักรตีความว่าพระเยซูได้มอบดาบให้แก่นักบุญปีเตอร์สองเล่ม และนักบุญปีเตอร์ได้มอบดาบสองเล่มแก่สันตะปาปา ดาบเล่มหนึ่ง คือ ดาบทางวัตถุ (ladius materialis) หมายถึง อำนาจทางโลกหรืออำนาจฝ่ายอาณาจักร ดาบอีกเล่ม คือ ดาบทางจิตวิญญาณ (gladius spiritualis) ซึ่งหมายถึง อำนาจทางจิตวิญญาณหรืออำนาจในฝ่ายศาสนจักร ทั้งนี้โดยถือว่าดาบทางจิตวิญญาณอยู่ที่สันตะปาปา และเมื่อสันตะปาปามีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่องทางจิตวิญญาณ ไม่อาจปฏิบัติภาระหน้าที่ทางโลกได้ จึงส่งมอบดาบทางวัตถุหรืออำนาจทางโลกแก่จักรพรรดิ โดยที่สันตะปาปาทรงไว้ซึ่งอำนาจในการเรียกดาบเล่มดังกล่าวคืนจากจักรพรรดิได้หากปรากฏว่าจักรพรรดิไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ในทางคริสต์ศาสนา นักคิด

---

[๑๐๔]อ้างแล้ว, วรเจตน์ ภาคีรัตน์, **ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา,** หน้า ๑๔๓-๑๔๔.

[๑๐๕]เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, **หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน,** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๖๕), หน้า ๓๙.

คนสำคัญของศาสนจักรที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาทฤษฎีดาบสองเล่มมีอยู่หลายคน คนสำคัญซึ่งพัฒนาทฤษฎีดาบสองเล่มในศตวรรษที่ ๑๑ อันเป็นช่วงที่ความคิดเกี่ยวกับดาบสองเล่มปรากฏขึ้นชัดเจน ได้แก่ เซนต์ปีเตอร์ เดเมียน (Saint Peter Damian; ค.ศ. ๑๐๐๖ - ๑๐๗๒) ซึ่งถือเป็นคนแรกที่กล่าวถึงดาบสองเล่มในฐานะอำนาจสองอำนาจซึ่งเป็นอิสระต่อกันตามแนวความคิดของสมเด็จพระสันตะปาปานักบุญเจลาซีอุส ที่ ๑ และเซนต์เบอร์นาร์ดแห่งแคลร์โวซ์ (Saint Bernard of Clairvaux; ค.ศ. ๑๐๙๐ - ๑๑๕๓) ที่ตีความพระคัมภีร์ไบเบิลไปในทางเน้นอำนาจที่เหนือกว่าของศาสนจักร โดยถือว่าแม้ดาบทางวัตถุย่อมอยู่กับอาณาจักร และศาสนจักรไม่อาจใช้ดาบดังกล่าวได้ แต่อาณาจักรก็ยังคงอยู่ภายใต้บัญชาของศาสนจักรอยู่นั่นเอง[๑๐๖]

นอกจากเซนต์ปีเตอร์ เดเมียน และเซนต์เบอร์นาร์ดแห่งแคลร์โวซ์แล้ว ยังมีนักบุญอีกท่านที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาทฤษฎีดังกล่าวในเวลาต่อมา คือ เซนต์โทมัส อไควนัส (Thomas Aquinas; ค.ศ. ๑๒๒๕ - ๑๒๗๔) งานเขียนสำคัญของโทมัสเกี่ยวกับนิติปรัชญาและรัฐปรัชญาหรือปรัชญาการเมือง ได้แก่ De regno ad regem Cypri (ว่าด้วยอำนาจปกครองของราชาแห่งไซปรัส หรือเรียกย่อๆ ว่า De regno (ว่าด้วยอำนาจปกครอง) ซึ่งเขียนขึ้นราวคริสต์ศักราช ๑๒๖๗ แต่เขียนไม่จบ นอกจากนี้ยังมีอรรถาธิบายปรัชญาของอริสโตเติล ชื่อ Sententiae Libri Politicorum; Tabula Libri Ethicorum ซึ่งเขียนขึ้นระหว่างปี ค.ศ. ๑๒๖๙ - ๑๒๗๒ สำหรับงานเขียนที่สำคัญที่สุดในกลุ่มนี้และถือเป็นงานที่มีชื่อเสียงที่สุดของโทมัส ก็คือ Summa Theologiae หรือเรียกอีกชื่อว่า Summa Theologica ซึ่งแต่งขึ้นระหว่างปี ค.ศ. ๑๒๖๖ จนถึงช่วงสุดท้ายของชีวิต คือ ค.ศ. ๑๒๗๓ อันเป็นงานที่โทมัสเขียนไว้ไม่จบ ส่วนสำคัญของงานชิ้นนี้ที่เกี่ยวกับนิติปรัชญาและรัฐปรัชญา ได้แก่ ส่วนที่ว่าด้วยกฎหมาย และส่วนที่ว่าด้วยความยุติธรรม

เซนต์โทมัส อไควนัส มีแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนทางการเมืองหรือรัฐซึ่งเป็นฝ่ายอาณาจักรมีความสัมพันธ์อย่างไรกับโบสถ์ซึ่งเป็นฝ่ายศาสนจักรนั้น โทมัสอธิบายว่าชุมชนทางการเมืองหรือรัฐซึ่งเป็นผลจากธรรมชาติของมนุษย์ เกิดขึ้นตามระเบียบและแผนการสร้างจักรวาลและสรรพสิ่งของพระเจ้า และเป็นอิสระจากโบสถ์หรือศาสนจักร บุคคลที่อาศัยอยู่ในรัฐหรือเป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมืองใดย่อมต้องเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์หรือกฎหมายของชุมชนทางการเมืองหรือรัฐนั้น หากขัดขืนต่อต้านก็เท่ากับกระทำบาปต่อพระเจ้าเนื่องจากได้ทำลายกฎระเบียบที่พระองค์กำหนดขึ้นโดยรัฐเป็นผู้พิทักษ์รักษา ทั้งนี้เว้นแต่ชุมชนทางการเมืองหรือรัฐนั้นกำหนดกฎเกณฑ์อันขัดหรือแย้งต่อกฎหมายศักดิ์สิทธิ์หรือกฎหมายของพระเจ้า หรือกำหนดกฎเกณฑ์อันขัดหรือแย้งต่อกฎหมายธรรมชาติและไม่มีเหตุที่บุคคลจะต้องยอมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์นั้นเพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยหรือความเป็นระเบียบแห่งชุมชนทางการเมืองนั้น สำหรับ

---

[๑๐๖]วรเจตน์ ภาคีรัตน์, **ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา,** หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

โบสถ์หรือฝ่าย ศาสนจักรนั้นไม่ได้เป็นประชาคมที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นจากอำนาจและความประสงค์ของพระเจ้า รัฐและโบสถ์หรืออาณาจักรและศาสนจักรจึงดำรงอยู่คู่กันตามพระประสงค์ของพระองค์ แต่โดยเหตุที่รัฐหรืออาณาจักรไม่อาจทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากบาปและนำพามนุษย์ไปสู่ชีวิตนิรันดร์ได้ แม้รัฐจะมีอำนาจอิสระในการปกครอง ก็มีอยู่ในขอบเขตที่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมายธรรมชาติและกฎหมายศักดิ์สิทธิ์ และศาสนจักรย่อมมีอำนาจยับยั้งอำนาจของอาณาจักรที่ล่วงละเมิดขอบเขตของกฎหมายดังกล่าวได้ ศาสนจักรจึงมีเป้าหมายที่สูงกว่าอาณาจักร[๑๐๗]

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าวยังมีการสร้างคำอธิบายทฤษฎีดาบสองเล่มในรูปแบบใหม่เพื่อทำลายความชอบธรรมของอำนาจปกครองแห่งศาสนจักรที่มีเหนืออาณาจักรด้วย เช่น คำอธิบายของมาร์ซิลิอุสแห่งปาดัว (Marsilius of Padua; ค.ศ. ๑๒๗๕ - ๑๓๔๓)

มาร์ซิลิอุสยอมรับว่ากฎหมายพระเจ้าหรือกฎหมายศักดิ์สิทธิ์ดำรงอยู่จริง เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากกฎเกณฑ์ในเบื้องต้นแล้ว กฎหมายพระเจ้ามีลักษณะครบตามตามหลักเกณฑ์ของความเป็นกฎหมายในความหมายที่แท้จริง กฎหมายพระเจ้ากำหนดกฎเกณฑ์ที่เป็นข้อห้าม ข้อปฏิบัติ หรือการอนุญาตและมีสภาพบังคับเหมือนกัน มีการกำหนดประโยชน์และโทษจากการปฏิบัติตามและการฝ่าฝืนเอาไว้เช่นเดียวกัน เพียงแต่กฎหมายมนุษย์กำหนดโทษสำหรับบุคคลที่ฝ่าฝืนเอาไว้ในโลกนี้ ขณะที่กฎหมายของพระเจ้ากำหนดโทษไว้ในโลกหน้าโดยเหตุที่กฎหมายพระเจ้าเกี่ยวพันกับความเชื่อและความประพฤติของมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ จึงต้องถือว่ากฎหมายพระเจ้าก็มีความสำคัญต่อมนุษย์ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่แม้กระนั้นกฎหมายพระเจ้าก็เป็นเพียงข้อเรียกร้องหรือข้อกำหนดทางศาสนาและศีลธรรม หาได้มีสภาพบังคับภายนอกไม่ มาร์ซิลิอุสชี้ให้เห็นว่ากฎหมายพระเจ้าสัมพันธ์กับมนุษย์ในสองลักษณะ ประการแรก คือสถานะของชีวิตในโลกนี้ซึ่งกฎหมายพระเจ้ามีลักษณะเป็นคำสอนมากกว่าที่จะเป็นกฎหมายในความหมายที่แท้จริง ประการที่สอง คือสถานะของชีวิตในโลกหน้า บุคคลซึ่งฝ่าฝืนกฎหมายของพระเจ้าขณะมีชีวิตในโลกนี้จะถูกลงทัณฑ์ในโลกหน้า ในแง่นี้กฎหมายพระเจ้าย่อมสมควรอย่างยิ่งที่จะได้ชื่อว่าเป็นกฎหมาย

การอธิบายกฎหมายในลักษณะเช่นนี้ทำให้กฎหมายพระเจ้าไม่ได้มีฐานเป็นฐานแห่งสภาพบังคับของกฎหมายมนุษย์อีกต่อไป กฎหมายพระเจ้าจะมีสถานะเป็นกฎหมายมนุษย์และมีผลใช้บังคับในบ้านเมืองได้ก็แต่โดยผู้ทรงอำนาจนิติบัญญัตินำกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายพระเจ้ามาบัญญัติเป็นกฎหมายมนุษย์และกำหนดสภาพบังคับของการฝ่าฝืนไว้ แม้กฎหมายพระเจ้าอาจมีอิทธิพลต่อผู้บัญญัติกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บัญญัติกฎหมายที่เชื่อในพระเจ้า แต่กระนั้นในที่สุดแล้วอำนาจในการตัดสินใจว่าจะนำกฎหมายพระเจ้ามาบัญญัติเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับในบ้านเมืองหรือไม่ ก็เป็นอำนาจโดยแท้ของผู้บัญญัติกฎหมายอยู่นั่นเอง คำอธิบายเช่นนี้ต้องถือว่า

---

[๑๐๗]อ้างแล้ว, วรเจตน์ ภาคีรัตน์, **ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา,** หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

กระทบกระเทือนต่ออำนาจของศาสนจักรอย่างรุนแรง โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการพิพากษาว่าใครเป็นคนนอกรีต เพราะมาร์ซิลิอุสอธิบายต่อไปว่า การฝ่าฝืนกฎหมายของพระเจ้า อันส่งผลให้คนที่ฝ่าฝืนซึ่งถือว่าเป็นคนนอกรีตถูกลงโทษนั้น จะเป็นการลงโทษในโลกหน้า ในขณะที่หากจะติดตามจับกุมผู้ฝ่าฝืนกฎหมายพระเจ้าซึ่งถือว่าเป็นคนนอกรีตมาลงโทษในโลกนี้นั้น จะต้องปรากฏว่ามีกฎหมายทางโลกบัญญัติไว้นอกจากนี้การดำเนินกระบวนพิจารณาและการลงโทษผู้กระทำความผิดตามกฎหมายทางโลกดังกล่าว จะต้องกระทำโดยผู้พิพากษาทางโลกด้วย[๑๐๔]

กล่าวโดยสรุป ในระยะแรกของยุโรปสมัยกลางนักปราชญ์ของศาสนจักรจักเน้นความสำคัญของศาสนจักรว่าอยู่เหนือรัฐเพราะการที่ศาสนจักรจะบังคับคนให้ทำความดีละเว้นความชั่วได้นั้น จะต้องมีการใช้กำลังบังคับซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐหรือฝ่ายอาณาจักรที่จะบังคับให้คนทำความดีตามคำแนะนำของศาสนจักร รัฐจึงเป็นเครื่องมือหรือแขนข้างหนึ่งของศาสนจักร (Secular Arm of the Church) ดังนั้นรัฐจึงต้องอยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชาของศาสนจักร การที่รัฐเกิดขึ้นมาก็เป็นเพราะมนุษย์มีบาป จึงต้องมีการบังกับให้มนุษย์ทำความดี และองค์กรที่จะทำหน้าที่บังคับก็คือรัฐ ดังนั้น รัฐจะมีความชอบธรรมในการปกครองบ้านเมืองได้ ก็เพราะได้รับความชอบธรรมจากพระผู้เป็นเจ้าโดยผ่านทางศาสนจักร ด้วยเหตุนี้เอง จึงได้เกิดเป็นประเพณีขึ้นในสมัยนั้นว่า เมื่อกษัตริย์จะขึ้นครองราชย์จะต้องให้พระสันตะปาปาซึ่งเป็นประมุขของศาสนจักรเป็นผู้สวมมงกุฎให้[๑๐๕] แนวคิดดังกล่าวจึงทำให้ศาสนจักรมีอำนาจอยู่เหนืออาณาจักร ต่อมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓ จึงได้มีแนวคิดของการแยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร และแยกเรื่องทางศาสนาและกฎหมายออกจากกัน โดยให้ศีลธรรมเป็นเรื่องของศาสนา ส่วนกฎหมายเป็นเรื่องของทางโลกโดยเซนต์โทมัส อไควนัส ตามแนวคิดของเซนต์โทมัส อไควนัส ถือว่าแตกต่างจากนักปราชญ์ทางกฎหมายร่วมสมัยคนอื่นๆ ซึ่งถือว่าคริสตจักรสำคัญกว่าอาณาจักร โดยมีคริสตจักรเป็นผู้นำส่วนอาณาจักรเป็นผู้ตาม อันเป็นผลให้กษัตริย์ในยุโรปสมัยนั้นต้องคุกเข่าต่อหน้าพระสันตะปาปาเพื่อให้พระองค์ประทานพรและสวมมงกุฎเพื่อสถาปนาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่เซนต์โทมัส อไควนัส ได้อธิบายใหม่ว่าแท้จริงแล้วศาสนจักรเป็นคนละส่วนกับอาณาจักร กฎหมายที่ปกครองรัฐเรียกว่ากฎหมายของมนุษย์ (Human Law) ส่วนกฎเกณฑ์ที่ปกครองศาสนจักร เรียกว่า กฎศักดิ์สิทธิ์ (Divine Law) กฎหมายของมนุษย์และกฎศักดิ์สิทธิ์อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ (Natural Law) และกฎนิรันดร์ (Eternal Law) ซึ่งพระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นมา พระเจ้าเป็นผู้ปกป้องดูแลมนุษย์ ดังนั้น พระเจ้าจึงเป็นผู้นำความคิดในทางกฎหมายและการเมืองฯ อย่างไรก็ตามแม้เซนต์โทมัส อไควนัสจะแยกเรื่อง

---

[๑๐๔]อ้างแล้ว, วรเจตน์ ภาคีรัตน์, **ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา,** หน้า ๑๙๔-๑๙๕.

[๑๐๕]ชาญชัย แสวงศักดิ์, **กฎหมายมหาชน : วิวัฒนาการของกฎหมายมหาชนในต่างประเทศและในประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๖๓), หน้า ๕๘.

ศาสนกิจออกจากกิจการบ้านเมือง แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร แต่ก็ยังสนับสนุนแนวคิดที่ว่าศาสนจักรยังมีอำนาจอยู่เหนืออาณาจักรอยู่[๑๑๐] อย่างไรก็ตามทฤษฎีดังกล่าวได้ถูกโต้แย้งด้วยคำอธิบายแบบใหม่ เช่น คำอธิบายของมาร์ซิลิอุสที่ยืนยันอำนาจของฝ่ายอาณาจักรเหนือกว่าศาสนจักร แม้กระทั่งการกระทำที่ถือว่าผิดบาป รัฐเท่านั้นที่เป็นผู้มีอำนาจลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด

๒.๒.๓ ทฤษฎีสองอาณาจักร

ในช่วงที่ยุโรปสมัยกลาง (ค.ศ. ๕ - ๑๕) ค่อยๆ สิ้นสุดและเริ่มเข้าสู่สมัยใหม่ (ค.ศ. ๑๔๕๓ - ๑๙๔๕) ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายประการ ในทางการเมืองปรากฏว่าแว่นแคว้นต่างๆ เริ่มตั้งตนเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อศาสนจักร สถานะของศาสนจักรตกต่ำลงเนื่องจากการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ในหมู่นักบวชชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนการอ้างสรวงสวรรค์มาแสวงประโยชน์ เช่น การขายใบบุญไถ่บาป สภาวการณ์ที่ตกต่ำของศาสนจักรโรมันคาทอลิกดังกล่าวทำเกิดขบวนการปฏิรูปศาสนาขึ้น หนึ่งในบุคคลสำคัญซึ่งเป็นผู้นำขบวนการดังกล่าว ได้แก่ มาร์ติน ลูเทอร์ (Martin Luther; ค.ศ. ๑๔๘๓ - ๑๕๔๖) ความพยายามที่จะขัดขวางการปฏิรูปศาสนาโดยศาสนจักรโรมันคาทอลิกไม่ประสบความสำเร็จ ในที่สุดแล้วฝ่ายปฏิรูปศาสนาก็ก่อตั้งนิกายใหม่แยกจากคริสตจักรโรมันคาทอลิกได้ การปฏิรูปศาสนาส่งผลต่อความเป็นไปทางการเมืองการปกครองในยุโรปอย่างมหาศาลและเปลี่ยนประวัติศาสตร์ของยุโรปไปตลอดกาล

ทฤษฎีสองอาณาจักร (Two Kingdoms Doctrine) หรือทฤษฎีสองรัฐบาล (Zwei-Reiche-Lehre) เป็นคำสอนสำคัญของมาร์ติน ลูเทอร์ที่ใช้อธิบายกฎหมายและระเบียบทางการเมือง คำสอนหรือทฤษฎีสองอาณาจักรเป็นคำสอนหรือคำอธิบายที่เขาได้อิทธิพลจากแนวความคิดของเซนต์ออกัสตินว่าด้วยนครของพระผู้เป็นเจ้า (civitas dei) และนครแห่งโลกนี้ (civitas terrena) อย่างไรก็ตามลูเทอร์ได้อธิบายแนวความคิดดังกล่าวใหม่โดยเชื่อมโยงกับทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจ (potestas) ในสมัยกลาง หากมองจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีสองอาณาจักรเป็นผลมาจากความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการแบ่งแยกอำนาจของศาสนจักรและอาณาจักร และการที่โบสถ์หรือศาสนจักรห้ามเผยแพร่ข้อเขียนของลูเทอร์ ตลอดจนการที่ลูเทอร์ถูกไต่สวนโดยสภาแห่งจักรวรรดิที่เมืองวอร์มส์ เมื่อปี ค.ศ. ๑๕๒๓ ในงานเขียนเรื่อง Von weltlicher Obrigkeit, wie weit man ihr Gehorsam schuldig sei (ว่าด้วยอำนาจปกครองทางโลก, มนุษย์จะต้องเชื่อฟังอำนาจดังกล่าวเพียงใด) ที่ลูเทอร์เขียนขึ้นในปี ค.ศ. ๑๕๒๓ นั้น เขาพยายามปลดเปลื้องความผูกพันของอาณาจักรที่ตกอยู่ในความอนุบาลของศาสนจักร รวมทั้งการกำหนดขอบเขตแห่งอำนาจของกฎหมายทางโลกในส่วนที่เกี่ยวกับความเชื่อ ในเบื้องต้นลูเทอร์แยกอาณาจักรของพระเจ้ากับอาณาจักรของโลกออกจากกัน เขาอธิบายว่าชาวคริสต์ที่มีความเชื่อถือศรัทธาอย่างถูกต้องจะอยู่ใน

---

[๑๑๐]เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, **หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน,** หน้า ๓๙.

อาณาจักรของพระเจ้า ขณะที่คนอื่นๆ อาศัยอยู่ในอาณาจักรแห่งโลก แต่โดยเหตุที่ชาวคริสต์ที่มีความเชื่อศรัทธาอย่างถูกต้องยังอาศัยอยู่ในโลกนี้ด้วย ชาวคริสต์ดังกล่าวจึงอยู่ในสองอาณาจักร คือ ดำเนินชีวิตไปตามหลักของศาสนาคริสต์ และขณะเดียวกันก็ปฏิบัติตนไปตามกฎหมายของอาณาจักรด้วย หลังจากอธิบายลักษณะของบุคคลที่อยู่ในแต่ละอาณาจักรแล้ว ลูเทอร์ได้อธิบายว่าพระเจ้ากำหนดให้มีรัฐบาลสองรัฐบาล รัฐบาลทั้งสองนี้ไม่ใช่รัฐบาลที่ปกครองดูแลอาณาจักรของพระเจ้ารัฐบาลหนึ่ง และปกครองดูแลอาณาจักรแห่งโลกอีกรัฐบาลหนึ่ง แต่รัฐบาลทั้งสองล้วนแต่เป็นรัฐบาลที่ปกครองดูแลอาณาจักรแห่งโลก สำหรับอาณาจักรของพระเจ้านั้นเป็นอาณาจักรที่ดำรงอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับการปกครองของรัฐบาล

รัฐบาลที่ปกครองดูแลอาณาจักรแห่งโลกรัฐบาลแรก เป็นรัฐบาลในทางจิตวิญญาณ เป้าหมายของรัฐบาลนี้คือสันติสุขแห่งพระเจ้า อันได้แก่ การให้อภัยการมีชีวิตใหม่ในความศรัทธาและความรักเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนความหลุดพ้นทั้งนี้โดยพระเจ้าจะกระทำการโดยตรงผ่านถ้อยคำ พิธีกรรม ตลอดจนทูตสวรรค์สำหรับรัฐบาลที่ปกครองดูแลอาณาจักรแห่งโลกอีกรัฐบาลหนึ่ง คือรัฐบาลในทางโลก เป้าหมายของรัฐบาลนี้คือสันติสุขแห่งโลก ซึ่งหมายถึงการต่อสู้กับคนชั่วป้องกันไม่ให้คนชั่วกระทำการทำลายสันติสุขแห่งการอยู่ร่วมกัน รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งระเบียบที่ดีงามเพื่อมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในโลก ทั้งนี้โดยพระเจ้าจะกระทำการทางอ้อมโดยอาศัยอำนาจของรัฐ ซึ่งได้แก่กฎหมายและกำลัง รัฐบาลในทางโลกซึ่งผูกพันตนต่อกฎหมายจะทำหน้าที่ปกป้องพลเมืองของตน และเพื่อแลกกับการปกป้องคุ้มครองดังกล่าว พลเมืองย่อมต้องเคารพเชื่อฟังกฎหมาย ผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายย่อมต้องถูกลงโทษโดยอำนาจของรัฐ โดยเหตุที่รัฐบาลทางจิตวิญญาณและรัฐบาลทางโลกล้วนแต่เป็นรัฐบาลที่พระเจ้ากำหนดให้มีขึ้น รัฐบาลทั้งสองจึงมีฐานะเท่าเทียมกัน เพียงแต่ดำรงอยู่แยกต่างหากจากกัน ในฐานะที่เป็นรัฐบาลทางจิตวิญญาณ โบสถ์หรือศาสนจักรย่อมไม่มีอำนาจทางการเมือง แต่สามารถเตือนให้รัฐตระหนักถึงข้อบัญญัติของพระเจ้าได้[๑๑๑]

๒.๒.๔ ทฤษฎีเหตุผลของรัฐ

ในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ สมัยกลางได้เสื่อมลงทีละเล็กทีละน้อย และเริ่มเข้าสู่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) ยุคนี้เริ่มต้นครั้งแรกในทางตอนเหนือของอิตาลี เป็นยุคที่มีการทำนุบำรุงเศรษฐกิจและศิลปวิทยาการที่ล่มสลายตั้งแต่อาณาจักรโรมันล่มสลายในศตวรรษที่ ๖ การฟื้นฟูดังกล่าวทำให้ผู้คนในยุคนั้นต่างหันมาให้ความสนใจมาศึกษาภาษา วัฒนธรรม ศิลปวิทยาการของกรีกและโรมันและก่อให้เกิดการแตกหน่อทางความคิดอย่างมากมายโดยคิดอย่างมีเหตุผลและกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์สิ่งต่างๆ อย่างมีเหตุผล ซึ่งส่งผลกระทบในทางการเมืองในปลายยุคกลางดังที่ได้ทราบมาแล้วว่าในยุคกลางอำนาจของศาสนจักรได้เข้าครอบงำอาณาจักร อำนาจของศาสน

---

[๑๑๑]วรเจตน์ ภาคีรัตน์, **ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา,** หน้า ๒๐๒-๒๐๔.

จักรได้เสื่อมสลายลง พระมหากษัตริย์ในปลายยุคกลางพยายามไม่ขึ้นกับอำนาจของศาสนจักรและอ้างว่า ศาสนจักรควรทำหน้าที่ควบคุมดูแลที่เกี่ยวกับกิจทางศาสนา มิใช่มายุ่งเกี่ยวกับการเมือง พระมหากษัตริย์พยายามเรียกพระราชอำนาจกลับคืนมาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ เพื่อใช้เป็นรากฐานในการอ้างความชอบธรรม เช่น ทฤษฎีดาบสองเล่ม (Doctrine of the two swords) เป็นทฤษฎีที่ยืนยันความชอบธรรมของฝ่ายอาณาจักรในการปกครองดูแลตนเองโดยไม่ต้องขึ้นต่อศาสนจักร และในราวปลายศตวรรษที่ ๑๕ สถานะของศาสนจักรได้ตกต่ำลงอย่างมากและในที่สุดก็หมดความสำคัญในการอ้างอำนาจสูงสุดของพระเจ้าไป ซึ่งเป็นการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ โดยในยุคสมัยใหม่นี้ อาณาจักรมีความเข้มแข็งขึ้น กษัตริย์ในยุคนั้นต่างก็ตั้งตัวเป็นใหญ่ประกอบกับได้รับการสนับสนุนแนวคิดจากนักปราชญ์ที่สำคัญ เช่น นิคโคโล แมคเคียเวลลี่ ซึ่งยืนยันความชอบธรรมของฝ่ายอาณาจักรในการปกครองดูแลตนเองโดยไม่ต้องขึ้นต่อศาสนจักร

นิคโคโล แมคเคียเวลลี่ (Niccolo Machiavelli; ค.ศ. ๑๔๖๙ - ๑๕๒๗) เป็นนักปราชญ์ชาวอิตาลีได้เสนอความคิดในหนังสือชื่อ “เจ้าผู้ปกครอง” หรือ “The Prince” เพื่ออธิบายว่ารัฐเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่าในตัวของมันเอง สารัตถะของรัฐอยู่ที่ความมีอำนาจบังคับเหนือประชาชนในเขตแดนของตนและเป็นผู้สร้างรัฐศาสตร์ขึ้นใหม่โดยปฏิเสธพื้นฐานทางศาสนาในทางการเมืองการปกครองอันเคยเป็นส่วนประกอบของความคิดยุคกลางและเป็นผู้นำเอาทฤษฎีการเมืองออกไปพ้นจากวงกรอบของศาสนา นอกจากนี้แมคเคียเวลลี่เป็นบุคคลคนแรกที่ใช้คำว่า “รัฐ” ในความหมายสมัยใหม่ แต่เป็นรัฐที่มิได้แยกออกจากตัวบุคคลอย่างเด็ดขาด กล่าวคือ รัฐยังผูกพันกับตัวบุคคลคือ “เจ้า” หรือ “The Prince” “เจ้า” ในทัศนะของแมคเคียเวลลี่นั้นเป็นผู้ปกครองที่ควรจะแสดงออกซึ่งความจริงใจ ความรักในความถูกต้องและมีมนุษยธรรม และจะต้องถือคติอยู่ในใจอย่างเคร่งครัดว่า เมื่อถึงคราวจะต้องรักษาบ้านเมืองรักษาอำนาจรัฐไว้จะไม่ยึดถือคุณธรรมใดๆ ทั้งสิ้น โดยกล่าวว่า พระราชาผู้ทรงปรีชาญาณนั้น นักปราชญ์ย่อมไม่ตำหนิ หากพระองค์จะใช้วิธีการอันผิดธรรมดาเพื่อจะรักษาบ้านเมืองเอาไว้ แม้ว่าการกระทำนั้นอาจจะถูกตำหนิว่าชั่วช้าสามานย์ แต่ผลดีที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวมย่อมเป็นข้อแก้ตัวให้พ้นจากการถูกกล่าวหาว่ากระทำชั่วช้าได้เสมอ (The act accuses, but the result excuses) แมคเคียเวลลี่ยืนยันว่า ขอแต่ให้ผู้มีอำนาจทำเพื่อชาติบ้านเมือง ไม่ว่าจะทำอย่างไร จะฆ่าใคร จะโกง จะโกหก จะล้มล้างประเทศชาติบ้านเมืองอื่นอย่างไรได้ทั้งนั้น ขอให้ทำเพื่อชาติของตนเองก็แล้วกัน การยืนยันเช่นนี้เป็นการยืนยันว่าความคงอยู่ของรัฐเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเองและเป็นการตัดขาดความคิดเกี่ยวกับรัฐ และการปกครองของสมัยกลางและสมัยโบราณที่เน้นความมุ่งหมายที่สูงกว่าความคงอยู่ของรัฐ คือ เน้นอุดมคติหรือความมุ่งหมายทางศีลธรรม ความคิดดังกล่าวของแมคเคียเวลลี่นั้นเป็นหลักการทฤษฎีทางการเมืองที่เรียกว่า “เหตุผลของรัฐ” (Raison d’Etat หรือ Reason of the State) วิธีการใดๆ ก็ตาม ถ้าสามารถทำให้รัฐ

ดำรงอยู่ต่อไปได้ ถึงแม้วิธีการนั้นจะไม่ถูกต้อง ผู้ปกครองก็สามารถใช้วิธีการนั้นได้เพราะเป็นเรื่อง “เหตุผลของรัฐ” อย่างไรก็ตาม แมคเคียเวลลี่มีความเห็นว่า ผู้ปกครองควรทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองคิดว่าตนเป็นคนที่มีความเมตตากรุณาและไม่โหดร้ายทารุณ แต่ในความเป็นจริงก็ต้องกล้าที่จะใช้ความทารุณโหดร้ายเพื่อรักษาระเบียบวินัย และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งของกองทัพและประชาชนในรัฐโดยเฉพาะเพื่อจุดมุ่งหมายของการสร้างความสามัคคี[๑๑๒] ส่วนคำสอนทางศาสนาของศาสนจักร แมคเคียเวลลี่เห็นว่าเป็นเพียงเครื่องมือแห่งการปกครอง (instrummentum regni) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อให้ประชาชนรักษาไว้ซึ่งหลักศีลธรรมเท่านั้น[๑๑๓]

กล่าวโดยสรุป ในช่วงปลายสมัยกลางได้มีการสร้างคำอธิบายแบบใหม่เพื่อทำลายความชอบธรรมของอำนาจปกครองแห่งศาสนจักรที่มีเหนืออาณาจักรโดยนิคโคโล แมคเคียเวลลี่ได้เสนอหลัก “เหตุผลของรัฐ” (Reason of the State) ซึ่งมีเนื้อหาปฏิเสธมิให้ศาสนาและศาสนจักรเข้าครอบงำเหนือการกระทำใดๆ ของฝ่ายอาณาจักรซึ่งเป็นเรื่องของการใช้อำนาจปกครองเพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงของรัฐ แมคเคียเวลลี่อธิบายว่าเพื่อให้รัฐอยู่รอดปลอดภัยผู้ปกครองจำเป็นต้องกระทำการต่างๆ เพื่อรักษาอำนาจรัฐไว้ให้ได้ โดยปฏิบัติการเพื่อรักษาอำนาจนี้ไม่จำต้องอยู่ภายใต้ข้อผูกมัดของการเป็นคนดีมีศีลธรรม (ที่ศาสนากำกับอยู่) แต่อย่างใด ทฤษฎีเหตุผลของรัฐของแมคเคียเวลลี่จึงมีส่วนสนับสนุนในการแยกศาสนจักรออกจากรัฐหรืออาณาจักร

๒.๒.๕ ทฤษฎีฆราวาสนิยม

ทฤษฎีฆราวาสนิยมหรือโลกิยนิยม (secularism) นี้เป็นหลักการการแบ่งแยกระหว่างศาสนาและรัฐ (Separation of church and state) ถูกนำเสนออย่างเป็นระบบโดยจอร์จ เจค็อป โฮยย็อค (Gcorge Jacob Holyoake) ซึ่งให้อรรถาธิบายว่าสาระสำคัญของแนวคิดฆราวาสนิยมคือการแบ่งแยกระหว่างศาสนาและรัฐ โดยแนวคิดฆราวาสนิยมมิใช่ข้อเสนอซึ่งต่อต้านศาสนจักรหากแต่เป็นหนทางหนึ่งในการปลดแอกระหว่างรัฐและศาสนา กล่าวโดยทั่วไป แนวคิดฆราวาสนิยมถือเป็นหนึ่งในความพยายามของรัฐสมัยใหม่ที่จะรักษาไว้ซึ่งความเป็นกลางโดยมิให้สิทธิพิเศษแก่ศาสนาใดเป็นพิเศษ หน้าที่หลักของรัฐฆราวาสคือการสร้างสังคมอันเป็นปึกแผ่นควบคู่กันไปกับการอำนวยความสะดวกให้พลเมืองของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ศรัทธาหรือผู้ไม่ศรัทธาให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสมานฉันท์

การประกอบสร้างรัฐฆราวาสนิยมในสังคมตะวันตกเป็นผลพวงของความพยายามในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ระหว่างอาณาจักรและศาสนาในช่วงสมัยยุคกลาง ซึ่งยังคงพร่ามัวและปราศจากความชัดเจน กล่าวคือ บทบาทของวาติกันมิได้ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงมิติทางศาสนา

---

[๑๑๒]เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, **หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน,** หน้า ๓๙-๔๐.

[๑๑๓]วรเจตน์ ภาคีรัตน์, **ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา,** หน้า ๒๑๖.

หากแต่มีอำนาจทางการเมืองเหนืออาณาจักรอย่างชัดเจน ในสมัยยุคกลางอำนาจของคริสตจักรรวมศูนย์อยู่ที่องค์พระสันตะปาปา (Pope) ซึ่งมีเครื่องมือสำคัญคือการทำปัพพาชนียกรรม (excommunicate) หรือการขับออกจากศาสนา ซึ่งถูกใช้เพื่อลดทอนอิทธิพลของกษัตริย์และประชาชนที่กระด้างกระเดื่องต่อคริสตจักร จึงทำให้ท้ายที่สุดแล้วคริสตจักรสามารถยึดกุมอาณาบริเวณทางโลกและทางธรรมได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

โรเบิร์ต ออดี (Robert Audi) ได้วางหลักการแบ่งแยกศาสนจักรออกจากรัฐอย่างเด็ดขาด โดยหลักการแบ่งแยกศาสนจักรออกจากรัฐอย่างเด็ดขาดต้องประกอบด้วยหลักการ ๓ ประการ คือ

(๑) หลักอิสรภาพนิยม กล่าวคือ รัฐอนุญาตให้พลเมืองปฏิบัติกิจตามศาสนาของตนได้ภายใต้ข้อจำกัดบางอย่าง โดยเสรีภาพทางศาสนาที่รัฐให้หลักประกันแก่พลเมืองนั้น ถูกจำกัดด้วยสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานบางประการอยู่ก่อน เช่น สิทธิในชีวิต ในเสรีภาพ

(๒) หลักความเสมอภาค กล่าวคือ รัฐต้องไม่เลือกปฏิบัติเข้าข้างศาสนาใดศาสนาหนึ่งเหนือศาสนาอื่นๆ ที่เหลือ หลักการนี้เป็นการขจัดโอกาสที่รัฐจะสถาปนาศาสนาใดศาสนาหนึ่งขึ้นเป็นศาสนาประจำชาติ นอกจากนี้ยังป้องกันปัญหาอื่นๆ เช่น การเรียกร้องให้คนต้องมีความผูกพันหรือเป็นสมาชิกของศาสนาเช่นศาสนาของคนส่วนใหญ่ก่อน จึงจะมีสิทธิเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือทางราชการได้

(๓) หลักความเป็นกลาง กล่าวคือ รัฐต้องไม่เลือกปฏิบัติเข้าข้างศาสนา (หรือผู้นับถือศาสนา) แค่เพราะเป็นศาสนา นั่นคือ เลือกปฏิบัติเข้าข้างสถาบันหรือบุคคลใดๆ เพียงเพราะสถาบันหรือบุคคลเหล่านี้เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือนับถือศาสนาเท่านั้น[๑๑๔]

การก่อกำเนิดของแนวคิดฆราวาสนิยมในสังคมตะวันตกยึดโยงอยู่กับเหตุการณ์การปฏิวัติฝรั่งเศส (French Revolution) ในปี ค.ศ. ๑๗๘๙ ซึ่งถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวตอของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทั้งในมิติเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมทั่วทั้งทวีปยุโรป การปฏิวัติในปี ค.ศ. ๑๗๘๙ มีนัยสำคัญต่อการก่อกำเนิดแนวคิดฆราวาสนิยม ปรากฏให้เห็นจากความพยายามของรัฐบาลที่ต้องการเป็นอิสระ (autonomy) จากอำนาจของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาธอลิก โดยแนวคิดรัฐฆราวาสนิยมได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในช่วงสาธารณรัฐที่ ๓ (Third Republic; ค.ศ. ๑๘๗๐ - ๑๙๔๐) ภายหลังจากการก่อตั้งระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานแบบรัฐฆราวาส (secular state primary education) ในปี ค.ศ. ๑๘๘๐ และการยุติบทบาทของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาธอลิกในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ โดยแนวคิดฆราวาสนิยมในสังคมฝรั่งเศสมีความเชื่อมโยงกับอุดมการณ์สาธารณรัฐ

---

[๑๑๔]โรเบิร์ต ออดี้, **การแบ่งแยกศาสนจักรออกจากรัฐ ใน ปรัชญากับอนาคตของประชาธิปไตย,** แปลโดย วุฒิ เลิศสุขประเสริฐ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๕๔-๓๕๗.

นิยม (republicanism) อันประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ ความเสมอภาค (equality) เสรีภาพ (liberty) และภราดรภาพ (fraternity) ซึ่งสะท้อนความพยายามของรัฐแบบสาธารณรัฐนิยม ซึ่งต้องการลดทอนความแตกต่างหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมควบคู่กันไปกับการบูรณาการสังคมสู่ความเป็นเอกภาพ และเป็นสังคมอันปฏิเสธการยอมรับ การตอบแทน หรือให้การสนับสนุนแก่ความเชื่อใดเป็นพิเศษ[๑๑๕]

ดินแดนของฝรั่งเศสเดิมชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งคริสตจักรโรมันคาทอลิก โดยเริ่มต้นจากการที่พระเจ้ากลอวิสที่ ๑ (Clovis I ค.ศ. ๔๘๑ – ๕๑๑) พระองค์ทรงเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เพื่อซื้อใจประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นคาทอลิก และได้รับการสนับสนุนจากคณะปกครองคริสตจักรที่ทรงอิทธิพลในเวลานั้น การเข้าพิธีรับศีลจุ่มหรือศีลล้างบาปจากนักบวชในรัชสมัยพระเจ้ากลอวิสที่ ๑ ได้กลายมาเป็นประเพณีในการแต่งตั้งจักรพรรดิเรื่อยมา[๑๑๖] พระเจ้าชาร์เลอมาญ (Charlemagne ค.ศ. ๗๖๘ – ๘๑๔) ก็เป็นจักรพรรดิอีกองค์หนึ่งที่เข้ารับการสวมมงกุฎให้เป็นจักรพรรดิแห่งดินแดนตะวันตกจากพระสันตะปาปา ราชอาณาจักรฝรั่งเศสในสมัยกลางได้ถือกำเนิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของศาสนาคริสต์ซึ่งปกคลุมยุโรปในเวลานั้น[๑๑๗] อำนาจอันยิ่งใหญ่ของคริสตจักรได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม การกวาดล้างลงโทษพวกนอกศาสนาอย่างทารุณโหดร้าย และการฉ้อฉลของคณะสงฆ์ในเวลาต่อมา จนในที่สุดเกิดการปฏิรูปศาสนา (Reformation) โดยมาร์ติน ลูเทอร์ (Martin Luther) ในเยอรมนี กระแสการปฏิรูปศาสนาในเยอรมนีแผ่อิทธิพลมาถึงฝรั่งเศสเช่นเดียวกับกระแสการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ โดยลัทธิที่แพร่หลายในฝรั่งเศส คือ นิกายคัลแวงของชอง คัลแวง แต่กษัตริย์ฝรั่งเศสทุกพระองค์ทรงยึดมั่นในนิกายคาทอลิก พวกโปรเตสแตนต์ในฝรั่งเศสจึงถูกกวาดล้างอยู่บ่อยครั้งและถูกตั้งชื่อว่า “พวกฮิวเกอโนต์ (Huguenots)[๑๑๘] จนนำมาสู่สงครามศาสนาของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๕๖๒ ซึ่งนับว่ามีผลทำให้กระแสการฟื้นฟูศิลปวิทยาการจากอิตาลีและการเผยแพร่ลัทธิมนุษยนิยมและปัจเจกชนนิยมไม่อาจเจริญงอกงามได้อย่างเต็มที่ ความขัดแย้งทางศาสนาดังกล่าวดำเนินไปเป็นเวลาสามสิบปีจนกระทั่งปี ค.ศ. ๑๕๘๙ พระเจ้าเฮนรีแห่งนาวาร์ (Henri of Navarre ค.ศ. ๑๕๘๙ – ๑๖๑๐) ซึ่งเดิมเป็นฮิวเกอโนต์

---

[๑๑๕]ฑภิพร สุพร, **การประกอบสร้างรัฐฆราวาสนิยมในสังคมฝรั่งเศส : กรณีปัญหาผ้าคลุมศีรษะของสตรีมุสลิม ใน ฮาเบอร์มาสกับสังคมแบบหลังฆราวาส,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด, ๒๕๖๒), หน้า ๒๑๓-๒๑๗.

[๑๑๖]ทิสวัส ธำรงสานต์, **ประวัติอารยธรรมฝรั่งเศสสมัยโกลถึงสมัยกลาง,** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๗), หน้า ๗๑-๗๒.

[๑๑๗]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

[๑๑๘]อนันตชัย จินดาวัฒน์, **ฝรั่งเศสในโลกเก่า ประวัติศาสตร์จักรวรรดิฝรั่งเศสก่อนสมัยใหม่,** (กรุงเทพมหานคร: ยิปซี กรุ๊ป, ๒๕๕๘), หน้า ๒๑๙-๒๒๐.

ได้รับชัยชนะและยอมเปลี่ยนมานับถือนิกายโรมันคาทอลิก จึงได้ขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ แห่งราชวงศ์บูร์บอง (Henri de Bourbon) ทรงออกโองการเมืองนองต์ (Edict of Nantes) เพื่อให้ชาวคริสต์สองนิกายสามารถอยู่ร่วมกันได้[๑๑๙] แต่อย่างไรก็ดี ความขัดแย้งทางศาสนาก็มิได้หมดไปจากดินแดน ตรงกันข้ามความขัดแย้งระหว่างโปรเตสแตนต์และโรมันคาทอลิกขยายเป็นวงกว้างพร้อมกับความขัดแย้งในอำนาจทางการเมืองและการช่วงชิงดินแดนในที่สุดเกิดสงครามสามสิบปีขยายออกไปทั่วยุโรป (ค.ศ. ๑๖๑๘ - ๑๖๔๘) โดยในครั้งนั้นฝรั่งเศสซึ่งเป็นฝ่ายคาทอลิกกลับเข้าร่วมสงครามในฝ่ายโปรเตสแตนต์เนื่องจากต้องการล้มล้างอิทธิพลของสเปนซึ่งเป็นฝ่ายคาทอลิก

หลังจากได้รับชัยชนะในสงคราม ฝรั่งเศสเข้าสู่ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างแท้จริง โดยในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (ค.ศ. ๑๖๔๓ – ๑๗๑๕) ทรงปกครองประเทศรวมไปถึงองค์การศาสนาด้วยตนเอง เป็นผู้วางโครงร่างระบบ “เทวสิทธิ” ของกษัตริย์ ทรงเชื่อว่ากษัตริย์ได้รับการคัดเลือกหรือแต่งตั้งมาจากพระเจ้า ดังนั้น อำนาจของกษัตริย์จึงเป็นอำนาจสูงสุดที่มิอาจแบ่งแยกได้ ประชาชนไม่มีสิทธิ์โต้แย้งหรือต่อต้านกษัตริย์ได้ เพราะกษัตริย์คือสิ่งที่พระเจ้าประทานมาให้แก่ประชาชน อย่างไรก็ดี แม้ว่ารัชสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะยาวนานถึง ๗๒ ปี แต่การตกอยู่ในภาวะสงครามตลอดเวลาทำให้รัฐต้องขาดดุล และต้องเก็บภาษีอากรจากชาวไร่ชาวนาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากซึ่งมีส่วนผลักดันให้เกิดความไม่มั่นคงในเสถียรภาพทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในเวลาต่อมา และเป็นชนวนก่อให้เกิดการปฏิวัติฝรั่งเศสในที่สุด[๑๒๐]

ต่อมาในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ (ค.ศ. ๑๗๗๔ - ๑๗๙๓) ทรงสนับสนุนในสงครามปลดแอกในอเมริกา ฝรั่งเศสต้องเสียค่าใช้จ่ายไปอย่างไร้ประโยชน์ ต้องประสบปัญหาด้านการเงินทำให้เกิดเป็นวิกฤติการณ์ทางการเงินอย่างรุนแรง มีส่วนทำให้ความนิยมในการปกครองระบอบเก่าเสื่อมลง ความไม่พอใจในหมู่ประชาชนชั้นกลางและล่างของฝรั่งเศสส่งผลให้เกิดการต่อต้านอภิสิทธิ์ชนและระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพิ่มมากขึ้น[๑๒๑] นอกจากนี้การเกิดขึ้นของปรัชญาแนวคิดแบบใหม่ (Enlightenment) ที่เชิดชูการใช้เหตุผลแทนที่ความเชื่อทางศาสนา ประเพณี หรือพระเจ้า นำโดยนักปรัชญาที่สำคัญ เช่น วอลแตร์ (Voltaire) ดีเดอโร (Diderot) รุซโซ (Rousseau) และมองเตสกิเออ (Montesquieu) มีส่วนทำให้เกิดแนวคิดการปกครองแบบใหม่แทนที่

---

[๑๑๙] อ้างแล้ว, อนันตชัย จินดาวัฒน์, **ฝรั่งเศสในโลกเก่า ประวัติศาสตร์จักรวรรดิฝรั่งเศสก่อนสมัยใหม่,** หน้า ๒๔๘-๒๕๑.

[๑๒๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๔-๒๖๖.

[๑๒๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๗-๒๗๘.

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในการปฏิวัติฝรั่งเศส[๑๒๒] ในที่สุดมีการเรียกร้องให้มีการเปิดประชุมสภาฐานันดร (Estates-General) ประกอบด้วยผู้แทนจากสามชนชั้น ได้แก่ นักบวช (ฐานันดรที่ ๑) ขุนนาง (ฐานันดรที่ ๒) และสามัญชน (ฐานันดรที่ ๓) เพื่อให้มีการเก็บภาษีแบบใหม่และแก้ไขปัญหาความวุ่นวายในประเทศ แต่การประชุมดังกล่าวสิ้นสุดลงโดยฐานันดรที่ ๓ ประกาศการจัดตั้งสภาแห่งชาติ (National Assembly) เนื่องจากไม่ได้รับความเท่าเทียมในเรื่องการออกเสียง พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ มีพระราชโองการให้ปิดสถานที่ประชุมของฐานันดรที่ ๓ ทำให้บรรดาสมาชิกยกระดับเป้าหมายจากเดิมที่ต้องการมีส่วนร่วมในการปกครองเป็นการประกาศคำปฏิญาณสนามเทนนิสว่า “จะไม่มีวันแตกแยก และจะรวมตัวกันไม่ว่าในที่แห่งหนหรือสถานการณ์ใดก็ตาม จนกว่ารัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรจะถูกตราขึ้น” โดยมีตัวแทนของชนชั้นนักบวชและตัวแทนที่เป็นขุนนางหัวสมัยใหม่บางส่วนได้เข้าร่วมสภาแห่งชาติกับฝ่ายฐานันดรที่ ๓ ด้วย จนในที่สุดสภาแห่งชาติได้เปลี่ยนเป็นสภาร่างรัฐธรรมนูญแห่งชาติ (National Constituent Assembly) แต่หลังจากนั้นไม่นาน พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ได้มีคำสั่งเรียกกองทหารจากมณฑลต่างๆ เข้ามาประจำการในกรุงปารีส ทำให้เกิดความโกรธแค้นในหมู่ประชาชนว่าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ จะทำการขัดขวางการร่างรัฐธรรมนูญ ประชาชนจึงออกมาก่อจลาจลและทลายคุกบาสตีลย์ (Bastille) ซึ่งเป็นแหล่งเก็บอาวุธและดินปืน และการที่คุกบาสตีลย์ถูกทำลายนี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของการสลายตัวของระบอบเก่า และยังเป็นการแสดงถึงการที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ได้ทรงสูญเสียการควบคุมกรุงปารีสให้แก่ประชาชน[๑๒๓]

ผลของการปฏิวัติในช่วงแรก สภานิติบัญญัติ (Legislative Assembly) ได้ออกคำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ค.ศ. ๑๗๘๙ (Declaration of the Rights of Man and of the Citizen 1789) โดยคำปรารภได้กล่าวถึงสิทธิธรรมชาติว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ล่วงละเมิดมิได้ โดยสิทธิธรรมชาติในแง่นี้ไม่ต้องอาศัยรากฐานทางศาสนาและอำนาจอื่นใด ประชาชนย่อมมีสิทธิในเสรีภาพ ทรัพย์สิน ความปลอดภัย และการไม่ถูกกดขี่ โดยข้อ ๑ ได้กำหนดว่า “มนุษย์เกิดมาและดำรงอยู่อย่างเสรี และมีความเสมอภาคกันในสิทธิ ความแตกต่างทางสังคมนั้นตั้งอยู่บนประโยชน์ส่วนรวมได้เพียงประการเดียว”[๑๒๔] คำประกาศดังกล่าวมีผลเป็นการต่อต้านระบอบเก่ายุติการให้เอกสิทธิ์แก่ชนชั้นสูง ซึ่งได้แก่ นักบวชและขุนนาง ในการมีศักดินาและได้รับยกเว้นภาษี นอกจากนี้ยังยืนยันในหลักการของอำนาจอธิปไตยอันเป็นของประชาชน ต่อต้านระบอบ

---

[๑๒๒]Darius von Guttner, “The French Revolution and Europe – Its Echoes, Its Influence, Its Impact”, **Agora,** Vol. 51 No. 1 (January 2016): p. 37.

[๑๒๓]สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์, **ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสสมัยใหม่,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๖-๗.

[๑๒๔]Declaration of the Rights of Man and of the Citizen 1789 Article 1.

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งอ้างเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ คำประกาศดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีสัญญาประชาคมของฌอง ฌากส์ รุสโซ (Jean Jacques Rousseau) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส และคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา (Te Declaration of Independence 1776) รวมทั้งแนวคิดสิทธิมนุษยชนของโธมัส เจฟเฟอร์สัน (Thomas Jefferson)[๑๒๕] ผ่านทางมาร์ควิส เดอ ลาฟาแยตต์ (Marquis de Lafayette ค.ศ. ๑๗๕๗ – ๑๘๓๔) เมื่อครั้งช่วยอเมริกาประกาศเอกราชจากอังกฤษในช่วงสงครามประกาศอิสรภาพของอเมริกา (ค.ศ. ๑๗๗๕ – ๑๗๘๓)[๑๒๖] นอกจากนี้ ประเทศฝรั่งเศสยังได้ประกาศตนเป็นรัฐฆราวาสในข้อ ๑๐ แห่งคำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง โดยได้รับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาว่า “ไม่มีผู้ใดต้องกังวลใจเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นแม้จะเป็นเรื่องทางศาสนา ถ้าการแสดงออกดังกล่าวนั้นไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยตามที่กฎหมายกำหนด”[๑๒๗]

ในเรื่องศาสนานั้น สภาฯ ได้ออกธรรมนูญสงฆ์ (The Civil Constitution of the Clergy) เพื่อควบคุมคณะสงฆ์ในฝรั่งเศส สันตะปาปาไพอัสที่ ๖ (Pius VI) ทรงปฏิเสธไม่รับธรรมนูญสงฆ์ และพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ก็ทรงสนับสนุนสันตะปาปา ทำให้สัมพันธภาพระหว่างพระองค์กับสภาฯ เลวลง[๑๒๘] ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรยังคงดำเนินไปจนกระทั่งวันที่ ๙ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๕ สภาฯ ได้ออกรัฐบัญญัติแยกศาสนจักรออกจากอาณาจักรอย่างเด็ดขาด โดยมาตรา ๒ ได้กำหนดว่า “สาธารณรัฐไม่รับรอง ไม่สนับสนุนทางการเงินและไม่อุดหนุนใดๆ แก่ทุกๆ ลัทธิ”[๑๒๙] จึงทำให้รัฐต้องเป็นกลางทางศาสนา รัฐไม่สามารถเข้าไปมีส่วนในการจัดการหรือการดำเนินการของศาสนจักร ตลอดจนการให้เงินสนับสนุนในกิจกรรมใดๆ ของศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรจึงสิ้นสุดลง โดยกฎหมายฉบับลงวันที่ ๙ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๕ แบ่งแยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร (9 December 1905 French law on the Separation of the Churches and State) ตั้งอยู่บนหลักการแบ่งแยกศาสนาออกจากรัฐอย่างเด็ดขาด หรือที่เรียกว่า “laïcité” (ฆราวาสนิยม) ของฝรั่งเศส สืบเนื่องมาจากการถกเถียงเกี่ยวกับสถานะของศาสนจักรโรมันคาทอลิกมาหลายทศวรรษตั้งแต่มีการปฏิวัติฝรั่งเศสระหว่างฝ่ายสาธารณรัฐ

---

[๑๒๕]สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์, **ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสสมัยใหม่,** หน้า ๘-๙.

[๑๒๖]Darius von Güttner, **The French Revolution,** (South Melbourne: Australian Catholic University, 2015), p.37.

[๑๒๗]ปิยบุตร แสงกนกกุล, “กฎหมายว่าด้วยการบังคับใช้หลักความเป็นรัฐฆราวาสในโรงเรียนของรัฐ”, **จุลนิติ,** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙) : หน้า ๑๒๕.

[๑๒๘]อ้างแล้ว, **ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสสมัยใหม่,** หน้า ๑๐.

[๑๒๙]The Law of the Separation of Churches and State 1905 Article 2.

(Republicans) และฝ่ายสนับสนุนระบอบเก่า (Monarchists) โดยฝ่ายสาธารณรัฐมีแนวคิดต่อต้านศาสนจักร (Anti-clerical) เนื่องจากเห็นว่าความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรเป็นภัยต่อระบบสาธารณรัฐนิยม ขัดต่อหลักเสรีภาพในความเชื่อและความเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมายที่ประเทศยึดถือ รวมทั้งเป็นอุปสรรคต่อแนวคิดสมัยใหม่ เนื่องจากศาสนจักรเป็นตัวแทนของระบอบเก่า[๑๓๐] ประกอบกับอิทธิพลจากแนวคิดของนักปรัชญาฝรั่งเศสที่มีความคิดเห็นต่อศาสนาคริสต์ในมุมมองที่ต่างออกไปจากประเทศอื่นๆ กล่าวคือ วอลแตร์ (Voltaire) ดีเดอโร (Diderot) และมองเตสกิเออ (Montesquieu) เห็นว่าศาสนาเป็นตัวการทำให้แตกแยก งมงาย และถือทิฐิ ดังนั้น ก่อนหน้าที่จะมีกฎหมายฉบับลงวันที่ ๙ ธันวาคม ๑๙๐๕ จึงมีการออกกฎหมายมากมายเพื่อลดทอนอำนาจของศาสนจักรโดยนำหลักการความเป็นรัฐฆราวาสเข้ามาสู่แวดวงการศึกษา เช่น ในปี ค.ศ. ๑๘๘๑ มีการออกกฎหมายให้การศึกษาชั้นประถมศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย (Gratuit) ซึ่งเป็นการลดทอนบทบาทด้านการให้การศึกษาโดยศาสนจักรโรมันคาทอลิกในขณะนั้น และในปีต่อมาได้กำหนดเพิ่มเติมให้การศึกษาชั้นประถมศึกษาเป็นการศึกษาที่บังคับ (obligatoire) และไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา (laïque) [๑๓๑] โดยกฎหมายในปี ค.ศ. ๑๘๘๑ - ๑๘๘๒ ซึ่งรวมเรียกว่ากฎหมายของจูลส์ เฟอร์รี (The Jules Ferry Laws) เป็นชุดของกฎหมายฝรั่งเศสซึ่งเรียกตาม Jules Ferry ผู้ผลักดันกฎหมายและนโยบายดังกล่าวซึ่งมีผลเป็นการแสดงออกซึ่งการจำกัดบทบาทของศาสนา จนในที่สุดได้มีการออกกฎหมายฉบับลงวันที่ ๙ ธันวาคม ๑๙๐๕ แบ่งแยกศาสนจักรและอาณาจักรออกจากกันอย่างเด็ดขาด ส่งผลให้ทรัพย์สินของศาสนจักรตกเป็นของรัฐ บุคลากรทางศาสนาไม่อาจได้รับเงินเดือนจากรัฐ หรือแม้กระทั่งการห้ามติดตราสัญลักษณ์ทางศาสนาบริเวณอาคารสาธารณะ ซึ่งหลักการแบ่งแยกศาสนาออกจากรัฐอย่างเด็ดขาดยังคงถือเป็นหลักการสำคัญของประเทศฝรั่งเศสมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ดีกฎหมายฉบับดังกล่าวไม่สามารถใช้บังคับกับทุกแคว้นในประเทศฝรั่งเศส เช่น แคว้นอัลซาซ-โมเซล (Alsace-Moselle) เนื่องจากในระหว่างการออกกฎหมายฉบับลงวันที่ ๙ ธันวาคม ๑๙๐๕ เพื่อประกาศใช้บังคับนั้น แคว้นอัลซาซ-โมเซลยังคงเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิเยอรมัน คริสต์ศาสนิกชนนิกายโรมันคาทอลิก (Roman Catholic) ลูเทอรัน (Lutheran) และคาลวิน (Calvinism) รวมทั้งกลุ่มชาวยิว จึงยังคงมีสิทธิที่จะเลือกจัดสรรภาษีรายได้ส่วนหนึ่งไปยังกลุ่มศาสนาของพวกเขา โดยรัฐบาลท้องถิ่นจะให้การสนับสนุนทางการเงินเพื่อการสร้างที่ทำการศาสนา

---

[๑๓๐] Othon Guerlac, "The Separation of Church and State in France", **Political Science Quarterly,** Vol. 23 No. 2 (June 1908): pp. 264-265.

[๑๓๑] ปิยบุตร แสงกนกกุล, **กฎหมายว่าด้วยการบังคับใช้หลักความเป็นรัฐฆราวาสในโรงเรียนของรัฐ,** หน้า ๑๒๕.

เช่นกัน ทั้งนี้ ภายใต้สนธิสัญญาในปี ค.ศ. ๑๘๐๑ ซึ่งข้อสัญญาบางข้อยังมีผลใช้บังคับภายใต้กฎหมายท้องถิ่นของแคว้นอัลซาซ-โมเซล

กล่าวโดยสรุป ประเทศฝรั่งเศสได้ประกาศตนเป็นรัฐฆราวาสมาตั้งแต่เหตุการณ์การปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๗๘๙ โดยในข้อ ๑๐ แห่งคำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. ๑๗๘๙ ได้รับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาว่า “ไม่มีผู้ใดต้องกังวลใจเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็น แม้จะเป็นเรื่องทางศาสนา ถ้าการแสดงออกดังกล่าวนั้นไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยตามที่กฎหมายกำหนด”[๑๓๒] ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๗๙๑ รัฐธรรมนูญได้รับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาไว้อีกครั้งและได้ประกันว่า ศาสนาคริสต์ทั้งนิกายคาทอลิก โปรเตสแตนท์ หรือยูดาห์ จะมีสิทธิเท่าเทียมกัน นอกจากนี้หลักความเป็นรัฐฆราวาสยังได้เข้ามาสู่แวดวงการศึกษาในปี ค.ศ. ๑๘๘๑ โดยรัฐได้ออกกฎหมายรับรองว่าการศึกษาในฝรั่งเศสเป็นการศึกษาที่บังคับ (Obligatoire) ไม่เสียค่าใช้จ่าย (Gratuit) และไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ สภาฯ ได้ออกรัฐบัญญัติแยกศาสนจักรออกจากอาณาจักรอย่างเด็ดขาด โดยมาตรา ๒ ได้กำหนดว่า “สาธารณรัฐไม่รับรอง ไม่สนับสนุนทางการเงินและไม่อุดหนุนใดๆ แก่ทุกๆ ลัทธิ” จึงทำให้รัฐต้องเป็นกลางทางศาสนา รัฐไม่สามารถเข้าไปมีส่วนในการจัดการหรือการดำเนินการของศาสนจักร ตลอดจนการให้เงินสนับสนุนในกิจกรรมใดๆ ของศาสนา ต่อมาในสมัยสาธารณรัฐที่ ๔ รัฐธรรมนูญ ๑๙๔๖ รับรองไว้ในคำปรารภซึ่งยังมีผลบังคับอยู่ในปัจจุบันในศักดิ์ระดับรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะในวรรคที่ ๑๓ ซึ่งกำหนดว่า “การจัดการศึกษาภาครัฐที่เป็นกลางทางศาสนาและไม่เสียค่าใช้จ่ายนั้นเป็นหน้าที่ของรัฐ”[๑๓๓] ปัจจุบันรัฐธรรมนูญ ๑๙๕๘ ก็รับรองไว้ในมาตรา ๑ ว่า “ฝรั่งเศสเป็นสาธารณรัฐอันแบ่งแยกไม่ได้ เป็นกลางทางศาสนา (laïque) ประชาธิปไตยและสังคมฝรั่งเศสรับรองความเสมอภาคตามกฎหมายต่อพลเมืองทุกคนโดยไม่แยกชาติกำเนิด สีผิว หรือศาสนา ฝรั่งเศสเคารพในทุกความเชื่อ องค์กรของฝรั่งเศสเป็นองค์กรกระจายอำนาจ”[๑๓๔] หลักความเป็นรัฐฆราวาสจึงเป็นการสร้างสังคมอันเป็นปึกแผ่นควบคู่กันไปกับการอำนวยความสะดวกให้พลเมืองของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ศรัทธาหรือผู้ไม่ศรัทธาให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสมานฉันท์ ประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ หลักอิสรภาพนิยม หลักความเสมอภาค และหลักความเป็นกลาง

---

[๑๓๒] Declaration of the Rights of Man and of the Citizen 1789 Article 10.

[๑๓๓] ปิยบุตร แสงกนกกุล, **กฎหมายว่าด้วยการบังคับใช้หลักความเป็นรัฐฆราวาสในโรงเรียนของรัฐ,** หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

[๑๓๔] Constitution of France 1958 Article 1.

๒.๓ พัฒนาการเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของไทย

พัฒนาการเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของไทย ผู้วิจัยมุ่งศึกษาตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ เพื่อได้ทราบถึงมิติในทางประวัติศาสตร์กฎหมายของไทยอันเป็นรากฐานเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณะเพศตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับปัจจุบัน โดยศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และสมัยรัชกาลที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังนี้

๒.๓.๑ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยสุโขทัย

ในการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในสมัยสุโขทัยนั้น เพื่อให้เข้าใจกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในสมัยสุโขทัยยิ่งขึ้น จึงศึกษาบริบทของสังคมโดยเริ่มจากลักษณะสังคมและการปกครองบ้านเมืองรวมทั้งลักษณะการปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัยก่อน แล้วจึงศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยสุโขทัย

๒.๓.๑.๑ ลักษณะสังคมและการปกครองสมัยสุโขทัย

ราชอาณาจักรสุโขทัยมีพื้นฐานของสังคมที่ยังไม่ซับซ้อนมากนัก กล่าวคือ เมื่อต่อสู้เพื่อปลดปล่อยตนเองจากขอมและสถาปนานครรัฐอิสระสุโขทัยขึ้นแล้วก็มีการจัดเมืองการปกครอบแบบพ่อขุน ที่เหมือนกับพ่อปกครองลูก (Paternal Government) ฐานะผู้ปกครองไม่ได้ยึดหลักสมมติเทพเหมือนกับเขมร แต่พ่อขุนก็ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาจากอินเดีย เศรษฐกิจในสังคมรวมทั้งการทรงสิทธิในทรัพย์สินโน้มเอียงในทางเสรีนิยม มีกลไกการระงับข้อพิพาทและระบบการจัดเก็บภาษีที่เรียบง่ายและใกล้ชิดกับราษฎร อารยธรรมสุโขทัยจึงเป็นอารยธรรมที่เจตนาตั้งขึ้นเพื่อให้มีความเป็นตัวของตัวเองคือเป็นไทยแท้ และแสดงความประสงค์ให้เห็นอย่างแน่ชัดที่จะสลัดอารยธรรมเขมรทิ้งให้หมด[๑๓๕]

อาณาจักรสุโขทัยมีผู้ปกครองที่เรียกว่า พ่อขุนและพญารวมทั้งสิ้น ๙ พระองค์ มีพระราชอาณาเขตปรากฏตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่าทิศเหนือจรดเมืองลำพูน ทิศตะวันออกเฉียงเหนือจรดเทือกเขาดงพญาเย็นและภูเขาพนมดงรัก ทิศตะวันตกจรดเมืองหงสาวดี ทางใต้จรดแหลมมลายู มีความเป็นรัฐอิสระจนเสื่อมลงและตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาเมื่อสมัยพญาไสลือไท โดยทำสงครามปราชัยแก่พระบรมราชาที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๑๙๒๑

---

[๑๓๕]คึกฤทธิ์ ปราโมช, **คำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย เรื่องพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย,** (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๔๗.

แต่ก็ยังมีประมุขปกครองในฐานะประเทศราชของกรุงศรีอยุธยาต่อมาอีก ๒ พระองค์ แต่ท้ายที่สุดนครรัฐสุโขทัยก็ตกเป็นประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา และกลายเป็นหัวเมืองในเวลาต่อมา

สำหรับระบบการปกครองสมัยสุโขทัยนั้น มีระบบการปกครองแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) การปกครองแบบพ่อปกครองลูก เป็นลักษณะเด่นของการปกครองในสมัยสุโขทัย โดยเฉพาะในยุคพ่อขุนรามคำแหง การปกครองลักษณะนี้ ผู้ปกครองเปรียบเสมือนพ่อของประชาชน และปลูกฝังความรู้สึกผูกพันระหว่างญาติมิตร

๒) การปกครองแบบธรรมราชา จะปรากฏชัดมากในช่วงตอนปลายของสุโขทัย ลักษณะการปกครองผู้นำทรงยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและต้องเผยแผ่ธรรมะสู่ประชาชนด้วย การปกครองแบบธรรมราชานั้นเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ พระองค์ทรงออกบวชและศึกษาหลักธรรมอย่างแตกฉาน นอกจากนี้ยังทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถา (ไตรภูมิพระร่วง) ไว้ให้ประชาชนศึกษาและเล็งเห็นถึงผลกรรมของการกระทำความชั่วอิทธิพลของเตภูมิกถาจัดว่าเป็นระบบการควบคุมทางสังคม (Social Control) อย่างหนึ่ง ทำนองเดียวกันกับกฎหมายได้[๑๓๖]

๒.๓.๑.๒ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน เป็นที่ทราบกันว่าประชาชนชาวไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนามาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีดังหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๓ ในราชวงศ์พระร่วงแห่งราชอาณาจักรสุโขทัย[๑๓๗] การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยเรื่อยมาถึงสมัยอยุธยา ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีกฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์เป็นการเฉพาะ คงเป็นการปกครองด้วยพระธรรมวินัยโดยขึ้นอยู่กับแต่ละคณะ ซึ่งเดิมการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยสุโขทัยมีลักษณะการปกครองโดยแบ่งเป็นสงฆ์ ๒ คณะ ได้แก่ คณะอรัญวาสี หมายถึง กลุ่มพระสงฆ์ผู้พำนักอยู่ในวัดป่า และคณะคามวาสี หมายถึง กลุ่มพระสงฆ์ผู้พำนักอยู่ในวัดใกล้หมู่บ้านหรือตัวเมือง คณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายแยกการปกครองเป็นอิสระจากกัน แต่ละคณะมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงสุดเป็นของตนเองเรียกว่า “พระสังฆราช” เหตุนี้ในกรุงสุโขทัยจึงมีพระสังฆนายก ๒ รูป คือ พระสังฆราชคณะคามวาสีและพระสังฆราชคณะอรัญวาสี ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่หัวเมืองที่สำคัญๆ นอกจากกรุง

---

[๑๓๖]พงษ์พันธ์ บุปเก, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย,** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๖๐), หน้า ๖๕-๖๗.

[๑๓๗]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานคณะสงฆ์,** (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔), หน้า ๕.

สุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำแต่ละหัวเมืองในลักษณะเดียวกันกับที่ทรงแต่งตั้งเจ้าประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ในฝ่ายอาณาจักร ในสมัยสุโขทัยจึงมีพระสังฆราชหลายองค์ เนื่องจากพระสังฆราชแต่ละองค์ได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์ พระสังฆราชจึงขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์และในขณะเดียวกันพระสังฆราชปกครองบังคับบัญชาพระสงฆ์ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชารองลงไปตามลำดับคือพระครูและเจ้าอาวาส ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยจึงมีลักษณะสอดคล้องคู่ขนานกับการจัดโครงสร้างการปกครองประเทศโดยที่มีพ่อขุนหรือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักร[๑๓๘]

๒.๓.๑.๓ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยสุโขทัย

สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี การพิจารณาตัดสินอธิกรณ์พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่ารัฐหรือองค์กรของรัฐส่วนใดมีหน้าที่ให้การอารักขาอุปถัมภ์ คุ้มครอง หรือเป็นผู้รับผิดชอบการพระพุทธศาสนาในส่วนนี้เป็นการเฉพาะ แต่การพระพุทธศาสนานั้น ได้มีหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแต่เพียงว่ารัฐได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาราษฎรเสมอภาคเท่าเทียมกันในการนับถือศาสนาไว้เท่านั้น ดังความตอนหนึ่งแห่งศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้ญิง ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมือพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนฉึ่งจิ่งแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบี้ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนโนน บริพานกฐินโอยทานแล่ปีแล้ญิบล้าน ไปสูดญัตติกฐินเถิงอไรญิกพู้น เมื่อจักเข้ามาเวียงเรียงกันแต่อไรญิกพู้นเท้าหัวลาน ดงบงคมกลองด้วยเสียงพาด เสียงพิณ เสียงเลื้อนเสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่นใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน เมืองสุโขทัยนี้ มีสี่ปากประตูหลวงเที้ยรย่อมคนเสียดกันเข้ามาดูท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟเมืองสุโขทัยนี้มีดั่งจักแตก”[๑๓๙] จากข้อความแห่งศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชดังกล่าวนั้น เท่ากับว่ารัฐได้ให้สิทธิเสรีภาพอย่างบริบูรณ์แก่ประชาราษฎรที่จะเคารพนับถือตามลัทธิศาสนา และโดยเสรีตามความเชื่อแห่งประชาชน รัฐจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องและห้ามปรามการนับถือแต่อย่างใดทั้งสิ้น

---

[๑๓๘]พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๗-๑๐.

[๑๓๙]กรมศิลปากร, **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑-๒๒.

แต่สำหรับการใช้อำนาจตุลาการของรัฐนั้น พ่อขุนรามคำแหงซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ ก็จะทรงเป็นผู้ตัดสินวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทด้วยพระองค์เอง ดังความตอนหนึ่งแห่งศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า “ลูกเจ้าลูกขุน ผิแลผิดแผกแสกว้างกัน สวนดูแท้แล้ จึ่งแล่งความแก่ขาด้วยซื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน”[๑๔๐] และอีกตอนหนึ่งว่า “ในปากประตูมีกะดิ่งอันฉึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวเถิงเจ้าเถิงขุนบ่ไร้ ไปลั่นกะดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียกเมือถาม สวนความแก่มันด้วยซื่อ”[๑๔๑] ตามข้อความในศิลาจารึกหลักนี้ ได้ความว่าระเบียบซึ่งราษฎรชาวเมืองสุโขทัยมาพึ่งอาศัยพระราชวินิจฉัยนั้นมีสองประเภท คือ ประเภท ๑ คู่ความทั้งสองฝ่ายมาทูลเล่าเหตุการณ์ที่วิวาทกัน และราชวินิจฉัยตัดสินความตามเท็จและจริง และอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้รับทุกข์ผู้เสียหายแต่ฝ่ายเดียวมาร้องฟ้องต่อพระเจ้าแผ่นดิน กล่าวโทษผู้ทำร้ายหรือผู้ทำความเสียหาย ระเบียบประเภทที่ ๒ นี้ เป็นที่เรียกกันในสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อมาว่าถวายฎีกา[๑๔๒] ส่วนหัวเมืองนั้น พ่อขุนรามคำแหงอาจทรงมอบหมายให้คนอื่นเป็นตุลาการในการตัดสินคดีนั้นก็ได้ ดังความตอนหนึ่งแห่งศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า “ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิแลผิดแผกแสกว้างกัน สวนดูแท้แล้ จึ่งแล่งความแก่ขาด้วยซื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พีน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด”[๑๔๓] ซึ่งก็ตีความได้ว่า ผู้เป็นตุลาการทำหน้าที่พิพากษาคดีอรรถนั้น ต้องพิพากษาคดีด้วยความซื่อสัตย์สุจริต บริสุทธิ์ยุติธรรม ไม่มีอคติเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ว่าคู่กรณีนั้น มีศักดิ์เป็นเจ้าขุนมูลนาย เป็นขุนนางรับใช้ใกล้ชิด หรือเป็นเพียงราษฎรสามัญชนก็ตาม ตุลาการผู้ตัดสินคดีนั้น ก็ต้องพิพากษาไปตามกฎหมายและข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น โดยมิเห็นแก่บุคคล ลาภสักการะ หรืออามิสสินจ้างโดยมิชอบธรรมแต่อย่างใด

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้น หลักฐานจากศิลาจารึก หลักที่ ๑ กล่าวไว้เพียงย่อๆ ว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฏฐารศ มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม มีปู่ครูนิสัยมุตก์ มีเถร มีมหาเถร เบื้องตะวันตก เมืองสุโขทัยนี้ มีอไรญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำ โอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์ เรียนจบปิฎกไตรหลวักกว่าปู่ครูในเมืองนี้”[๑๔๔] การพิจารณาตัดสินอธิกรณ์พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนั้น จึงไม่ปรากฏมีในศิลาจารึก ไม่อาจ

---

[๑๔๐]อ้างแล้ว, กรมศิลปากร, **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง,** หน้า ๑๙.

[๑๔๑]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๑.

[๑๔๒]โรแบรต์ แลงกาต์, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๖๒-๔๖๓.

[๑๔๓]สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง,** หน้า ๑๙.

[๑๔๔]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒-๒๓.

ทราบว่าอำนาจพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์พระภิกษุนั้น พ่อขุนรามคำแหงซึ่งทรงเป็นพระมหากษัตริย์ประมุขแห่งรัฐ หรือองค์กรของรัฐใดจะได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการพิจารณาตัดสินอธิกรณ์พระภิกษุ แต่สันนิษฐานว่าพ่อขุนรามคำแหงซึ่งทรงเป็นพระประมุขแห่งรัฐ และในฐานะทรงเป็นพระบรมโพธิสมภารเจ้า ตามระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตยหรือองค์กรของรัฐที่ทรงมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่นั้น ก็น่าจะมีอำนาจและหน้าที่ทำการพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ได้ ในอาบัติประเภทอันติมวัตถุ ซึ่งหมายถึง อาบัติปาราชิกซึ่งทำให้ภิกษุผู้ต้อง มีโทษถึงที่สุด คือ ขาดจากภาวะของตน และจะบวชใหม่กลับคืนสู่ภาวะนั้นก็ไม่ได้ด้วย[๑๔๕] หรือโลกวัชชะ ซึ่งหมายถึง อาบัติที่เป็นโทษทางโลก คือ คนสามัญที่มิใช่ภิกษุทำเข้าก็เป็นความผิดความเสียหาย เช่น โจรกรรม ฆ่ามนุษย์ ทุบตีกัน ด่ากัน[๑๔๖] เป็นต้น แต่สำหรับคดีความผิดตามพระวินัยบัญญัติ อาบัติประเภทปัณณัตติวัชชะ ซึ่งหมายถึง อาบัติที่เป็นโทษทางพระบัญญัติ คือ คนสามัญทำเข้าไม่เป็นความผิดความเสีย เป็นความผิดเฉพาะแก่ภิกษุ โดยฐานละเมิดพระบัญญัติ เช่น ฉันอาหารในเวลาวิกาล ขุดดิน ใช้จีวรที่ไม่ได้พินทุ นั่งนอนบนเตียงตั่งที่ไม่ได้ตรึงเท้าให้แน่น[๑๔๗] เป็นต้นนั้น พระมหากษัตริย์คงจะถวายให้เป็นภาระหน้าที่ผู้ปกครองคณะสงฆ์ เช่น มหาเถระ หรือสังฆราช ซึ่งพำนักอยู่ในราชธานีและหัวเมืองน้อยใหญ่ที่จะควบคุมปฏิปทา และวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายตามพุทธวิธีการตัดสินวินิจฉัยระงับอธิกรณ์ที่บัญญัติในพระวินัย ตามที่เคยปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมาแห่งเหล่ากอสมณะ โดยไม่ขัดต่อประเพณีการปกครองของรัฐเป็นสำคัญ เพราะในยุคสมัยสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น แม้จะไม่มีศาลที่เป็นองค์กรของรัฐ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในงานทางตุลาการของรัฐอย่างเช่นในปัจจุบันนี้ก็ตาม แต่พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นรัฏฐาธิปัตย์ทรงมีพระราชอำนาจชี้ขาดในการตัดสินข้อพิพาทของราษฎรทั้งหมดด้วยพระองค์เอง หรือจะทรงมอบหมายให้ผู้ใดผู้หนึ่งทำหน้าที่เป็นตุลาการตัดสินคดีความต่างๆ แทนพระองค์ก็ได้ ดังนั้น โดยนัยนี้แล้ว การอุปถัมภ์คุ้มครองทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการใช้อำนาจทางตุลาการในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำผิดของพระภิกษุสามเณรด้วยกิจพระวินัยนั้นนอกเหนือจากพระมหากษัตริย์จะทรงตัดสินวินิจฉัยอธิกรณ์ด้วยพระองค์เองแล้ว พระองค์ก็จะทรงมอบให้เป็นอำนาจหน้าที่แก่มหาเถระผู้ปกครองคณะสงฆ์ได้ตัดสินอธิกรณ์นั้นไปตามพระวินัยบัญญัติได้ ส่วนการพระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัยเป็นราชธานีในรัชกาลต่อๆ มานั้น ก็คงปฏิบัติตามราชนิติประเพณีโบราณเช่นเดียวกับสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสืบมา

---

[๑๔๕] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๕๓๔.

[๑๔๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๓.

[๑๔๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๔.

๒.๓.๒ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยอยุธยา

ในการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในสมัยอยุธยานั้น เพื่อให้เข้าใจกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในสมัยอยุธยายิ่งขึ้น จึงศึกษาบริบทของสังคมโดยศึกษาเริ่มจากลักษณะสังคมและการปกครองบ้านเมืองรวมทั้งลักษณะการปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยาก่อน แล้วจึงศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยอยุธยา

๒.๓.๒.๑ ลักษณะสังคมและการปกครองสมัยอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาได้รับการสถาปนาเป็นราชธานีเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๙๓ โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง ราชอาณาจักรอยุธยาที่สถาปนาขึ้นนี้นับได้ว่าเป็นศูนย์กลางของชนชาติไทยในลุ่มน้ำเจ้าพระยาแต่ก็ยังมิใช่ลักษณะขอรัฐประชาชาติ ยังคงมีลักษณะเป็นแว่นแคว้นจะต่างกับสุโขทัยก็ตรงที่มีหัวเมืองชั้นในที่ขึ้นตรงต่อราชธานี ส่วนหัวเมืองชั้นนอกแบ่งออกเป็นเมืองลูกหลวง เมืองเอก เมืองโท เมืองตรี[๑๔๔] สำหรับราชการพลเรือน แบ่งเป็นจตุสดมภ์ ๔ กรม คือ กรมเวียง มีเสนาบดีกรมเวียงเป็นพนักงานปกครองรักษาความสงบเรียบร้อยภายในกรมวัง มีเสนาบดีกรมวังดูแลราชสำนักและกิจการยุติธรรม กรมคลัง มีเสนาบดีกรมพระคลังดูแลการรับจ่ายพระราชทรัพย์จากส่วยอากรและการค้ากับต่างประเทศ และกรมนา มีเสนาบดีกรมนาออกตรวจตรานาทั้งหลาย ขึ้นทะเบียนการทำกินออกโฉนดที่ดินเพื่อประโยชน์ในการจัดเก็บภาษีอากรภาษีหางข้าว ขึ้นฉางหลวงสำรองไว้ในเวลาสงคราม นอกจาก ๔ กรมหลักนี้ ก็ยังมีกรมอื่นๆ อีกมาก แต่เป็นกรมเล็กกรมน้อยซึ่งอยู่ภายใต้บังคับของอัครมหาเสนาบดีและเสนาบดีจตุสดมภ์[๑๔๕]

อนึ่ง เนื่องจากอยุธยาเป็นอาณาจักรที่มีพลเมืองมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมมากกว่าในอดีต แต่มีข้อที่น่าสังเกตว่าแม้จะมีการผนวกสุโขทัยเข้ากับอยุธยาแต่มิได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือปรัชญาทางด้านการเมืองหรือกฎหมายของสุโขทัยเข้าสู่อยุธยาอย่างมีนัยสำคัญ ตรงกันข้ามอาณาจักรอยุธยากลับพัฒนาวัฒนธรรมหรือปรัชญาทางการเมืองและกฎหมายที่ดินแผกไปจากสุโขทัย ซึ่งทั้งนี้ก็เนื่องมาจากอาณาจักรอยุธยาได้รับอิทธิพลอย่างมากทางด้านวัฒนธรรมและกฎหมายมาจากอินเดียโดยเฉพาะในช่วงที่อยุธยาตีนครธมของเขมรได้และได้กวาดต้อนบรรดาพราหมณ์และขุนนางเขมรจำนวนมากเข้ามายังอยุธยา ทำให้ความคิดทางด้านการปกครองและวัฒนธรรมของเขมรซึ่งเป็นแบบฮินดูได้เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยโดยเฉพาะแนวความคิดในลัทธิเทวราช

---

[๑๔๔]แสวง บุญเฉลิมวิภาส และอติรุจ ตันบุญเจริญ, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๖๓), หน้า ๗๙-๘๐.

[๑๔๕]พงษ์พันธ์ บุปเก, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**, หน้า ๘๙.

ราชอาณาจักรอยุธยาแตกต่างกับสังคมสุโขทัย ทั้งทางด้านอาณาเขต ผู้คนพลเมืองและวัฒนธรรม จึงมีการจัดโครงสร้างและระเบียบทางสังคมที่แตกต่างกัน นอกจากบทบาทของผู้ปกครองแผ่นดินที่ต่างไปจากสุโขทัยแล้ว ยังมีการจัดโครงสร้างเกี่ยวกับการดูแลพลเมืองใหม่ที่เรียกว่า “ระบบไพร่” มีการสักเลขเพื่อควบคุมผู้คนให้เป็นหมู่เหล่า การจัดระเบียบทางสังคมโดยกำหนดให้พลเมืองทุกคนต้องสังกัดนายหรือมูลนาย เป็นวิธีการที่ต่างไปจากสังคมไทยในอดีต เหตุผลประการสำคัญที่บังคับให้พลเมืองต้องไปลงทะเบียนกับหัวหน้าก็เพื่อความสะดวกในการเกณฑ์ไพร่พลไปทำสงคราม สำหรับผู้เป็นมูลนายก็มีหน้าที่สำรวจคนที่ลงทะเบียนไว้กับตนและพร้อมที่จะเกณฑ์ผู้คนมาได้ทุกเวลา ขณะเดียวกันก็มีหน้าที่ดูแลคนในสังกัดด้วย เมื่อใดก็ตามที่มีผู้ฟ้องร้องไพร่ ศาลจะส่งหมายไปยังนายและนายจะต้องส่งตัวไพร่ผู้นั้นมาศาล มิฉะนั้นจะมีความผิด ไพร่จึงถือเป็นเสมือนสมบัติของนายเช่นเดียวกับทาสภริยาและบุตร หากมีใครลักพาไพร่ไปก็ถือเป็นความผิดตามกฎหมาย

นอกจากกำหนดให้ไพร่ต้องสังกัดมูลนายแล้ว ในสมัยอยุธยายังมีกฎหมายกำหนดชนชั้นในสังคมที่เรียกว่า “ศักดินา” โดยอาศัยนาเป็นหน่วยนับที่จำแนกความต่างของบุคคล ที่อาศัยนาเป็นหน่วยนับก็เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม คำว่า “ศักดินา” จึงหมายถึง อำนาจในการถือที่นา แต่มิใช่ระบบฟิวดัล (Feudalism) แบบตะวันตก เพราะศักดินาเป็นเพียงระบบจัดชนชั้นในสังคม มิใช่ระบบการถือครองที่ดิน[๑๕๐]

๒.๓.๒.๒ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา

ตลอดสมัยอยุธยาเป็นราชธานี (พ.ศ. ๑๘๙๓ - ๒๓๑๐) พระพุทธศาสนาซึ่งหยั่งรากลึกในแผ่นดินสยามไม่ประสบเหตุแห่งความวุ่นวายใดๆ ทั้งสิ้น ศาสนามีความมั่นคงแข็งแกร่ง เจริญรุ่งเรือง เป็นที่เลื่อมใสในต่างแดน ดังจะเห็นได้จากการส่งสมณทูตไทยไปลังกาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อันมีผลให้พระพุทธศาสนาในลังกาได้รับการกอบกู้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง[๑๕๑]

ในสมัยอยุธยาตอนต้น การปกครองคณะสงฆ์ยังคงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย กล่าวคือ คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ คณะ ได้แก่ คณะคามวาสีกับคณะอรัญวาสี สิ่งที่ต่างออกไปก็คือ สมัยอยุธยามีคณะสงฆ์ใหม่เพิ่มขึ้นอีก ๑ คณะ เรียกว่า คณะป่าแก้ว การก่อตั้งคณะสงฆ์ใหม่นี้ได้รับอิทธิพลจากลังกาเช่นเดียวกับการปรากฏของคณะอรัญวาสีในสมัยสุโขทัย โดยในยุคต้นสมัยอยุธยาคณะอรัญวาสีซึ่งสืบประเพณีมาจากพระสงฆ์

---

[๑๕๐]แสวง บุญเฉลิมวิภาส และอติรุจ ตันบุญเจริญ, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย,** หน้า ๘๓-๘๕.

[๑๕๑]โรแบรต์ แลงกาต์, **ร.แลงกานต์ กับไทยศึกษา : รวมบทความแปลและบทความศึกษาผลงาน,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๑.

ลังกาวงศ์เจริญแพร่หลายนำหน้าคณะคามวาสีที่สืบประเพณีมาจากพระสงฆ์นิกายเดิมของสุโขทัย จำนวนพระสงฆ์คณะคามวาสีลดน้อยลงทุกที ใน พ.ศ. ๑๙๖๕ พระสงฆ์จากคณะนี้ ๑๐ รูปจากกรุงศรีอยุธยาเชียงใหม่และกัมพูชาได้พาพระสงฆ์อีกหลายรูปไปประเทศลังกาและบวชแปลงใหม่เป็นสิงหลนิกาย โดยมีพระวันรัตนมหาเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ ใน พ.ศ. ๑๙๖๗ แล้วศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ในลังกาหลายปี เมื่อเดินทางกลับกรุงศรีอยุธยาได้นิมนต์พระมหาเถระชาวลังกา ๒ รูป คือ พระมหาวิกรมพาหุและพระอุตมปัญญาให้ร่วมเดินทางมาเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทย เมื่อเดินทางถึงกรุงศรีอยุธยาแล้วพระสงฆ์เหล่านั้นได้แยกย้ายกันเผยแพร่พระพุทธศาสนาจนมีผู้เลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นพระภิกษุจำนวนมาก จนในที่สุดพระสงฆ์เหล่านี้ได้แยกออกมาตั้งคณะสงฆ์ใหม่เรียกว่า “คณะป่าแก้ว” เพราะพระอุปัชฌาย์ชาวลังกาของคณะสงฆ์นี้มีชื่อวัน “วันรัตน” ซึ่งแปลว่า “ป่าแก้ว” วัดต่างๆ ที่พระสงฆ์คณะนี้อยู่พำนักมักมีชื่อต่อท้ายคณะว่าคณะป่าแก้ว เช่น วัดไตรภูมิ คณะป่าแก้ว วัดเขียนคณะป่าแก้ว เป็นต้น

รวมความว่าตลอดสมัยอยุธยา การปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๓ คณะ ได้แก่

๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย หมายถึง คณะของพระสงฆ์นิกายเดิมที่มีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัย

๒) คณะอรัญวาสี หมายถึง คณะที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ของสุโขทัย และ

๓) คณะคามวาสีฝ่ายขวา หมายถึง คณะสงฆ์นิกายเดิมที่ไปแปลงที่ลังกาในสมัยอยุธยานี้แล้วกลับมาตั้งคณะใหม่ที่รู้จักในหมู่ประชาชนทั่วไปว่า คณะป่าแก้ว

ในการปกครองคณะสงฆ์ภายในกรุงศรีอยุธยานั้น มีเจ้าคณะใหญ่ ๓ รูป คือ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย เจ้าคณะอรัญวาสี และเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาพระสงฆ์ของแต่ละคณะ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเจ้าคณะใหญ่รูปใดรูปหนึ่งสมเด็จพระสังฆราชดำรงตำแหน่งประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ตามหัวเมืองชั้นในและชั้นนอก เจ้าคณะใหญ่ทั้งสามรูปแบ่งเขตกันริบผิดชอบ กล่าวคือ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายใต้ ส่วนเจ้าคณะอรัญวาสีปกครองบังคับบัญชาพระสงฆ์คณะอรัญวาสีทั้งในหัวเมืองฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ ส่วนตำแหน่งผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์รองจากเจ้าคณะใหญ่ คือ พระราชาคณะ พระครู และเจ้าอาวาส ปกครองลดหลั่นกันตามลำดับชั้น กล่าวคือ พระราชาคณะปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองที่สำคัญมากและในบางหัวเมืองพระราชาคณะผู้ปกครองมีตำแหน่งเป็นพระสังฆราชตาม

แบบอย่างสุโขทัย สำหรับหัวเมืองที่มีความสำคัญน้อย เจ้าคณะผู้ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองที่มีความสำคัญน้อย เจ้าคณะผู้ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองนั้นมีสมณศักดิ์ชั้นพระครู ส่วนตำแหน่งต่ำกว่าพระครู คือเจ้าอาวาสวัดต่างๆ[๑๕๒]

๒.๓.๒.๓ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยอยุธยา

กฎหมายฝ่ายบ้านเมืองกฎหมายวิธีสบัญญัติหรือวิธีพิจารณาคดีความในโรงศาลสมัยอยุธยา พอจะจัดลำดับพิจารณาได้ดังนี้คือ ในเบื้องต้นมีกฎหมายพระธรรมนูญกำหนดกระทรวงศาลว่าคดีอย่างไรจะขึ้นศาลไหน หลักการมีบัญญัติไว้ต่างหาก เช่น ในกฎหมายอาญาหลวงบทที่ ๙๗, ๑๐๒, ๑๐๕ และกฎหมายลักษณะโจรบทที่ ๖๖ เป็นข้อห้ามมิให้ตั้งศาลเตี้ยชำระความกันเอาเอง เมื่อราษฎรมีถ้อยคำความต่อกันเป็นประการใดต้องนำไปร้องฟ้องตามกระทรวงศาลที่พิกัดไว้ ต่อไปเมื่อคดีมีคนนำมากฎหมายร้องฟ้องต่อกระทรวงศาลเป็นการถูกต้องแล้วฟ้องอย่างใดสมควรรับไว้พิจารณาหรือไม่ควรรับ มีกฎหมายลักษณะรับฟ้องบัญญัติไว้ เช่น ผู้ใดไม่รู้จักคุณบิดามารดา มันนำคดีเป็นอุทลุมมาฟ้องท่าน กฎหมายห้ามมิให้รับฟ้อง ในขั้นต่อไปมีกฎหมายลักษณะพยานบัญญัติไว้เกี่ยวกับปัญหาว่าเมื่อถึงขั้นเป็นความสืบพยานกัน พยานอย่างใดจะฟังได้ไม่ได้ ต่อไปมีกฎหมายลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิงเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของคู่ความเองว่าฝ่ายไหนเท็จฝ่ายไหนจริง ต่อไปอีกมีกฎหมายลักษณะตระลาการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของผู้ชี้ขาดตัดสินคดี เมื่อคดีมีการตัดสินแล้ว ยังมีกฎหมายลักษณะอุทธรณ์บัญญัติไว้ให้อุทธรณ์คดีได้ มีหลักการกว้างๆ บัญญัติไว้ในกฎหมายอาญาหลวงบทที่ ๑๒๗ ว่า กิจคดีถ้อยความประการใดๆ พระเจ้าอยู่หัวให้ช่วยกันพิพากษาก็ดี และประชุมพร้อมกันพิพากษาถูกต้องเห็นชอบด้วยราชการอยู่แล้วอยู่มาภายหลังผู้ใดว่ากล่าวว่าหมีชอบเล่า ท่านว่าผู้นั้นละเมิด ให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ[๑๕๓]

กระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีในสมัยอยุธยานั้น ได้จัดให้มีหลายศาลและแบ่งอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและพิพากษาคดีไปตามลักษณะแห่งความผิดตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ ๘ แห่งอาณาจักรอยุธยา (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๙๑ – ๒๐๓๑) ได้แบ่งเป็น ๖ ศาล คือ

๑) สมุหนายก มีศาล ๒ ศาล คือ ศาลหลวง วินิจคำกล่าวหาตระลาการที่ทำการตัดสินคดีโดยไม่เป็นธรรม และศาลราษฎร์ วินิจคดีอาญาซึ่งเป็นเรื่องขู่เข็ญ

๒) นครบาล มีขุนจำเมืองนั่งศาล พิจารณาคดีอาญาอุกฉกรรจ์ ได้แก่ ปล้น ฆ่า

---

[๑๕๒]พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย,** หน้า ๑๑-๑๓.

[๑๕๓]เสนีย์ ปราโมช, **กฎหมายสมัยอยุธยา**, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๕๙), หน้า ๙๔-๙๕.

๓) นา พิจารณาข้อวิวาทเกี่ยวกับที่นาหรือเครื่องใช้ในการทำนา แย่งชิงข้าว วางเผลิงเผานา

๔) กมท่า คดีคนต่างประเทศ

๕) วัง มี ๔ ศาล คือ (๑) ศาลมรดก (๒) อาญาวัง (๓) ศาลนครบาล และ (๔) ศาลแพ่งวัง

๖) ธรรมการ มี ๒ ศาล คือ ขุนศรีปชานนท์ นั่งศาล และขุนศรีธรรมลังการ์ นั่งศาล โดยวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่องพระสงฆ์

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ หรือสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๓ ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ ๑๙ แห่งอาณาจักรอยุธยา (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๔๘ – ๒๑๕๓) ได้แบ่งเป็น ๑๔ ศาล คือ

๑) ศาลหลวงหรือศาลหน้าโรง พิจารณาความผิดในสำนวน ผู้ถือสำนวนเป็นใจด้วยลูกความ ผู้พิพากษาทุจริตในการปฏิบัติการกระบวนการยุติธรรม เช่น แนะนำเสี้ยมสอนลูกความ ทำชู้ด้วยลูกความ เป็นศาลที่รับอุทธรณ์คำกล่าวโทษผู้พิพากษาลำเอียงตัดสินความไม่เป็นธรรมมีจิตทุจริต

๒) ศาลราช เป็นศาลชั้นต้น พิจารณาคดีเกี่ยวกับการใช้อำนาจทำให้เสื่อมเสียอิสรภาพ โดยไม่มีอำนาจตามกฎหมาย การข่มขู่เรียกร้องเอาประโยชน์อันไม่ชอบด้วยกฎหมาย ข่มเหงเกาะกุม ยื้อชักผลักไสเอาท่านมา มัดผูกทุบถองตีด่าจำจองโซ่ตรวนขื่อค่าใส่กันไว้โดยพละการ

๓) ศาลอาญาจักร แจ้งเท็จว่าเป็นผู้เสียหาย

๔) ศาลนครบาล เรื่องปล้นสะดมลักทรัพย์วิวาทด้วยชู้สาวถึงฆ่ากันหรือมีการทำยาแฝด ยาเมา รีดลูกถึงตาย

๕) ศาลกรมวัง พิจารณาคดีแพ่งทั้งปวง แบ่งคดีเป็น ๒ ประเภท คือ แพ่งกลาง เป็นเรื่องสบประมาท ทำการละสลบละล้วงล่วงเกินลูกเมียญาติพี่น้องท่าน ลักทรัพย์ผู้ให้อาศัย ลักทรัพย์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวหรือกู้หนี้ยืมสิน และแพ่งกระเสม เรื่องรุกที่ ลักของฝากถ่มน้ำลายรดหัว ข่มขืน

๖) ศาลมรดก เกี่ยวกับการคุมมรดกของข้าราชการตั้งแต่นา ๔๐๐ ขึ้นไปอย่างหนึ่ง หรือนาน้อยกว่า ๔๐๐ ไร่ ก็ต้องเป็นทายาททำบัญชียื่นและเป็นความกัน

๗) ศาลกรมท่า (ต่างประเทศ) พิจารณากับคดีที่มีชาวปอร์ตุเกส ชาวฮอลันดา

๘) ศาลกรมนา พิจารณาในเครื่องเครื่องมือและสัตว์พาหนะที่ใช้ทำนา การไถเข้าไปในที่ผู้อื่น ทับที่กัน แกล้งกันหรือลักข้าว

๙) ศาลพระคลัง พิจารณาคดีเกี่ยวกับภาษีอากร เกี่ยวกับขยายตลาดค่าน้ำเชิงเรือนบรรดาขึ้น ณ ท้องพระคลัง

๑๐) ศาลธรรมการ พิจารณาเกี่ยวกับคดีพระสงฆ์ เช่น รูปชีเสพเมถุนธรรมด้วยพระสงฆ์เถระทำผิดสิ่งใดเป็นสิกขา

๑๑) ศาลแพ่งกลาง เกี่ยวกับครัวเรือนระหว่างสามีภริยา บุตรกับธิดาพี่น้องซึ่งลักสิ่งของต่อกัน การด่าสบประมาท การเกี่ยวพาราสีลูกเมียของท่าน หรือข่มขืนแต่ไม่ถึงชำเรา หรือทุบตีไม่ถึงสาหัส และกู้หนี้ยืมสินคนมาอาศัยแล้วลักทรัพย์

๑๒) ศาลแพ่งเกษม มีลักษณะด่าสบประมาท หรือขืนไปทำชู้หรือข่มขืนถึงชำเรา จึงเป็นศาลที่พิจารณาคดีที่รุนแรงกว่าศาลแพ่งกลาง

๑๓) ศาลกรมสัสดี พิจารณาเกี่ยวกับบ่าวไพร่ ให้วินิจฉัยไปตามไอยการบานแผนก

๑๔) ศาลกรมแพทยา ชำระความเกี่ยวกับกระสือ ทำเสน่ห์ รีดลูกไม่ถึงตาย (ถ้าตายเป็นความในนครบาล)[๑๕๔]

ในระบบกฎหมายเก่าสมัยอยุธยาไม่มีการแบ่งแยกประเภทคดีออกเป็นคดีแพ่งและคดีอาญา ดังนั้น คดีความทั้งสองชนิดนี้ต่างได้รับการพิจารณาพิพากษาโดยตุลาการและลูกขุน ณ ศาลหลวงเหมือนกัน โดยมีวิพิจารณาความอย่างเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยก่อนกฎหมายลักษณะแพ่งและอาญาดังเช่นในปัจจุบันนี้ยังปะปนทับซ้อนกันอยู่[๑๕๕] โดยผู้กระทำความผิดอาจจะต้องได้รับโทษทั้งการชดเชยค่าสินไหมให้กับผู้เสียหายที่เรียกว่า “ค่าสินไหม” และค่าปรับเข้าหลวงซึ่งเรียกว่า “พินัย” นอกจากนี้ก็มีโทษทางอาญา กล่าวคือ ไม่มีโทษจำคุกเหมือนในปัจจุบัน แต่มีการควบคุมไว้ที่บ้านตระลาการ เป็นการใส่โซ่ตรวนหรือกรงขัง โทษประหารชีวิตก็จะมีลักษณะสยดสยองเพื่อปรามไม่ให้คนกล้ากระทำความผิด นอกจากนี้ก็มีโทษทวน (เฆี่ยนด้วยลวดหนัง) โทษประจาน เช่น แห่รอบตลาดให้คนดู บางกรณีก็มีการตัดมือตัดเท้า หรือแม้กระทั่งเอามะพร้าวห้าวยัดปาก[๑๕๖]

---

[๑๕๔]พิธินัย ไชยแสงสุขกุล และคณะ, **กฎหมายแห่งอาณาจักรสยาม**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๔๑๐-๔๑๑.

[๑๕๕]แสวง บุญเฉลิมวิภาส และอติรุจ ตันบุญเจริญ, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**, หน้า ๑๑๑.

[๑๕๖]พงษ์พันธ์ บุปเก, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย,** หน้า ๘๖.

การกระทำความผิดของพระภิกษุสามเณรด้วยกิจพระวินัยถึงขั้นปรับโทษอาบัติปาราชิกนั้น ถือว่าเป็นความผิดตามพระอัยการลักษณะผัวเมีย พ.ศ. ๑๙๐๔ ซึ่งตราขึ้นสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกในราชวงศ์อู่ทองแห่งอาณาจักรอยุธยา โดยพระอัยการลักษณะผัวเมีย พ.ศ. ๑๙๐๔ บทที่ ๔๐ กำหนดว่า “กรณีพระครูภิกษุสามเณรผิดเมียท่านถึงชำเรา ชื่อว่าปาราชิก ให้สึกออกเสีย แล้วให้ปรับไหม”[๑๕๗] และบทที่ ๔๑ กำหนดว่า “ถ้าพระครูภิกษุสามเณรผู้อยู่ในศีล ทำทุราจาร ผิดกิจวินัยทำร้ายด้วยหญิงหาผัวมิได้ ถึงชำเราเป็นสัจไซร้ ชื่อว่าปาราชิก ให้สึกออกลงโทษ ๒๕ ที ๕๐ ที ส่งตัวลงหญ้าช้างหลวง ส่วนหญิงนั้น ให้ทำโทษดุจหญิงทำชู้นอกใจผัวนั้นแล”[๑๕๘] และความผิดดังกล่าว พระธรรมนูญกำหนดให้ศาลธรรมการมีอำนาจพิจารณา ตามที่ได้บัญญัติไว้ในพระธรรมนูญ บทที่ ๑๐ ซึ่งมีความว่า “อนึ่ง มีพระธรรมนูญไว้ว่า ถ้ากระหัตหาความพระสงฆ์เถรเนนว่าต้องอธิการด้วยสัตรีภาพก็ดี รูปชี เสพเมถุนธรรมด้วยพระสงฆ์เถรเนนกระหัตก็ดี ทำให้ผิดสิ่งใดๆ ในสิกขาเป็นตระทรวงธรรมการได้พิจารณา ถ้าหัวเมืองเป็นธรรมการหัวเมืองได้พิจารณา” ดังนั้น หากคฤหัสถ์กล่าวหาพระภิกษุสามเณรว่าต้องอธิกรณ์ด้วยสัตรี หรือกล่าวหารูปชี (นักบวชหญิง) เสพเมถุนธรรมกับพระภิกษุ สามเณร หรือคฤหัสถ์ หรือกล่าวหาว่าพระภิกษุสามเณรกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในสิกขาบทใดๆ เป็นอำนาจกระทรวงธรรมการพิจารณา[๑๕๙] ซึ่งจะเห็นได้ว่ารัฐซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขแห่งรัฐนั้น ได้เริ่มมีบทบาทเข้ามาช่วยชำระคดีความพระภิกษุสามเณร รูปชี (นักบวชหญิง) ซึ่งได้บวชในพระพุทธศาสนา แต่ได้กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยโดยการนำระบบกฎหมายของรัฐมาใช้บังคับเพื่อชำระคดีความคณะสงฆ์ไทยเป็นครั้งแรกนั้นก็ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตามบทบัญญัติแห่งพระธรรมนูญฉบับนี้นั่นเอง โดยในส่วนการพิจารณาคดีมีกระบวนการดังต่อไปนี้

๑) พนักงานผู้รับฟ้อง

คดีเริ่มต้นที่ยื่นคำร้องทุกข์หรือคำฟ้องต่อพนักงานผู้รับฟ้อง

๒) ตุลาการไต่สวน

พนักงานรับฟ้องจะพิจารณาส่งต่อไปยังศาลไต่สวนเฉพาะทางแล้วแต่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร เช่น ถ้าเป็นเรื่องมรดกอยู่กับศาลไต่สวนกรมวัง คดีไร่นาอยู่กับศาลไต่สวนกรมนา คดีประทุษร้ายส่วนบุคคลอยู่กับกรมกลาโหม คดีพระภิกษุสามเณรทำผิดด้วยกิจพระวินัยอยู่กับกรมธรรมการ เฉพาะในเขตพระนครศาลไต่สวนทำหน้าที่สอบสวนหาข้อเท็จจริงด้วยการเรียกให้คู่ความมาให้ถ้อยคำ และตั้งประเด็นข้อพิพาทสืบพยานและรวบรวมพยานหลักฐาน แล้วส่ง

---

[๑๕๗]พระอัยการลักษณะผัวเมีย พ.ศ. ๑๙๐๔ บทที่ ๔๐.

[๑๕๘]พระอัยการลักษณะผัวเมีย พ.ศ. ๑๙๐๔ บทที่ ๔๑.

[๑๕๙]พิธินัย ไชยแสงสุขกุล และคณะ, **กฎหมายแห่งอาณาจักรสยาม,** หน้า ๒๓๓.

สำนวนไปยังศาลหลวงตัดสินคดี กรณีถ้าเป็นกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันก็เทียบได้กับอำนาจของพนักงานสอบสวนในคดีอาญา

๓) ตุลาการศาลหลวง

ตุลาการศาลหลวงประกอบด้วยตุลาการ ๑๐ คน ส่วนใหญ่เป็นพราหมณ์ หน้าที่ของตุลาการศาลหลวง คือ การควบคุมการไต่สวนและทำคำพิพากษาหาข้อยุติในส่วนข้อเท็จจริงของคดี ดังนั้นตุลาการศาลไต่สวนกับตุลาการศาลหลวงต้องติดต่อกัน เมื่อตุลาการศาลไต่สวนมีปัญหาในการทำงาน ตุลาการศาลหลวงจะเป็นผู้คอยแก้ปัญหาให้ เมื่อทุกอย่างเสร็จสิ้นตุลาการไต่สวนจะสรุปประเด็นแห่งคดีที่มีการพิสูจน์ และได้รับการยอมรับจากคู่ความส่งตุลาการศาลหลวงเพื่อพิพากษาในส่วนข้อเท็จจริง

๔) พนักงานปรับบท

คำตัดสินในส่วนข้อเท็จจริงจะส่งไปให้พนักงานปรับบทกฎหมายโดยสรุปว่าต้องลงโทษหรือยกฟ้องผู้ต้องหา และก่อนที่คำพิพากษาจะอ่านให้คู่ความฟังต้องให้ตุลาการศาลหลวงตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง คดีจะจบลงด้วยการกำหนดให้ผู้แพ้คดีต้องถูกปรับไหมโดยแบ่งกันระหว่างพระคลังหลวงกับผู้ชนะคดี หรืออาจเป็นการลงโทษต่อร่างกาย ซึ่งในบางกรณีก็อาจจะมีการไถ่โทษเป็นเงินได้ตามกฎหมายพรหมศักดิ์[๑๖๐]

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในสมัยอยุธยา ศาลธรรมการเป็นศาลที่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาความผิดของพระภิกษุสามเณรด้วยกิจพระวินัย โดยมีกระบวนการดำเนินการพิจารณาและพิพากษาคดีเช่นเดียวกันกับศาลอื่นๆ นั่นเอง

๒.๓.๓ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยธนบุรี

ในการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในสมัยธนบุรีนั้น เพื่อให้เข้าใจกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในสมัยธนบุรียิ่งขึ้น จึงศึกษาบริบทของสังคมโดยศึกษาเริ่มจากลักษณะสังคมและการปกครองบ้านเมืองรวมทั้งลักษณะการปกครองคณะสงฆ์สมัยธนบุรีก่อน แล้วจึงศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยธนบุรี ดังนี้

๒.๓.๓.๑ ลักษณะสังคมและการปกครองสมัยธนบุรี

ในสมัยกรุงธนบุรีนั้น สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือที่ปัจจุบันออกพระปรมาภิไธยว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้นไม่ทรงมีโอกาสปรับปรุงกฎหมายในรัชสมัยของพระองค์มากนัก เพราะระยะเวลาในการทรงราชย์ไม่นานคือ ราว ๑๕ ปีเท่านั้น และเกือบตลอดรัชกาลบ้านเมืองต้องทำศึกสงครามอยู่มิได้ขาด เป็นเหตุให้มิได้ชำระสะสางหรือจัดทำร่างกฎหมาย

---

[๑๖๐]พงษ์พันธ์ บุปเก, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย,** หน้า ๘๖-๘๗.

คงใช้กฎหมายที่หลงเหลือจากสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่อย่างไรก็ดี เมื่อพระองค์ทรงทราบว่า เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองเพชรบูรณ์เป็นหัวเมืองใหญ่ที่ยังไม่เสียแก่ข้าศึก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีท้องตราพระราชสีห์บังคับสั่งให้ข้าหลวงตามถามหากฎหมาย โดยได้มาจากเมืองเพชรบูรณ์ ๑๖ เล่ม ได้มาจากเมืองนครราชสีมา ๓๔ เล่ม และได้มาจากเมืองจันทบุรี ๕ เล่ม ภายหลังได้มาจากเมืองนครศรีธรรมราชก็เหมือนกัน รวมเป็นกฎหมาย ๕๕ เล่ม ชำระเสร็จเข้าใจเอาเองตามที่ลูกขุนกรุงเก่ายังคงมีชีวิตอยู่ลูกขุนเหล่านั้นได้ตรวจสอบกฎหมายทั้งหลาย เห็นว่าถูกต้องแล้วจึงใช้บังคับเป็นกฎหมายตลอดมาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

นอกจากการที่ทรงนำกฎหมายเก่าในสมัยกรุงศรีอยุธยามาชำระจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังทรงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อให้ราษฎรได้รับผลประโยชน์มากยิ่งขึ้นอีกด้วย เช่น โปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขกฎหมายว่าด้วยการพนัน โดยให้แก้ไขกฎหมายว่าด้วยการพนัน โดยให้อำนาจในการตัดสินลงโทษขึ้นแก่ศาลแทนนายตราสิทธิ์ขาด และยังห้ามนายตรานายบ่อนออกเงินทดรองให้แก่ผู้เล่นพนัน หรือเกาะกุมจองจำเร่งรัดผู้เล่นพนันนั้น[๑๖๑]

๒.๓.๓.๒ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์สมัยธนบุรี

การปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยธนบุรีนั้น การปกครองไม่ว่าจะเป็นการปกครองฝ่ายราชอาณาจักรหรือฝ่ายศาสนจักร พระองค์ได้ทรงอาศัยแบบอย่างมากจากสมัยอยุธยา โดยเฉพาะการปกครองฝ่ายศาสนจักรอันได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์นั้น ทรงแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ คณะ คือ คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คณะอรัญวาสี และคณะคามวาสีฝ่ายขวา ซึ่งยังคงยึดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์มาจากสมัยอยุธยาเป็นหลัก เพราะสาเหตุหลายประการ เช่น กำลังสร้างเมืองใหม่ บ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะสงคราม[๑๖๒] สำหรับสมเด็จพระสังฆราชครั้งกรุงธนบุรีองค์แรก ชื่อพระอาจารย์ดี อยู่วัดประดู่ องค์ที่ ๒ ชื่อพระอาจารย์สี อยู่วัดพระเจ้าพนัญเชิง[๑๖๓]

นอกจากนี้ ในสมัยธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ออกพระราชกำหนดเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของพระสงฆ์เริ่มต้นครั้งแรก โดยเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงเน้นบทบาทและหน้าที่ของกษัตริย์ในฐานะบุคคลมากขึ้นกว่าสถาบันจึงทำให้ความกำกวมระหว่างอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชและพระเจ้าแผ่นดินนั้นโน้มเอียงไปในทางที่ว่า พระเจ้าแผ่นดินกำกับอยู่เหนือองค์การ

---

[๑๖๑]ชัชพล ไชยพร, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ภาคก่อนปฏิรูป,** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๖๔), หน้า ๒๑๒.

[๑๖๒]คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย,** (พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓), หน้า ๙๕.

[๑๖๓]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานคณะสงฆ์,** หน้า ๓๘-๓๙.

ปกครองคณะสงฆ์อย่างชัดแจ้ง แม้แต่การชำระให้พระสงฆ์บริสุทธิ์ก็ทำได้โดยอาศัย “อาณาบารมี” ส่วนพระองค์ กล่าวคือ ความสามารถทางวิปัสสนา ไม่ใช่อำนาจปกครองขององค์การปกครองคณะสงฆ์อันมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงเห็นบทบาทของกษัตริย์ก้ำกึ่งไปในทางประมุขของศาสนาควบคู่กันไปกับการเป็นองค์ศาสนูปถัมภก และเพราะเป็นผู้นำของศาสนาและองค์การศาสนาเช่นนี้เองจึงได้ทรงออกพระราชกำหนดใน จ.ศ. ๑๑๓๕ (พ.ศ. ๒๓๑๖) ว่าด้วยศีลสิกขาบท ซึ่งถือเป็นกฎหมายเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ครั้งแรก มีความอธิบายหลักของพระวินัยโดยย่อนับตั้งแต่ปาราชิก ๔ จนถึงอธิกรณสมถะ ๗ พระราชกำหนดฉบับนี้มิได้ประกาศแต่บุคคลทั่วไป แต่มุ่งจะเป็น “กฎให้ไว้แก่สมณผู้รักษาศีลสังวรวินัย” ไม่พบหลักฐานว่าพระเจ้าแผ่นดินได้เคยออกกฎหมายสำหรับพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะเช่นนี้ในสมัยอยุธยา เพราะฉะนั้นพระราชกำหนดฉบับนี้นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการมีพระราชกำหนดที่มุ่งจะใช้บังคับคณะสงฆ์โดยตรง อันจะเป็นธรรมเนียมที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงกระทำตามในเวลาต่อมา และเท่ากับเพิ่มพูนพระราชอำนาจของกษัตริย์เหนือการปกครองคณะสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรมขึ้นกว่าสมัยอยุธยา[๑๖๔]

๒.๓.๓.๓ กฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยกรุงธนบุรี

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงเห็นบทบาทของกษัตริย์ก้ำกึ่งไปในทางประมุขของศาสนาควบคู่กันไปกับการเป็นองค์ศาสนูปถัมภก และเพราะเป็นผู้นำของศาสนาและองค์การศาสนาเช่นนี้เองจึงได้ทรงออกพระราชกำหนดใน จ.ศ. ๑๑๓๕ (พ.ศ. ๒๓๑๖) ว่าด้วยศีลสิกขาบท ซึ่งถือเป็นกฎหมายเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ครั้งแรก มีความอธิบายหลักของพระวินัยโดยย่อนับตั้งแต่ปาราชิก ๔ จนถึงอธิกรณสมถะ ๗ พระราชกำหนดฉบับนี้มิได้ประกาศแก่บุคคลทั่วไป แต่มุ่งจะเป็น “กฎให้ไว้แก่สมณผู้รักษาศีลสังวรวินัย” เป็นการเฉพาะ

ในพระราชกำหนดของพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าด้วยศีลสิกขาบท จ.ศ. ๑๑๓๕ (พ.ศ. ๒๓๑๖) นี้ มีทั้งกฎหมายส่วนที่เป็นสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติ

ส่วนที่เป็นสารบัญญัติ ได้แก่ ข้อห้ามตามจัตุปาราชิก จำนวน ๔ ข้อ สังฆาทิเสส จำนวน ๑๓ ข้อ อนิยต จำนวน ๒ ข้อ นิสสัคคีย์ จำนวน ๓๐ ข้อ ปาจิตตีย์ จำนวน ๙๒ ข้อ ปาฏิเทส จำนวน ๔ ข้อ และเสขิยวัต จำนวน ๗๕ ข้อ

---

[๑๖๔]ชาญณรงค์ บุญหนุน, **กฎพระสงฆ์ในกฎหมายตราสามดวง,** (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา. ๒๕๔๙), ๒๔-๒๕.

สำหรับส่วนที่เป็นวิธีสบัญญัติ พระราชกำหนดของพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าด้วยศีลสิกขาบท จ.ศ. ๑๑๓๕ ได้แก่ สัตตาธิกรณสมะถะวินัย ๗ โดยพระราชกำหนดดังกล่าวได้กำหนดข้อปฏิบัติสำหรับระงับอธิกรณ์ไว้ ๗ ข้อ เรียกว่า “สัตตาธิกรณสมะถะวินัย ๗” คือ

๑) ระงับโทษโจทย์จำเลยยอมกันเองต่อสงฆ์ ตามพระวินัยซึ่ง ชื่อสมะถะวินัย

๒) พระอรหันต์ทรงศีลสังวรอันแท้ยกโทษมิขึ้น ชื่อสัตติวินัย

๓) สงฆ์เป็นบ้าเสียจิตรยกโทษมิขึ้น ชื่ออมูฬหะวินัย

๔) สงฆ์กล่าวโทษฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยยอมกันเอง ชื่อปฏิญาณวินัย

๕) สงฆ์วิวาทกันมากเป็น ๒ ฝ่าย ปรึกษาให้ทำฉลากจับ ๒ ฝ่าย ชื่อเยภุยยะสิกากรรม

๖) สงฆ์ติเตียนพระรัตนตรัยคบคฤหัสถ์ที่ถือทิฐิพึงขับเสีย ถ้าละพยศอันร้ายและควรเอาทรมานคืนเข้าในหมู่คณะ ชื่อตัสสปาปิยสิกากรรม

๗) สงฆ์มีโทษอันหยาบช้าฟุ้งเฟื่องจะใคร่เป็นเภทสงฆ์อยู่ แล้วสวดระงับพยศอันร้ายปรึกษาปกปิดโทษนั้นให้สูญดุจหญ้าปกดูธ ชื่อติณวัตถารก[๑๖๕]

ดังนั้น หากพิจารณาจากพระราชกำหนดของพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าด้วยศีลสิกขาบทฯ ดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปว่า การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศจักใช้หลักที่เรียกว่า “สัตตาธิกรณสมะถะวินัย ๗”

อย่างไรก็ตาม ก็มิได้ตัดพระราชอำนาจในฐานะเป็นองค์รัฏฐาธิปัตย์โดยปรากฏในพระราชพงศาวดารว่ามีการวินิจฉัยและตัดสินคดีหลายเรื่องเกี่ยวกับพระภิกษุ เช่น

๑) คดีสมเด็จพระสังฆราช ทรงพระกรุณาโปรดให้พระอาจารย์ดี วัดประดู่ พิสูจน์ลุยเพลิงชำระตัวให้บริสุทธิ์ ในข้อหาที่ว่าเข้ากับพระนารายกองโพธิ์สามต้นเพื่อเร่งรัดเอาทรัพย์สินจากชาวเมืองซึ่งตกอยู่ในค่าย การพิสูจน์ครั้งนี้ปรากฏว่า สมเด็จพระสังฆราชแพ้การพิสูจน์ จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้สึกเสีย

๒) คดีพระสงฆ์ฝ่ายเหนือ โดยคดีเกิดขึ้นเมื่อเจ้าพระฝางซึ่งเป็นพระสงฆ์ฝ่ายเหนือตั้งตนเป็นใหญ่หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาแตกโดยพาสมัครพรรคพวกที่เป็นพระสงฆ์ด้วยกันถืออาวุธรบพุ่งและฆ่าผู้คน รวมทั้งประพฤติผิดศีลด้วยประการต่างๆ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปราบก๊กเจ้าพระฝางได้สำเร็จ จึงทรงชำระพระสงฆ์ฝ่ายเหนือให้บริสุทธิ์โดยโปรดให้ดำน้ำพิสูจน์นาฬิกาสามกลั้น ถ้าชนะแก่นาฬิกาก็จะได้เป็นอธิการ ถ้าเสมอแก่นาฬิกาจะถวายผ้าไตรบวชใหม่ แต่ถ้าแพ้แก่นาฬิกาก็จะทรงลงพระราชอาญาเฆี่ยนแล้วสึกข้อมือ ยิ่งกว่านั้น ถ้า

---

[๑๖๕]พระราชกำหนดของพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าด้วยศีลสิกขาบท จ.ศ. ๑๑๓๕.

แต่เดิมไม่รับว่ากระทำความผิด ครั้นจะให้ดำน้ำพิสูจน์แล้วกลับคืนคำว่าได้กระทำผิด โปรดเกล้าฯ ให้ประหารชีวิตเสีย การพิสูจน์ครั้งนี้ผลปรากฏว่า พระสงฆ์ที่ชนะและเสมอแก่นาฬิกามีอยู่บ้าง แต่ที่แพ้แก่นาฬิกามีเป็นจำนวนมาก[๑๖๖]

๒.๓.๔ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช องค์ปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ จ.ศ. ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) นอกจากจะทรงมีพระราชกรณียกิจในการฟื้นฟูอาณาจักรแล้วยังทรงมีพระราชกรณียกิจในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาอีกด้วย[๑๖๗] โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่เรียกว่า “กฎพระสงฆ์” ขึ้นในระหว่างปี จ.ศ. ๑๑๔๔ – ๑๑๖๓ (พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๓๔๔) รวม ๑๐ ฉบับ กฎพระสงฆ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของ “ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จุลศักราช ๑๑๖๖” (กฎหมายตราสามดวง) เป็นพระราชกำหนดที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงตราขึ้นเพื่อฟื้นฟูคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาในฐานะจิตวิญญาณและหลักจริยธรรมของสังคม[๑๖๘] นับเป็นกฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์ชุดแรกๆ ที่ปรากฏหลักฐานอยู่ถึงปัจจุบัน ในการตรากฎพระสงฆ์โดยส่วนรวมทรงมีพระราชประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อคุ้มครองพระพุทธศาสนาและให้พระภิกษุและสามเณรประพฤติปฏิบัติตนเคร่งครัดในพระธรรมวินัย โดยให้พระราชาคณะ เจ้าอธิการ และเจ้าหน้าที่สังฆการีธรรมการ ทำการกำกับดูแลและลงโทษผู้ที่กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยตามสมควรแก่โทษหนักเบาที่พระวินัยบัญญัติไว้ รวมทั้งที่ทรงตราไว้ในกฎพระสงฆ์นี้ด้วย กฎพระสงฆ์ที่ทรงตราขึ้นมีอยู่ ๑๐ ฉบับ เนื้อหาสาระของแต่ละฉบับจะประกอบด้วยข้อความที่ทรงปรารภถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละเรื่องว่าผิดพระธรรมวินัยข้อใด ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมเสียอย่างไร แล้วทรงมีพระบรมราชโองการห้ามมิให้ทำเช่นนั้นอีกต่อไป พร้อมทั้งกำหนดโทษทางบ้านเมืองเพิ่มจากโทษทางพระธรรมวินัยอีกส่วนหนึ่งด้วย[๑๖๙]

กฎพระสงฆ์เป็นพระราชกำหนดกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงประกาศให้บังคับแก่พระภิกษุสงฆ์และบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระศาสนา เจ้าหน้าที่ของรัฐ และอาณาประชาราษฎร์ มีทั้งหมด ๑๐ ฉบับ ดังนี้

---

[๑๖๖]ชัชพล ไชยพร, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ภาคก่อนปฏิรูป,** หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

[๑๖๗]ชาญณรงค์ บุญหนุน, **กฎพระสงฆ์ในกฎหมายตราสามดวง,** หน้า ๒๖.

[๑๖๘]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

[๑๖๙]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

กฎที่ ๑ ให้พระสงฆ์ผู้แสดงพระธรรมเทศนาและราษฎรผู้จะฟังพระมหาชาติชาดกแสดงเทศนาและฟังตามบาลีและอรรถกถา ห้ามมิให้เทศนาและฟังเทศนาเป็นกาพย์กลอน และกล่าวถ้อยคำตลกคะนอง ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามโทษานุโทษ

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ ปีขาล จ.ศ. ๑๑๒๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕)

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า การแสดงพระธรรมเทศนาเป็นการให้ธรรมทาน มีผลประเสริฐกว่าสรรพทานทั้งปวง โดยเฉพาะการฟังเทศน์มหาชาติ ทำให้ผู้ฟังได้อานิสงส์พบพระศรีอริยเมตไตรย์มหาชนนิยมฟัง แต่พระชอบเทศน์เป็นบทกลอน กล่าวถ้อยคำตลกคะนอง เป็นเรื่องสนุกบันเทิง เสียสาระในการเทศน์การฟัง จึงออกกฎหมายห้าม เอาโทษทั้งผู้เทศน์ผู้ฟัง[๑๗๐]

กฎที่ ๒ ให้ภิกษุสามเณรมีศีลสังวรครบถ้วนตามพระปาฏิโมกข์ เพื่อเป็นเนื้อนาบุญอันประเสริฐของชาวโลก เพื่อการนี้ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรรับของฝากจากฆราวาส และห้ามมิให้ฆราวาสเอาข้าวของเงินทองฝากภิกษุสามเณร ผู้ฝ่าฝืนมีความผิด หากเป็นภิกษุสามเณรจะถูกลงอาญาดุจโทษอทินนาทานปาราชิก สึกออกมาให้จับเฆี่ยนจงสาหัส หากเป็นฆราวาส ให้ริบราชบาทว์และจับเฆี่ยนจงหนักโดยโทษานุโทษ อนึ่ง สามเณรรูปใดอายุถึงเกณฑ์อุปสมบท ให้พระราชาคณะจัดให้อุปสมบทเข้าร่ำเรียนคันธุระวิปัสสนาธุระ อย่าปล่อยไว้ให้เรียนความรู้อิทธิฤทธิ์ให้ผิดธุระทั้งสอง หากสามเณรรูปใดฝ่าฝืนให้ลงโทษจงหนักพร้อมด้วยพระอุปัชฌาย์อาจารย์ญาติโยม

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันจันทร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือนหก ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๒๖)

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า ภิกษุสามเณรไม่เคร่งครัดพระวินัย คลุกคลีสมาคมกับฆราวาสมากเกินไป ไม่เห็นแก่พระศาสนา เห็นแก่หน้าบุคคลรับฝากของเงินทองของผู้ต้องหากบฏโทษถึงตายไว้ ไม่ยอมส่งมอบแก่แผ่นดินตามกฎหมาย เหตุผลตามตอนสองมีว่า มีผู้คิดประทุษร้ายต่อราชบัลลังก์ คนพวกนี้ล้วนเป็นสามเณรโข่งมาก่อน แต่ไม่สนใจศึกษาพระธรรมวินัย กลับไปศึกษาทางอิทธิฤทธิ์ไสยศาสตร์เมื่อมีพรรคพวกมากขึ้นคิดกำเริบจะทำการกบฏ[๑๗๑]

กฎที่ ๓ ให้พระราชาคณะแต่งตั้งราชาคณะและอธิการ ให้มีตราตั้งเป็นอักษรชื่ออารามเป็นอักษรขอมสำหรับตัว ประจำที่ราชาคณะเจ้าอธิการทุกตำแหน่งทุกอาราม ถ้าแขวงใด เมืองใด มีพระสงฆ์มาก วัดหนึ่งให้มีอธิการหนึ่งอันดับเก้ารูปสิบรูปขึ้นไป ถ้าพระสงฆ์น้อย อารามหนึ่งให้มีอธิการหนึ่งอันดับสี่รูปห้ารูปขึ้นไป ให้อธิการมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ และมีหน้าที่ออกหนังสือสำคัญประจำตัว ลงชื่อ ฉายา พรรษา และชื่อพระอุปัชฌาย์อาจารย์และประทับตราพระราชาคณะหัวเมืองนั้น ให้แก่ภิกษุสามเณรซึ่งจะเดินทางไปอยู่เมืองอื่น และห้ามมิให้รับภิกษุสามเณรที่ไม่มีหนังสือสำคัญประจำตัวเข้าอยู่ในสำนักของตนกับให้พระราชาคณะ พระ

---

[๑๗๐]กฎพระสงฆ์ที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๒๔.

[๑๗๑]กฎพระสงฆ์ที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๔๕.

อธิการคอยสอดส่องดูแลมิให้ภิกษุสามเณรแอบซุ่มทำมารยาว่า เจริญสมาธิภาวนาทำกิริยาให้คนหลงเชื่อเลื่อมใส แสดงวิชาอวดอิทธิฤทธิ์ เป็นอุตตริมนุสสธรรมตั้งตัวเป็นผู้วิเศษคบคิดกับพวกเพื่อแย่งราชสมบัติ ผู้ใดรู้เห็นมิได้ว่ากล่าวจับกุม หรือแจ้งให้กราบบังคมทูล มีความผิดเป็นโทษกบฏ

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือนหก ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๒๖)

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ละเลยไม่ว่ากล่าวตักเตือนภิกษุสามเณรที่ให้บวชและเป็นศิษย์ มิให้ศิษย์อยู่ในนิสัย ปล่อยให้เที่ยวไปตามอำเภอใจ จนไปตั้งตัวเป็นผู้วิเศษ คบคิดกันแย่งราชสมบัติ[๑๗๒]

กฎที่ ๔ ห้ามมิให้ภิกษุโลเลละวัตรปฏิบัติ และให้ภิกษุทุกรูปศึกษาเล่าเรียนคันถธุระหรือวิปัสสนาธุระ อนึ่งบวชแล้วให้อยู่ในคณะสำนักอุปัชฌาย์อาจารย์ตั้งใจปฏิบัติสิกขาบท ส่วนผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ต้องปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัด อย่าประพฤติย่อหย่อนให้ศิษย์เอาเป็นตัวอย่าง ให้พระราชาคณะ พระอธิการทำบัญชีภิกษุสามเณรฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระ ส่งให้สังฆการีธรรมการกราบทูลพระกรุณา จะได้ทรงพระราชศรัทธาบำเพ็ญพระราชกุศล ถ้าภิกษุสามเณรกักขละหยาบช้าสอนยาก อุปัชฌาย์อาจารย์สั่งสอนเป็นหลายครั้งแล้วไม่ปฏิบัติตาม ให้กำจัดออกจากหมู่คณะ หากพระราชาคณะ พระอธิการ และภิกษุสามเณรใดไม่ปฏิบัติตามพระราชกำหนดนี้ ให้เอาตัวญาติโยมเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนแปด ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๒๖)

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า ภิกษุสามเณรละเลยข้อวัตรปฏิบัติ ไม่สนใจศึกษาทางคันถธุระและวิปัสสนาธุระ อันเป็นกิจสำคัญในพระพุทธศาสนา อาศัยผ้ากาสาวพัสตร์อันเป็นธงชัยของพระอริยเจ้าหาเลี้ยงชีพ ทำให้พระศาสนามัวหมอง[๑๗๓]

กฎที่ ๕ ภิกษุใดต้องอาบัติปาราชิกสี่อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องแจ้งแก่สงฆ์ในอุโบสถเดียวนั้น ห้ามมิให้ปกปิดและปฏิญาณตนว่าเป็นภิกษุเข้าร่วมทำสังฆกรรมอุปสมบทกรรมเป็นอันขาด ผู้ฝ่าฝืนที่ถูกกล่าวหาและพิจารณาได้ความจริง ต้องโทษถึงสิ้นชีวิตและให้ริบราชบาทว์ เฆี่ยนตีโบยญาติโยมจงหนัก อย่าให้เป็นเยี่ยงอย่างสืบไป

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนแปด ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๒๖)

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า ภิกษุจำนวนมากต้องอาบัติปาราชิกแล้วไม่ยอมสึกยังปฏิญาณตนเป็นภิกษุ เข้าร่วมสังฆกรรมกับสงฆ์ผู้มีศีลบริสุทธิ์ ทำให้สังฆกรรมเสียไป บางรูปเป็น

---

[๑๗๒]กฎพระสงฆ์ที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๔๕.

[๑๗๓]กฎพระสงฆ์ที่ ๔ จ.ศ. ๑๑๔๕.

พระเถระผู้ใหญ่ชั้นพระราชาคณะ ต้องปาราชิกแล้วปกปิดไว้ไม่ยอมสึก จึงออกกฎหมายเอาโทษสถานหนักถึงประหารชีวิต[๑๗๔]

กฎที่ ๖ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรสงเคราะห์ฆราวาสให้ผลไม้ดอกไม้ใบไม้ เป็นต้น ห้ามมิให้ป่าวร้องเรี่ยไรสิ่งของ ห้ามเข้าจัดงานศพฆราวาสซึ่งมิใช่ญาติ ห้ามมิให้เป็นหมอนวด หมอยา หมอดู ห้ามเป็นทูตรับใช้ส่งข่าวสารการฆราวาส และห้ามกระทำการอื่นๆ อันผิดพระวินัย ห้ามฆราวาสมิให้ถวายแก้วแหวนเงินทอง และสิ่งของอันไม่สมควรสำหรับสมณะแก่ภิกษุสามเณร ห้ามนวดและทำยา ห้ามดูลักษณะดูเคราะห์ ห้ามวาดเขียนและสลักเป็นรูปสัตว์ ห้ามนำข่าวสารการฆราวาสต่างๆ ห้ามบันดาการภิกษุสามเณร ผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามพระราชกำหนดนี้ หากเป็นภิกษุสามเณรให้เอาญาติโยมเป็นโทษ หากเป็นฆราวาสให้ลงอาญาเฆี่ยนตามโทษานุโทษ

นอกจากนี้ ภิกษุรูปใดมีอธิกรณ์ข้อใหญ่ สงฆ์พิพากษาแล้วก็ยังไม่ถ่องแท้ว่าปาราชิกหรือไม่ เป็นที่สงไสยสงฆ์ทั้งปวงอยู่ อย่าให้เอาไว้ให้สึกเสีย เนื่องจาก พระภิกษุ (จำนวนหนึ่ง) ครั้งกระทำผิดข้อใหญ่แล้วก็ไม่ได้กลัวภัยในนรก แต่กลัวภัยในปัจจุบันมาก ครั้นเอามาถามก็หารับตามจริงไม่ มักทนสบถษาบาลให้การเครือบแฝงเช่นนี้มีเป็นอันมาก

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนแปด ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๒๖)

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า การทำบุญทำทานให้ได้ผลมาก ปฏิคาหกผู้รับต้องมีศีลบริสุทธิ์ แต่ภิกษุสามเณรไม่เคร่งครัดพระธรรมวินัย มักมากโลภลาภรับเงินทองและของมิควรสะสมทรัพย์ รับใช้ฆราวาสด้วยการเป็นหมอนวด หมอดู เพื่ออามิสเลี้ยงชีพ[๑๗๕]

กฎที่ ๗ ห้ามมิให้เอาความอันสงฆ์พิพากันด้วยกิจพระวินัยเข้ากราบบังคมทูล แต่ให้ทูลสมเด็จพระสังฆราชทรงวินิจฉัยชี้ขาด ให้ภิกษุสามเณรปฏิบัติตามวินิจฉัยนั้น เว้นแต่ข้อพิพาทเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวพันกับพระราชอาณาจักร ให้นำขึ้นกราบบังคมทูลได้ โดยให้ข้าราชสำนักนักปราชญ์ราชบัณฑิต พิจารณาเห็นสมควรก่อน ผู้ใดฝ่าฝืนมีความผิดจะถูกลงโทษตามโทษานุโทษ

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันจันทร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือนสิบสอง ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๒๖)

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า พระเถระผู้ใหญ่มีความเห็นขัดแย้งกันในการตีความพระวินัย เกี่ยวกับการรับกฐินและอุปสมบท แม้สมเด็จพระสังฆราชจะได้ปรึกษาสงฆ์วินิจฉัยชี้ขาดแล้วยังมีผู้โต้แย้งไม่ยอมยุติ นำเข้ากราบบังคมทูล ทำให้เกิดความไม่สงบและแตกสามัคคีในหมู่สงฆ์[๑๗๖]

กฎที่ ๘ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรประพฤติล่วงละเมิดพระวินัย ดังต่อไปนี้

---

[๑๗๔]กฎพระสงฆ์ที่ ๕ จ.ศ. ๑๑๔๕.

[๑๗๕]กฎพระสงฆ์ที่ ๖ จ.ศ. ๑๑๔๕.

[๑๗๖]กฎพระสงฆ์ที่ ๗ จ.ศ. ๑๑๔๕.

(๑) ไม่สำรวมอินทรีย์ เที่ยวเตร่ ดูละครโขนหนัง เล่นหมากรุก สกาพนัน เล่นเบี้ย ประจบฆราวาส ประพฤติตัวเป็นกุลโทสก เพื่อหวังอามิสเลี้ยงชีพ ใกล้ชิดสนิทสนมอยู่ในที่ลับกับมาตุคาม

(๒) เมื่อมีกิจต้องออกไปจากอาราม ให้ห่มดอกครองผ้าให้เรียบร้อย การรับบิณฑบาตให้รับตามลำดับ อย่าชิงกันรับจนเป็นเหตุวิวาท ไม่มีกิจนิมนต์ห้ามเข้าไปในบ้าน มีกิจธุระไปได้ โดยบอกลาอาจารย์ถึงกิจธุระที่ต้องไปก่อน และให้มีเพื่อนพรหมจรรย์ไปเป็นเพื่อนด้วย

(๓) ให้พระราชาคณะ พระอธิการ ภิกษุสามเณร ปฏิบัติตามอปริหานิยธรรมเจ็ดประการ ลงอุโบสถพร้อมกันทุกวันอุโบสถ ให้สังฆการีธรรมการ ออกตรวจทุกวันอุโบสถ

(๔) ห้ามมิให้นางชีพักอาศัยอยู่ในอาราม ใกล้อาราม ให้มูลนาย บิดามารดา กล่าวห้ามปรามบ่าวไพร่ บุตรหลานที่เป็นสตรี มิให้ไปคบหาสมาคมกับภิกษุสามเณร เพื่อความรักใคร่ทางเมถุนธรรม ให้ญาติโยมตักเตือนภิกษุสามเณรบุตรหลานของตนในเรื่องนี้

ผู้ใดฝ่าฝืนพระราชกำหนดนี้ หากเป็นภิกษุสามเณร จะเอาโทษตั้งแต่พระราชาคณะลงมาจนถึงภิกษุสามเณรผู้น้อย ที่ไม่ตรวจตราว่ากล่าวกันอย่างโทษที่จะลงแก่ผู้ละเมิด หากเป็นฆราวาสจะเอาโทษตั้งแต่มูลนายบิดามารดา ญาติเพื่อนบ้าน ที่ไม่ช่วยตักเตือนห้ามปราม หรือรู้เห็นเป็นใจให้บ่าวไพร่ บุตรหลานสตรี ทำให้ภิกษุสามเณรเป็นศีลเภท เสมอโทษด้วยโทษสมณะคบหญิงเพื่อเมถุนธรรม

นอกจากนี้ ถ้าภิกษุเถรเณรรูปใดอารามใด ต้องอธิกรณ์ถึงอันติมะวัตถุเป็นปาราชิกแล้ว ให้พระราชาคณะสึกเสีย แล้วบอกแก่สังฆการีธรรมการให้แจ้งด้วย จะได้สักหน้าหมายไว้อย่าให้ปลอมอุปสมบทสืบไป ถ้ายังเป็นข้อสงสัย แต่ถ้าว่าโทษใหญ่ฉายาปาราชิกนั้น ให้เร่งชุมนุมพระราชาคณะพระสงฆ์พิพากษาควรเยียวยาได้ให้เยียวยารักษาชำระอาบัติจงบริสุทธิ์ในพระศาสนา ระงับอธิกรณ์ให้สำเร็จแต่ในอารามนั้น ถ้าเยียวยามิได้จะมิให้อยู่ในหมู่ในคณะแล้ว อย่าให้รับปัพพาชนียกรรมไป จะไปปลอมอยู่เข้าหมู่เข้าคณะด้วยพระสงฆ์อารามอื่น ให้พระราชาคณะอธิการบอกสังฆการีธรรมการ ให้รู้จักตัวไว้ว่าภิกษุเถรเณรรูปนี้สอนยาก ไม่ให้เข้าหมู่เข้าคณะแล้ว

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันพุธ แรม ๑๑ ค่ำ เดือนสาม ปีระกา จ.ศ. ๑๑๕๑ (พ.ศ. ๒๓๓๒)

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า ภิกษุสามเณรไม่สังวร ประพฤติในสิ่งที่ไม่ควร คลุกคลีมาตุคามจนเป็นปาราชิก ฉายาปาราชิกจำนวนมาก พระเถระผู้ใหญ่ไม่เอาใจใส่ดูแล ขาดอปริหานิยธรรม ไม่ทำอุโบสถ ฝ่ายฆราวาสก็ไม่สนใจตักเตือนบ่าวไพร่ บุตรหลานสตรีและที่บวชเป็นภิกษุสามเณร ปล่อยให้ประพฤติกันตามอำเภอใจ ทำให้พระศาสนาเสื่อม[๑๓๗]

---

[๑๓๗]กฎพระสงฆ์ที่ ๘ จ.ศ. ๑๑๕๑.

กฎที่ ๙ ให้พระราชาคณะ ฐานานุกรม พระอธิการ เอาใจใส่ตรวจตราภิกษุสามเณรในปกครอง หากปรากฏว่ารูปใดติดพันอยู่กับหญิงโยมอุปัฏฐาก ก็ว่ากล่าวให้ปริวัติออกเสียจากพระศาสนา อย่าให้เป็นปาราชิกขึ้นได้ในพระศาสนา และจงประกาศให้ทุกวัดทราบทั่วกัน ถ้าภิกษุสามเณรรูปใดทำความชั่วลามกอยู่แล้ว ให้สึกออกไปเสียอย่าให้เป็นมลทินอยู่ในพระศาสนา จะไม่ทรงเอาโทษใดๆ รูปใดประพฤติผิดแล้วปกปิดไว้ หากมีผู้กล่าวหาพิจารณาได้ความเป็นสัตย์ จะเอาโทษถึงเจ็ดชั่วโคตร และให้ลงอาญาญาติโยม เอาโทษแก่พระราชาคณะ ฐานานุกรม พระอธิการผู้ปล่อยปละละเลยไม่ตรวจตราดูแล

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันศุกร์ แรม ๔ ค่ำ เดือนเก้า ปีขาล จ.ศ. ๑๑๕๖ (พ.ศ. ๒๓๓๗)

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า ภิกษุสามเณรมักติดพันหญิงอุปัฏฐากและผู้ใกล้ชิด ล่วงละเมิดพระวินัยจนเป็นปาราชิกเป็นส่วนมาก และมีภิกษุสามเณรจำนวนไม่น้อยต้องอาบัติปาราชิกอันเป็นอันติมวัตถุแล้ว ยังปฏิญาณตนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ยอมสึก ทำให้พระศาสนาและคณะสงฆ์มัวหมอง[๑๗๘]

กฎที่ ๑๐ ห้ามภิกษุสามเณรเสพสุรายาเมา ฉันอาหารของขบเคี้ยว ในเวลาปัจฉาภัต ห้ามเอาผ้าพาดปากบาตรไปแลกเหล้า เล่นเบี้ย ชนไก่ กัดปลา ห้ามเที่ยวกลางคืน ดูโขน หนัง หุ่น ละคร

ห้ามรับเอาเด็กชายรูปร่างหน้าตาดีไปหลับนอนกอดจูบ แต่งตัวอวดกัน จนหึงหวงอิจฉาวิวาทกัน

ห้ามลงไปในเรือสำเภา เรือกำปั่นของพ่อค้าจีน จาม ฝรั่ง ห้ามซื้อผ้าแพรพรรณในพ่วงแพห้างร้าน ไปซักย้อมสีฉูดฉาดนุ่งห่ม

ห้ามคาดตะกรุด โพกผ้าประเจียด พกพาศาสตราวุธ

ห้ามมิให้นิมนต์พระสงฆ์สวดพระมาลัยในงานศพ ให้สวดแต่พระอภิธรรม มิให้ขับร้องลำนำ ห้ามมิให้เจ้าภาพเลี้ยงพระสวด ด้วยสาคู แกงบวด เมี่ยง ส้ม กล้วย อ้อย

ห้ามมิให้ร้านค้าแพแขก จีน ไทย ขายแพรพรรณแก่ภิกษุสามเณร

ผู้ใดฝ่าฝืนข้อห้ามดังกล่าว มิความผิดจะถูกลงโทษสถานหนัก

กฎนี้ให้ไว้ ณ วันอังคาร แรม ๑๓ ค่ำ เดือนเจ็ด ปีระกา จ.ศ. ๑๑๖๓ (พ.ศ. ๒๓๔๑)

---

[๑๗๘]กฎพระสงฆ์ที่ ๙ จ.ศ. ๑๑๕๖.

เหตุผลที่ออกกฎนี้มีว่า ภิกษุสามเณรไม่ปฏิบัติตามสิกขาบทในสุราปานวรรค โภชนวรรค ประพฤติเหลวไหล ไม่มีสมณสารูป ละเมิดวินัยอันเป็นส่วนโลกวัชชะกันมาก จึงออกกฎหมายเอาโทษทางอาญา เพื่อจะได้เคร่งครัดในวินัยส่วนนี้[๑๗๕]

แม้สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จะได้มีการตรากฎพระสงฆ์ ๑๐ ฉบับนี้ขึ้น แต่ศาลธรรมการก็ยังเป็นศาลที่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาตัดสินคดีพระภิกษุสามเณรที่กระทำความผิดด้วยกิจพระวินัยตามราชนิติประเพณีโบราณสมัยอยุธยาเรื่อยมาถึงช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยการฟ้องและการพิจารณาพิพากษาคดีพระภิกษุสามเณร ซึ่งกระทำความผิดตามกฎหมายด้วยกิจพระวินัย ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงช่วงต้นรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนการสถาปนากระทรวงยุติธรรมขึ้น ใน ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) นั้น การเริ่มคดีจะต้องยื่นฟ้องต่อกรมรับฟ้อง ซึ่งเป็นกรมต่างหากมีหน้าที่รับฟ้องจากผู้เดือดร้อนทางอรรถคดี และกรมรับฟ้องก็จะส่งสำนวนคดีไปให้ลูกขุน ณ ศาลหลวง พิจารณาตรวจรับฟ้องเห็นชอบตามกฎหมายแล้วให้กรมรับฟ้องส่งสำนวนคดีไปกรมสังฆการีเพื่อให้เจ้าพนักงานสังฆการีเป็นโจทก์ฟ้องต่อศาลธรรมการ เพื่อให้ทำการไต่สวน เมื่อเสร็จการไต่สวนแล้วจึงส่งสำนวนคดีไปให้ลูกขุน ณ ศาลหลวง เพื่อชี้บทกฎหมายพิพากษาคดี เมื่อตัดสินคดีแล้วก็ส่งคดีความนั้นไปให้ผู้ปรับทำหน้าที่ชี้ขาดกำหนดโทษและปรับสินไหมพินัยตามกฎหมาย

๒.๓.๕ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ฝ่ายพระราชอาณาจักรได้ดำเนินการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมครั้งใหญ่ เริ่มจากการปฏิรูประบบการศาลที่ยุ่งยากซ้ำซ้อนและดำเนินการปฏิรูประบบกฎหมายโดยการประกาศใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติขึ้นใช้ไปพลางก่อน อันได้แก่ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗) พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน และพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙)[๑๘๐] เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ที่จำเป็นและเร่งรีบในขณะนั้น จนกระทั่งต่อมามีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. ๒๔๗๗ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๔๗๗ ฝ่ายพระพุทธจักรเองก็ได้รับการปรับปรุงและร่างกฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์ขึ้นมาใหม่ด้วย เพราะการปกครองสังฆ

---

[๑๗๕]ปลื้ม โชติษฐยางกูร, **คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์,** (พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘-๓๐.

[๑๘๐]อมรเทพ เมืองแสน, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๖๐), หน้า ๗๘-๗๙.

มณฑลมีความสำคัญทั้งในประโยชน์แห่งพระศาสนาและในประโยชน์ความเจริญของพระราชอาณาจักรด้วย ถ้าการปกครองสังฆมณฑลเป็นไปตามแบบแผนอันเรียบร้อย พระศาสนาก็จะรุ่งเรืองถาวร และจะชักนำประชาชนทั้งหลายให้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาโนวาท ประพฤติสัมมาปฏิบัติยิ่งขึ้น[๑๘๑] โดยใน ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) ได้มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการยุติธรรมสำหรับพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยครั้งสำคัญ ใน ร.ศ. ๑๑๑ ได้มีการยุบศาลธรรมการซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจในการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นศาลที่จัดตั้งมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ได้มีการยุบศาลธรรมการ ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรมท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลราชตระกูล รวมกันเรียกว่า “ศาลกรมท่าหลวง” (ต่อมาได้มีการรวม “ศาลกรมท่าหลวง” และ “ศาลแพ่งเกษม” เป็นศาลแพ่ง)[๑๘๒]

ศาลธรรมการจึงเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ตั้งแต่ประมาณรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๙๑ ถึง พ.ศ. ๒๐๓๑) จนถึงที่ยุบเลิกศาลธรรมการในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ รวมเป็นเวลาประมาณ ๔๔๔ ปี

หลังจากนั้นในปี ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งมาตรา ๓ บัญญัติว่า “ให้บรรดากฎหมายเก่าที่มีลักษณะเป็นกฎหมายอาญาถูกยกเลิกทั้งสิ้น”[๑๘๓] ดังนั้น การเสพเมถุนของพระภิกษุซึ่งเดิมถือเป็นความผิดอาญาจึงเป็นอันถูกยกเลิก นอกจากนี้ยังได้ยกเลิกกฎพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ ฉบับและบรรดากฎหมายที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ทั้งหมดโดยมาตรา ๒ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๑ เพื่อวางแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้เรียบร้อยยิ่งขึ้นและได้ริเริ่มกระบวนการยุติธรรมสำหรับพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยให้ชัดเจนและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น เช่น การดำเนินกระบวนพิจารณา กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้พิจารณาชั้นต้นโดยมีอำนาจที่จะพิพากษาอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในวัด ถ้าเป็นความตามลำพังตามพระวินัย[๑๘๔] และให้อุทธรณ์คำสั่งของเจ้าอาวาสได้ ถ้าวัดในจังหวัดกรุงเทพฯ ให้อุทธรณ์ต่อพระราชาคณะผู้กำกับแขวง ถ้าวัดในหัวเมือง ให้อุทธรณ์ต่อเจ้าคณะแขวง[๑๘๕] อีกทั้งยังให้อุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของเจ้าคณะแขวง

---

[๑๘๑]พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ คำปรารภ.

[๑๘๒]เธียร เจริญวัฒนา และคณะ, ๑๓๐ **ปี ศาลยุติธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓.

[๑๘๓]ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๓.

[๑๘๔]พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๑๗ ข้อ ๒.

[๑๘๕]พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๑๘.

ต่อเจ้าคณะเมืองได้[๑๘๖] อุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของเจ้าคณะเมืองต่อเจ้าคณะมณฑลได้[๑๘๗] คำตัดสินของมหาเถรสมาคม ถือเป็นที่สุด[๑๘๘] ส่วนการบังคับเพื่อให้เป็นไปตามคำสั่งหรือคำวินิจฉัยนั้น กฎหมายได้ให้อำนาจแก่เจ้าอาวาสในการบังคับการอันชอบด้วยพระวินัยบัญญัติหรือพระราชบัญญัติ หากพระภิกษุสงฆ์สามเณรในวัดนั้นไม่กระทำตามก็ดี หรือฝ่าฝืนคำสั่งหมิ่นประมาทเจ้าอาวาสก็ดี เจ้าอาวาสมีอำนาจที่จะทำทัณฑกรรมแก่พระภิกษุสามเณรผู้มีความผิดนั้นได้[๑๘๙] อีกทั้งกฎหมายยังได้ให้อำนาจแก่เจ้าคณะให้มีอำนาจที่จะทำทัณฑกรรมพระภิกษุสามเณรซึ่งอยู่ในความปกครองหากฝ่าฝืนไม่ฟังบังคับบัญชา หรือหมิ่นละเมิดต่ออำนาจเจ้าคณะ[๑๙๐] นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติที่คุ้มครองผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาอธิกรณ์ด้วย เช่น หากผู้ใดหมิ่นประมาทเจ้าอาวาสซึ่งกระทำการตามหน้าที่เป็นผู้พิพากษาอธิกรณ์ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินยี่สิบบาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ[๑๙๑] เป็นต้น

สำหรับกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ นั้น อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๒.๓.๕.๑ การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย (อธิกรณ์)

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๑๒ บัญญัติว่า “เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้ คือ...

ข้อ ๔ ที่จะรักษาความเรียบร้อย และระงับอธิกรณ์ในหมู่บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งอาไศรยอยู่ในวัดนั้น”

มาตรา ๑๗ บัญญัติว่า “เจ้าอาวาสมีอำนาจเหล่านี้ คือ...

ข้อ ๒ อธิกรณ์เกิดขึ้นในวัดใด ถ้าจะเป็นความตามลำพังตามพระวินัย เจ้าอาวาสวัดนั้นมีอำนาจที่จะพิพากษาได้ ถ้าเป็นความแพ่ง แม้คู่ความทั้งสองฝ่ายยอมให้เจ้าอาวาสเปรียบเทียบ ก็เปรียบเทียบได้”

---

[๑๘๖]พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๓๒ ข้อ ๓.

[๑๘๗]พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๓๘ ข้อ ๔.

[๑๘๘]พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๔.

[๑๘๙]พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๑๗ ข้อ ๕.

[๑๙๐]พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๔๑.

[๑๙๑]พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๑๗ ข้อ ๖.

มาตรา ๒๘ บัญญัติว่า “ผู้ใดจะอุทธรณ์คำสั่งของเจ้าอาวาส ถ้าวัดในจังหวัดกรุงเทพฯ ให้อุทธรณ์ต่อพระราชาคณะผู้กำกับแขวง ถ้าวัดในหัวเมือง ให้อุทธรณ์ต่อเจ้าคณะแขวง”

จากบทบัญญัติมาตรา ๑๒ และมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ข้างต้นจะเห็นได้ว่า การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศได้ประการแรก คือ การต้องอธิกรณ์ ส่วน “อธิกรณ์” หมายความว่าอย่างไรนั้น ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ดังกล่าวมิได้ได้ให้ความหมายไว้

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตามมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ กำหนดให้การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในวัด ถ้าจะเป็นความตามลำพังตามพระวินัย ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาส ดังนั้น จึงต้องพิจารณาอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัย “อธิกรณ์” ตามพระธรรมวินัยนั้น คือ เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำ มี ๔ ประเภท คือ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เรียกว่าวิวาทาธิกรณ์ ความโจทหากันด้วยอาบัติ เรียกว่าอนุวาทาธิกรณ์ กริยาที่ต้องอาบัติหรือถูกปรับอาบัติ เรียกว่าอาปัตตาธิกรณ์ และกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ เช่น ให้อุปสมบท เรียกว่ากิจจาธิกรณ์

ตัวอย่าง เรื่องสมีแดง วัดไผ่เกาะ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ถูกฟันในขณะอยู่สองต่อสองกับหญิงในค่ำมืด ซึ่งวินิจฉัย ณ วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑ คำวินิจฉัยมีว่า สมีแดงเป็นครูสอนหนังสือที่วัดไผ่เกาะ ใครผู้หนึ่งในครัวเรือนของนางเข็มพาเด็กแจกบุตรนางเข็มไปฝากเป็นศิษย์สมีแดง นี้เป็นทางให้สมีแดงทอดความสนิทกับนางสาวถมยาพี่เด็กแจ หัวค่ำวันหนึ่ง สมีแดงใช้เด็กแจไปนัดนางสาวถมยาให้ไปพบกันที่นาใกล้บ้านใกล้วัด นางสาวถมยาไปพบสมีแดงแล้วเด็กแจเลี่ยงไปเสีย สมีแดงกับนางสาวถมยาอยู่ด้วยกันสองต่อสอง ฝ่ายนางเข็มเห็นนางสาวถมยาหายไป จึงใช้นายปรัดพี่ชายนางสาวถมยาเที่ยวตามหา นายปรัดไปพบสองคนนั้นอยู่ด้วยกันในเวลาดึกประมาณเที่ยงคืน ตามคำนายปรัดว่ากำลังปล้ำกันอยู่ นายปรัดเอามีดฟันสมีแดงลงไปหลายแผล ตามคำของเขาดูเป็นทีว่าไม่รู้ว่าใคร เป็นแต่ได้ยินเสียงหญิงพูดเบาๆ กับชาย จำได้ว่าเสียงนางสาวถมยา สองคนนั้นลุกขึ้นวิ่งหนีไป นายปรัดตามฟันสมีแดงจนล้มไปไม่ได้ คนตามมาทีหลังขีดไฟขึ้นส่อง จึงพบว่าสมีแดง นายปรัดได้มาแจ้งความแก่ผู้ใหญ่บ้านและพวกญาติของตน พระอธิการฉากเจ้าวัดไผ่เกาะรู้ความเข้าแล้วได้ไปรับเอาสมีแดงกลับมาวัด การที่สมีแดงไปอยู่ที่นากับนางสาวถมยาสองต่อสอง นายปรัดไปพบเข้าในเวลาดึกและสมีแดงถูกนายปรัดฟัน รับถูกต้องกัน คงมีคำต่างกันเพียงว่า คำของนายปรัดว่าพบกำลังปล้ำกันอยู่ คำของนางสาวถมยาว่า พอพบกันเข้าถูกฉุดไปข่มขืนทำชำเรา คำของสมีแดงว่าเป็นแต่นั่งพูดอยู่ด้วยกันสองต่อสอง หม่อมเจ้าธำรงสิริสมุหเทศาภิบาลมณฑลปราจีนบุรีเห็นว่าสมีแดงถูกฟันมีบาดแผลสาหัส

ปางตาย ฝ่ายนางสาวถมยาไม่มีพยาน จึงสั่งให้พนักงานอัยการฟ้องนายปรีดโดยฐานทำร้ายร่างกายสมีแดงมีบาดแผลสาหัส ไมได้ฟ้องสมีแดงในคดีประถมปาราชิก ศาลจังหวัดพิจารณาแล้ว ไม่ยืนยังลงไปชัดว่าสองคนนั้นได้ทำกันเพียงเท่าไร เป็นแต่ว่าอาจจะถึงที่สุดก็ได้ พิพากษาลงโทษนายปรีดฐานทำร้ายร่างกายโดยถูกยั่วโทสะ ให้จำคุกมีกำหนด ๑ ปี แต่ปรานีให้รอลงอาญาไว้พลาง พนักงานอัยการอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษติสมีแดง ว่าประพฤติใกล้ต่อเมถุนธรรม พิพากษายืน เป็นแต่แก้ฐานว่าการที่นายปรีดทำร้ายสมีแดงนั้นหาใช่ฐานถูกยั่วโทสะไม่ เป็นฐานป้องกันแต่ทำเกินไป คดีถึงที่สุดเพียงชั้นนี้

เวลานี้สมควรวินิจฉัยทางพระวินัย มีปัญหาอยู่เพียงข้อเดียวว่าสมีแดงได้ถึงตัวนางสาวถมยาหรือเป็นแต่เพียงนั่งพูดอยู่ด้วยกันสองต่อสองเท่านั้น ลำพังคำนายปรีดอาจจะเห็นไปว่า นายปรีดฟันสมีแดงขณะนั่งพูดกันอยู่ แต่ให้การว่า ฟันกำลังปล้ำกันอยู่ เพื่อแก้เป็นยั่วโทสะหรือป้องกันก็ได้ ฝ่ายนางสาวถมยานั้น มีใครเข้าใจว่าไม่ได้เสียตัวแก่สมีแดง เป็นดีฝ่ายเขาและเขาเองก็ติดพันกันกับสมีแดงไม่น่าจะเห็นว่าแกล้งพูดให้ร้ายแก่สมีแดง การที่นางสาวถมยากล่าวว่าถูกฉุดคร่าไปข่มขืน ไม่สมแก่อาการเป็นไปนั้น น่าเห็นว่ากล่าวเพื่อเปลื้องตน เป็นการแก้ตัวต่อมารดาและญาติของเขาก็ได้ บางทีนายปรีดจัดได้พบสองคนนั้นกำลังสังวาสกัน แต่กล่าวผ่อนลงมาว่าเพียงปล้ำกัน เพื่อจะรักษาชื่อเสียงของนางสาวถมยาก็ได้ โดยนัยนี้คำของนางสาวถมยากับคำของนายปรีด ต่างอุดหนุนกันและกัน ฟังได้ว่าสมีแดงกับนางสาวถมยาได้ถึงต้องกันและกัน อันภิกษุกับหญิงถึงตัวกันในค่ำมืดดึกดื่นอย่างนี้ ถ้าไม่เป็นปาราชิกก็ตกอยู่ในฉายาปาราชิก จะคงให้อยู่ในหมู่อีกไม่ได้ แต่สมีแดงได้ละเพศเสียแล้วในเมื่อคดียังไม่ถึงที่สุดในที่นี้จึงสั่งเพียงห้ามอุปสมบทนายแดงต่อไปภายหน้า[๑๖๒]

๒) กระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์

คณะสงฆ์ได้ออกคำสั่งทางการปกครองไว้หลายฉบับ โดยกำหนดให้การกระทำบางประการมีโทษต้องสละสมณเพศ ดังนี้

(๑) ห้ามภิกษุสามเณรประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะเป็นการแย่งชิงกับคฤหัสถ์

ตามประกาศ เรื่อง ห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากินนอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. ๒๔๕๖ ห้ามภิกษุสามเณรประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะ เป็นการแย่งชิงกับคฤหัสถ์ เช่น แย่งที่เขาทำนา ตั้งการค้าขาย อันเป็นเหตุจะให้เป็นเจ้าหนี้หรือลูกหนี้ของเขา และจะเกิดทวงถามเป็นคดีขึ้นในศาล แต่ข้อนี้ไม่ได้หมายถึงการรับช่วยธุระทำ

---

[๑๖๒]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **พระมหาสมณวินิจฉัย,** (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๔๔-๒๔๖.

ความสะดวกให้แก่ผู้อื่น เช่น รับจัดการศพให้และได้รับผลประโยชน์ในทางนั้นเป็นการสมนาคุณหรือรักษาไข้เจ็บเหมือนกัน และไม่ได้หมายถึงที่นาหรือที่ธรณีสงฆ์อย่างอื่นอันเป็นกัลปนาของวัดที่ไวยาวัจกรจะจัดให้คนเช่าถือเป็นส่วนของวัด ถ้าภิกษุสามเณรรูปใดปรารถนาจะทำการหากินที่ห้ามไว้ ภิกษุสามเณรนั้นจงลาสิกขาถือเพศเป็นคฤหัสถ์เสีย ถ้าขืนทำการหากินที่ห้ามไว้ทั้งเป็นภิกษุสามเณร ความปรากฏขึ้น จักถูกสั่งให้ละการหากินนั้นเสียหรือให้สึกเสียตามรูปความ

เหตุผลปรากฏในประกาศฉบับดังกล่าวว่า การหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะ เป็นการแย่งชิงกับคฤหัสถ์เช่นนี้ผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะดังมีแจ้งในจุลศีล[๑๕๓]

(๒) ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ยาแฝดอาถรรพณ์

ตามประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ยาแฝดอาถรรพณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ห้ามภิกษุทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์ ถ้าไม่ฟังยังขืนทำ มีผู้ฟ้องหรือมีผู้เล่า บอกเป็นหลักฐาน หรือเจ้าคณะรู้เห็นเองว่าภิกษุชื่อนี้ได้เป็นหมอทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์ให้พิจารณาความจริงจักลงโทษให้สึกภิกษุนั้นเสีย

เหตุผลปรากฏในประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ยาแฝดอาถรรพณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ฉบับดังกล่าวว่า การทำเสน่ห์ยาแฝดอาถรรพณ์หรือเป็นหมอปลุกใช้ผีนั้น ชื่อว่าดิรัจฉานวิชาห้ามมิให้ภิกษุเรียนและบอก ภิกษุผู้มีความปรารถนาลามกกล้าทำเสน่ห์ยาแฝดได้ก็เพราะเรียนรู้มาแล้วโดยฝ่าฝืนพระพุทธบัญญัติ ภิกษุผู้ฝ่าฝืนพระพุทธบัญญัตินี้ มีโทษเพียงเป็นทุกกฎาบัติ แต่ก็จัดเป็นมิจฉาชีพแท้ทีเดียว เมื่อว่าตามวิบัติ ๔ ทำดังนี้ก็ชื่อว่าอาชีววิบัติ ภิกษุผู้ตั้งตนเป็นหมอทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์เป็นผู้เลวทรามมาก ทำให้เสื่อมเสียเกียรติคุณของตนตลอดจนคณะสงฆ์[๑๕๔]

(๓) ห้ามเทศน์แหล่ต่างๆ นอกเรื่องมหาชาติที่สำรากหยาบโลนทำนองโลดโผนและทำตลกคะนองต่างๆ จนเสียสมณสารูป

ตามประกาศ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเทศน์มหาชาติตลกคะนองเสียสมณสารูป พ.ศ. ๒๔๗๕ ห้ามเทศน์แหล่ต่างๆ นอกเรื่องมหาชาติที่สำรากหยาบโลนทำนองโลดโผนและทำตลกคะนองต่างๆ จนเสียสมณสารูป หากภิกษุสามเณรประพฤติฝ่าฝืนข้อห้ามนี้ในวัดใดแขวงใด ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นเสนอเรื่องให้เจ้าคณะแขวงนั้นบังคับให้สึกเสีย แล้วรายงานให้เจ้าคณะเหนือตนทราบ ถ้าภิกษุสามเณรรูปนั้นเป็นเปรียญหรือมีสมณศักดิ์ ให้เจ้าคณะ

---

[๑๕๓]ประกาศ เรื่อง ห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากินนอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. ๒๔๕๖.

[๑๕๔]ประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ยาแฝดอาถรรพณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗.

แขวงแจ้งการกระทำพร้อมทั้งหลักฐานให้เจ้าอาวาสซึ่งผู้เทศน์นั้นสังกัดอยู่ทราบแล้วให้เจ้าอาวาสนั้นขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สึกเสีย

เหตุผลปรากฏในประกาศฉบับดังกล่าวว่า การเทศน์มหาชาติในลักษณะสนุกสนานเฮฮาขบขัน โดยผู้เทศน์นำเรื่องไม่เป็นสาระมาแทรกแซงคลุกเคล้า ยักย้ายทำนองโลดโผนไปต่างๆ ตามใจของตน บางทีก็ยกเอามหาชาติขึ้นนำตอนต้นเพียงเล็กน้อย ตอนปลายกลายเป็นเล่นแหล่ต่างๆ แสดงอาการตลกคะนองจนเสียสมณสารูป ไม่ควรแก่วิสัยของบรรพชิต เป็นเหตุให้วิญญูชนติเตียนตลอดจนเป็นที่ดูหมิ่นของชาวต่างประเทศ[๑๖๕]

(๔) ห้ามภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว

ตามประกาศ ห้ามภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว พ.ศ. ๒๔๘๐[๑๖๖] ห้ามภิกษุสามเณรไม่ให้ไปจดเลขสลากกินแบ่งในสถานที่ชุมนุมชนและห้ามไม่ให้ซื้อสลากกินแบ่ง หรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นส่วนตัว ภิกษุสามเณรรูปใดฝ่าฝืน ให้เจ้าคณะเจ้าอาวาสสั่งบังคับให้ภิกษุสามเณรรูปนั้นสึกเสีย ถ้าเจ้าหน้าที่จับมาส่งพิจารณาได้ความจริงจงบังคับให้สึกเสีย

เหตุผลปรากฏในประกาศฉบับดังกล่าวว่า ภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากในสถานที่ชุมนุมชนก็ดี ซื้อสลากกินแบ่งในสถานที่ต่างๆ ก็ดี มีไว้เป็นของตัวก็ดี ผิดพระวินัยบัญญัติและอาณัติคณะสงฆ์ เพราะสลากกินแบ่งจัดเข้าในการพนันอย่างหนึ่ง

๒.๓.๕.๒ ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย (อธิกรณ์) ตามมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ บัญญัติว่า มาตรา ๑๗ บัญญัติว่า “เจ้าอาวาสมีอำนาจเหล่านี้ คือ...

ข้อ ๒ อธิกรณ์เกิดขึ้นในวัดใด ถ้าจะเป็นความตามลำพังตามพระวินัย เจ้าอาวาสวัดนั้นมีอำนาจที่จะพิพากษาได้ ถ้าเป็นความแพ่ง แม้คู่ความทั้งสองฝ่ายยอมให้เจ้าอาวาสเปรียบเทียบ ก็เปรียบเทียบได้”

---

[๑๖๕]ประกาศ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเทศน์มหาชาติตลกคะนองเสียสมณสารูป พ.ศ. ๒๔๗๙.

[๑๖๖]ประกาศ ห้ามภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว พ.ศ. ๒๔๘๐.

จากบทบัญญัติมาตรา ๑๗ ข้อ ๒ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ข้างต้นจะเห็นได้ว่า อธิกรณ์เกิดขึ้นในวัดใด ถ้าจะเป็นความตามลำพังตามพระวินัย เจ้าอาวาสวัดนั้นมีอำนาจที่จะพิพากษาได้

แต่หากมีการอุทธรณ์คำตัดสินหรือคำสั่งให้สละสมณเพศ มาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ กำหนดให้คดีที่จำเลยเป็นเจ้าอาวาสก็ดี หรือเป็นคดีคดีอุทธรณ์คำตัดสินหรือคำสั่งของเจ้าอาวาสก็ดี หรือจำเลยเป็นรองเจ้าคณะแขวงหรือเป็นฐานานุกรมของเจ้าคณะแขวงก็ดี หรืออุทธรณ์คำสั่งรองเจ้าคณะแขวงหรือฐานานุกรมเจ้าคณะแขวงก็ดี ถ้าข้อวินิจฉัยคดีนั้นอยู่ในลำพังพระวินัยบัญญัติหรือในการบังคับบัญชาตามพระราชบัญญัตินี้ คดีเกิดขึ้นในแขวงใด ให้เจ้าคณะแขวงนั้นมีอำนาจที่จะตัดสินคดีนั้นได้

คดีเช่นนั้น ถ้าจำเลยหรือผู้ต้องอุทธรณ์เป็นเจ้าคณะแขวงหรือรองเจ้าคณะเมืองหรือฐานานุกรมเจ้าคณะหัวเมืองใด ให้เจ้าคณะเมืองนั้นมีอำนาจที่จะตัดสินได้ ถ้าจำเลยหรือผู้ต้องอุทธรณ์เป็นเจ้าคณะเมืองหรือรองเจ้าคณะมณฑลหรือ ฐานานุกรมของเจ้าคณะมณฑลของรองเจ้าคณะมณฑลใดให้เจ้าคณะมณฑลนั้นมีอำนาจตัดสินได้ ถ้าจำเลยหรือผู้ต้องอุทธรณ์เป็นเจ้าคณะมณฑลหรือเป็นพระราชาคณะผู้กำกับแขวง ให้โจทก์หรือผู้อุทธรณ์ทำฎีกายื่นต่อกระทรวงธรรมการให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา

๒) ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุสามเณรประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะเป็นการแย่งชิงกับคฤหัสถ์ ตามประกาศ เรื่อง ห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากินนอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. ๒๔๕๖ ให้อำนาจเจ้าคณะมีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศได้

๓) ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุเป็นหมอทำเสน่ยาแฝดอาถรรพณ์ ตามประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ยาแฝดอาถรรพณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ให้อำนาจเจ้าคณะมีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศได้

๔) ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุสามเณรเทศน์แหล่ต่างๆ นอกเรื่องมหาชาติที่สำรากหยาบโลน ทำนองโลดโผนและทำตลกคะนองต่างๆ จนเสียสมณสารูปในวัดใดในแขวงใด ตามประกาศ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเทศน์มหาชาติตลกคะนองเสียสมณสารูป พ.ศ. ๒๔๗๔ ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นเสนอเรื่องให้เจ้าคณะแขวงนั้นบังคับให้สึกเสีย แล้วรายงานให้เจ้าคณะเหนือตนทราบ ถ้าภิกษุสามเณรรูปนั้นเป็นเปรียญหรือมีสมณศักดิ์ให้เจ้าคณะแขวงแจ้งการกระทำพร้อมทั้งหลักฐานให้เจ้าอาวาสซึ่งผู้เทศน์นั้นสังกัดอยู่ทราบ แล้วให้เจ้าอาวาสนั้นขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สึกเสีย

๕) ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว ตามประกาศ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว พ.ศ. ๒๔๘๐ ให้เจ้าคณะหรือเจ้าอาวาสสั่งบังคับให้ภิกษุสามเณรรูปนั้นสึกเสีย ถ้าเจ้าหน้าที่จับมาส่งพิจารณาได้ความจริง จงบังคับให้สึกเสีย

๒.๓.๕.๓ การบังคับตามคำวินิจฉัย

ตามมาตรา ๔๐ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้ากระทรวงธรรมการ และเจ้าพนักงานผู้ปกครองท้องที่ จะช่วยอุดหนุนเจ้าคณะให้ได้กำลังและอำนาจพอที่จะจัดการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ นอกจากนี้ตามมาตรา ๔๑ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ยังกำหนดให้พระภิกษุสามเณร ต้องฟังบังคับบัญชาเจ้าคณะซึ่งตนอยู่ในความปกครอง ถ้าไม่ฟังบังคับบัญชา หรือหมิ่นละเมิดต่ออำนาจเจ้าคณะ มีความผิด เจ้าคณะมีอำนาจที่จะทำทัณฑกรรมได้

๒.๓.๕.๔ แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ

แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ ไม่ได้มีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ โดยตรง คงยึดถือตามกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติตามแบบธรรมเนียมจารีตประเพณีแห่งสงฆ์เถรวาทโดยหากพระภิกษุประสงค์สละสมณเพศย่อมกระทำได้โดยการลาสิกขา อย่างไรก็ตามตามมาตรา ๑๕ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งกำหนดให้พระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องมีสังกัดอยู่ในบัญชีวัดใดวัดหนึ่ง หากมีการกล่าวหาว่าพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นปาราชิกซึ่งเป็นอธิกรณ์เกิดขึ้นยังมีขั้นตอนการจัดดำเนินการดังนี้

๑) การพิจารณาวินิจฉัย

ตามมาตรา ๑๗ ข้อ ๒ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ หากมีการกล่าวหาว่าพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นปาราชิกซึ่งเป็นอธิกรณ์เกิดขึ้นในวัดใด เจ้าอาวาสวัดนั้นมีอำนาจที่จะพิจารณาพิพากษาได้

๒) การอุทธรณ์คำวินิจฉัย

หากมีคำตัดสินให้พระภิกษุรูปใดสละสมณเพศ พระภิกษุรูปนั้นมีสิทธิในการอุทธรณ์ได้ โดยการอุทธรณ์คำตัดสินหรือคำสั่งให้สละสมณเพศนั้น มาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ กำหนดให้คดีที่จำเลยเป็นเจ้าอาวาสก็ดี หรือเป็นคดีคดีอุทธรณ์คำตัดสินหรือคำสั่งของเจ้าอาวาสก็ดี หรือจำเลยเป็นรองเจ้าคณะแขวงหรือเป็น

ฐานานุกรมของเจ้าคณะแขวงก็ดี หรืออุทธรณ์คำสั่งรองเจ้าคณะแขวงหรือฐานานุกรมเจ้าคณะแขวงก็ดี ถ้าข้อวินิจฉัยคดีนั้นอยู่ในลำพังพระวินัยบัญญัติหรือในการบังคับบัญชาตามพระราชบัญญัตินี้ คดีเกิดขึ้นในแขวงใด ให้เจ้าคณะแขวงนั้นมีอำนาจที่จะตัดสินคดีนั้นได้

คดีเช่นนั้น ถ้าจำเลยหรือผู้ต้องอุทธรณ์เป็นเจ้าคณะแขวงหรือรองเจ้าคณะเมืองหรือฐานานุกรมเจ้าคณะหัวเมืองใด ให้เจ้าคณะเมืองนั้นมีอำนาจที่จะตัดสินได้ ถ้าจำเลยหรือผู้ต้องอุทธรณ์เป็นเจ้าคณะเมืองหรือรองเจ้าคณะมณฑลหรือฐานานุกรมของเจ้าคณะมณฑลของรองเจ้าคณะมณฑลใดให้เจ้าคณะมณฑลนั้นมีอำนาจตัดสินได้ ถ้าจำเลยหรือผู้ต้องอุทธรณ์เป็นเจ้าคณะมณฑลหรือเป็นพระราชาคณะผู้กำกับแขวง ให้โจทก์หรือผู้อุทธรณ์ทำฎีกายื่นต่อกระทรวงธรรมการให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา

๓) การฎีกา

ตามมาตรา ๓๒ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ บัญญัติว่า “เจ้าคณะเมืองมีอำนาจดังนี้ คือ...

ข้อ ๓ มีอำนาจที่จะตัดสินข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของเจ้าคณะแขวง” ดังนั้น หากเจ้าคณะแขวงตัดสินข้ออุทธรณ์แล้ว ยังมีสิทธิ์ฎีกาต่อเจ้าคณะเมืองได้

นอกจากนี้ ตามมาตรา ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ยังบัญญัติว่า เจ้าคณะมณฑลมีอำนาจดังนี้ คือ...

ข้อ ๔ เจ้าคณะมณฑลมีอำนาจที่จะตัดสินข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของเจ้าคณะ” ดังนั้น จึงอาจฎีกาคำตัดสินของเจ้าคณะเมืองต่อเจ้าคณะมณฑลได้ โดยหากมีข้ออุทธรณ์คำวินิจฉัยของเจ้าคณะเมือง เจ้าคณะมณฑลก็มีอำนาจที่จะตัดสินได้

๒.๓.๕.๕ โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ ตามมาตรา ๑๗ ข้อ ๕ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ บัญญัติว่า “ถ้าเจ้าอาวาสบังคับการอันชอบด้วยพระวินัยบัญญัติหรือพระราชบัญญัติและพระภิกษุสงฆ์สามเณรในวัดนั้น ไม่กระทำตามก็ดี หรือฝ่าฝืนคำสั่งหมิ่นประมาทเจ้าอาวาสก็ดี เจ้าอาวาสมีอำนาจที่จะทัณฑกรรมแก่พระภิกษุสามเณรผู้มีความผิดนั้นได้” และมาตรา ๑๗ ข้อ ๖ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ บัญญัติว่า “ถ้าเจ้าอาวาสกระทำการตามหน้าที่อันชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย ถ้าบรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ใดขัดขืน หรือลบล้างอำนาจหรือหมิ่นประมาทเจ้าอาวาส ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับครั้งหนึ่งเป็นเงินไม่เกิน ๒๐ บาท หรือจำขังเดือนหนึ่ง หรือทั้งปรับและทั้งจำด้วยทั้ง ๒ สถาน” ดังนั้น หากคำสั่งให้สละสมณเพศนั้นเป็นคำสั่งของเจ้าอาวาส ผู้ใดลบล้างขัดขืนไม่ยอมสละสมณเพศตามคำสั่งของเจ้าอาวาสนั้น ผู้นั้นจักมีความผิดต้องระวางโทษปรับครั้งหนึ่งเป็นเงินไม่เกิน ๒๐

บาท หรือจำขังเดือนหนึ่ง หรือทั้งปรับและทั้งจำด้วยทั้ง ๒ สถานตามมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑

นอกจากนี้ หากคำสั่งให้สละสมณเพศนั้นเป็นคำสั่งของเจ้าคณะ ผู้ใดลบล้างขัดขืนไม่ยอมสละสมณเพศตามคำสั่งของเจ้าคณะนั้น จักมีความผิดต้องระวางโทษฐานขัดอำนาจเจ้าพนักงาน ตามมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าเจ้าคณะกระทำการตามหน้าที่ในพระราชบัญญัติ และคฤหัสถ์ผู้ใดลบล้างขัดขืนต่ออำนาจเจ้าคณะผู้นั้นมีความผิด ต้องระวางโทษฐานขัดอำนาจเจ้าพนักงาน”

๒.๓.๖ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศสมัยรัชกาลที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ อยู่ ๓๙ ปี (พ.ศ. ๒๔๔๕ – ๒๔๘๔) พระราชบัญญัติดังกล่าวก็ได้ถูกยกเลิกโดยมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ทั้งนี้ เนื่องจากภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรครั้งนี้เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมระบอบการปกครองบ้านเมือง เนื่องจากคณะรัฐบาลในสมัยนั้นต้องการสร้างความชอบธรรมให้กับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จึงเห็นความจำเป็นที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบเป็นประชาธิปไตยด้วย รัฐบาลจึงได้ดำเนินการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร[๑๖๗] พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งประกาศใช้เป็นกฎหมายในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้เปลี่ยนแปลงการจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมระบอบการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย โดยได้ยุบเลิกมหาเถรสมาคมและแบ่งอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ สังฆสภามีอำนาจร่างสังฆาณัติ สังฆมนตรี มีอำนาจบริหารการคณะสงฆ์ และคณะวินัยธร มีอำนาจวินิจฉัยอธิกรณ์ ทั้งนี้ เพื่อถ่วงดุลอำนาจการปกครองคณะสงฆ์เช่นเดียวกับการปกครองฝ่ายอาณาจักร นอกจากนี้ยังได้จำกัดอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชลง โดยสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญญัติสังฆาณัติโดยคำแนะนำของสังฆสภา[๑๖๘] ทรงบริหารการคณะสงฆ์ทางคณะสังฆมนตรี[๑๖๙] และทรง

---

[๑๖๗]พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย,** หน้า ๔๑.

[๑๖๘]พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาตรา ๗.

[๑๖๙]พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาตรา ๘.

วินิจฉัยอธิกรณ์ทางคณะวินัยธร[๒๐๐] นอกจากการเปลี่ยนแปลงการจัดการปกครองคณะสงฆ์แล้ว ยังได้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการยุติธรรมสำหรับพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัย โดยการตราประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ออกตามความในมาตรา ๕๑ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แยกต่างหากออกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ดังกล่าว มีทั้งสิ้น ๑๗๕ มาตรา แบ่งเป็น ๗ ภาค ดังนี้

ภาคที่ ๑ ข้อความเบื้องต้น มี ๕ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะ ๑ หลักทั่วไป ลักษณะ ๒ คำร้องทุกข์และคำกล่าวโทษ ลักษณะ ๓ อำนาจสืบสวนและสอบสวน ลักษณะ ๔ อำนาจคณะวินัยธร และลักษณะ ๕ หนังสือเรียก

ภาคที่ ๒ สอบสวน มี ๒ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะ ๑ หลักทั่วไป ลักษณะ ๒ การสอบสวน

ภาคที่ ๓ ฟ้องอธิกรณ์ มี ๒ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะ ๑ หลักทั่วไป ลักษณะ ๒ การฟ้องอธิกรณ์

ภาคที่ ๔ วิธีพิจารณาวินิจฉัยในคณะวินัยธรชั้นต้น มี ๔ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะ ๑ หลักทั่วไป ลักษณะ ๒ การไต่สวนมูลอธิกรณ์ ลักษณะ ๓ การพิจารณา ลักษณะ ๔ คำวินิจฉัยและคำสั่ง

ภาคที่ ๕ อุทธรณ์และฎีกา มี ๔ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะ ๑ อุทธรณ์ ลักษณะ ๒ การพิจารณา คำวินิจฉัย และคำสั่ง ของคณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์ ลักษณะ ๓ ฎีกา ลักษณะ ๔ การพิจารณา คำวินิจฉัย และคำสั่ง ของคณะวินัยธรชั้นฎีกา

ภาคที่ ๖ พยานหลักฐาน มี ๕ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะ ๑ หลักทั่วไป ลักษณะ ๒ พยานบุคคล ลักษณะ ๓ พยานเอกสาร ลักษณะ ๔ พยานวัตถุ ลักษณะ ๕ ผู้ชำนาญการพิเศษ

ภาคที่ ๗ ข้อความเบ็ดเตล็ด มี ๓ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะ ๑ การบังคับตามคำวินิจฉัย ลักษณะ ๒ อภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบา และลดโทษ ลักษณะ ๓ ค่าพาหนะและค่าใช้จ่าย

หากพิจารณาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ประกอบประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ จะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมสำหรับพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีขั้นตอนการสืบสวนสอบสวนโดยกำหนดบุคคลผู้มีอำนาจในการสืบสวนสอบสวนไว้ด้วย[๒๐๑] กำหนดบุคคลซึ่งมี

---

[๒๐๐]พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาตรา ๙.

[๒๐๑]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๒๑.

อำนาจฟ้องอธิกรณ์โดยนอกจากบุคคลผู้เสียหายแล้วพระธรรมธรก็มีอำนาจในการฟ้องอธิกรณ์ด้วย[๒๐๒] ทำหน้าที่คล้ายพนักงานอัยการในคดีอาญา นอกจากนี้ยังได้เกิดระบบองค์กรซึ่งมีอำนาจวินิจฉัยอธิกรณ์และกระบวนวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์เฉพาะ โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดให้การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร[๒๐๓] และให้คณะวินัยธรเป็นอิสระในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยและสังฆาณัติ[๒๐๔] นอกจากนี้ยังมีมาตรการในการควบคุมและคุ้มครองการใช้อำนาจของคณะวินัยธร โดยกำหนดให้พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งคณะวินัยธรให้ถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายลักษณะอาญา[๒๐๕] ที่สำคัญมีงบประมาณสนับสนุนอำนวยการยุติธรรมโดยพยานโจทก์จำเลยมีสิทธิได้ค่าพาหนะ[๒๐๖] เจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมทั้งเจ้าอาวาส เจ้าคณะฝ่ายบริหาร พระธรรมธร คณะวินัยธร ซึ่งดำเนินอธิกรณ์ในคณะสงฆ์ยังมีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายได้ด้วย[๒๐๗]

สำหรับกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้น อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๒.๓.๖.๑ การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย

ตามมาตรา ๕๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ บัญญัติว่า “การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร” นอกจากนี้มาตรา ๕๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ยังบัญญัติว่า “คณะวินัยธรย่อมเป็นอิสระในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยและสังฆาณัติ” ดังนั้น การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศประการแรก คือ การต้องอธิกรณ์ ส่วน “อธิกรณ์” หมายความว่าอย่างไรนั้นตามพระราชบัญญัติดังกล่าวมิได้ให้ความหมายไว้

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตามมาตรา ๕๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดให้การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ต้องเป็นไปตามพระธรรมวินัย ดังนั้นจึงต้องพิจารณาอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัย “อธิกรณ์” ตามพระธรรมวินัยนั้น คือ เรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว

---

[๒๐๒]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๕๖.

[๒๐๓]พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาตรา ๕๐.

[๒๐๔]พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาตรา ๕๒.

[๒๐๕]พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาตรา ๕๗.

[๒๐๖]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๗๓.

[๒๐๗]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๑๗๔.

จะต้องจัดต้องทำ มี ๔ ประเภท คือ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เรียกว่าวิวาทาธิกรณ์ ความโจทหากันด้วยอาบัติ เรียกว่าอนุวาทาธิกรณ์ กริยาที่ต้องอาบัติหรือถูกปรับอาบัติ เรียกว่าอาปัตตาธิกรณ์ และกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ เช่น ให้อุปสมบท เรียกว่ากิจจาธิกรณ์

๒) กระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์

คณะสงฆ์ได้ออกคำสั่งทางการปกครองไว้หลายฉบับ โดยกำหนดให้การกระทำบางประการมีโทษต้องสละสมณเพศ ดังนี้

(๑) ห้ามเรียกค่าเวทมนตร์และการทดลองของขลัง

ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. ๒๔๘๕ การเรียกค่าเวทมนตร์ก็ดี การทดลองของขลังก็ดี เป็นพฤติการณ์ที่ไม่ชอบของภิกษุสามเณร ถ้าภิกษุสามเณรรูปใดประพฤติล่วงละเมิด เมื่อพิจารณาได้ความจริง ให้เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะในท้องที่ที่เกิดอธิกรณ์ลงโทษให้สึกเสีย แล้วรายงานตามลำดับจนถึงคณะสังฆมนตรี

เหตุผลปรากฏในประกาศฉบับดังกล่าวว่า มีภิกษุบางรูปเห็นแก่อามิส มุ่งลาภสักการะ ตั้งตนเป็นอาจารย์ปลุกเสกลงเลขยันต์ที่ศีรษะบ้าง ที่หน้าผากบ้าง ตามเนื้อตามตัวบ้าง เพื่ออยู่คงต่อศัตราวุธ สอนเวทมนตร์ เพื่อแคล้วคลาดศัตราวุธ โดยเรียกเงินจากผู้มาขอเรียนบ้าง มาขอให้ปลุกเสกบ้าง เป็นการผิดสมณวิสัย จัดเข้าในอาชีววิบัติ มีโทษทางพระวินัย เสื่อมความเชื่อความเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ การที่ภิกษุตั้งตนเป็นอาจารย์ ยังให้ทดลองของขลังความศักดิ์สิทธิ์ของเวทมนตร์ที่สอนให้และปลุกเสกให้ ด้วยการยิง ฟัน แทง ด้วยศัตราวุธ ซึ่งเป็นการเสี่ยงอันตราย ไม่ใช่ข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาที่ดำรงอยู่และเจริญแพร่หลายมามิใช่ด้วยการกระทำเช่นนี้ ตรงข้างกลับเป็นที่ตำหนิของสาธุชน เพราะไม่ทนต่อการพิสูจน์ทั้งเป็นช่องทางให้พาลชนช่วยโฆษณาชวนให้คนหลงเชื่อ เพื่อทำทุจริต โดยแอบอ้างยึดเอาเป็นอาชีพอันมิชอบ เป็นความเสื่อมเสียแก่คณะสงฆ์และพระศาสนา[๒๐๘]

(๒) ห้ามแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ

ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ หากพระภิกษุรูป

---

[๒๐๘]ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. ๒๔๘๕.

ใดสามเณรรูปใดประพฤติฝ่าฝืนให้เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะลงทัณฑกรรมหรือปัพพาชนียกรรมจนถึงให้สึกเป็นที่สุด

เหตุผลปรากฏในประกาศฉบับดังกล่าวว่า มีพระภิกษุสามเณรบางรูปแสดงตนเป็นอาจารย์ขลัง บอกเลขสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ ให้แก่ประชาชนซึ่งเป็นเหตุให้ประชาชนหลงเชื่อ และหมกมุ่นในการพนัน ไม่ประกอบอาชีพโดยชอบ ประพฤติผิดศีลธรรม กระทำผิดกฎหมายของบ้านเมือง การที่ภิกษุสามเณรประพฤติเช่นนั้นไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัยผิดวิสัยของสมณะ[๒๐๙]

(๓) ห้ามแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลทุกชนิดหรือบัตรอื่นในทำนองเดียวกัน

ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้ห้ามพระภิกษุสามเณรและวัดทั้งหลาย มิให้แสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลทุกชนิดหรือบัตรอื่นในทำนองเดียวกัน ถ้าพระภิกษุสามเณรฝ่าฝืน ให้เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะตรวจการภาค แล้วแต่กรณีจัดการให้สึกเสีย

เหตุผลปรากฏในประกาศฉบับดังกล่าวว่า การแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล ชนิดราคา ๑๐๐ บ้าง เรียกว่า ธนบัตรขวัญถุงบ้าง ธนบัตรมหาลาภบ้าง การทำเช่นนี้ส่อเจตนาหลอกลวงประชาชนให้หลงเชื่อในทางที่ผิด ไม่ชอบด้วยพระวินัยพุทธบัญญัติมีโทษทั้งปัณฑัติวัชชะและโลกวัชชะ เป็นมิจฉาชีพ เป็นการนำความเสื่อมเสียแก่วัดและคณะสงฆ์ตลอดถึงพระพุทธศาสนา[๒๑๐]

(๔) ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรคต่างๆ

ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรคต่างๆ แก่คฤหัสถ์ชายหญิง ถ้าพระภิกษุสามเณรรูปใดประพฤติฝ่าฝืนให้เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะตรวจการภาค แล้วแต่กรณี จัดการลงทัณฑกรรมหรือปัพพาชนียกรรมจนถึงให้สึกเป็นที่สุดโดยสมควรแก่ความผิด

---

[๒๐๙]ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๙๘.

[๒๑๐]ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘.

เหตุผลปรากฏในประกาศฉบับดังกล่าวว่า มีพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรคต่างๆ แก่คฤหัสถ์ชายหญิง โดยลักษณะเป็นแพทย์แผนโบราณบ้าง แพทย์แผนปัจจุบันบ้าง เช่น ตั้งสำนักงานตรวจและรักษาโรคต่างๆ ปรุงยาออกจำหน่าย ฉีดยา ผ่าตัด เป็นต้น การกระทำดังกล่าวนี้เป็นการประกอบอาชีพอย่างคฤหัสถ์ ซึ่งบรรพชิตไม่สมควรกระทำ เพราะอาจนำความเสื่อมเสียมาสู่พระศาสนา และเป็นการกระทำที่ผิดพระวินัย ผิดวิสัยของสมณะ นอกจากนี้ยังเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายทางราชอาณาจักร เป็นความผิดตามพระราชบัญญัติการแพทย์ และพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลป์ด้วย[๒๑๑]

๒.๓.๖.๒ ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

๑) กรณีพระภิกษุต้องอธิกรณ์

ตามมาตรา ๕๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ บัญญัติว่า “การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร” ดังนั้น การพิจารณาวินิจฉัยกรณีพระภิกษุต้องอธิกรณ์ จึงเป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร ซึ่งคณะวินัยธรมี ๓ ชั้น คือ คณะวินัยธรชั้นต้น คณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์ และคณะวินัยธรชั้นฎีกา[๒๑๒]

คณะวินัยธรชั้นต้น ได้แก่ คณะวินัยธรจังหวัด โดยปรกติให้มีจังหวัดละหนึ่งคน แต่ถ้าจำเป็นจะให้มีมากกว่านั้น หรือจะรวมหลายจังหวัดให้มีหนึ่งคณะก็ได้[๒๑๓]

คณะวินัยธรทุกคณะจักประกอบด้วยหัวหน้าคณะหนึ่งรูป และพระวินัยธรอีกอย่างน้อยสามรูป[๒๑๔]

คณะวินัยธรชั้นต้นมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในเขตที่กำหนดตามประกาศแต่งตั้ง[๒๑๕] สำหรับคณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ที่อุทธรณ์คำวินิจฉัยหรือคำสั่งของคณะวินัยธรชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร[๒๑๖] ส่วนคณะวินัยธรชั้นฎีกา มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ที่ฎีกาคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของคณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์[๒๑๗]

---

[๒๑๑]ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค พ.ศ. ๒๔๘๘.

[๒๑๒]สังฆาณัติระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธร พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๕.

[๒๑๓]สังฆาณัติระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธร พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๖.

[๒๑๔]สังฆาณัติระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธร พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๘.

[๒๑๕]สังฆาณัติระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธร พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๑๒.

[๒๑๖]สังฆาณัติระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธร พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๑๓.

[๒๑๗]สังฆาณัติระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธร พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๑๕.

นอกจากนี้องค์คณะในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ จักต้องประกอบด้วยพระวินัยธรร่วมกันไม่น้อยกว่าสามรูป โดยหากพระวินัยธรรูปใดไม่สามารถจะนั่งพิจารณาอธิกรณ์ให้ครบองค์คณะได้ กฎหมายให้อำนาจพระวินัยธรที่นั่งพิจารณาอธิกรณ์นั้นมีอำนาจนิมนต์พระเถระผู้ทรงคุณทางพระวินัยเข้าร่วมพิจารณาในฐานะพระวินัยธรสำรองได้เพียงหนึ่งรูป ในกรณีเช่นนี้ ให้ถือว่าพระเถระนั้นเป็นพระวินัยธรสำหรับการประชุมพิจารณาอธิกรณ์คราวนั้น และมีสิทธิให้ความเห็นในการวินิจฉัย[๒๑๘]

คณะวินัยธรมีความเป็นอิสระในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยและสังฆาณัติ[๒๑๙]

๒) กรณีพระภิกษุกระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์

กรณีพระภิกษุกระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ผู้มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศ ได้แก่

(๑) เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะในท้องที่ที่เกิดอธิกรณ์ ในกรณีพระภิกษุกระทำการเรียกค่าเวทมนตร์หรือกระทำการทดลองของขลัง ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. ๒๔๙๕

(๒) เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะ ในกรณีพระภิกษุสามเณรกระทำการแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๙๘

(๓) เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะตรวจการภาค ในกรณีพระภิกษุสามเณรกระทำการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลทุกชนิดหรือบัตรอื่นในทำนองเดียวกัน ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘

(๔) เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะตรวจการภาค ในกรณีพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรคต่างๆ แก่คฤหัสถ์ชายหญิง ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค พ.ศ. ๒๔๙๙

คำว่า “เจ้าอาวาส” หมายถึง พระภิกษุผู้มีหน้าที่และอำนาจในทางปกครองวัด ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆมหม์ พ.ศ. ๒๔๘๔[๒๒๐]

---

[๒๑๘]สังฆาณัติระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธร พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๑๙.

[๒๑๙]พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาตรา ๕๒.

คำว่า “เจ้าคณะตรวจการภาค” ตามมาตรา ๔ แห่งสังฆาณัติกำหนดเขตภาพ พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์โดยรวมจังหวัดต่างๆ เป็นภาค มี ๖ ภาค คือ ภาคกลาง (มีจังหวัดรวม ๒๐ จังหวัด) ภาคบูรพา (มีจังหวัดรวม ๘ จังหวัด) ภาคอีสาน (มีจังหวัดรวม ๑๔ จังหวัด) ภาคเหนือ (มีจังหวัดรวม ๑๔ จังหวัด) ภาคใต้ (มีจังหวัดรวม ๑๔ จังหวัด) และภาคพิเศษ (มีจังหวัดรวม ๔ จังหวัด)[๒๒๑] โดยภาคหนึ่งๆ ให้มีเจ้าคณะตรวจการภาคหนึ่งรูป[๒๒๒] เจ้าคณะตรวจการภาค ขึ้นตรงต่อสังฆนายก[๒๒๓]

๒.๓.๖.๓ การบังคับตามคำวินิจฉัย

การบังคับตามคำวินิจฉัย อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) กรณีให้สละสมณเพศ เนื่องจากกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย

เมื่ออธิกรณ์ถึงที่สุดแล้ว ให้บังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยโดยมิชักช้า

เมื่อมีคำวินิจฉัยแล้ว คณะวินัยธรชั้นต้น มีหน้าที่ต้องส่งคำวินิจฉัยที่ให้ลงโทษให้สึกไปยังคณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์ ในเมื่อไม่มีการอุทธรณ์คำวินิจฉัยนั้นและคำวินิจฉัยเช่นว่านี้จะยังไม่ถึงที่สุด เว้นแต่คณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์จะได้วินิจฉัยยืน[๒๒๔]

นอกจากนี้ หากมีเหตุอันสมควร คณะวินัยธรมีอำนาจสั่งให้รอการบังคับอธิกรณ์ไว้ก่อนจนกว่าเหตุอันสมควรรอจะหมดไปได้ในกรณีดังต่อไปนี้ คือ (๑) เมื่อจำเลยอาพาธหนัก (๒) เมื่อจำเลยวิกลจริต (๓) เมื่อเกรงว่าจำเลยจะถึงอันตรายแก่ชีวิต ถ้าต้องถูกลงโทษเช่นนั้น และ (๔) เมื่อจะเกิดความไม่สงบ โดยในระหว่างรอการบังคับอยู่นั้น ให้คณะวินัยธรสั่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะฝ่ายบริหารจัดให้จำเลยดังกล่าวแล้วนั้นอยู่ในสถานที่อันสมควร[๒๒๕]

นอกจากนี้ ทัณฑกรรมที่คณะวินัยธรวินิจฉัยลงโทษแก่ผู้กระทำผิดให้สึก (ไม่ได้ห้ามอุปสมบทด้วย) มีสิทธิถวายเรื่องราวต่อสมเด็จพระสังฆราชขอประทานอภัยโทษได้ โดยให้ยื่นเรื่องราวขอประทานอภัยโทษภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้ฟังคำวินิจฉัยของ

---

[๒๒๐]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๒.

[๒๒๑]สังฆาณัติกำหนดเขตภาพ พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๔.

[๒๒๒]สังฆาณัติกำหนดเขตภาพ พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๕.

[๒๒๓]สังฆาณัติกำหนดเขตภาพ พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา ๗.

[๒๒๔]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๑๖๐.

[๒๒๕]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๑๖๑.

คณะวินัยธรชั้นสูงสุด[๒๒๖] ส่วนทัณฑกรรมที่คณะวินัยธรวินิจฉัยลงโทษแก่ผู้กระทำผิดให้สึกและห้ามอุปสมบทนั้น ห้ามมิให้ยื่นเรื่องราวขอประทานอภัยโทษ ให้บังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยทันทีในเมื่ออธิกรณ์ถึงที่สุดแล้ว[๒๒๗]

๒) กระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์

เมื่อเจ้าอาวาส เจ้าคณะ เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะตรวจการภาค พิจารณาวินิจฉัยให้สละสมณเพศแล้ว เจ้าอาวาส เจ้าคณะ เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะตรวจการภาคนั้นเอง เป็นผู้บังคับตามคำวินิจฉัย

๒.๓.๖.๔ แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ

แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศไม่ได้มีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยตรง คงยึดถือตามกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติตามแบบธรรมเนียมจารีตประเพณีแห่งสงฆ์เถรวาทโดยหากพระภิกษุประสงค์สละสมณเพศย่อมกระทำได้โดยการลาสิกขา อย่างไรก็ตามในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ยังได้กำหนดขั้นตอนก่อนจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสณณเพศ โดยอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) กรณีพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย

ตามมาตรา ๕๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดให้การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร โดยมาตรา ๕๑ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้ระเบียบวิธีพิจารณาอธิกรณ์ให้เป็นไปตามสังฆาณัติ ได้แก่ สังฆาณัติให้ใช้ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖

การฟ้องอธิกรณ์ต่อคณะวินัยธรเป็นการขอให้ลงโทษจำเลย (พระภิกษุผู้ถูกฟ้องยังคณะวินัยธรแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำผิด) ว่ากระทำผิด การฟ้องอธิกรณ์นั้นถ้าพระธรรมธรเป็นผู้ฟ้องคดีแล้ว โดยปกติคณะวินัยธรไม่ต้องไต่สวนมูลฟ้อง เพราะพระธรรมธรจะฟ้องอธิกรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อมีการสอบสวนโดยเจ้าอาวาสเจ้าคณะฝ่ายบริหารมาแล้ว แต่ถ้าคณะวินัยธรเห็นสมควรสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อนก็ได้

ส่วนในกรณีที่บุคคลผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องอธิกรณ์โดยตนเองนั้น คณะวินัยธรต้องไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อนเสมอ เพราะเป็นการฟ้องคดีโดยไม่มีการสอบสวนของเจ้าอาวาสเจ้าคณะฝ่ายบริหารมาแล้วและมีคำสั่งให้ฟ้อง ในกรณีที่บุคคลผู้เสียหายฟ้องคดีเองเช่นนี้คณะวินัยธรต้องไต่สวนมูลฟ้องและหากเห็นว่าคดีมีมูลจึงสั่งประทับฟ้อง โดยหน่วยงานหรือองค์กร

---

[๒๒๖]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๑๖๒, ๑๖๓ และ ๑๖๙.

[๒๒๗]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๑๗๐.

ที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบกระบวนการยุติธรรมทางอธิกรณ์ ได้แก่ เจ้าอาวาส เจ้าคณะฝ่ายบริหาร พระธรรมธร และคณะวินัยธร มีขั้นตอน ๖ ขั้นโดยสรุปดังนี้

(๑) ขั้นร้องทุกข์กล่าวโทษ

“คำร้องทุกข์” หมายถึง คำร้องที่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อผู้มีหน้าที่รับคำร้องทุกข์ ตามบทบัญญัติแห่งประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ นี้ว่าผู้มีชื่อนี้ได้กระทำผิดขึ้นซึ่งให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหาย และการกล่าวเช่นนั้น ได้กล่าวโดยมีเจตนาจะปลดเปลื้องความเสียหายหรือจะเชิดชูพระธรรมวินัย หรือจะกำลังมลทินของคณะสงฆ์หรือของพระพุทธศาสนา

“คำกล่าวโทษ” หมายถึง คำที่บุคคลซึ่งมิใช่ผู้เสียหายได้กล่าวต่อผู้มีหน้าที่รับคำกล่าวโทษตามบทบัญญัติแห่งประมวลนี้ว่า ผู้มีชื่อนี้ได้กระทำผิดขึ้น[๒๒๘]

กระบวนการยุติธรรมทางอธิกรณ์จะเริ่มต้นจากการร้องทุกข์โดยผู้เสียหายหรือกล่าวโทษโดยบุคคลซึ่งไม่ใช่ผู้เสียหายก็ได้ กล่าวคือ

กรณีผู้เสียหายหรือผู้กล่าวโทษเป็นอนุสัมบันหรืออุปสัมบัน ให้ผู้เสียหายหรือผู้กล่าวโทษร้องทุกข์/กล่าวโทษต่อเจ้าอาวาสที่ผู้กระทำผิดนั้นสำนักอยู่ ในกรณีเช่นนี้ให้เจ้าอาวาสผู้ได้รับคำร้องทุกข์/คำกล่าวโทษนั้น ดำเนินการระงับในที่พร้อมหน้าผู้ต้องหาและผู้ร้องทุกข์หรือผู้กล่าวโทษ หากตกลงกันได้ก็เป็นอันระงับ แต่หากตกลงกันไม่ได้ ให้เจ้าอาวาสเสนอคำร้องทุกข์/คำกล่าวโทษพร้อมทั้งบันทึกการระงับของตนต่อเจ้าคณะอำเภอ เมื่อเจ้าคณะอำเภอได้รับคำร้องทุกข์/คำกล่าวโทษนั้นแล้ว ก็ให้ดำเนินการเช่นเดียวกับเจ้าอาวาส เมื่อไม่ตกลงกันอีก เจ้าคณะอำเภอพึงแจ้งให้ผู้เสียหายนั้น ดำเนินการฟ้องต่อคณะวินัยธร

กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ หรือกรรมการสงฆ์อำเภอ ให้ผู้เสียหายหรือผู้กล่าวโทษร้องทุกข์/กล่าวโทษต่อเจ้าคณะอำเภอ

กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นเจ้าคณะอำเภอ พระธรรมธร หรือกรรมการสงฆ์จังหวัด ให้ผู้เสียหายหรือผู้กล่าวโทษร้องทุกข์/กล่าวโทษต่อเจ้าคณะจังหวัด

กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นเจ้าคณะจังหวัด ให้ผู้เสียหายหรือผู้กล่าวโทษร้องทุกข์/กล่าวโทษต่อสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง

กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นเจ้าคณะตรวจการภาค ให้ผู้เสียหายหรือผู้กล่าวโทษร้องทุกข์/กล่าวโทษต่อสังฆนายก

กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นพระวินัยธร ให้ผู้เสียหายหรือผู้กล่าวโทษร้องทุกข์/กล่าวโทษต่อหัวหน้าคณะวินัยธร

---

[๒๒๘]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๒ (๑๐), (๑๑).

กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นหัวหน้าคณะวินัยธร ให้ผู้เสียหายหรือผู้กล่าวโทษร้องทุกข์/กล่าวโทษต่อประธานคณะวินัยธร[๒๒๙]

(๒) ขั้นการสืบสวนและสอบสวน

ตามมาตรา ๒๑ แห่งประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ บัญญัติให้เจ้าอาวาส เจ้าคณะฝ่ายบริหารมีอำนาจในการสืบสวนสอบสวน

“เจ้าอาวาส” หมายถึง พระภิกษุผู้มีหน้าที่และอำนาจในทางปกครองวัด ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

“เจ้าคณะฝ่ายบริหาร” หมายถึง พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะจังหวัด[๒๓๐]

“การสืบสวน” หมายถึง การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานซึ่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะฝ่ายบริหารได้ปฏิบัติตามหน้าที่และอำนาจเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย เพื่อความบริสุทธิ์แห่งคณะสงฆ์หรือแห่งพระพุทธศาสนา และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด[๒๓๑]

“การสอบสวน” หมายถึง การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ นี้ ซึ่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะฝ่ายบริหาร ได้กระทำไปเกี่ยวกับความผิดตามที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อกำจัดมลทินของคณะสงฆ์หรือของพระพุทธศาสนา[๒๓๒]

การสอบสวนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอธิกรณ์ เนื่องจากตามมาตรา ๓๖ แห่งประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ ห้ามมิให้พระธรรมธรยื่นฟ้องอธิกรณ์โดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน

(๓) ขั้นการฟ้องอธิกรณ์

ตามมาตรา ๕๖ แห่งประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ บัญญัติให้พระธรรมธร และบุคคลผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องอธิกรณ์ต่อคณะวินัยธรได้

---

[๒๒๙]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๑๕, ๑๖, ๒๐.

[๒๓๐]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๒ (๘), (๙).

[๒๓๑]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๒ (๑๒).

[๒๓๒]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๒ (๑๓).

“พระธรรมธร” หมายถึง พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งขึ้นตามกติกาสงฆ์ให้เป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อคณะวินัยธร[๒๓๓]

“ผู้เสียหาย” หมายถึง บุคคลผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำผิดสถานใดสถานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีสิทธิจัดการแทนได้[๒๓๔]

กรณีของพระธรรมธร เมื่อมีการสอบสวนในความผิดนั้นแล้วพระธรรมธรมีอำนาจยื่นฟ้องอธิกรณ์ต่อคณะวินัยธรได้โดยตรง แต่กรณีบุคคลผู้เสียหายที่เป็นอุปสัมบันนั้น ตามมาตรา ๕๘ แห่งประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ ผู้เสียหายที่เป็นอุปสัมบันจักฟ้องอธิกรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้อาปุจฉาเจ้าอาวาสที่ตนสังกัดอยู่แล้ว

การฟ้องอธิกรณ์นั้น ให้ยื่นฟ้องต่อคณะวินัยธรชั้นต้นคณะใดคณะหนึ่ง ที่มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์[๒๓๕] การฟ้องต้องทำเป็นหนังสือ[๒๓๖]

(๔) ขั้นการไต่สวนมูลอธิกรณ์

การไต่สวนมูลอธิกรณ์เป็นอำนาจของคณะวินัยธร โดยอธิกรณ์ที่บุคคลผู้เสียหายเป็นโจทก์ คณะวินัยธรต้องไต่สวนมูลอธิกรณ์เสมอ แต่ถ้าอธิกรณ์นั้นพระธรรมธรได้ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้ว ไม่จำต้องไต่สวนมูลอธิกรณ์ แต่ถ้าเห็นสมควร จะไต่สวนมูลอธิกรณ์ก็ได้

ส่วนอธิกรณ์ที่พระธรรมธรเป็นโจทก์ คณะวินัยธรไม่จำต้องไต่สวนมูลอธิกรณ์ แต่ถ้าเห็นสมควร จะไต่สวนมูลอธิกรณ์ก็ได้[๒๓๗]

ตามมาตรา ๘๖ แห่งประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ คำสั่งของคณะวินัยธรที่ว่าอธิกรณ์มีมูลย่อมเด็ดขาด แต่คำสั่งที่ว่าอธิกรณ์ไม่มีมูลนั้น โจทก์มีอำนาจอุทธรณ์และฎีกาได้

(๕) ขั้นการพิจารณาอธิกรณ์

ตามมาตรา ๕๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ บัญญัติให้การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร นอกจากนี้ตามมาตรา ๕๒ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวยังบัญญัติให้คณะวินัยธรเป็นอิสระในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยและสังฆาณัติ

---

[๒๓๓]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๒ (๒).

[๒๓๔]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๒ (๕).

[๒๓๕]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๖๕.

[๒๓๖]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๖๗.

[๒๓๗]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๗๗.

“คณะวินัยธร” หมายถึง คณะวินัยธรซึ่งแต่งตั้งขึ้นตามสังฆาณัติว่าด้วยระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธร[๒๓๘]

ตามประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ แบ่งคณะวินัยธรออกเป็น ๓ ชั้น คือ คณะวินัยธรชั้นต้น คณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์ และคณะวินัยธรชั้นฎีกา

นอกจากนี้ ในขั้นการพิจารณาอธิกรณ์ตามประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ ยังมีหลักการสำคัญหลายประการ เช่น หลักการพิจารณาต่อหน้าจำเลย โดยมาตรา ๘๘ กำหนดให้การพิจารณาและการสืบพยานในคณะวินัยธรให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าโจทก์และจำเลย เว้นแต่จะได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น หรือหลักการพิจารณาอธิกรณ์โดยลับ โดยมาตรา ๙๒ กำหนดให้การพิจารณาของคณะวินัยธรต้องทำเป็นการลับ เฉพาะบุคคลบางกลุ่มเท่านั้นที่มีสิทธิอยู่ได้ในห้องพิจารณา แต่อย่างไรก็ตามการอ่านคำวินิจฉัยหรือคำสั่งในคณะวินัยธรนั้นต้องกระทำโดยเปิดเผย (มาตรา ๙๖)

(๖) ขั้นการบังคับตามคำวินิจฉัย

เมื่ออธิกรณ์ถึงที่สุดแล้ว จะต้องบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยโดยมิชักช้า โดยคณะวินัยธรชั้นต้น มีหน้าที่ต้องส่งคำวินิจฉัยที่ให้ลงโทษให้สึกไปยังคณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์ ในเมื่อไม่มีการอุทธรณ์คำวินิจฉัยนั้นและคำวินิจฉัยเช่นว่านี้จะยังไม่ถึงที่สุดเว้นแต่คณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์จะได้วินิจฉัยยืน[๒๓๙]

ทั้งนี้ คณะวินัยธรมีอำนาจสั่งให้รอการบังคับอธิกรณ์ไว้ก่อน จนกว่าเหตุอันสมควรรอจะหมดไป ในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) เมื่อจำเลยอาพาธหนัก

(๒) เมื่อจำเลยวิกลจริต

(๓) เมื่อเกรงว่าจำเลยจะถึงอันตรายแก่ชีวิต ถ้าต้องถูกลงโทษเช่นนั้น

(๔) เมื่อจะเกิดความไม่สงบ

ในระหว่างรอการบังคับอยู่นั้น ให้คณะวินัยธรสั่งเจ้าอาวาสเจ้าคณะฝ่ายบริหารจัดให้จำเลยดังกล่าวแล้วนั้นอยู่ในสถานที่อันสมควร[๒๔๐]

---

[๒๓๘]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๒ (๑).

[๒๓๙]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๑๖๐.

[๒๔๐]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๑๖๑.

สำหรับทัณฑกรรมที่คณะวินัยธรวินิจฉัยลงโทษแก่ผู้กระทำผิดให้สึก (ไม่ได้ห้ามอุปสมบทด้วย) ห้ามมิให้บังคับตามคำวินิจฉัย จนกว่าจะได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ นี้อันว่าด้วยอภัยโทษ กล่าวคือ เมื่ออธิกรณ์ถึงที่สุดแล้ว ผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สึกมีสิทธิ์ถวายเรื่องราวต่อสมเด็จพระสังฆราชขอประทานภัยโทษได้ โดยให้ยื่นต่อสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง[๒๔๑] ส่วนทัณฑกรรมที่คณะวินัยธรวินิจฉัยลงโทษแก่ผู้กระทำผิดให้สึกและห้ามอุปสมบท ห้ามมิให้ยื่นเรื่องราวขอประทานอภัยโทษ ให้บังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยทันที ในเมื่ออธิกรณ์ถึงที่สุดแล้ว[๒๔๒]

๒) กรณีพระภิกษุกระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์

กรณีพระภิกษุกระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์ มีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

(๑) กรณีพระภิกษุเรียกค่าเวทมนตร์และการทดลองของขลัง

ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. ๒๔๘๕ การเรียกค่าเวทมนตร์ก็ดี การทดลองของขลังก็ดี เป็นพฤติการณ์ที่ไม่ชอบของภิกษุสามเณร ถ้าภิกษุสามเณรรูปใดประพฤติล่วงละเมิด เมื่อพิจารณาได้ความจริง ให้เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะในท้องที่ที่เกิดอธิกรณ์ลงโทษให้สึกเสีย แล้วรายงานตามลำดับจนถึงคณะสังฆมนตรี[๒๔๓]

(๒) กรณีพระภิกษุแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ

ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ หากพระภิกษุรูปใดสามเณรรูปใดประพฤติฝ่าฝืนให้เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะลงทัณฑกรรมหรือปัพพาชนียกรรมจนถึงให้สึกเป็นที่สุด[๒๔๔]

---

[๒๔๑]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา ๑๖๒, ๑๖๓.

[๒๔๒]ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ มาตรา มาตรา ๑๗๐.

[๒๔๓]ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. ๒๔๘๕.

[๒๔๔]ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๘๘.

(๓) กรณีพระภิกษุแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลทุกชนิดหรือบัตรอื่นในทำนองเดียวกัน

ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้ห้ามพระภิกษุสามเณรและวัดทั้งหลาย มิให้แสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลทุกชนิดหรือบัตรอื่นในทำนองเดียวกัน ถ้าพระภิกษุสามเณรฝ่าฝืน ให้เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะตรวจการภาค แล้วแต่กรณีจัดการให้สึกเสีย[๒๔๕]

(๔) กรณีพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรคต่างๆ

ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรคต่างๆ แก่คฤหัสถ์ชายหญิง ถ้าพระภิกษุสามเณรรูปใดประพฤติฝ่าฝืน ให้เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะตรวจการภาค แล้วแต่กรณี จัดการลงทัณฑกรรมหรือปัพพาชนียกรรมจนถึงให้สึกเป็นที่สุดโดยสมควรแก่ความผิด[๒๔๖]

กล่าวโดยสรุป กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ กรณีพระภิกษุกระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ยังไม่มีกฎเกณฑ์กำหนดเอาไว้โดยชัดเจนว่าหากภิกษุต้องโทษให้สึกแล้วไม่ยอมสึกจักต้องดำเนินการอย่างไร กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ กรณีพระภิกษุกระทำการขัดคำสั่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จึงยังมีข้อบกพร่องอยู่

๒.๓.๖.๕ โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

ตามมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ทัณฑกรรมที่ลงแก่พระภิกษุที่ปฏิบัติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยมี ๗ สถาน คือ (๑) ให้สึกและห้ามอุปสมบท (๒) ให้สึก (๓) ให้ปัพพาชนียกรรม (๔) ให้พักหรือเวนคืนตำแหน่งหน้าที่ (๕) ให้กักบริเวณ (๖) ให้ทำงานภายในวัด (๗) ให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ

โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศนั้น มาตรา ๕๔ (๔) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ บัญญัติว่า “ผู้ใด...

---

[๒๔๕]ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘.

[๒๔๖]ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค พ.ศ. ๒๔๙๙.

(๔) ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สึกแล้วไม่สึก

มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน”

จากบทบัญญัติข้างต้น การให้สึกจึงเป็นทัณฑกรรมอย่างหนึ่งที่ลงแก่พระภิกษุที่ปฏิบัติล่วงละเมิดพระวินัย ซึ่งการให้สึกตามมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มี ๒ ลักษณะ คือ การให้สึก (สถานเดียว) หรือให้สึกและห้ามอุปสมบท บทบัญญัติมาตรา ๕๔ (๔) ข้างต้น หากพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สึกไม่ว่าจะเป็นการให้สึก (สถานเดียว) หรือให้สึกและห้ามอุปสมบทแล้วไม่ยอมสึก มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มจร

บทที่ ๓

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามกฎหมายของไทยในปัจจุบันและสากลรวมทั้งต่างประเทศ

ศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามกฎหมายของไทยในปัจจุบัน และศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมรเพศตามหลักสากลรวมทั้งของต่างประเทศ คือ ประเทศลาวและประเทศศรีลังกา

๓.๑ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามกฎหมายของไทยในปัจจุบัน

หลังจากใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ อยู่ ๒๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๘๔ – ๒๕๐๕) พระราชบัญญัติดังกล่าวก็ได้ถูกยกเลิกโดยมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ปรากฏเหตุผลในท้ายพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวว่าการจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันพึงแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลแห่งอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ และระบบการถ่วงดุลแห่งอำนาจนั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงได้แก้ไขปรับปรุงใหม่โดยให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย นอกจากนี้ยังได้ยุบเลิกสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร กลับให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม ดังนั้น การพิจารณาวินิจฉัยความผิดซึ่งเป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธรจึงได้ถูกยุบเลิกไปโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ดังกล่าว และประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ก็ได้ถูกยกเลิกและประกาศใช้กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุแทน เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ต่อมากฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ดังกล่าวก็ได้ถูกยกเลิกและประกาศใช้กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๘ และมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน และได้เพิ่มเติมกระบวนวิธีพิจารณาวินิจฉัยความผิดอีกเล็กน้อยโดยกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตรี และมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกาศในราชกิจจานุเบกษาในวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป กล่าวคือ มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๖ โดยก่อนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ใช้บังคับ หลักเกณฑ์และวิธีการในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศยังไม่ได้เป็นระบบมากนัก โดยกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศไว้ในประกาศคณะสงฆ์หลากหลายฉบับ เช่น ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. ๒๔๙๕ ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๙๘ ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘ ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นต้น

ต่อมาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๖ เป็นต้นไป โดยมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า “ภายในระยะเวลาหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ บรรดากฎกระทรวง สังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับอยู่ในวันประกาศพระราชบัญญัตินี้ในราชกิจจานุเบกษาให้คงใช้บังคับต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ จนกว่าจะมีกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับหรือระเบียบของมหาเถรสมาคมยกเลิก หรือมีความอย่างเดียวกัน หรือขัดหรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น” จากบทบัญญัติมาตรา ๔ ดังกล่าว จึงเป็นการยกเลิกบรรดาสังฆาณัติ กติกาสงฆ์ และประกาศคณะสงฆ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศที่ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ใช้บังคับ อันได้แก่ประกาศคณะสงฆ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

(๑) ประกาศ เรื่อง ห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากินนอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. ๒๔๕๖

(๒) ประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ห์ยาแฝดอาถรรพณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗

(๓) ประกาศ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเทศน์มหาชาติตลกคะนองเสียสมณสารูป พ.ศ. ๒๔๗๙

(๔) ประกาศ ห้ามภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว พ.ศ. ๒๔๘๐

(๕) ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. ๒๔๙๕

(๖) ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๙๘

(๗) ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘

(๘) ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค พ.ศ. ๒๔๙๙

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๕ จัตวา บัญญัติว่า “เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ”

มาตรา ๒๗ บัญญัติว่า “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

จากบทบัญญัติมาตรา ๑๕ จัตวา และมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ข้างต้น การให้พระภิกษุสามเณรสละสมณเพศ จึงต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกฎมหาเถรสมาคมเท่านั้น โดยอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๓.๑.๑ การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

การกระทำอันเป็นเหตุให้พระภิกษุต้องสละสมณเพศตามมาตรา ๒๗ มาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกอบกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ มีดังต่อไปนี้

๓.๑.๑.๑ ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

๓.๑.๑.๒ ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

๓.๑.๑.๓ ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งหรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

๓.๑.๑.๔ พระภิกษุถูกฟ้องว่ากระทำความผิดอันเป็นครุกาบัติ

๓.๑.๑.๕ พระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา

๓.๑.๑.๖ พระภิกษุต้องจำคุกตามคำพิพากษาของศาล

๓.๑.๑.๗ พระภิกษุต้องกักขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

๓.๑.๑.๘ พระภิกษุต้องขังตามคำสั่งของศาล

การกระทำอันเป็นเหตุให้พระภิกษุต้องสละสมณเพศตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกอบกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ จึงอาจแยกอธิบายได้ดังนี้

๓.๑.๑.๑ ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๑) บัญญัติว่า “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น”

ตามมาตรา ๒๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ หากพระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรม กล่าวคือ ให้ได้รับโทษตามพระธรรมวินัย[๑] ให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น แต่หากได้มีคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นต้องดำเนินการตามมาตรา ๒๕ ประกอบมาตรา ๒๗ (๑) นี้

คำว่า “คำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕” คือ คำวินิจฉัยอันถึงที่สุดแล้วของคณะผู้พิจารณาตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งออกตามความในมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ทั้งนี้ คำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ดังกล่าวต้องเป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ลักษณะ ๒ เรื่องผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมด้วย มิฉะนั้น แม้จำเลยจะ

---

[๑] กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ ๔ (๓).

ทราบคำสั่งและไมยอมรับนิคหกรรมนั้นก็ไม่ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ (๑) นี้ (เทียบคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๔๒๗/๒๕๕๔)

ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) กรณีการลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์รูปเดียวหรือหลายรูป ซึ่งมีสังกัดในวัดเดียวกัน

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๕ กำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์รูปเดียวหรือหลายรูป ซึ่งมีสังกัดในวัดเดียวกัน

(๑) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสเจ้าสังกัด

(๒) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นมิได้สังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ เลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในกรณีที่ในอำเภอนั้นมีตำบลเดียว

กรณีดังกล่าวในวรรค (๒) ให้ผู้พิจารณาแจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเพื่อแจ้งแก่เจ้าคณะและเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุนั้นทราบ”

๒) กรณีการลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งมีสังกัดต่างวัดกระทำความผิดร่วมกัน

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๖ กำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งมีสังกัดต่างวัดกระทำความผิดร่วมกัน

(๑) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุเหล่านั้นสังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุเหล่านั้นร่วมกันเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาและวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดร่วมกับเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุเหล่านั้นรูปใดรูปหนึ่งตามที่เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอนั้นพิจารณาเห็นสมควร

(๒) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุเหล่านั้นมิได้สังกัดอยู่ หรือในเขตจังหวัดที่สังกัดเพียงบางรูป ให้นำความในข้อ ๕ (๒) และวรรคสุดท้ายมาใช้บังคับโดยอนุโลม”

๓) กรณีการลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งต่างๆ

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๗ กำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าอาวาส ให้นำความในข้อ ๕ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(๒) เจ้าอาวาส หรือรองเจ้าคณะตำบล

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้อง และพิจารณาไต่สวนการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่ประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาไต่สวนการาลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในอำเภอนั้นมีตำบลเดียว

(๓) เจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะอำเภอ

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะจั้งหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดให้เจ้าคณะจังหวัดเลือกเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะ

จังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดให้เจ้าคณะจังหวัดเลือกจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

(๔) เจ้าคณะอำเภอ หรือรองเจ้าคณะจังหวัด

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนามของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาคเจ้ารองคณะเจ้า และเจาคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาคให้เจ้าคณะภาคเลือกเจ้าคณะจังหวัด ในภาคนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาคให้เจ้าคณะภาคเลือกจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นเข้าร่วมอีก ๑

(๕) เจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะภาค

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์เจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าของเขต และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

(๖) เจ้าคณะภาค ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองเป็นผู้พิจารณาส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

(๗) เจ้าคณะใหญ่ หรือกรมการมหาเถรสมาคม ให้เป็นอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

ตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น ให้ถือตำแหน่งในขณะถูกฟ้อง หรือถูกกล่าวหา ถ้าดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่งให้ถือตำแหน่งสูงเป็นหลักดำเนินการ

กรณีดังกล่าวใน (๒) และ (๓) ถ้าผู้พิจารณานั้นมิใช่เจ้าสังกัดของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาให้นำข้อความในข้อ ๕ วรรคสุดท้ายมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ส่วนกรณีดังกล่าวใน (๔) และ (๕) ถ้าผู้พิจารณานั้นมิใช่เจ้าสังกัด ของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหา ให้แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าสังกัด ซึ่งดำรงตำแหน่งชั้นเดียวกับตนทราบ”

๔) กรณีการลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้เป็นกิตติมศักดิ์ ผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะ และผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆาธิการ

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๘ กำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้เป็นกิตติมศักดิ์ก็ดี ผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะก็ดี ผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆาธิการก็ดี ให้นำความในข้อ ๗ มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

๕) กรณีการลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นต่างๆ

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๙ กำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นต่างๆ ถ้าเป็น

(๑) พระราชาคณะสามัญหรือชั้นราชซึ่งดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัดหรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้นำความในข้อ ๗ (๔) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(๒) พระราชาคณะชั้นเทพ ซึ่งดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะภาคหรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้นำความในข้อ ๗ (๕) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(๓) พระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป ซึ่งดำรงตำแหน่งปกครองสงฆ์หรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้นำความในข้อ ๗ (๗) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ถ้าพระราชาคณะรูปนั้นดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ให้เจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเข้าร่วมปฏิบัติหน้าที่เพิ่มขึ้นอีกรูปหนึ่งเฉพาะในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม”

๖) กรณีกระทำความผิดร่วมกัน

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๑๐ กำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดร่วมกัน

(๑) ในระหว่างพระภิกษุดังกล่าวในข้อ ๕ หรือข้อ ๖ กับพระภิกษุดังกล่าวในข้อ ๗ หรือข้อ ๘ และหรือข้อ ๙

(๒) ในระหว่างพระภิกษุดังกล่าวในข้อ ๗ หรือข้อ ๘ และหรือข้อ ๙

ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ให้นำความในข้อ ๗ ข้อ ๘ หรือข้อ ๙ มาใช้บังคับแล้วแต่กรณีแต่ถ้าปรากฏว่าเป็นกรณีที่มีผู้พิจารณาหลายรูป ซึ่งดำรงตำแหน่งสูงต่ำกว่ากัน ให้เป็นอำนาจของผู้ดำรงตำแหน่งสูง ถ้าดำรงตำแหน่งชั้นเดียวกัน ให้เป็นอำนาจของผู้ดำรงตำแหน่งในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น”

๗) กรณีกระทำความผิดนอกราชอาณาจักร

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๑๑ กำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุ ซึ่งเกิดขึ้นนอกราชอาณาจักร เมื่อพระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้นกลับเข้ามาในราชอาณาจักร

(๑) ถ้ากลับเข้ามาสำนักอยู่ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดสังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์เจ้าสังกัด

(๒) ถ้ากลับมาสำนักอยู่ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดมิได้สังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้นมาสำนักอยู่

ในกรณีเช่นนี้ ให้นำความในข้อ ๕ ถึงข้อ ๑๐ แล้วแต่กรณีมาใช้บังคับโดยอนุโลม”

ตัวอย่างคำพิพากษาฎีกา

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๔๒๗/๒๕๕๔ ความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๖ บัญญัติว่า พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น หมายความว่า คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นต้องเป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ลักษณะ ๒ เรื่อง ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม ซึ่งตามกฎมหาเถรสมาคมดังกล่าว ข้อ ๗ มีความว่า การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา การที่คดีนี้เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นเป็นผู้พิจารณาลงโทษโดยไม่ปรากฏเหตุขัดข้องที่ทำให้เจ้าคณะตำบลเปือยใหญ่ไม่อาจเป็นผู้พิจารณาได้ จึงไม่เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ คำวินิจฉัยของเจ้าคณะจังหวัดจึงไม่ใช่คำวินิจฉัยตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ แม้จำเลยจะทราบคำสั่งและไม่ได้ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวก็ไม่ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖

๓.๑.๑.๒ ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

มาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้ ...(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ”

พระวินัยสำหรับพระภิกษุมี ๒๒๗ ข้อ คำว่า “ล่วงละเมิดวินัย” ในบทบัญญัติมาตรานี้ คงหมายความเฉพาะล่วงละเมิดสิกขาบทสังฆาทิเสส (๑๓ ข้อ) อนิยต (๒ ข้อ) นิสสัคคิยปาจิตตีย์ (๓๐ ข้อ) ปาจิตตีย์ (๙๒ ข้อ) ปาฏิเทสนียะ (๔ ข้อ) เสขิยะ (๒๖ ข้อ) โภชนปฏิสังยุตต์ (๓๐ ข้อ) ธัมมเทสนาปฏิสังยุตต์ (๑๖ ข้อ) ปกิณณกะ (๓ ข้อ) อธิกรณสมถะ (๗ ข้อ) เท่านั้น เนื่องจากหากพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดแล้วยังอาจแนะนำ ชี้แจง ตักเตือนให้ประพฤติตามพระวินัยต่อไปได้ ไม่หมายความรวมถึงล่วงละเมิดสิกขาบทปาราชิก (๔ ข้อ) เนื่องจากหากพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดแล้วขาดจากความเป็นภิกษุทันที

คำว่า “อาจิณ” หมายถึง เป็นปรกติ, ติดเป็นนิสัย, เสมอๆ, เนื่องๆ[๒]

ส่วนหลักเกณฑ์และวิธีการให้พระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณสละสมณเพศนั้น เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณะเพศ ข้อ ๓ (๑) ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

๓.๑.๑.๓ ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งหรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๒๗ บัญญัติว่า “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้...

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง”

เหตุผลในการให้พระภิกษุซึ่งไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งหรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งต้องสละสมณเพศ ปรากฏเหตุผลในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเที่ยวเตร็ดเตร่และพักค้างแรมตามบ้านเรือน พ.ศ. ๒๕๒๑ คือ โดยปกติภิกษุสามเณรต้องมีสังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งกับทั้งมีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง แต่ปรากฏว่ามีภิกษุสามเณรบางรูปเที่ยวเตร็ดเตร่ไปในที่ต่างๆ และพักค้างแรมตามบ้านเรือนติดต่อกันโดยไม่จำเป็น การประพฤติเช่นนี้ไม่เหมาะกับสมณวิสัย เป็นที่ตำหนิติเตียนของประชาชนทั่วไป[๓]

---

[๒]ราชบัณฑิตยสถาน, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔” <https://dictionary.orst.go.th/index.php>, ธันวาคม ๒๕๖๖.

[๓]คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเที่ยวเตร็ดเตร่และพักค้างแรมตามบ้านเรือน พ.ศ. ๒๕๒๑.

พระภิกษุไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งหรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง อาจเกิดขึ้นได้ เช่น กรณีพระภิกษุถูกสงฆ์ขับไล่ออกจากหมู่ หรือที่เรียกว่า "ปัพพาชนียกรรม"[๔] หรือเจ้าอาวาสสั่งให้พระภิกษุซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัดตามมาตรา ๓๘ (๒) แห่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ และไม่มีวัดใดวัดหนึ่งรับเข้าสังกัดหรือรับเข้าไปพำนักอาศัย

ตัวอย่าง พระภิกษุไม่มีหนังสือสุทธิ และสอบสวนแล้วก็ไม่ได้ความชัดว่าขณะนั้นจำพรรษาหรือสังกัดวัดใด ให้สละสมณเพศได้ (เทียบคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๙๘/๒๕๔๒)

๓.๑.๑.๔ พระภิกษุถูกฟ้องว่ากระทำความผิดอันเป็นครุกาบัติ

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ข้อ ๔ กำหนดว่า "ในกรณีที่มีการฟ้องว่า พระภิกษุรูปใดกระทำความผิดอันเป็นครุกาบัติ เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นไต่สวนมูลฟ้องตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมแล้ว มีคำสั่งประทับฟ้องเพื่อดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยต่อไปก็ดี คณะผู้พิจารณาชั้นต้นวินิจฉัยแล้ว ไม่ว่าจะลงนิคหกรรมหรือไม่ก็ตาม และเรื่องยังอยู่ภายในกำหนดเวลาอุทธรณ์ก็ดี หรือมีการอุทธรณ์ภายในกำหนดเวลาแล้ว ไม่ว่าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์จะมีคำสั่งหรือวินิจฉัยอย่างไรก็ดี ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นหรือคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์แล้วแต่กรณี รายงานข้อเท็จจริงขอกฎหมาย และพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องต่อมหาเถรสมาคม

ในกรณีที่การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมอยู่ในชั้นฎีกา กรรมการมหาเถรสมาคมรูปใดรูปหนึ่งอาจรายงานต่อมหาเถรสมาคมเพื่อให้ดำเนินการตามข้อนี้นอกเหนือจากการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมก็ได้

ในกรณีที่มหาเถรสมาคมพิจารณาจากรายงานดังกล่าว และพยานหลักฐานอื่นประกอบกันแล้ว เห็นว่าพระภิกษุผู้เป็นจำเลยประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องอันเป็นโลกวัชชะเป็นอาจิณ ทั้งความประพฤตินั้นเมื่อพิจารณาจากพฤติการณ์ที่ล่วงมาแล้ว หากให้ดำรงเพศบรรพชิตต่อไป จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ ทั้งนี้ไม่กระทบต่อการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ไม่ว่าในชั้นใดๆ"

จากบทบัญญัติข้างต้น หากพระภิกษุรูปใดถูกฟ้องว่ากระทำความผิดอันเป็นครุกาบัติ และประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องอันเป็นโลกวัชชะเป็นอาจิณ ทั้งความประพฤตินั้นเมื่อพิจารณาจากพฤติการณ์ที่ล่วงมาแล้ว หากให้ดำรงเพศ

---

[๔]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓,** หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

บรรพชิตต่อไป จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้

คำว่า “ความผิดครุกาบัติ” หมายถึง อาบัติหนัก ได้แก่ อาบัติปาราชิก เมื่อภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ถือว่าขาดจากความเป็นภิกษุทันที แม้กลับมาบวชใหม่ก็ไม่เป็นภิกษุ[๕] ส่วนอย่างไรถือเป็นความผิดครุกาบัตินั้น จักต้องพิจารณาตามพระธรรมวินัย เนื่องจากมาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า “พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย” ซึ่งการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยถึงขั้นอาบัติปาราชิกอันเป็นครุกาบัตินั้น มี ๔ ข้อ คือ

(๑) เสพเมถุน

(๒) ลักทรัพย์

(๓) ฆ่ามนุษย์

(๔) อวดอุตริมนุสธรรม

๓.๑.๑.๕ พระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๙ บัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” โดยทั่วไปแล้วหากบุคคลหรือพระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อผู้ต้องหาถูกควบคุมอยู่และยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาลพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการย่อมมีอำนาจปล่อยชั่วคราวได้

วิธีการ คือ ให้ผู้ต้องหาหรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหา เช่น บุพการี ผู้สืบสันดาน สามี ภริยา ญาติพี่น้อง นายจ้าง ผู้บังคับบัญชา ยื่นคำร้องขอให้ปล่อยผู้ต้องหาชั่วคราวต่อผู้มีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราวซึ่งได้แก่ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๖ (๑) ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อผู้ต้องหาถูกควบคุมอยู่และยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล ให้ยื่นต่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี” โดยหากในระหว่างที่ผู้ต้องหาถูกพนักงานสอบสวนควบคุมตัวระหว่างสอบสวน และสำนวนการ

---

[๕]ราชบัณฑิตยสถาน, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔” <https://dictionary.orst.go.th/index.php>, มกราคม ๒๕๖๗.

สอบสวนยังอยู่ที่พนักงานสอบสวน ให้ยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวต่อพนักงานสอบสวน แต่หากพนักงานสอบสวนสอบสวนเสร็จแล้ว และได้ส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมผู้ต้องหาไปยังพนักงานอัยการแล้ว ให้ยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวต่อพนักงานอัยการ[๖] (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๖ (๑))

อย่างไรก็ตาม ถ้าพระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา หากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ ตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

เหตุที่ต้องจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศเมื่อไม่ได้ปล่อยตัวชั่วคราว เนื่องจากหากจะต้องควบคุมหรือขังพระภิกษุไว้ ไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะเอาพระภิกษุเข้าห้องขังทั้งผ้ากาสาวพัสตร์ จะเป็นที่เสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ จึงต้องจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศเสียก่อน

จากบทบัญญัติมาตรา ๒๙ ข้างต้น การสละสมณเพศเพราะถูกจับในข้อหาคดีอาญา อาจแยกได้เป็น ๓ กรณี คือ

๑) เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม พนักงานสอบสวนจัดดำเนินการให้สละสมณเพศได้

เหตุที่จะสั่งไม่ให้ปล่อยชั่วคราว คือ เหตุตามมาตรา ๑๐๘/๑ วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งบัญญัติว่า “การสั่งไม่ให้ปล่อยชั่วคราวจะกระทำได้ต่อเมื่อมีเหตุอันควรเชื่อเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนี

(๒) ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน

(๓) ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไปก่อเหตุอันตรายประการอื่น

(๔) ผู้ร้องขอประกันหรือหลักประกันไม่น่าเชื่อถือ

(๕) การปล่อยชั่วคราวจะเป็นอุปสรรคหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อการสอบสวนของเจ้าพนักงานหรือการดำเนินคดีในศาล”

---

[๖]สหรัฐ กิติ ศุภการ, **หลักและคำพิพากษา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,** (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๖๗), หน้า ๓๓๒.

๒) เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเห็นว่าไม่ควรปล่อยชั่วคราว และไม่ควรมอบตัวให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม พนักงานสอบสวนจัดดำเนินการให้สละสมณเพศได้

เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเห็นว่าไม่ควรปล่อยชั่วคราว และไม่ควรมอบตัวให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม เช่น เห็นว่าเจ้าอาวาสไม่สามารถควบคุมได้ หรือมีเหตุอื่นๆ เกี่ยวกับคดี[๓] พนักงานสอบสวนจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้

๓) เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเห็นว่าไม่ควรปล่อยชั่วคราว และพระภิกษุรูปนั้นไม่ได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่งหรือเป็นพระจรจัด พนักงานสอบสวนจัดดำเนินการให้สละสมณเพศได้

เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเห็นว่าไม่ควรปล่อยชั่วคราว และพระภิกษุรูปนั้นไม่ได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง เช่น อ้างว่าหนังสือสุทธิหายไปแล้ว ทั้งสอบสวนแล้วก็ไม่ได้ความชัดว่าขณะนั้นจำพรรษาหรือสังกัดวัดใด พนักงานสอบสวนจัดดำเนินการให้สละสมณเพศได้

ตัวอย่างคำพิพากษาฎีกา

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๕๘/๒๕๔๒ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๘ ที่ใช้บังคับอยู่ ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๔ นั้น การสละสมณเพศเพราะถูกจับในข้อหาคดีอาญาแยกได้เป็น ๓ กรณี คือ ๑. เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสไม่ยอมรับตัวไว้ควบคุมพนักงานสอบสวนดำเนินการให้สละสมณเพศได้ ๒. พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเห็นว่าไม่ควรปล่อยชั่วคราวและไม่ควรมอบตัวให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม ก็ดำเนินการ ให้สละสมณเพศได้ และ ๓. พระภิกษุรูปนั้นไม่ได้สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งหรือเป็นพระจรจัด ก็ดำเนินการให้สละสมณเพศได้ เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๔ ร้อยตำรวจโท ส. นำจำเลยไปมอบให้พนักงานสอบสวนโดยมี ก. แจ้งว่าจำเลยแต่งกายเป็นพระภิกษุโดยมิชอบและยุ่งเกี่ยวกับ พ. ภริยาของ ก. พนักงานสอบสวนจึงนำจำเลยไปพบเจ้าคณะเขตและพระภิกษุผู้ใหญ่อีกหลายรูปเพื่อสอบสวนจำเลย เมื่อไม่ได้ความชัดว่าขณะนั้นจำเลยจำพรรษาและสังกัดวัดใดแล้ว จำเลยได้ยินยอมสึกจากการเป็นพระภิกษุโดยเปลื้องจีวรออกแล้วแต่งกายด้วยชุดขาว เมื่อกรณีเห็นได้แจ้งชัดว่าจำเลยถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาญาและพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว ทั้งจำเลยมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง พนักงานสอบสวนจึงได้ดำเนินการให้จำเลยสละสมณเพศ โดยนำจำเลยไปพบเจ้าคณะเขตและพระภิกษุผู้ใหญ่อีกหลายรูปเพื่อทำการสึกจำเลยจากการเป็นพระภิกษุ การที่จำเลยยินยอมเปลื้องจีวรออกแล้วแต่งกายด้วยชุดขาว

---

[๓] ปลื้ม โชติษฐยางกูร, **คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์,** หน้า ๑๔๓.

เช่นนี้ถือได้ว่าจำเลยได้สละสมณเพศแล้ว เพราะพระภิกษุที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยหรือต้องปาราชิกจะขาดจากการเป็นพระภิกษุทันทีโดยเจ้าคณะเขตหรือเจ้าคณะตำบลหรือเจ้าคณะแขวงสามารถให้พระภิกษุรูปนั้นสึกได้โดยไม่ต้องกล่าวคำอำลาสิกขา การที่จำเลยยินยอมเปลื้องจีวรออกเมื่อต่อสู้คดีย่อมไม่เป็นเหตุให้จำเลยกลับมาเป็นพระภิกษุใหม่อีก ดังนั้น การที่ต่อมาจำเลยกลับมาแต่งกายเป็นพระภิกษุเพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนเป็นพระภิกษุ จึงเป็นการกระทำที่เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐๘

ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่า หากขาดจากความเป็นภิกษุแล้วไม่ว่าจะโดยต้องอาบัติปาราชิก หรือโดยการลาสิกขา หากแต่งกายเป็นพระภิกษุอยู่ ย่อมมีความผิดฐานแต่งกายเป็นนักบวชโดยมิชอบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐๘ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบเพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนเป็นบุคคลเช่นว่านั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ”

๓.๑.๑.๖ พระภิกษุต้องจำคุกตามคำพิพากษาของศาล

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๓๐ บัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

วัตถุประสงค์ของกฎหมายไม่ต้องการให้จำคุกพระภิกษุทั้งที่ยังครองผ้ากาสาวพัสตร์อยู่ จึงต้องดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อน

คำว่า “จำคุก” หมายถึง โทษทางอาญาสถานหนึ่ง ที่ให้เอาตัวผู้ต้องโทษไปคุมขังไว้ในเรือนจำ[๕]

โทษจำคุกเป็นโทษทางร่างกายอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจำกัดเสรีภาพของบุคคลผู้ต้องโทษตามคำพิพากษาให้จำคุก[๖] แยกออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ จำคุกตลอดชีวิต และจำคุกมีกำหนดเวลา

๓.๑.๑.๗ พระภิกษุต้องกักขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

มาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงาน

---

[๕]ราชบัณฑิตยสถาน, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔” <https://dictionary.orst.go.th/index.php>, มกราคม ๒๕๖๗.

[๖]ธานี วรภัทร์, **กฎหมายราชทัณฑ์,** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๕๘), หน้า ๑๖.

เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

วัตถุประสงค์ของกฎหมายไม่ต้องการให้กักขังพระภิกษุทั้งที่ยังครองผ้ากาสาวพัสตร์อยู่ จึงต้องดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อน

คำว่า “กักขัง” หมายถึง โทษทางอาญาสถานหนึ่ง ที่ให้กักตัวผู้ต้องโทษไว้ในสถานที่กักขังซึ่งกำหนดไว้อันมิใช่เรือนจำ สถานีตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน[๑๐] เช่น โรงพยาบาลในกรณีที่ผู้กระทำความผิดติดยาเสพติด[๑๑]

สำหรับ “โทษกักขัง” ในประมวลกฎหมายอาญา “โทษกักขัง” เป็นโทษที่เปลี่ยนมาจากโทษอื่นๆ ทั้งสิ้น ในประมวลกฎหมายอาญาไม่มีความผิดใดที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้กระทำต้องรับโทษกักขังโดยตรง เป็นแต่เพียงรับโทษอื่นๆ เช่น จำคุก หรือปรับ แล้วเปลี่ยนมาเป็นโทษกักขังเท่านั้น

ในประมวลกฎหมายอาญา โทษกักขังจะใช้แก่ผู้กระทำความผิดในกรณีดังนี้[๑๒]

๑) เปลี่ยนจากโทษจำคุกเป็นโทษกักขัง ตามมาตรา ๒๓ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก และในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน หรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อน แต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ ศาลจะพิพากษาให้ลงโทษกักขังไม่เกินสามเดือนแทนโทษจำคุกนั้นก็ได้”

๒) เปลี่ยนมาจากโทษปรับ กรณีไม่ยอมเสียค่าปรับ หรือศาลสงสัยว่าจะหลีกเลี่ยงไม่ชำระค่าปรับตามมาตรา ๒๙ วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดต้องโทษปรับและไม่ชำระค่าปรับภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลพิพากษา ผู้นั้นจะต้องถูกยึดทรัพย์สินหรืออายัดสิทธิเรียกร้องในทรัพย์สินเพื่อใช้ค่าปรับหรือมิฉะนั้นจะต้องถูกกักขังแทนค่าปรับ แต่ถ้าศาลเห็นเหตุอันควรสงสัยว่าผู้นั้นจะหลีกเลี่ยงไม่ชำระค่าปรับ ศาลจะสั่งเรียกประกันหรือจะสั่งให้กักขังผู้นั้นแทนค่าปรับไปพลางก่อนก็ได้”

---

[๑๐]ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๔ วรรคหนึ่ง.

[๑๑]หยุด แสงอุทัย, **กฎหมายอาญา ภาค ๑,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๖), หน้า ๒๐๐.

[๑๒]เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, **คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค ๑ เล่ม ๒,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กรุงสยามพับลิซซิ่ง จำกัด, ๒๕๖๒), หน้า ๔๘๑.

๓) ขัดขืนคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สินตามมาตรา ๓๗ (๓) แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าผู้ที่ศาลสั่งให้ส่งทรัพย์สินที่ริบไม่ส่งภายในเวลาที่ศาลกำหนด ให้ศาลมีอำนาจสั่งดังต่อไปนี้...(๓) ในกรณีที่ศาลเห็นว่า ผู้นั้นจะส่งทรัพย์สินที่สั่งให้ส่งได้แต่ไม่ส่ง หรือชำระราคาทรัพย์สินนั้นได้ แต่ไม่ชำระ ให้ศาลมีอำนาจกักขังผู้นั้นไว้จนกว่าจะปฏิบัติตามคำสั่ง แต่ไม่เกินหนึ่งปี แต่ถ้าภายหลังปรากฏแก่ศาลเอง หรือโดยคำเสนอของผู้นั้นว่า ผู้นั้นไม่สามารถส่งทรัพย์สินหรือชำระราคาได้ ศาลจะสั่งให้ปล่อยตัวผู้นั้นไปก่อนครบกำหนดก็ได้”

๔) ไม่ยอมทำทัณฑ์บนหรือยอมทำแต่หาประกันไม่ได้ ตามมาตรา ๔๖ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าความปรากฏแก่ศาลตามข้อเสนอของพนักงานอัยการว่าผู้ใดจะก่อเหตุร้ายให้เกิดภยันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น หรือจะกระทำการใดให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ในการพิจารณาคดีความผิดใด ไม่ว่าศาลจะลงโทษผู้ถูกฟ้องหรือไม่ก็ตาม เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ถูกฟ้องน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดภยันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น หรือจะกระทำความผิดให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งผู้นั้นให้ทำทัณฑ์บนโดยกำหนดจำนวนเงินไม่เกินกว่าห้าหมื่นบาทว่าผู้นั้นจะไม่ก่อเหตุร้ายหรือจะไม่กระทำความผิดดังกล่าวแล้วตลอดเวลาที่ศาลกำหนด แต่ไม่เกินสองปี และจะสั่งให้มีประกันด้วยหรือไม่ก็ได้

ถ้าผู้นั้นไม่ยอมทำทัณฑ์บนหรือหาประกันไม่ได้ ให้ศาลมีอำนาจสั่งกักขังผู้นั้นจนกว่าจะทำทัณฑ์บนหรือหาประกันได้ แต่ไม่ให้กักขังเกินกว่าหกเดือน หรือจะสั่งห้ามผู้นั้นเข้าในเขตกำหนดตามมาตรา ๔๕ ก็ได้

การกระทำของผู้ซึ่งมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีมิให้อยู่ในบังคับแห่งบทบัญญัติตามมาตรานี้”

๕) ไม่ชำระเงินตามศาลสั่งเมื่อกระทำผิดทัณฑ์บน ตามมาตรา ๔๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าผู้ทำทัณฑ์บนตามความในมาตรา ๔๖ กระทำผิดทัณฑ์บน ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้นั้นชำระเงินไม่เกินจำนวนที่ได้กำหนดไว้ในทัณฑ์บน ถ้าผู้นั้นไม่ชำระให้นำบทบัญญัติในมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ มาใช้บังคับ”

๓.๑.๑.๘ พระภิกษุต้องขังตามคำสั่งของศาล

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๓๐ บัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

คำว่า “ขัง” หมายถึง การกักขังจำเลยหรือผู้ต้องหาโดยศาล[๑๓]

การขังเป็นวิธีการหนึ่งที่จะมีตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยระหว่างการดำเนินคดีอาญาโดยอาศัยอำนาจของศาล การขังจึงเป็นอำนาจของศาลโดยเฉพาะ ซึ่งอาจเกิดขึ้นในชั้นสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง หรือระหว่างการพิจารณา โดยการขังศาลจะต้องออกหมายขังด้วย[๑๔] ซึ่งศาลออกหมายขังได้ ๓ ระยะ ได้แก่

๑) ขังระหว่างสอบสวนผู้ต้องหา

เมื่อผู้ถูกจับได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘๓ และมาตรา ๘๔ แล้วแต่กรณีเรียบร้อยแล้ว ผู้ถูกจับย่อมตกอยู่ในฐานะเป็น “ผู้ต้องหา” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒ (๒) และเมื่อมีเหตุจำเป็นต้องทำการสอบสวนหรือฟ้องคดี พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการย่อมมีอำนาจยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอหมายขังผู้ต้องหานั้นไว้เพื่อทำการสอบสวนหรือฟ้องคดีได้[๑๕]

๒) ขังระหว่างไต่สวนมูลฟ้อง

คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ โดยทั่วไปแล้วในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๖๒ (๒) เมื่อพนักงานอัยการเป็นโจทก์ยื่นฟ้อง ศาลอาจสั่งประทับฟ้องของพนักงานอัยการโจทก์ไว้พิจารณาโดยไม่จำต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อน ทั้งนี้ เว้นแต่มีเหตุสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้ โดยศาลอาจสั่งในคำฟ้องของพนักงานอัยการโจทก์ เช่น จำเลยได้ร้องคัดค้านในชั้นฝากขังระหว่างสอบสวนตลอดมาว่าพนักงานสอบสวนกลั่นแกล้งสร้างพยานหลักฐานขึ้นปรักปรำจำเลย กรณีย่อมมีเหตุสมควรที่จะไต่สวนมูลฟ้องก่อนว่าคดีของพนักงานอัยการโจทก์มีมูลที่ศาลจะประทับฟ้องไว้พิจารณาหรือไม่ซึ่งศาลจะให้นัดไต่สวนมูลฟ้องพนักงานอัยการโจทก์ซึ่งในระหว่างไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๗๑ วรรคหนึ่ง ประกอบมาตรา ๘๘ ศาลจะออกหมายขังจำเลยก็ได้

ส่วนคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๖๕ วรรคสาม บุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้ว โดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด ถ้าอยู่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องยังไม่อยู่ในฐานะจำเลย ด้วยเหตุนี้ คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ซึ่งมีการไต่สวนมูล

---

[๑๓]ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒ (๒๒).

[๑๔]สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับอ้างอิง),** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๖๖), หน้า ๑๙๗-๑๙๘.

[๑๕]อรรถพล ใหญ่สว่าง, **คำอธิบายวิชาสัมมนากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๖๖), หน้า ๒๙๑.

ฟ้องตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๖๒ (๑) จะขอให้ออกหมายขังระหว่างไต่สวนมูลฟ้องไม่ได้

๓) ขังระหว่างการพิจารณา

คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ พนักงานอัยการโจทก์จะต้องนำตัวจำเลยมาศาลพร้อมกับฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๖๕ วรรคหนึ่ง แล้วยื่นคำร้องขอหมายขังจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๗๑ ประกอบมาตรา ๖๖ ประกอบมาตรา ๘๘

ส่วนคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ เมื่อศาลประทับฟ้องและได้ตัวจำเลยมาศาลแล้ว ศาลจะสั่งขังจำเลยไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘๘ ก็ได้ แต่ถ้ายังไม่ได้ตัวจำเลยมา ศาลอาจออกหมายเรียกก่อน ถ้าไม่มาตามหมายเรียกจึงออกหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๖๙ และเมื่อจับจำเลยได้แล้ว โจทก์จะยื่นคำร้องขอให้ออกหมายขังระหว่างพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๗๑ ประกอบมาตรา ๖๖ ประกอบมาตรา ๘๘ ก็ได้[๑๖]

๓.๑.๒ ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๕ จัตวา บัญญัติว่า “เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ”

มาตรา ๒๗ บัญญัติว่า “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

---

[๑๖]อ้างแล้ว, อรรถพล ใหญ่สว่าง, **คำอธิบายวิชาสัมมนากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,** หน้า ๑๙๕-๑๙๖.

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

จากบทบัญญัติมาตรา ๑๕ จัตวา และมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ข้างต้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายได้ให้อำนาจมหาเถรสมาคมในการตรากฎมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ดังนั้น คำวินิจฉัยให้พระภิกษุสามเณรสละสมณเพศ ต้องเป็นคำวินิจฉัยโดยผู้มีอำนาจวินิจฉัยตามกฎมหาเถรสมาคมด้วย มิฉะนั้น แม้จำเลยจะทราบคำสั่งและไม่ได้ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวก็ไม่ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา และมาตรา ๒๗ ที่ต้องสึกภายในสามวัน (เทียบคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๔๒๗/๒๕๕๔)

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๔๒๗/๒๕๕๔ ความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๖ บัญญัติว่า พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น หมายความว่า คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นต้องเป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ลักษณะ ๒ เรื่อง ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม ซึ่งตามกฎมหาเถรสมาคมดังกล่าว ข้อ ๗ มีความว่า การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา การที่คดีนี้เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นเป็นผู้พิจารณาลงโทษโดยไม่ปรากฏเหตุขัดข้องที่ทำให้เจ้าคณะตำบลเปือยใหญ่ไม่อาจเป็นผู้พิจารณาได้ จึงไม่เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ คำวินิจฉัยของเจ้าคณะจังหวัดจึงไม่ใช่คำวินิจฉัยตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ แม้จำเลยจะทราบคำสั่งและไม่ได้ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวก็ไม่ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖

ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศ อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๓.๑.๒.๑ คณะผู้พิจารณา

อำนาจให้สละสมณเพศของคณะผู้พิจารณานี้ เป็นไปตามมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรมและให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใด เป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยกับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆ นั้นด้วย” โดยมาตรา ๒๕ ดังกล่าวได้กำหนดให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้ตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติในการลงนิคหกรรมขึ้น ซึ่งได้แก่กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

ในส่วนของคณะผู้พิจารณา อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) เขตอำนาจ คือ ใช้ทั้งหลักภูมิลำเนาของจำเลยและหลักมูลคดีเกิดขึ้นในเขตใด เขตนั้นมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัย

๒) ลักษณะแห่งการกระทำหรือความผิด คือ การล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ซึ่งไม่ได้จำกัดว่าจักเป็นอาบัติข้อใด

๓) ผู้พิจารณาวินิจฉัย ผู้พิจารณาวินิจฉัยที่มีอำนาจคือบุคคลใดนั้น ต้องพิจารณาจากตำแหน่งของบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด โดยหากผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเป็นเจ้าคณะภาคหรือเป็นเจ้าคณะใหญ่ ผู้พิจารณาวินิจฉัย เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม ส่วนพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งอื่นๆ นอกนี้หรือพระภิกษุที่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆ ผู้พิจารณาวินิจฉัย เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณา[๙๗]

๓.๑.๒.๒ มหาเถรสมาคม

ในส่วนของมหาเถรสมาคม อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) เขตอำนาจ คือ ทั่วราชอาณาจักร

๒) ลักษณะแห่งการกระทำหรือความผิด (การล่วงละเมิดพระธรรมวินัย) คือ พระภิกษุถูกฟ้องว่ากระทำความผิดอันเป็นครุกาบัติ (อาบัติหนัก ได้แก่ อาบัติปาราชิก เมื่อภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ถือว่าขาดจากความเป็นภิกษุทันที แม้กลับมาบวชใหม่ก็ไม่เป็นภิกษุ[๙๘]) และประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องอันเป็นโลกวัชชะเป็นอาจิณ ทั้งความประพฤตินั้นเมื่อพิจารณาจากพฤติการณ์ที่ล่วงมาแล้ว หากให้ดำรงเพศบรรพชิตต่อไป จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์

๓) ผู้พิจารณาวินิจฉัย คือ มหาเถรสมาคม ซึ่งตามมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมจักประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราชซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการอื่นอีกไม่เกินยี่สิบรูปซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากสมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ หรือพระภิกษุซึ่งมีพรรษาอันสมควรและมีจริยวัตรในพระธรรมวินัยที่เหมาะสม ดังนั้น การพิจารณาวินิจฉัยให้สละสมณเพศในกรณีนี้จึงอยู่ในรูปองค์คณะ

ทั้งนี้ ไม่ว่าการพิจารณาความผิดครุกาบัตินั้นจักอยู่ในชั้นใด มหาเถรสมาคมก็มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยให้สละสมณเพศได้

---

[๙๗]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ ๕.

[๙๘]ราชบัณฑิตยสถาน, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔” <https://dictionary.orst.go.th/index.php>, มกราคม ๒๕๖๗.

๓.๑.๒.๓ เจ้าคณะอำเภอ

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ไม่ได้ให้คำนิยาม “เจ้าคณะอำเภอ” หมายถึงอะไร อย่างไรก็ตาม ตามข้อ ๑๙ วรรคหนึ่ง แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ก็ได้ให้คำนิยาม “เจ้าคณะอำเภอ” หมายถึง เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

ตามข้อ ๓ (๑) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ได้กำหนดให้เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ โดยอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) เขตอำนาจ คือ เฉพาะความผิด (การล่วงละเมิดพระธรรมวินัย) ที่เกิดภายในเขตอำเภอของตน

๒) ลักษณะแห่งการกระทำ หรือความผิด (การล่วงละเมิดพระธรรมวินัย) คือ พระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ และเจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยได้แนะนำ ชี้แจง ตักเตือนให้พระภิกษุรูปนั้นประพฤติตามพระธรรมวินัยเป็นลายลักอักษร โดยกำหนดเวลาให้ปฏิบัติแล้ว แต่พระภิกษุรูปนั้นไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำ ชี้แจง ตักเตือนภายในเวลาที่กำหนด

๓) ผู้พิจารณาวินิจฉัย คือ เจ้าคณะอำเภอรูปเดียวมีอำนาจ ไม่ได้พิจารณาวินิจฉัยในรูปองค์คณะ

๓.๑.๒.๔ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบตัว

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ไม่ได้ให้คำนิยาม คำว่า “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด” และ คำว่า “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” หมายถึงอะไร อย่างไรก็ตาม ตามมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้บัญญัติให้ตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ส่วนตำแหน่งอื่นๆ นอกจากนี้ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม โดยข้อ ๔ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้บัญญัติให้ตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

๑) เขตอำนาจ คือ เขตอำนาจปกครองของตน

๒) ลักษณะแห่งการกระทำ คือ พระภิกษุไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

๓) ผู้พิจารณาวินิจฉัย เดิมมีคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเที่ยวเตร็ดเตร่และพักค้างแรมตามบ้านเรือน พ.ศ. ๒๕๒๑ ข้อ ๔ ข้อ ๕ และข้อ ๖ (๒) กำหนดว่า เมื่อสอบสวนภิกษุสามเณรที่เที่ยวเตร็ดเตร่ไปในที่ต่างๆ โดยไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง หรือภิกษุสามเณรพักค้างแรมตามบ้านเรือนติดต่อกันเกินสมควรโดยไม่จำเป็นแล้ว ปรากฏว่ามีหนังสือสุทธิปลอม ให้เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะเจ้าของท้องที่ดำเนินการให้ภิกษุสามเณรรูปนั้นสละสมณเพศได้

ส่วนปัจจุบัน ตามข้อ ๓ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ กำหนดว่า “พระภิกษุรูปใดไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” ดังนั้น หากพบตัวพระภิกษุที่ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น อันได้แก่ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ ผู้พิจารณาวินิจฉัยจึงมีรูปเดียวมีอำนาจ ไม่ได้พิจารณาวินิจฉัยในรูปองค์คณะ

๓.๑.๓ การบังคับตามคำวินิจฉัย

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณะเพศ ข้อ ๖ กำหนดว่า “เมื่อมีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปใดสละสมณเพศตามข้อ ๓ หรือข้อ ๔ แล้ว ให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นแล้วแต่กรณี แจ้งผลคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นทราบ และจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ

ในกรณีที่ไม่อาจพบพระภิกษุรูปนั้น หรือพระภิกษุรูปนั้นไม่ยอมรับทราบคำวินิจฉัย เมื่อปิดประกาศคำวินิจฉัยไว้ ณ ที่พำนักอาศัยของพระภิกษุรูปนั้น ถือว่าพระภิกษุรูปนั้นทราบคำวินิจฉัยดังกล่าวแล้ว”

จากบทบัญญัติข้างต้น หากเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ หรือมหาเถรสมาคมมีคำวินิจฉัยให้

พระภิกษุรูปใดสละสมณเพศแล้ว การบังคับตามคำวินิจฉัย คือ การจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ โดยผู้ที่มีหน้าที่ดังกล่าว คือบุคคลใดบุคคลหนึ่งดังต่อไปนี้

๓.๑.๓.๑ เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัย

หากเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ หรือมหาเถรสมาคมมีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปใดสละสมณเพศแล้ว เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยอยู่ก็มีอำนาจในการบังคับตามคำวินิจฉัย กล่าวคือมีอำนาจในการจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้

๓.๑.๓.๒ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัดในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น

คำว่า “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด” นี้ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณะเพศ ไม่ได้ให้ความหมายไว้โดยแจ้งชัดว่าหมายความเฉพาะผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นเท่านั้น หรือหมายความรวมถึงรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นด้วยหรือไม่

๓.๑.๓.๓ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น

คำว่า “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” นี้ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณะเพศ ไม่ได้ให้ความหมายไว้โดยแจ้งชัด อย่างไรก็ตาม มาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า “การแต่งตั้ง การถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ และไวยาวัจกร ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม” โดยข้อ ๔ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้บัญญัติให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ บุคคลดังต่อไปนี้

๑) เจ้าคณะใหญ่

๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค

๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด

๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ

๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล

๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ดังนั้น ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการการบังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศตามคำวินิจฉัย จึงได้แก่

๑) เจ้าคณะใหญ่

ตามข้อ ๖ แห่ง กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้แบ่งตำแหน่ง “เจ้าคณะใหญ่” ออกเป็น เจ้าคณะใหญ่หนกลาง เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก เจ้าคณะใหญ่หนใต้ และเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค

๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด

“เจ้าคณะจังหวัด” หมายถึง เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

“รองเจ้าคณะจังหวัด” หมายถึง รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร และรองเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร[๑๙]

๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ

“เจ้าคณะอำเภอ” หมายถึง เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

“รองเจ้าคณะอำเภอ” หมายถึง รองเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร และรองเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร[๒๐]

๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล

“เจ้าคณะตำบล” หมายถึง เจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะตำบลในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

“รองเจ้าคณะตำบล” หมายถึง รองเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานคร และรองเจ้าคณะตำบลในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร[๒๑]

๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ข้อ ๗ ยังกำหนดว่า “พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัยนั้น

---

[๑๙]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ข้อ ๖.

[๒๐]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ข้อ ๑๙.

[๒๑]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ข้อ ๒๔.

ในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้นไม่สึกภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้พระภิกษุผู้มีหน้าที่จัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย”

นอกจากนี้ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ ๖๒ ยังกำหนดว่า “ถ้าจำเลยดังกล่าวในข้อ ๖๑ ไม่ยอมรับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้น อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

(๒) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร”

จากบทบัญญัติข้างต้นจะเห็นได้ว่าหากพระภิกษุไม่ยอมสละสมณเพศมาตรการทางกฎหมายมาตรการสุดท้ายเพื่อบังคับตามคำวินิจฉัย คือ การขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย”

๓.๑.๔ แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ

แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศต้องจัดดำเนินการอย่างไรนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๙ บัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้”

นอกจากนี้ มาตรา ๓๐ บัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

จากบทบัญญัติมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ข้างต้น หากจำต้องให้พระภิกษุสละสมณเพศ กฎหมายให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงาน

เจ้าหน้าที่มีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ แต่ให้จัดดำเนินการด้วยหลักเกณฑ์วิธีการอย่างไรกฎหมายกลับไม่ได้กำหนดไว้

สำหรับกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ ๖๑ กำหนดว่า “เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้ว ให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลคำวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยนั้น”

ข้อ ๖๒ กำหนดว่า “ถ้าจำเลยดังกล่าวในข้อ ๖๑ ไม่ยอมรับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้น อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

(๒) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร”

จากข้อ ๖๑ และข้อ ๖๒ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมข้างต้น เมื่อมีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งถึงที่สุดให้สละสมณเพศแล้วไม่ยอมสละสละสมณเพศ ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร

ส่วนกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ข้อ ๖ กำหนดว่า “เมื่อมีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปใดสละสมณเพศตามข้อ ๓ หรือข้อ ๔ แล้ว ให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัดหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นแล้วแต่กรณี แจ้งผลคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นทราบ และจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ

ในกรณีที่ไม่อาจพบพระภิกษุรูปนั้น หรือพระภิกษุรูปนั้นไม่ยอมรับทราบคำวินิจฉัย เมื่อปิดประกาศคำวินิจฉัยไว้ ณ ที่พำนักอาศัยของพระภิกษุรูปนั้น ถือว่าพระภิกษุรูปนั้นทราบคำวินิจฉัยดังกล่าวแล้ว”

ข้อ ๗ กำหนดว่า “พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัยนั้น

ในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้นไม่สึกภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้พระภิกษุผู้มีอำนาจหน้าที่จัดการให้พระรูปนั้นสละสมณเพศขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย”

จากข้อ ๖ และข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศข้างต้น เมื่อมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศแล้วไม่ยอมสละสละสมณเพศ ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้มีอำนาจหน้าที่จัดการให้พระรูปนั้นสละสมณเพศ (เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นแล้วแต่กรณี) ขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย

กล่าวโดยสรุป แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศโดยพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติหลักเกณฑ์วิธีการไว้ นอกจากนี้ หากมีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งถึงที่สุดโดยคณะสงฆ์ให้สละสมณเพศแล้วพระภิกษุยังไม่ยอมสละสมณเพศ ในกรณีเช่นนี้ คณะสงฆ์ก็ทำได้เพียงขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเท่านั้น ส่วนเจ้าหน้าที่ที่ทางคณะสงฆ์ขออารักขามีหลักเกณฑ์และวิธีการในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามที่ขออารักขาอย่างไรก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ จึงยังเป็นช่องว่างของกฎหมาย เนื่องจากยังไม่อาจหากฎหมายลายลักษณ์อักษรมาปรับใช้แก่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นได้ต้องทำการศึกษาเพื่อแก้ไขเพิ่มเติม

๓.๑.๕ โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๓.๑.๕.๑ โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศตามคำวินิจฉัยอันถึงที่สุด

ตามมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกอบกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ หากพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

๑) ต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

๕) พระภิกษุถูกฟ้องว่ากระทำความผิดอันเป็นครุกาบัติ และประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องอันเป็นโลกวัชชะเป็นอาจิณ ทั้งความประพฤตินั้นเมื่อพิจารณาจากพฤติการณ์ที่ล่วงมาแล้ว หากให้ดำรงเพศบรรพชิตต่อไป จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์

เมื่อมีคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศตาม (๑) – (๕) ข้างต้นแล้ว พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้สละสมณเพศดังกล่าวต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้นตามมาตรา ๒๗ วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสองต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

หากพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศ ไม่สึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี”

๓.๑.๕.๒ โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศเนื่องจากเจ้าพนักงานจัดดำเนินการให้สละสมณเพศ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๙ บัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” และมาตรา ๓๐ บัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

จากบทบัญญัติมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จะเห็นได้ว่ากฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ในกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) พระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา

(๒) พระภิกษุต้องจำคุกตามคำพิพากษาของศาล

(๓) พระภิกษุต้องกักขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

(๔) พระภิกษุต้องขังตามคำสั่งของศาล

อย่างไรก็ตาม หากเจ้าพนักงานได้จัดดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศแล้ว แต่พระภิกษุรูปดังกล่าวกลับมิได้กระทำการสละสมณเพศ ผลของการไม่กระทำการสละสมณเพศเนื่องจากเจ้าพนักงานได้จัดดำเนินการให้สละสมณเพศตามมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ เช่นนี้ กฎหมายมิได้บัญญัติไว้ เนื่องจากมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี” หากพิจารณาจากบทบัญญัติมาตรา ๔๓ นี้จะเห็นได้ว่ากฎหมายกำหนดโทษเฉพาะกรณีดังต่อไปนี้

๑) ได้รับโทษถึงขั้นให้สละสมณเพศ แต่ไม่ยอมสละสมณเพศภายในสามวัน เนื่องจากประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ ทั้งนี้ โทษและวิธีลงโทษดังกล่าวต้องตราเป็นกฎมหาเถรสมาคมด้วยตามมาตรา ๑๕ จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางปกครองสำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ”

๒) ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึกแล้ว ไม่ยอมสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง ตามมาตรา ๒๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุด ให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น”

คำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึกตามมาตรา ๒๖ ข้างต้น ต้องเป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ด้วย (เทียบคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๔๒๗/๒๕๕๔) เนื่องจากมหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆ ด้วย[๒๒]

---

[๒๒]พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๕.

จากบทบัญญัติมาตรา ๒๖ ข้างต้น อาจแยกพิจารณาเป็นประเด็นได้ดังนี้

(๑) พระภิกษุล่วงละเมิดพระธรรมวินัยข้อใดที่ต้องให้สึก (เหตุให้สึก) เนื่องจาก ธรรมมีจำนวนหลายข้อ และวินัยพระภิกษุก็มี ๒๒๗ ข้อ มีปัญหาว่า บทบัญญัติมาตรา ๒๖ คำว่า “ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย” หมายถึง ธรรมหรือวินัยข้อใด กฎหมายมิได้ระบุอย่างไรก็ตาม หากพิจารณาข้อ ๓๖ และข้อ ๓๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) จะเห็นได้ว่ามีหลักที่สำคัญ คือ การลงนิคหกรรม “ต้องวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามความผิด” กล่าวคือ ต้องวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย การล่วงละเมิดธรรมที่ถึงขั้นต้องสึกไม่ปรากฏ สำหรับการล่วงละเมิดพระวินัยที่ถึงขั้นต้องสึก ได้แก่ ปาราชิก มี ๔ ข้อ คือ เสพเมถุน ลักทรัพย์ ฆ่ามนุษย์ และอวดอุตริมนุสธรรม[๒๓] ดังนั้น บทบัญญัติมาตรา ๒๖ คำว่า “ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย” จึงหมายความเฉพาะสิกขาบทปาราชิก ๔ ข้อ คือ (๑) เสพเมถุน (๒) ลักทรัพย์ (๓) ฆ่ามนุษย์ และ (๔) อวดอุตริมนุสธรรมเท่านั้น หากพระภิกษุล่วงละเมิดพระวินัยสิกขาบทอื่นนอกเหนือจากนี้ เช่น สังฆาทิเสส (๑๓ ข้อ) อนิยต (๒ ข้อ) นิสสัคคิยปาจิตตีย์ (๓๐ ข้อ) ปาจิตตีย์ (๙๒ ข้อ) ไม่อาจลงนิคหกรรมให้สึกตามบทบัญญัติมาตรา ๒๖ นี้ได้

(๒) คำวินิจฉัยให้สึกถึงที่สุดเมื่อใด เนื่องจากการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมมี ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา[๒๔] ปัญหาว่า “คำวินิจฉัยให้สึกถึงที่สุดเมื่อใด” อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

(๒.๑) คำวินิจฉัยชั้นต้น

หากจำเลยมิได้อุทธรณ์ คำวินิจฉัยชั้นต้นให้สึกถึงที่สุดเมื่อครบ ๓๐ วัน นับแต่วันทราบคำวินิจฉัย[๒๕] ไม่ใช่ถึงที่สุดนับแต่วันที่อ่านคำวินิจฉัย เนื่องจากคำวินิจฉัยชั้นต้นโจทก์จำเลยยังมีสิทธิ์อุทธรณ์ได้ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัยภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันทราบคำวินิจฉัย[๒๖]

(๒.๒) คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์

หากโจทก์และจำเลยมิได้ฎีกา คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ให้สึกถึงที่สุดเมื่อครบ ๓๐ วัน นับแต่วันทราบคำวินิจฉัย[๒๗] ไม่ใช่ถึงที่สุดนับแต่วันที่อ่านคำ

---

[๒๓]อ้างแล้ว, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๒๗-๔๘.

[๒๔]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๒๓.

[๒๕]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๔๐ (๑).

[๒๖]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๔๑.

[๒๗]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๔๘ (๑), ข้อ ๕๐ ประกอบข้อ ๔๑ วรรคสอง.

วินิจฉัย เนื่องจากคำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ให้สึกด้วยความผิดอันติมวัตถุ โจทก์จำเลยยังมีสิทธิ์ฎีกาได้ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัยภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันทราบคำวินิจฉัย[๒๘]

มีข้อสังเกตว่า อาบัติปาราชิกถือเป็นความผิดครุกาบัติและยังถือเป็นความผิดอันติมวัตถุ คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกามีคำสั่งให้ยกฎีกาหรือสั่งให้ยุติการพิจารณาไม่ได้[๒๙]

(๒.๓) คำวินิจฉัยชั้นฎีกา

คำวินิจฉัยชั้นฎีกาถึงที่สุดเมื่ออ่านคำวินิจฉัยชั้นฎีกา[๓๐]

อย่างไรก็ตาม คำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมไม่ว่าในกรณีใด ให้เป็นอันถึงที่สุด[๓๑]

(๓) การอ่านคำวินิจฉัยให้ทราบต้องดำเนินการอย่างไร เมื่อคณะผู้พิจารณาพิจารณาวินิจฉัยเสร็จแล้ว การอ่านคำวินิจฉัยชั้นต้นก็ดี คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ก็ดี คำวินิจฉัยชั้นฎีกาก็ดี ต้องดำเนินการตามข้อ ๓๙ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑)[๓๒] กล่าวคือ หากโจทก์และจำเลยมาฟังการอ่านคำวินิจฉัย ก็ให้อ่านให้โจทก์และจำเลยฟัง ตามกำหนดวัน เวลา และสถานที่ซึ่งได้นัดหมายไว้ แล้วให้โจทก์และจำเลยลงชื่อรับทราบ ถ้าโจทก์หรือจำเลยไม่ยอมลงชื่อรับทราบคำวินิจฉัย ให้คณะผู้พิจารณาบันทึกไว้ท้ายคำวินิจฉัย และให้ถือว่าโจทก์หรือจำเลยได้รับทราบแล้ว[๓๓] แต่หากโจทก์หรือจำเลย หรือทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังการอ่านคำวินิจฉัยตามกำหนดที่ได้นัดหมายไว้โดยมิได้มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาก่อนถึงเวลาที่นัดหมายให้อ่านคำวินิจฉัย และให้ถือว่าฝ่ายที่ไม่มาฟังคำวินิจฉัยได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังคำวินิจฉัย โดยมิได้มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องดังกล่าวข้างต้น ให้ถือว่าทั้งสองฝ่ายนั้นได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว

ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย ไม่มาฟังคำวินิจฉัย โดยมีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาก่อนถึงเวลาที่นัดหมาย เมื่อคณะผู้พิจารณาเห็นสมควรจะเลื่อนกำหนดการอ่านคำวินิจฉัยไปวันอื่นก็ได้ โดยแจ้งให้โจทก์จำเลยทราบ

---

[๒๘]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๔๙ และข้อ ๕๐.

[๒๙]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๔๘ (๒).

[๓๐]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๕๓.

[๓๑]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๒๗.

[๓๒]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๓๙, ข้อ ๔๖ วรรคสอง และข้อ ๕๓.

[๓๓]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๓๙ วรรคหนึ่ง, ข้อ ๔๖ วรรคสอง และข้อ ๕๓.

ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มาฟังคำวินิจฉัยตามกำหนดที่นัดหมายในครั้งหลัง โดยแจ้งเหตุขัดข้องหรือมิได้แจ้งเหตุขัดข้องก็ตาม ให้ถือว่าฝ่ายที่ไม่มาฟังคำวินิจฉัยได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังคำวินิจฉัยตามกำหนดที่นัดหมายในครั้งหลัง โดยแจ้งเหตุขัดข้องหรือมิได้แจ้งเหตุขัดข้องก็ตาม ให้ถือว่าทั้งสองฝ่ายนั้นได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว[๓๔]

(๔) ต้องสึกภายในกี่ชั่วโมง พระภิกษุต้องอาบัติปาราชิกข้อใดข้อหนึ่ง และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

(๕) หากไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัย มีความผิดอย่างไร หากไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัย มีความผิดตามมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี”

คำพิพากษาฎีกาที่ ๙๘๖๑/๒๕๕๗ จำเลยเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาและได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัด ศ. เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๓ นาง ส. ได้ร้องเรียนต่อคณะสงฆ์อำเภอหนองสองห้องว่านาง ส. และจำเลยมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวและจำเลยตกลงว่าจะรับเลี้ยงดูจึงขอให้คณะสงฆ์บอกให้สึกจากความเป็นพระภิกษุเพื่อมารับเลี้ยงดูตามที่ตกลงกัน เจ้าคณะอำเภอจึงแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนอธิกรณ์ตามคำสั่งเจ้าคณะอำเภอหนองสองห้องเรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนอธิกรณ์ ต่อมาวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓ จำเลยและนาง ส. มาให้การต่อคณะกรรมการสอบสวนอธิกรณ์ นาง ส. ให้การว่า ที่ให้การไปเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๓ และวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๓ นั้น ให้การไปด้วยความโมโหไม่เป็นความจริง วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ คณะกรรมการสอบสวนอธิกรณ์เห็นว่าจำเลยกระทำความผิดพระธรรมวินัยโดยเสพเมถุนถึงขึ้นอาบัติปฐมปาราชิกตามรายงานผลการสอบสวนอธิกรณ์ ในวันเดียวกันเจ้าคณะอำเภอหนองสองห้องมีคำวินิจฉัยเห็นชอบด้วยกับคณะกรรมสอบสวนและมีคำวินิจฉัยว่า จำเลยประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นอาบัติปฐมปาราชิกต้องสึกให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุภายใน ๒๔ ชั่วโมงนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยตามคำวินิจฉัย แต่จำเลยไม่ยอมสึก

ปัญหาต้องวินิจฉัยมีว่า จำเลยกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๔, ๒๖, ๔๓ หรือไม่ ศาลฎีกาเห็นว่า พุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยสัจธรรม ความดีความงามของพุทธศาสนารวมทั้งศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเพื่อ

---

[๓๔]กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ข้อ ๓๙ วรรคสามและวรรคสี่, ข้อ ๔๖ วรรคสอง และข้อ ๕๓.

ทำนุบำรุงศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง มิได้พิจารณาจากการกลับคำให้การของนาง ส. อันเป็นเท็จด้วยเจตนาช่วยเหลือจำเลยเพื่อระงับอธิกรณ์ โดยมีเหตุจูงใจให้จำเลยมาอยู่กินกับนาง ส. ฉันสามีภรรยา ดังนั้น จึงต้องยึดถือความจริงตามที่นาง ส. ให้การไว้แต่แรกในเรื่องจำเลยเสพเมถุนมารับฟังเป็นหลัก มิฉะนั้นจะถือได้ว่าการกลับคำให้การของนาง ส. เป็นการส่งเสริมให้จำเลยซึ่งเสพเมถุนดำรงอยู่ในพุทธศาสนาต่อไป ซึ่งนับว่าเป็นการผิดศีลธรรมอย่างร้ายแรง การเสพเมถุนของจำเลยเป็นการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยจึงเป็นอาบัติปาราชิกถือว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้ว และเมื่อเจ้าหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายจากเจ้าคณะอำเภอได้นำคำวินิจฉัยไปอ่านให้จำเลยฟังเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ เวลา ๑๗.๒๐ นาฬิกา แม้จำเลยจะไม่ยอมลงลายมือชื่อรับทราบคำวินิจฉัยดังกล่าว แต่ก็ถือได้ว่าจำเลยทราบคำวินิจฉัยโดยชอบแล้วซึ่งต้องสึกภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ เมื่อจำเลยฝ่าฝืนจำเลยจึงมีความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๔, ๒๖, ๔๓

๓) ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณะเพศ แล้วไม่ยอมสึกภายในสามวัน ตามมาตรา ๒๗ วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกอบกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณะเพศ

๔) ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย แล้วไม่ยอมสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด ตามมาตรา ๒๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

สำหรับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศเนื่องจากเจ้าพนักงานได้จัดดำเนินการให้สละสมณเพศตามมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มิได้มีกฎหมายกำหนดไว้ทั้งในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกฎมหาเถรสมาคม

มีข้อสังเกตว่า มาตรา ๒๗ ประกอบมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้กำหนดโทษอาญาของการไม่สึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยไว้ให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี โดยมีคุณธรรมทางกฎหมายที่สำคัญคือเพื่อคุ้มครองศาสนา นอกจากบทบัญญัติมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ แล้วยังมีบทบัญญัติในมาตรา ๒๐๗ และมาตรา ๒๐๘ แห่งประมวลกฎหมายอาญาที่เป็นบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนา โดยบทบัญญัติทั้งสองดังกล่าวได้กำหนดโทษอาญาไว้ให้จำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ นอกจากนี้การที่มาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้กำหนดโทษของการฝ่าฝืนให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีนั้นถือได้ว่าโทษอาญาตามมาตรา ๔๓ นี้เป็นความผิดอาญาธรรมดา ซึ่งความผิดอาญาธรรมดาที่มีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีนี้ในประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติไว้ในหลายมาตรา คือ มาตรา ๑๓๖ มาตรา ๑๓๘ มาตรา ๑๔๕ มาตรา ๑๔๖

มาตรา ๑๙๔ มาตรา ๑๙๙ มาตรา ๒๓๓ มาตรา ๒๕๙ มาตรา ๒๖๐ มาตรา ๓๒๖ มาตรา ๓๖๒ และมาตรา ๓๖๔ ซึ่งบรรดาฐานความผิดต่างๆ เหล่านี้ ล้วนกำหนดโทษอาญาให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

๓.๒ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของสากลและต่างประเทศ

๓.๒.๑ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของสากล

กฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติเป็นกฎเกณฑ์ที่องค์กรพุทธศาสนาเถรวาทนานาประเทศ เช่น ประเทศไทย ประเทศศรีลังกา ประเทศลาว ประเทศกัมพูชา ประเทศพม่า ให้การยอมรับนับถือ (recognized) อย่างเป็นสากลนิยมในฐานะกฎเกณฑ์ที่องค์กรพุทธศาสนาเถรวาททุกรัฐจำต้องอนุวัติตามไม่ว่าอยู่ในรูปแบบใด ผู้วิจัยจึงได้มุ่งศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในพุทธวินัยบัญญัติ

๓.๒.๑.๑ การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

พระภิกษุหากต้องอาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบท คือ เสพเมถุน ลักทรัพย์ ฆ่ามนุษย์ อวดอุตตริมนุสสธรรม เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดแม้เพียงข้อใดข้อหนึ่งต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที ย่อมไม่ได้เพื่อจะอยู่กับภิกษุทั้งหลายอีกเหมือนในกาลที่ยังไม่ล่วง เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้ แม้จะอุปสมบทอีก ก็ไม่เป็นภิกษุโดยชอบด้วยพระวินัยตลอดชาติ อาบัติในสิกขาบท ๔ นี้ เป็นอเตกิจฉา แก้ไม่ได้ เป็นอนวเสส หาส่วนเหลือไม่ได้ เป็นมูลเฉท คือตัดรากเง่า[๓๕] ต้องสละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต

ส่วนการกระทำอันนำไปสู่ “การให้สละสมณเพศ” หรือ “การลิงคนาสนะ” ซึ่งหมายถึง ให้ฉิบหายจากเพศบรรพชิต[๓๖] หรือให้สึก[๓๗] นั้น มี ๓ กรณี คือ

๑) ภิกษุต้องอันติมวัตถุแล้ว ยังปฏิญญาตนเป็นภิกษุ

อันติมวัตถุ แปลว่า วัตถุมีในที่สุด หมายถึง อาบัติปาราชิก ซึ่งทำให้ภิกษุผู้ต้องมีโทษถึงที่สุด คือ ขาดจากภาวะของตน ดังนั้น หากพระภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบทข้อใดข้อหนึ่งแล้ว คือ

(๑) เสพเมถุน

(๒) ลักทรัพย์

---

[๓๕]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑,** หน้า ๕๓-๕๔.

[๓๖]**องฺ.สตฺตก.** (ไทย) ๑๕/๑๐/๒๑๖.

[๓๗]**วิ.มหา.** (ไทย) ๒/๔๒๘/๕๓๘.

(๓) ฆ่ามนุษย์

(๔) อวดอุตตริมนุสสธรรม

พระภิกษุซึ่งต้องอาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบทข้อใดข้อหนึ่งแล้ว ข้างต้นหาสังวาสกับสงฆ์อีกไม่ได้ เป็นผู้ต้องสาปตลอดชีวิต ไม่มีทางแก้ไข จำจะต้องออกจากหมู่โดยส่วนเดียว แต่ผู้นั้นไม่ละเพศตามลำพังตนเอง ปฏิญญาตนเป็นภิกษุอยู่ สงฆ์รู้เข้า พึงนาสนะเสียจากหมู่

๒) บุคคลผู้อุปสมบทไม่ขึ้น ได้รับอุปสมบทแต่สงฆ์

อภัพบุคคลเหล่านี้ ต้องห้ามเพราะเพศบกพร่องก็มี เพราะประพฤติผิดพระธรรมวินัยก็มี เพราะประพฤติผิดต่อกำเนิดของเขาเองก็มี ดังนี้

(๑) ปัณฑกะ (บัณเฑาะก์)

(๒) คนที่ลักเพศ (บวชเอาเองโดยไม่ถูกต้อง หรือที่เรียกตามศัพท์บาลีว่าเถยยสังวาส)

(๓) ภิกษุไปเข้าลัทธิศาสนาอื่น

(๔) สัตว์เดรัจฉาน

(๕) ผู้ฆ่ามารดา

(๖) ผู้ฆ่าบิดา

(๗) ผู้ฆ่าพระอรหันต์

(๘) ผู้ข่มขืนนางภิกษุณี

(๙) ภิกษุผู้ทำสังฆเภท

(๑๐) ผู้ประทุษร้ายพระพุทธเจ้าถึงยังพระโลหิตให้ห้อ

(๑๑) คนมีอวัยวะ ๒ เพศ (อุภโตพยัญชนก)

(๑๒) ภิกษุต้องปาราชิกละเพศไปแล้ว

อภัพบุคคลเหล่านี้ รู้มาแต่แรก ไม่พึงรับอุปสมบทให้ หากบุคคลเหล่านี้มาขออุปสมบท สงฆ์ไม่รู้ รับอุปสมบทให้ เป็นวัตถุวิบัติ อุปสมบทไม่ขึ้น คือ ไม่เป็นภิกษุตามพระพุทธบัญญัติ รู้เข้าเมื่อใด พึงนาสนะเสียเมื่อนั้น[๓๘]

ตัวอย่างที่ ๑ มาณพผู้หนึ่งได้ปลงชีวิตมารดา เขาอึดอัด ระอา รังเกียจบาปกรรมนั้น ต่อมา เขามีความดำริว่า “ด้วยอุบายอย่างไรหนอ เราจะพึงทำการสะสางบาปกรรมนี้ได้” คิดได้ว่า “พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าววาจาสัตย์ มีศีลมีกัลยาณธรรม ถ้าเราจะพึงบรรพชาในพวกพระ

[๓๘]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓,** หน้า ๙๗-๙๙.

สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรด้วยอุบายอย่างนี้ เราก็จะพึงทำการสะสางบาปกรรมนี้ได้” จึงเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายได้บอกเรื่องนี้แก่ท่านพระอุบาลีว่า “ท่านอุบาลี เมื่อก่อนนาคได้แปลงกายเป็นชายหนุ่มเข้ามาบรรพชาในหมู่ภิกษุ ขอนิมนต์ท่านจงสอบสวนมาณพผู้นี้ดูเถิด” ครั้นมาณพนั้นถูกท่านพระอุบาลีสอบสวนจึงบอกเรื่องนั้นให้ทราบ ท่านพระอุบาลีได้บอกเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ พวกภิกษุจึงกราบทูลเรื่องนี้ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันผู้ฆ่ามารดา ไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว พึงให้สึกเสีย”

ตัวอย่างที่ ๒ มาณพผู้หนึ่งได้ปลงชีวิตบิดา เขาอึดอัด ระอา รังเกียจบาปกรรมนั้น ต่อมา เขามีความดำริว่า “ด้วยอุบายอย่างไรหนอ เราจะพึงทำการสะสางบาปกรรมได้” คิดได้ว่า “พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าววาจาสัตย์ มีศีลมีกัลยาณธรรม ถ้าเราจะพึงบรรพชาในพวกพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ด้วยอุบายอย่างนี้ เราก็จะพึงทำการสะสางบาปกรรมนี้ได้” จึงเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายได้บอกเรื่องนี้แก่ท่านพระอุบาลีว่า “ท่านอุบาลี เมื่อก่อนนาคได้แปลงกายเป็นชายหนุ่มเข้ามาบรรพชาในหมู่ภิกษุ ขอนิมนต์ท่านสอบสวนมาณพผู้นี้ดูเถิด” ครั้นมาณพนั้นถูกท่านพระอุบาลีสอบสวนจึงบอกเรื่องนั้นให้ทราบ ท่านพระอุบาลีได้บอกเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ พวกภิกษุจึงกราบทูลเรื่องนี้ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันผู้ฆ่าบิดา ไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว พึงให้สึกเสีย”[๓๕]

ตัวอย่างที่ ๓ บุตรของตระกูลเก่าแก่คนหนึ่ง เป็นคนบอบบาง มีหมู่ญาติในตระกูลสิ้นไป เขามีความคิดว่า “เราเป็นคนบอบบาง ไม่สามารถจะหาโภคทรัพย์ที่ยังไม่มีหรือจะทำโภคทรัพย์ที่มีอยู่ให้เพิ่มพูนขึ้นได้ ด้วยวิธีใดหนอ เราจะอยู่สุขสบายและไม่ลำบาก” คิดได้ว่า “พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ มีลักษณะนิสัยดีประพฤติเรียบร้อย บริโภคอาหารดีๆ นอนในห้องอันมิดชิด ถ้ากระไรเราพึงเตรียมบาตรและจีวร ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะเสียเอง แล้วไปยังอารามอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลาย” ต่อมา เขาได้เตรียมบาตรและจีวร ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะเอง ไปยังอารามไหว้ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายถามว่า “ท่านมีพรรษาได้เท่าไรล่ะ” เขาย้อนถามว่า “ที่ชื่อว่ามีพรรษาเท่าไร นั่นคืออะไร ขอรับ” ภิกษุทั้งหลายถามต่อว่า “ท่าน ก็ใครเป็นพระอุปัชฌาย์ของท่านล่ะ” เขาตอบว่า “ที่ชื่อว่าพระอุปัชฌาย์ นั่นคือใคร ขอรับ” ภิกษุทั้งหลายได้บอกเรื่องนี้แก่ท่านพระอุบาลีว่า “ท่านอุบาลี ขอนิมนต์ท่านสอบสวนบรรพชิตรูปนี้ดูเถิด” ครั้นเขาถูกท่านพระอุบาลีสอบสวนจึงยอมบอกเรื่องนั้น ท่านพระอุบาลีได้บอกภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบัน

---

[๓๕] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๑๒-๑๑๓/๑๗๗-๑๗๘.

ผู้เป็นคนลักเพศ ไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว พึงให้สึกเสีย ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันผู้ไปเข้ารีตเดียรถีย์ ไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว พึงให้สึกเสีย”[๔๐]

ตัวอย่างที่ ๔ อุภโตพยัญชนก ซึ่งหมายถึงคนมี ๒ เพศ คือ สัญลักษณ์เพศหญิง และสัญลักษณ์เพศชาย อุภโตพยัญชนกบางคนได้บรรพชาในหมู่ภิกษุ เธอเสพเมถุนธรรมในสตรีทั้งหลายด้วยปุริสนิมิตของตนบ้าง ให้บุรุษอื่นเสพเมถุนธรรมในอิตถีนิมิตของตนบ้าง ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบพระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันผู้เป็นอุภโตพยัญชนกไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว พึงให้สึกเสีย”[๔๑]

๓) สามเณร

สามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ทรงอนุญาตให้ “นาสนะ” คำว่า “นาสนะ” ในที่นี้ หมายเอาลิงคนาสนะ คือไล่สึก

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้นาสนะสามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ คือ

(๑) ฆ่าสัตว์
(๒) ถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้
(๓) ประพฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์
(๔) พูดเท็จ
(๕) ดื่มน้ำเมา
(๖) กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า
(๗) กล่าวติเตียนพระธรรม
(๘) กล่าวติเตียนพระสงฆ์
(๙) มีความเห็นผิด
(๑๐) ประทุษร้ายภิกษุณี[๔๒]

กล่าวโดยสรุป พระภิกษุหากต้องอันติมวัตถุแล้วยังปฏิญญาตนเป็นภิกษุ หรือบุคคลผู้อุปสมบทไม่ขึ้นได้รับอุปสมบทแต่สงฆ์ หรือสามเณรประพฤติไม่ชอบใน ๑๐ ข้อ เช่นนี้ ให้ “นาสนะ” แปลว่า ให้ฉิบหายจากเพศบรรพชิตได้ การนาสนะ คือ การยังบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศ ให้ละเพศเสีย การนาสนะเป็นการมอบอำนาจแก่สงฆ์ในการจัดดำเนินการแก่พระภิกษุหรือ

---

[๔๐] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๑๐/๑๗๔-๑๗๕.

[๔๑] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๑๖)๑๘๐.

[๔๒] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/ ๑๐๘/๑๗๑-๑๗๒.

สามเณรที่ไม่สมควรถือเพศให้ละเพศเสียได้ แม้พระภิกษุหรือสามเณรนั้นจักไม่ยินยอมที่จะละจากความเป็นพระภิกษุหรือสามเณรก็ตาม

๓.๒.๑.๒ ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสามเณรสละสมณเพศ เป็นอำนาจของสงฆ์เท่านั้น ตัวอย่างเช่น กรณีสามเณรของท่านพระอุปนันทศากยบุตรชื่อกัณฏกะ ซึ่งปรากฏในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ มหาวรรค ภาค ๑ ว่า สมัยนั้น สามเณรของท่านพระอุปนันทศากยบุตรชื่อกัณฏกะได้ประทุษร้ายภิกษุณีชื่อกัณฏกี ภิกษุทั้งหลายพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนสามเณร จึงได้ประพฤติไม่สมควรเช่นนี้เล่า” จึงกราบทูลเรื่องนี้ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบพระผู้มีพระภาคทรงสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นาสนะสามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ คือ (๑) ฆ่าสัตว์ (๒) ถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ (๓) ประพฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์ (๔) พูดเท็จ (๕) ดื่มน้ำเมา (๖) กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า (๗) กล่าวติเตียนพระธรรม (๘) กล่าวติเตียนพระสงฆ์ (๙) มีความเห็นผิด (๑๐) ประทุษร้ายภิกษุณี ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นาสนะสามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ เหล่านี้”

คำว่า “นาสนะ” ในกรณีของสามเณรชื่อกัณฏกะนี้ หมายเอาลิงคนาสนะ คือ ไล่สึก[๔๓] หรือให้สึก

จากกรณีสามเณรของท่านพระอุปนันทศากยบุตรชื่อกัณฏกะข้างต้น จึงอาจกำหนดเป็นหลักการในการให้นาสนะหรือการให้สึกให้เป็นอำนาจของสงฆ์เท่านั้น ไม่มีปรากฏว่าทรงให้อำนาจแก่ฆราวาสในการให้พระภิกษุสามเณรสึก

อีกตัวอย่างเช่นที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ มหาวรรค ความตอนหนึ่งว่า สมัยนั้น ภิกษุณีหลายรูปได้เดินทางไกลจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถี ระหว่างทาง โจรยกพวกออกมาปล้นภิกษุณีบางพวก ทำร้ายภิกษุณีบางพวกเจ้าหน้าที่ยกกำลังออกจากกรุงสาวัตถีไปจับโจรบางพวกได้ บางพวกหลบหนีไปพวกที่หนีไปได้บรรพชาในหมู่ภิกษุ พวกที่ถูกจับกำลังถูกเจ้าหน้าที่นำไปฆ่า พวกโจรที่หนีไปบรรพชาได้เห็นโจรเหล่านั้นกำลังถูกนำไปฆ่า ก็กล่าวขึ้นว่า “ดีแล้วที่พวกเราหนีรอดมาได้ ถ้าวันนั้นถูกจับ ก็จะต้องถูกฆ่าเช่นนั้นด้วย” ภิกษุทั้งหลายถามว่า “ท่านทั้งหลาย ก็พวกท่านได้ทำอะไร” ภิกษุเหล่านั้นได้บอกเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ พวกภิกษุจึงกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันผู้ประทุษร้ายภิกษุณีไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว พึงให้สึกเสีย ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันผู้ทำลายสงฆ์ ไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้วพึงให้สึกเสีย ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต ไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว พึงให้สึกเสีย[๔๔]

---

[๔๓] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๐๘/๑๗๒.

[๔๔] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๑๕/๑๗๕-๑๘๐.

๓.๒.๑.๓ การบังคับตามคำวินิจฉัย

เมื่อมีคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศหรือให้สึก พระภิกษุยินยอมที่จะสึกย่อมกระทำได้โดยการลาสิกขา ไม่มีปรากฏว่าพระภิกษุในสมัยพุทธกาลไม่ยินยอมสึก การประพฤติตรงๆ นี้ เป็นคุณสมบัติของพระสาวก ดังที่ยกย่องว่า “อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ” (อ่านว่า อุชุปฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ) แปลว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว ดังนั้น แม้พระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นความผิดอันแก้ไขไม่ได้ ก็ปฏิญญามุ่งความบริสุทธิ์ในภาวะเป็นอนุปสัมปัน แม้ในข้อที่ตนเห็นว่าไม่ผิด ก็เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของสงฆ์ ตัวอย่างเช่น พระอานนทเถระ[๔๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพาน ท่านพระมหากัสสปะผู้รักษาพระสัทธรรม ชี้แจงต่อหมู่สงฆ์ถึงถ้อยคำที่พระสุภัททะกล่าวดูหมิ่นพระธรรมวินัย เมื่อเดินทางจากเมืองปาวาพระมหากัสสปะจึงกล่าวว่า พวกเราจะสังคายนาพระสัทธรรมก่อนที่อธรรมจะรุ่งเรืองพระมหากัสสปะคัดเลือกภิกษุทำสังคายนา ๔๙๙ รูป ต่อมาสงฆ์แนะนำให้เลือกท่านพระอานนท์ด้วย ภิกษุสงฆ์จำพรรษาอยู่ในถ้ำอันเหมาะที่จะทำสังคายนาพระธรรมวินัย เมื่อคราวสังคายนา พระมหากัสสปะถามพระวินัยกับท่านพระอุบาลี ถามพระสูตรกับท่านพระอานนท์ผู้ชาญฉลาด สาวกของพระชินเจ้าได้สังคายนาพระไตรปิฎก สงฆ์ได้สอบถามเกี่ยวกับพุทธดำรัสที่ว่าด้วยอาบัติเล็กน้อย ต่อจากนั้น จึงลงมติว่าจะปฏิบัติตามที่ทรงบัญญัติ ต่อจากนั้น สงฆ์ปรับอาบัติท่านพระอานนท์เพราะไม่กราบทูลถามเกี่ยวกับอาบัติเล็กน้อย เพราะเหยียบผ้าของพระพุทธองค์ เพราะอนุญาตให้มาตุคามให้ไหว้พระพุทธสรีระจนน้ำตาเปียก พระพุทธสรีระ เพราะไม่กราบทูลขอให้พระพุทธองค์ ดำรงพระชนม์ชีพอยู่ตลอดกัป เพราะกราบทูลขออนุญาตให้ มาตุคามออกบวช ท่านพระอานนท์ยอมรับอาบัติทุกกฏเพราะเชื่อฟังภิกษุผู้เถระทั้งหลาย[๔๖] ด้วยเหตุนี้ เมื่อสงฆ์มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สึกแล้วจึงไม่ปรากฏมีมาตรการบังคับทางตรงให้สึกทั้งทางร่างกายทางด้านเสรีภาพกับพระภิกษุในสมัยพุทธกาล

อย่างไรก็ตาม แม้ไม่ปรากฏว่ามีมาตรการบังคับทางตรง แต่อาจใช้มาตรการดังต่อไปนี้เป็นมาตรการบังคับในทางอ้อมได้ คือ “ปกาสนียกรรม” แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ที่พึงถูกประกาศหรือกรรมอันเป็นเครื่องประกาศ หมายความว่า การที่สงฆ์มีมติและทำการประกาศให้เป็นที่รู้กันทั่วไป ถึงสถานภาพในเวลานั้นของภิกษุรูปนั้นในสงฆ์ เช่น ความไม่เป็นที่ยอมรับของสงฆ์ หรือการที่สงฆ์ไม่ยอมรับ และไม่รับผิดชอบต่อการกระทำของภิกษุรูปนั้น

---

[๔๕]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓,** หน้า ๑๕๗.

[๔๖]**วิ.จู.** (ไทย) ๗/๑๑/๓๘๐-๓๘๑.

อันพึงถือว่าการใดที่เธอทำก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของเธอ ไม่ผูกพันกับสงฆ์หรือต่อพระศาสนา[๔๗] ดังที่ทำแก่พระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ ตามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก จูฬวรรค ตอนหนึ่งว่า

พระผู้มีพระภาคแวดล้อมด้วยบริษัทหมู่ใหญ่ ประทับนั่งแสดงธรรมแก่บริษัทซึ่งมีพระราชาประทับอยู่ด้วย ครั้งนั้น พระเทวทัตลุกจากอาสนะ ห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาคแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “พระพุทธเจ้าข้า เวลานี้พระผู้มีพระภาคทรงพระชราภาพ เป็นผู้เฒ่าสูงอายุ ล่วงกาลผ่านวัยไปโดยลำดับแล้ว พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปล่อยวาง ประกอบตนอยู่ในธรรมสำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน โปรดมอบภิกษุสงฆ์ให้ข้าพระพุทธเจ้าเถิด ข้าพระพุทธเจ้าจะปกครองภิกษุสงฆ์”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่าเลยเทวทัต เธออย่าชอบใจที่จะปกครองภิกษุสงฆ์เลย” แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ พระเทวทัตก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “พระพุทธเจ้าข้า เวลานี้พระผู้มีพระภาคทรงพระชราภาพ เป็นผู้เฒ่าสูงอายุ ล่วงกาลผ่านวัยไปโดยลำดับแล้ว พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปล่อยวาง ประกอบตนอยู่ในธรรมสำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน โปรดมอบภิกษุสงฆ์ให้ข้าพระพุทธเจ้าเถิดข้าพระพุทธเจ้าจะปกครองภิกษุสงฆ์” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เทวทัต แม้แต่สารีบุตรและโมคคัลลานะเรายังไม่มอบภิกษุสงฆ์ให้ เราจะมอบภิกษุสงฆ์ให้เธอซึ่งเป็นคนต่ำช้า บริโภคปัจจัยดุจกลืนน้ำลายได้อย่างไรเล่า”

ขณะนั้น พระเทวทัตคิดว่า “พระผู้มีพระภาคทรงรุกรานเราท่ามกลางบริษัทที่มีพระราชาประทับอยู่ด้วย ด้วยพระดำรัสว่าเป็นผู้บริโภคปัจจัยดุจกลืนน้ำลาย ทรงยกย่องแต่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ” จึงโกรธ ไม่พอใจ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วทำประทักษิณจากไป นี้เป็นการผูกอาฆาตครั้งแรกในพระผู้มีพระภาคของพระเทวทัต

ต่อมา พระผู้มีพระภาครับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นสงฆ์จงลงปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่เทวทัตโดยประกาศว่า “เมื่อก่อนพฤติกรรมของพระเทวทัตเป็นอย่างหนึ่ง เวลานี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตประพฤติสิ่งใดด้วยกายวาจา ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์เป็นอย่างนั้น พึงเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นเรื่องส่วนตัวของพระเทวทัตเอง”[๔๘]

ปกาสนียกรรมนี้เป็นสังฆกรรมหนึ่งที่เป็น “อสัมมุขากรณีย์” คือ กรรมซึ่งไม่ต้องทำในที่ต่อหน้า หรือพร้อมหน้าบุคคลที่ถูกสงฆ์ทำกรรม

---

[๔๗] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๒๐๘-๒๑๐.

[๔๘] **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๓๓๖-๓๓๘/๑๘๐-๑๘๓.

๓.๒.๑.๔ แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ

พระภิกษุหากต้องการลาจากเพศสมณะย่อมกระทำได้โดยการ “ลาสิกขา” ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง ลาสึก หรือลาจากเพศสมณะ ส่วนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า “ลาสิกขา” หมายถึง ปฏิญญาตนเป็นผู้อื่นจากภิกษุต่อหน้าภิกษุด้วยกัน หรือต่อหน้าบุคคลอื่นผู้เข้าใจความ แล้วละเพศภิกษุเสีย ถือเพศที่ปฏิญญานั้น, ละเพศภิกษุสามเณร, สึก[๔๕]

เมื่อพระภิกษุกระสัน ไม่ยินดี ปรารถนาจะสึก อึดอัด เบื่อหน่าย รังเกียจเพศภิกษุ ปรารถนาจะเป็นคฤหัสถ์ ปรารถนาจะเป็นอุบาสก ปรารถนาจะเป็นคนวัด ปรารถนาจะเป็นสามเณร ปรารถนาจะเป็นเดียรถีย์ ปรารถนาจะเป็นสาวกเดียรถีย์ ปรารถนาจะไม่เป็นสมณะ ปรารถนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร ย่อมทำได้ด้วยการลาสิกขา คือปฏิญญาตนเป็นผู้อื่นจากภิกษุต่อหน้าภิกษุด้วยกัน แล้วละเพศภิกษุเสีย ถือเอาเพศที่ปฏิญญานั้น ท่านอนุมัติให้ทำอย่างนั้นได้ แม้ต่อหน้าคนอื่นจากภิกษุ

คำปฏิญญานั้น ต้องชัดพอที่ผู้ฟังจะรู้ได้ว่าตนละความเป็นภิกษุถึงความเป็นผู้อื่น ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์แห่งปฐมปาราชิกสิกขาบท ท่านแสดงวัตถุ เรียกในอรรถกถาว่า เขตที่ควรอ้างถึงคำปฏิญญาไว้ ดังนี้

๑) ลาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สิกขา พระวินัย พระปาติโมกข์ อุทเทส พระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ ภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ หรือเพื่อนพรหมจารี ทั้งนี้ ตามพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์แห่งปฐมปาราชิกสิกขาบท ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างไร ชื่อว่าการเปิดเผยความท้อแท้และเป็นการบอกคืนสิกขา

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระสัน ไม่ยินดี ปรารถนาจะสึก อึดอัด เบื่อหน่าย รังเกียจเพศภิกษุ ปรารถนาจะเป็นคฤหัสถ์ ฯลฯ ปรารถนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนพระพุทธเจ้า

ภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคืนสิกขา

(๒) อีกประการหนึ่ง ภิกษุกระสัน ไม่ยินดี ปรารถนาจะสึก อึดอัด เบื่อหน่ายรังเกียจเพศภิกษุ ปรารถนาจะเป็นคฤหัสถ์ฯลฯ ปรารถนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนพระธรรม (๓)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่าข้าพเจ้าบอกคืนพระสงฆ์ (๔)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนสิกขา (๕)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนพระ

---

[๔๕]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** หน้า ๓๘๑.

วินัย (๖)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่าข้าพเจ้าบอกคืนพระปาติโมกข์ (๗)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนอุทเทส (๘)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนพระอุปัชฌาย์ (๙)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนพระอาจารย์ (๑๐)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนสัทธิวิหาริก (๑๑)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนอันเตวาสิก (๑๒)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ (๑๓)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ (๑๔)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคืนเพื่อนพรหมจารี

ภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคืนสิกขา”[๕๐]

๒) ปฏิญญาตนเป็นคฤหัสถ์ เป็นอุบาสก เป็นคนวัด เป็นสามเณร เป็นเดียรถีย์ เป็นสาวกเดียรถีย์ เป็นผู้มิใช่สมณะ เป็นผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร ทั้งนี้ ตามพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์แห่งปฐมปาราชิกสิกขาบท ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “อีกประการหนึ่ง ภิกษุกระสัน ไม่ยินดี ปรารถนาจะสึก อึดอัด เบื่อหน่ายรังเกียจเพศภิกษุ ปรารถนาจะเป็นคฤหัสถ์ฯลฯ ปรารถนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ท่านจงจำข้าพเจ้าว่า เป็นคฤหัสถ์ (๒)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสก (๓)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นคนวัด (๔)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นสามเณร (๕)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นเดียรถีย์ (๖)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นสาวกเดียรถีย์

ภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคืนสิกขา”[๕๑]

๓) ปฏิเสธความเป็นสมณะ ความเป็นเชื้อสายพระศากยบุตร ทั้งนี้ ตามพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์แห่งปฐมปาราชิกสิกขาบท ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ภิกษุกระสัน ไม่ยินดี ปรารถนาจะสึก อึดอัด เบื่อหน่าย รังเกียจเพศภิกษุ ปรารถนาจะเป็นคฤหัสถ์ ฯลฯ ปรารถนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร... (๗)...ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นผู้มิใช่สมณะ (๘)... ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ท่านจงจำข้าพเจ้าว่า เป็นผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร

ภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคืนสิกขา”[๕๒]

๔) แสดงความไม่ต้องการหรือไม่เกี่ยวข้องด้วยวัตถุ เป็นเขตลาอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า หรือภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้

---

[๕๐]**วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๕๑/๓๘-๓๙.

[๕๑]**วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๕๑/๓๙.

[๕๒]**วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๕๑/๓๙.

ว่า ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับเพื่อนพรหมจารี หรือภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าไม่ต้องการพระพุทธเจ้า หรือภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าไม่ต้องการเพื่อนพรหมจารี เป็นต้น ทั้งนี้ ตามพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์แห่งปฐมปาราชิกสิกขาบท ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ภิกษุกระสัน ไม่ยินดี ปรารถนาจะสึก อึดอัด เบื่อหน่าย รังเกียจเพศภิกษุ ปรารถนาจะเป็นคฤหัสถ์ฯลฯ ปรารถนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าฯลฯ (๑๔) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับเพื่อนพรหมจารี

ภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคืนสิกขา

(๑) อีกประการหนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าจะมีอะไรกับพระพุทธเจ้าฯลฯ (๑๔) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าจะมีอะไรกับเพื่อนพรหมจารี

ภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคืนสิกขา

(๑) อีกประการหนึ่ง ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าไม่ต้องการพระพุทธเจ้าฯลฯ (๑๔) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าไม่ต้องการเพื่อนพรหมจารี

ภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคืนสิกขา

(๑) อีกประการหนึ่ง ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าพ้นขาดแล้วจากพระพุทธเจ้าฯลฯ (๑๔) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าพ้นขาดแล้วจากเพื่อนพรหมจารี

ภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคืนสิกขา[๕๓]

๕) ใช้คำอื่นอันเป็นไวพจน์ของวัตถุเหล่านี้ (ไวพจน์ ในที่นี้ หมายเอาคำที่มีรูปต่างกัน มีความหมายต่างกัน แต่หมายถึงสิ่งเดียวกัน หมายถึง คำที่ใช้แทนพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ฯลฯ สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรของวัตถุเหล่านี้) ย่อมสำเร็จความเข้าใจได้เหมือนกัน ทั้งนี้ ตามพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์แห่งปฐมปาราชิกสิกขาบท ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “คำที่เป็นไวพจน์ของพระพุทธ คำที่เป็นไวพจน์ของพระธรรม คำที่เป็นไวพจน์ของพระสงฆ์ คำที่เป็นไวพจน์ของสิกขา คำที่เป็นไวพจน์ของพระวินัย คำที่เป็นไวพจน์ของพระปาติโมกข์ คำที่เป็นไวพจน์ของอุทเทส คำที่เป็นไวพจน์ของพระอุปัชฌาย์ คำที่เป็นไวพจน์ของพระอาจารย์ คำที่เป็นไวพจน์ของสัทธิวิหาริก คำที่เป็นไวพจน์ของอันเตวาสิก คำที่เป็นไวพจน์ของภิกษุผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์ คำที่เป็น

---

[๕๓] **วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๕๒/๓๙-๔๐.

ไวพจน์ของภิกษุผู้ร่วมพระอาจารย์ คำที่เป็นไวพจน์ของเพื่อนพรหมจารี คำที่เป็นไวพจน์ของคฤหัสถ์ คำที่เป็นไวพจน์ของอุบาสก คำที่เป็นไวพจน์ของคนวัด คำที่เป็นไวพจน์ของสามเณร คำที่เป็นไวพจน์ของเดียรถีย์ คำที่เป็นไวพจน์ของสาวกของเดียรถีย์ คำที่เป็นไวพจน์ของผู้มิใช่สมณะ คำที่เป็นไวพจน์ของผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร แม้อื่นใดที่มีอยู่ ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ด้วยคำที่เป็นไวพจน์เหล่านั้น อันเป็นอาการ เป็นลักษณะ เป็นสัญลักษณ์

ภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคืนสิกขา[๕๔]

นอกจากนี้ การปฏิญญานั้นต้องทำเป็นกิจจะลักษณะ พร้อมด้วยจิต ด้วยกาล ด้วยประโยค ด้วยบุคคล และด้วยความเข้าใจ โดยในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์แห่งปฐมปาราชิกสิกขาบท บัญญัติว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างไร ชื่อว่าไม่เป็นการบอกคืนสิกขา คือ ภิกษุผู้วิกลจริต บอกคืนสิกขาด้วยคำที่เป็นอาการ เป็นลักษณะ เป็นสัญลักษณ์ ตามที่ภิกษุในธรรมวินัยนี้บอกคืนสิกขากัน ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุปกติบอกคืนสิกขาต่อหน้าภิกษุผู้วิกลจริต ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่านบอกคืนสิกขา ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุบอกคืนสิกขาต่อหน้าภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนาบอกคืนสิกขา ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุบอกคืนสิกขาต่อหน้าภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุบอกคืนสิกขาต่อหน้าเทวดา ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุบอกคืนสิกขาต่อหน้าสัตว์ดิรัจฉาน ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุบอกคืนสิกขาต่อหน้าชาวมิลักขะ ด้วยภาษาชาวอริยกะ ถ้าเขาไม่เข้าใจ ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุบอกคืนสิกขาต่อหน้าชาวอริยกะ ด้วยภาษาชาวมิลักขะ ถ้าเขาไม่เข้าใจ ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

---

[๕๔]**วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๕๓/๔๐-๔๑.

ภิกษุบอกคืนสิกขาต่อหน้าชาวอริยกะ ด้วยภาษาชาวอริยกะ ถ้าเขาไม่เข้าใจ ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุบอกคืนสิกขาต่อหน้าชาวมิลักขะ ด้วยภาษาชาวมิลักขะ ถ้าเขาไม่เข้าใจ ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุบอกคืนสิกขา โดยพูดเล่น ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุบอกคืนสิกขา โดยพูดพลั้งพลาด ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุไม่ประสงค์จะประกาศ แต่ประกาศให้ได้ยิน ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุประสงค์จะประกาศ แต่ไม่ประกาศให้ได้ยิน ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุประกาศแก่ผู้ไม่เข้าใจความหมาย ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุไม่ประกาศแก่ผู้เข้าใจความหมาย ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุไม่ประกาศโดยประการทั้งปวง ย่อมไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา

ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้ ชื่อว่าไม่เป็นอันบอกคืนสิกขา”[๕๕]

จากพุทธวินัยบัญญัติข้างต้น การปฏิญญานั้นจึงต้องทำเป็นกิจจะลักษณะ ดังนี้

(๑) ทำด้วยตั้งใจเพื่อลาสิกขาจริงๆ เป็นแต่ลำพังว่าพูดเล่น หรือพูดพลั้งพลาด หรือท่องคำลา หรือกล่าวโดยอาการแสดงวินัยกถา ไม่นับว่าลา

(๒) ปฏิญญาด้วยคำเด็ดขาด ไม่ใช่รำพึง ไม่ใช่ปรึกัป ไม่ใช่อ้างความเป็นมาแล้ว หรือจักเป็นข้างหน้า หากเป็นแต่พูรำพึง พูดปรึกัป พูดอ้างความเป็นมาแล้ว หรือจักเป็นข้างหน้า อย่างนี้ไม่เป็นอันลา

การปฏิญญาด้วยคำเด็ดขาด เช่น ปฏิญญาว่า “สิกฺขํ ปจฺจกฺขามิ” (อ่านว่า สิกขัง ปัจจักขามิ) ข้าพเจ้าลาสิกขา หรือว่า “คิหีติ มํ ธาเรถ” (อ่านว่า คิหีติ มัง ธาเรถะ) ท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นคฤหัสถ์ โดยคำต้นใช้กิริยาบอกสมานกาล คือ หมายความว่าทำอยู่บัดนั้น คำหลังใช้กิริยาบอกสั่ง

---

[๕๕]**วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๕๔/๔๑-๔๒.

คำรำพึง เช่น (๑) ไฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นคฤหัสถ์ (๒) ไฉนหนอ ข้าพเจ้าเป็นอุบาสก (๓) ไฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นคนวัด (๔) ไฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นสามเณร (๕) ไฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นเดียรถีย์ (๖) ไฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นสาวกเดียรถีย์ (๗) ไฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มิใช่สมณะ หรือ (๘) ไฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร[๕๖]

คำปริกัป เช่น (๑) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ก็ถ้าว่า ข้าพเจ้าพึงบอกคืนพระพุทธเจ้า (๒) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ก็ถ้าว่า ข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร (๓) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ก็ถ้าว่า ข้าพเจ้าพึงบอกคืนพระพุทธเจ้า (๔) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ก็ถ้าว่า ข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร (๕) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า เอาเถอะ ข้าพเจ้าพึงบอกคืนพระพุทธเจ้า (๖) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า เอาเถอะ ข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร (๗) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้ามีความดำริว่า ข้าพเจ้าพึงบอกคืนพระพุทธเจ้า (๘) ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้ามีความดำริว่า ข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร[๕๗]

คำอ้างความเป็นมาแล้ว เช่น ข้าพเจ้าลาสิกขาเสียแล้ว หรือ ข้าพเจ้าเป็นคฤหัสถ์เสียแล้ว

คำอ้างความจักเป็นข้างหน้า เช่น ข้าพเจ้าจักลาสิกขา หรือข้าพเจ้าจักเป็นคฤหัสถ์

(๓) เปล่งวาจาปฏิญญาด้วยตนเอง ให้ผู้อื่นปฏิญญาแทนใช้ไม่ได้

ส่วน “กายประโยค” คือ เปลื้องผ้ากาสายะเสีย นุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ ไม่นับว่าลา เพราะมีพระบัญญัติปรับไว้เพียงอาบัติทุกกฏ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงห้ามกายประโยค น่าจะเทียบด้วยการไปเข้ารีตเดียรถีย์ เพียงนุ่งห่มอย่างเดียรถีย์ มีพระบัญญัติปรับไว้เพียงอาบัติถุลลัจจัย ไปอยู่ในสำนักเดียรถีย์ และถือเพศเป็นอย่างนั้น ท่านปรับเป็นเข้ารีตเดียรถีย์ และถือเพศเป็นอย่างนั้น ท่านปรับเป็นเข้ารีตเดียรถีย์ ขากจากความเป็นภิกษุ

ส่วนกรณีภิกษุถือเพศแห่งคฤหัสถ์แล้ว เข้าไปอยู่ในบ้าน ถือได้ว่าปฏิญญาเป็นคฤหัสถ์ด้วยกายประโยค ตัวอย่างเช่น กรณีพระจุลกาล ซึ่งปรากฏในอรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ยมกวรรคว่า พระมหากาล เดิมเป็นกุฎุมพี (คนมีทรัพย์) ออกบวชด้วยศรัทธา ต่อมาพระจุลกาลผู้น้องบวชตามพี่ชาย มีธรรมเนียมว่าพระศาสดาทรงรับนิมนต์ของบ้านใดไว้แล้ว ถึงวันกำหนด ภิกษุรูปหนึ่งไปบ้านนั้นแต่เช้า เพื่อแนะนำให้แต่งตั้งอาสนะ พวกภรรยาเก่าของพระจุลกาลคิดจะจับสามีของตน จึงทำอุบายนิมนต์พระศาสดากับพระสงฆ์ไปฉันที่บ้าน และขอพระจุลกาลไปแนะให้ปูอาสนะ พอไปถึง พวกหญิงนั้น ก็ช่วยกันฉุดสบงและจีวรออกแล้ว ให้นุ่งห่มอย่าง

---

[๕๖] **วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๔๕/๓๔-๓๕.

[๕๗] **วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๔๖/๓๕-๓๖.

คฤหัสถ์ แล้วส่งให้กลับมานำเสด็จพระศาสดาและพระสงฆ์ไป จุลกาลก็สมัครถือเพศเป็นคฤหัสถ์ ความประพฤติของพระสงฆ์ต่อจุลกาลก็เป็นอย่างทำต่อคฤหัสถ์ และจุลกาลก็กลับไปอยู่บ้าน สำหรับปัจจุบัน ถ้ามีภิกษุเป็นอย่างนั้นขึ้น ต้องถือว่าเป็นอันปฏิญญาตนเป็นคฤหัสถ์ด้วยกายประโยคตามเรื่องพระจุลกาลนี้

อีกอย่างหนึ่ง กายประโยคอันอาจทำแทนปฏิญญาด้วยวาจาก็มี คือเขียนหนังสือปฏิญญาตนเป็นคฤหัสถ์

(๔) ภิกษุผู้ปฏิญญา ต้องไม่เป็นผู้วิกลจริต ต้องไม่มีจิตฟุ้งซ่าน ต้องไม่ใช่ผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา หากผู้ปฏิญญามีลักษณะ ๓ ประการนี้ใช้ไม่ได้

(๕) ผู้รับปฏิญญา ต้องไม่ใช่เทวดาหรือสัตว์เดรัจฉาน

นอกจากนี้ ผู้รับปฏิญญาต้องไม่เป็นผู้วิกลจริต ต้องไม่มีจิตฟุ้งซ่าน ต้องไม่ใช่ผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา หากผู้รับปฏิญญามีลักษณะ ๓ ประการนี้ใช้ไม่ได้

ผู้รับปฏิญญาเข้าใจคำนั้นในทันที ปฏิญญาด้วยภาษาอันผู้รับไม่เข้าใจ ใช้ไม่ได้ เพราะข้อนี้ คำปฏิญญาจึงว่าในภาษาไทยด้วย อีกอย่างหนึ่ง ปฏิญญาต่อผู้ใด ผู้นั้นเข้าใจ ถ้าผู้นั้นไม่เข้าใจ แม้ผู้อื่นเข้าใจ ก็ใช้ไม่ได้

ปฏิญญาพร้อมด้วยจิต ด้วยกาล ด้วยประโยค ด้วยบุคคล และด้วยความเข้าใจอย่างนี้ จึงเป็นกิจลักษณะ

คำปฏิญญาที่นิยมใช้กันอยู่ในบัดนี้ ๒ คำควบกันว่า “สิกฺขํ ปจฺจกฺขามิ คิหีติ มํ ธาเรถ” (อ่านว่า สิกขัง ปัจจักขามิ คิหีติ มัง ธาเรถะ) ข้าพเจ้าลาสิกขา ท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นคฤหัสถ์ และเมื่อถือเพศคฤหัสถ์แล้ว แสดงอุปาสกัตตเทศนาอีกวาระหนึ่ง แล้วรับศีลเพื่อทำให้มั่นอีกชั้นหนึ่ง[๕๔]

สำหรับสามเณร ไม่มีคำลาหรือคำปฏิญญา สามเณรผู้ปรารถนาจะละภาวะของตน เปลื้องผ้ากาสายะถือเพศเป็นอื่นแล้ว ทำเป็นกิจจะลักษณะก็เป็นอันสึก จะกล่าวคำลาว่า “สิกฺขํ ปจฺจกฺขามิ” (อ่านว่า สิกขัง ปัจจักขามิ) ข้าพเจ้าลาสิกขาก็ควร ดูเป็นกิจจะลักษณะดี ส่วนบทว่า “คิหี” คฤหัสถ์นั้น ได้แก่ คนมีเรือนมีครอบครัวเป็นผู้ใหญ่ เด็กปฏิญญาตนอย่างนั้นไม่เข้าที ควรยกบทต่อไปเสีย[๕๕]

กล่าวโดยสรุป การลาสิกขานั้นเป็นมาตรการในการจัดดำเนินการสำหรับกรณีที่พระภิกษุยินยอมที่จะละจากความเป็นพระภิกษุเอง

---

[๕๔]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓,** หน้า ๒๑๑-๒๑๓.

[๕๕]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๕.

๓.๒.๑.๕ โทษ

โทษตามพระธรรมวินัย มีดังต่อไปนี้

๑) การนิคคหกรรม

คำว่า “นิคคหะ” คือ การข่ม เป็นกิจอย่างหนึ่งแห่งผู้ปกครองหมู่ เป็นคู่กับ “ปัคคหะ” คือ การยกย่อง หากขาด ๒ อย่างนี้การปกครองย่อมเป็นไปไม่ได้ “นิคคหะ” หรือ “การข่ม” ยังเป็นผลที่มุ่งหมายแห่งการบัญญัติสิกขาบทด้วย ดังจะเห็นได้ในบทที่ว่า “ทุมฺมงฺกูนำ ปุคฺคลานำ นิคฺคหาย เปสลานำ ภิกฺขูนำ ผาสุวิหาราย” (อ่านว่า ทุมมังกูนัง ปุคคะลานัง นิคคะหายะ เปสะลานัง ภิกขูนัง ผาสุวิหารายะ) แปลว่า “เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เพื่ออยู่ผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก” เมื่อมีภิกษุก็ดี คฤหัสถ์ก็ดี ประพฤติมิชอบ ควรแก่นิคคหะ พระศาสนาประทานพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ทำนิคคหะแก่ผู้นั้น ดังนั้น “นิคคหกรรม” จึงหมายถึง การลงโทษที่สงฆ์ทำแก่ภิกษุที่ควรปราบเพื่อให้เข็ดหลาบ[๖๐] มี ๖ ประการ ได้แก่

(๑) ตัชชนียกรรม

ตัชชนียกรรม แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรขู่ สงฆ์ลงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ก่อเรื่องอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์[๖๑]

พระภิกษุที่ถูกลงตัชชะนียกรรม ตัวอย่างเช่น พวกภิกษุนิสิตของพระปัณฑุกะและพระโลหิตกะ ซึ่งก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ด้วยตนเอง และพากันเข้าไปหาภิกษุพวกอื่นที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ ทำให้ความบาดหมางที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ขยายลุกลามออกไป[๖๒]

(๒) นิยสกรรม

นิยสกรรม แปลว่า กรรมคือการถอดยศ สงฆ์ลงนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด มีอาบัติมาก ไม่มีมารยาท[๖๓]

พระภิกษุที่ถูกลงนิยสกรรม ตัวอย่างเช่น พระเสยยสกะซึ่งเป็นผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด มีอาบัติมาก ต้องอาบัติกำหนดไม่ได้ ชอบอยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีกับคฤหัสถ์ที่ไม่สมควร[๖๔]

---

[๖๐]อ้างแล้ว, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓,** หน้า ๑๘๔.

[๖๑]**วิ.มหา.** (ไทย) ๕/๔๑๘/๓๐๕.

[๖๒]ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๖/๑-๕/๑-๑๓.

[๖๓]**วิ.มหา.** (ไทย) ๕/๔๑๘/๓๐๕.

(๓) ปัพพาชนียกรรม

ปัพพาชนียกรรม แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรขับไล่ สงฆ์ลงปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล มีมารยาทเลวทราม[๖๕]

พระภิกษุที่ถูกลงปัพพาชนียกรรม ตัวอย่างเช่น พระภิกษุชื่อว่าอัสสชิและปุนัพพสุกะ ซึ่งประพฤติไม่เหมาะสมหลายอย่าง เช่น ปลูกไม้ดอกเองบ้าง เก็บดอกไม้เองบ้าง ร้อยดอกไม้เองบ้าง ทำมาลัยต่อก้านเองบ้าง ทำมาลัยเรียงก้านเองบ้าง จัดดอกไม้ช่อเองบ้าง ทำดอกไม้พุ่มเองบ้าง ทำดอกไม้เทริดเองบ้าง ทำดอกไม้พวงเองบ้าง ทำดอกไม้แผงประดับ[๖๖]

(๔) ปฏิสารณียกรรม

ปฏิสารณียกรรม แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรให้กลับระลึกได้ สงฆ์ทำปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ด่าบริภาษคฤหัสถ์[๖๗]

พระภิกษุที่ถูกลงปฏิสารณียกรรม ตัวอย่างเช่น พระภิกษุชื่อสุธรรม ซึ่งด่าด้วยคำต่ำช้า ขู่ด้วยคำต่ำช้าคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธาเลื่อมใส เป็นทายก เป็นผู้ทำงาน เป็นผู้อุปถัมภ์สงฆ์[๖๘]

(๕) อุกเขปนียกรรม

อุกเขปนียกรรม แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรยกเสียจากหมู่ สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุผู้แม้ต้องอาบัติก็ไม่ปรารถนาจะเห็นว่าเป็นอาบัติ แม้ต้องอาบัติแล้วก็ไม่ปรารถนาจะทำคืน (แสดง) อาบัติ แม้มีทิฏฐิบาปก็ไม่ปรารถนาจะสละทิฏฐิบาปนั้น[๖๙]

พระภิกษุที่ถูกลงอุกเขปนียกรรม ตัวอย่างเช่น พระฉันนะซึ่งต้องอาบัติแล้วไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับสั่งให้สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่พระฉันนะเพราะไม่เห็นอาบัติ[๗๐]

(๖) ตัสสปาปิยสิกากรรม

---

[๖๔]ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๖/๑๑-๑๔/๒๑-๓๐.

[๖๕]**วิ.มหา.** (ไทย) ๕/๔๑๘/๓๐๕.

[๖๖]ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย). ๖/๒๑-๒๕/๓๙-๕๓.

[๖๗]**วิ.มหา.** (ไทย) ๕/๔๑๘/๓๐๕.

[๖๘]ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๖/๓๓-๓๘/๖๕-๗๖.

[๖๙]**วิ.มหา.** (ไทย) ๕/๔๑๘/๓๐๕.

[๗๐]ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๖/๔๖/๘๕-๘๖.

ตัสสปาปิยสิกากรรม แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำเพราะความที่ภิกษุนั้นเป็นผู้บาป ตัสสปาปิยสิกากรรมนั้นพึงทำแก่ภิกษุผู้เป็นจำเลยในอนุวาทาธิกรณ์ ถูกซักถามถึงอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ ให้การกลับไปกลับมา ปฏิเสธแล้วกลับปฏิญญาๆ แล้วกลับปฏิเสธ พูดถลากไถล เพื่อกลบเกลื่อนข้อที่ถูกซัก พูดมุสาซึ่งหน้า เป็นการเพิ่มโทษขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ถ้าภิกษุเป็นอย่างนั้นสงฆ์เห็นสมควรจะเพิ่มโทษขึ้นอีกส่วนหนึ่งจากอาบัติที่ต้องพึงทำตัสสปาปิยสิกากรรมนี้แก่พระภิกษุนั้น โดยพระภิกษุที่ถูกลงตัสสปาปิยสิกากรรม[๗๑] ตัวอย่างเช่น พระอุปวาฬซึ่งถูกซักถามอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ ปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ สงฆ์จึงลงตัสสปาปิยสิกากรรมแก่ภิกษุอุปวาฬ[๗๒]

๒) การนาสนะ

คำว่า “นาสนะ” แปลว่า ให้ฉิบหาย ได้แก่ การลงโทษภิกษุ มี ๓ วิธี[๗๓] คือ

(๑) ลิงคนาสนะ ให้ฉิบหายจากเพศบรรพชิตหรือให้สึก

(๒) สัมโภคนาสนะ ให้ฉิบหายจากการกินร่วม

(๓) สังวาสนาสนะ ให้ฉิบหายจากสังวาสหรือยกออกจากหมู่

๓) การทัณฑกรรม

คำว่า “ทัณฑกรรม” หมายถึง โทษที่ลงแก่สามเณรที่ประพฤติผิด ไม่ถึงนาสนะ โดยอาจทำแก่ภิกษุด้วยก็ได้ มี ๒ ประการ คือ

(๑) การกัก คือ ห้ามไม่ให้เข้า (เคยอยู่หรือเคยไป ณ ที่ใด ห้ามไม่ให้เข้าไป ณ ที่นั้น) หรือห้ามไม่ให้ออกจากที่อันกำหนดไว้ (อย่ากักไว้ในห้องแคบเกินไป กักตลอดสังฆารามก็ได้)

(๒) การใช้ให้ตักน้ำ ขนฟืน ขนทราย เป็นต้น โดยพึงทำเพียงเพื่อเข็ดหลาบ ไม่พึงทำเป็นการทรมาน หรือดุร้าย เช่น ให้นอนบนแผ่นหินอันร้อน ทูนของหนักเช่นหิน หรืออิฐบนศีรษะ หรือให้แช่น้ำ

๔) การประณาม

คำว่า “ประณาม” หรือ “การผลักออก” หมายถึง การตัดผู้ประพฤติมิชอบ ไม่คบด้วย เช่น การทำอุกเขปนียกรรม (ถือเป็นการประณามภิกษุประการหนึ่ง), การ

---

[๗๑] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓,** หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

[๗๒] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๐๕-๒๐๗/๓๒๐-๓๒๑.

[๗๓] **วิ.มหา.** (ไทย) ๒/๔๒๘/๕๓๘.

ทำพรหมทัณฑ์, การไล่ออกเสียจากหมู่ทั้งเพศ (แต่หากไล่ออกโดยไม่หมายจะรับกลับเข้าหมู่อีก ถือเป็นนาสนะ)[๗๔]

๓.๒.๒ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของต่างประเทศ

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของต่างประเทศนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของประเทศลาวและประเทศศรีลังกา เนื่องจากประเทศลาวและประเทศศรีลังกาเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกับประเทศไทยในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงได้มุ่งศึกษาในประเทศดังกล่าว

๓.๒.๒.๑ ประเทศลาว

ประเทศลาวมีชื่อทางการว่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศลาวเป็นอีกประเทศหนึ่งที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกับประเทศไทย และมีประวัติศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน ประชาชนในประเทศลาวมีความศรัทธา เลื่อมใส และใฝ่ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากอีกประเทศหนึ่ง จึงจะได้ศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศลาวรวมทั้งระบบการปกครองคณะสงฆ์และอำนาจหน้าที่เพื่อทราบบริบทพื้นฐานก่อนแล้วจึงศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในประเทศลาวต่อไป

๑) พระพุทธศาสนาในประเทศลาว

ชนชาติลาวมีความเป็นมาแต่เดิมเกี่ยวด้วยชาติวงศ์และการอพยพถิ่นฐานเป็นต้น จนถึงตั้งหลักแหล่งในดินแดนปัจจุบันเนื่องเป็นอันเดียวกันกับชนชาติไทย มีเรื่องราวที่ควรทราบโดยย่อว่า เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๑๘๔ ชนชาติใหญ่พวกหนึ่ง ซึ่งเรียกตัวเองว่า ไท พวกพม่าเรียกว่า ฉาน พวกจีนเรียกว่า อ้ายลาว หรือ งายลาว ได้อพยพจากอาณาจักรอ้ายลาวลงมาทางใต้ ตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้นเรียกว่า น่านเจ้า ต่อมาเจ้าไทยน่านเจ้าชื่อ ขุนบรม (ขุนลุง หรือขุนหลวงก็เรียก) ได้ยกลงมาครองแผ่นดินใต้ลงมาอีก และขยายอาณาเขตกว้างขวางออกไป ขุนบรมมีโอรส ๗ องค์ และได้ให้โอรสเหล่านั้นไปสร้างบ้านแปลงเมืองต่างๆ มีเมืองโยนก เมืองละโว้ เมืองพวน เป็นต้น[๗๕] โอรสองค์ที่หนึ่งชื่อ “ขุนลอ” ไปรบได้ เมืองชวา (ได้แก่ เมืองเช่า ต่อมาเรียกเชียงทอง หรือล้านช้าง และในที่สุดเป็นเมืองหลวงพระบาง) เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๒๘๐ เจ้าเมืองชวาได้สืบเชื้อสายสืบต่อกันมาโดยลำดับ เมื่ออาณาจักรเขมรเรืองอำนาจขึ้น เมืองชวาก็ตกอยู่ใต้อำนาจเขมรด้วย

---

[๗๔]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓,** หน้า ๒๑๕-๒๒๒.

[๗๕]คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ประวัติพระพุทธศาสนา,** (พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๗๐-๑๗๑.

เช่นเดียวกับชนชาติไทยพวกอื่นที่อยู่ใกล้เคียง เมื่อถึง พ.ศ. ๑๗๙๖ อาณาจักรน่านเจ้าเสียแก่กุบไลข่าน คนไทยก็แผ่ซ่านกระจายลงมาทางใต้เพิ่มจำนวนมากขึ้น

(๑) ยุคก่อตั้งและเจริญมั่นคง

เจ้าเมืองชวาองค์ที่ ๒๒ (บางแห่งว่าที่ ๓๕) นามว่า พระยาสุวรรณคำผง ขึ้นครองราชย์สมบัติเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๙ – ๑๘๙๖ ทรงมีโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า เจ้าผีฟ้า และเจ้าผีฟ้ามีโอรส ๖ องค์ องค์ที่หนึ่งชื่อ เจ้าฟ้างุ้ม ครั้งนั้นได้มีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งทำให้เจ้าฟ้างุ้มพลัดพรากจากชาติภูมิ ไปพำนักอยู่ในราชอาณาจักรขอมตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เวลานั้นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นศาสนาหลักของอาณาจักรเขมรแล้ว เจ้าฟ้างุ้มเข้าไปอาศัยอยู่กับพระภิกษุชื่อพระมหาปาสมันตเถระ เจ้าอาวาสวัดแห่งหนึ่ง เมื่อเจริญวัยขึ้น พระเถระได้นำเจ้าฟ้างุ้มซึ่งมีพระชนม์ได้ ๑๐ พรรษาเข้าไปฝากเป็นมหาดเล็กในราชสำนักของพระเจ้ากรุงอินทปัตถ์ เจ้าฟ้างุ้มได้รับราชการในราชสำนักขอมจนเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดินมากถึงกับยกพระราชธิดาพระนามว่า พระนางแก้วเกงยา หรือพระนางแก้วยอดฟ้า (ไทยเรียก พระนางคำยักบ้าง เจ้าหญิงคำหยาดบ้าง) ให้เป็นชายา

สมัยนั้น ราชอาณาจักรขอมกำลังเสื่อมอำนาจลง และใน พ.ศ. ๑๘๙๓ พระเจ้ารามาธิบดีที่ ๑ แห่งราชวงศ์อู่ทอง ได้ตั้งอาณาจักรไทยขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา แล้วเริ่มแผ่ขยายอำนาจออกไป กษัตริย์ขอมทรงเกรงการรุกรานของไทย จึงให้เจ้าฟ้างุ้มราชบุตรเขยไปยึดครองกรุงล้านช้าง (หลวงพระบาง) ไว้เป็นกำลังป้องกันกรุงศรีอยุธยาสืบไป เจ้าฟ้างุ้มขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๘๙๖ (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๘๙๖ – ๑๙๑๖) ทรงเป็นวีรกษัตริย์ของลาวพระองค์แรกที่สามารถรวบรวมหัวเมืองอันอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขงทั้งสองฝั่งเข้าเป็นอันเดียว มีอาณาเขตทางเหนือจดสิบสองปันนา ทางใต้จดอาณาจักรเขมร ตะวันตกจดอาณาจักรเชียงใหม่ สุโขทัย และอยุธยา ตะวันออกจดอันนัม และจัมปา พระองค์ทรงพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าฟ้างุ้มแหล่งหล้าธรณี” นับว่าทรงเป็นมหาราชองค์แรกของลาว

ในด้านศาสนา แม้ว่าชาวล้านช้างจะได้รับนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานผ่านทางจีนมาแต่ครั้งยังอยู่ในอาณาจักรอ้ายลาวเช่นเดียวกับชาวไทยพวกอื่น ในสมัยของขุนหลวงเม้า (ลีเมา หรือลิวเมา ก็เรียก) เมื่อประมาณ พ.ศ. ๖๒๐ แล้วก็ตาม แต่เมื่อถึงสมัยอาณาจักรล้านช้างนี้ ความเชื่อถือนั้นคงจะได้เลือนรางจางหายไปแล้ว จึงปรากฏว่าราษฎรทั่วไปนับถือผีฟ้าผีแถนอันเป็นของพื้นเดิมแต่สมัยโบราณ ทำให้ต้องมีการประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่ และในคราวนี้เป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่นำเข้ามาจากอาณาจักรเขมร

เรื่องนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง มีหลักฐานต่างกันเป็น ๒ อย่าง ฝ่ายหนึ่งว่า พระนางแก้วเกงยา มเหสีของพระเจ้าฟ้างุ้มทรงเป็นพุทธศาสนิกชนผู้เคร่งครัด ครั้นได้ทอดพระเนตรเห็นเจ้านายและราษฎรชาวล้านช้างพากันนับถือผีทำพลีกรรมฆ่าช้าง วัว ควาย บูชาผีถ้ำ ก็ทรงสังเวชพระทัย จึงทูลพระสวามีให้นำเอาพระพุทธศาสนาจากกัมพูชาเข้าไปประดิษฐานในลาว พระเจ้าฟ้างุ้มจึงจัดคณะทูตไปแจ้งความประสงค์แก่กัมพูชา พระมหากษัตริย์แห่งกัมพูชาจึงได้ทรงส่งพระมหาปาสมันตเถระและพระมหาเทพลังกาพร้อมด้วยพระสงฆ์อีก ๒๐ รูป และนักปราชญ์ ช่าง และคนผู้แวดล้อมเป็นบริวารจำนวนมาก นำพระพุทธรูปปางห้ามญาติชื่อ “พระบาง” พร้อมทั้งพระไตรปิฎกและหน่อพระศรีมหาโพธิ์กับทั้งศาสนวัตถุอื่นๆ ไปพระราชทานแก่พระเจ้าฟ้างุ้ม[๗๖] ส่วนหลักฐานอีกฝ่ายหนึ่งว่า เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้มครองราชย์แล้วไม่นาน ก็ปรากฏว่าทรงมีพระทัยโหดร้ายทารุณ ความทราบถึงกษัตริย์กัมพูชาผู้เป็นพระสสุระ (พ่อตา) จึงมีรับสั่งให้พระเจ้าฟ้างุ้มไปเฝ้า แล้วพระราชทานโอวาทให้ปกครองพสกนิกรตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ให้สมาทานศีล ๕ และส่งกลับล้านช้างพร้อมด้วยคณะพระภิกษุสงฆ์ที่กล่าวข้างต้น

สำหรับพระบางนั้นเป็นพระพุทธรูปที่กษัตริย์ลังกาได้ส่งมาถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินเขมร เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเขมรพระราชทานแก่พระเจ้าฟ้างุ้มแล้ว ได้นำไปรักษาไว้ที่เมืองเวียงคำก่อน จนถึง พ.ศ. ๒๐๔๕ จึงอัญเชิญขึ้นไปไว้ที่เมืองเชียงทอง คือ เมืองชวา หรือล้านช้าง และต่อมาเมืองเชียงทองหรือล้านช้างก็เปลี่ยนเรียกชื่อตามพระบางนั้นว่า เมืองหลวงพระบาง บางทีเรียกอาณาจักรทั้งหมดว่า อาณาจักรหลวงพระบาง โดยนัยนี้จึงเห็นได้ว่า การสถาปนาอาณาจักรลาวดำเนินไปพร้อมกับการประดิษฐานพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท โดยมีพระบางเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของชาติ เป็นทั้งสัญลักษณ์ของพระศาสนาและเป็นสมบัติคู่เมือง

รัชสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มมากด้วยการศึกสงคราม ทำให้ราษฎรลาวซึ่งเป็นคนรักสงบมีนิสัยเรื่อยๆ สบายๆ พากันเบื่อหน่ายฝืนใจ จนในที่สุดถึง พ.ศ. ๑๙๑๖ อำมาตย์ทั้งหลายก็พร้อมใจกันขับพระองค์จากราชบัลลังก์แล้วอภิเษกพระราชโอรสชนมายุ ๑๗ พรรษาขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามตามจำนวนชายฉกรรจ์ที่สำรวจได้ใน พ.ศ. ๑๙๑๙ ซึ่งมีอยู่ ๓๐๐,๐๐๐ คนว่า “พญาสามแสนไท” ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงไทยแห่งศรีอยุธยา และทรงจัดระเบียบบ้านเมืองตามแบบแผนวิธีการที่ทรงได้รับจากประเทศไทยเป็นอันมาก

ในด้านพระศาสนา ทรงสร้างวัดและโรงเรียนพระปริยัติธรรม ในด้านการค้าขาย ล้านช้างก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางพาณิชยกรรมสำคัญแห่งหนึ่ง ทรงรักษาไมตรีกับไทยและเวียดนามเป็นอย่างดี รัชกาลนี้ได้ชื่อว่าเป็นสมัยแห่งการจัดสรรระเบียบบ้านเมือง

---

[๗๖]จำนงค์ ทองประเสริฐ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์,** (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๕๔), หน้า ๘๓-๘๕.

และการสร้างความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่นมั่นคง หลังจากรัชกาลนี้แล้ว อาณาจักรล้านช้างได้มีความสงบสุขตลอดมาเป็นเวลายาวนาน มีความเดือดร้อนจากการรุกรานของเวียดนามที่เป็นเพื่อนบ้านเป็นเหตุการณ์แทรกบ้างแต่เพียงเล็กน้อย และผ่านไปในชั่วระยะเวลาอันสั้น[๗๗]

กาลล่วงมาจนถึงรัชสมัยพระเจ้าโพธิสาร (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๖๓ - ๒๐๘๐) พระองค์นี้ทรงเป็นกษัตริย์ที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนามากได้ทรงมีพระราชโองการให้พลเมืองเลิกนับถือผีสางเทวดา ให้เลิกทรงเจ้าเข้าผี ให้รื้อศาลเจ้าหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมืองทรงเมือง และให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแทน ทรงสร้างวัดสุวรรณเทวโลก แต่ประเพณีการนับถือผีได้ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชนทั่วไปแล้ว การที่จะให้เลิกนับถือโดยเด็ดขาดจึงเป็นไปไม่ได้ ดังนั้น การนับถือผีและการทรงเจ้าก็ยังคงมีอยู่ในประเทศลาวสืบมาถึงปัจจุบัน ต่อมา พ.ศ. ๒๐๘๔ พระเจ้าพรหมราช พระเจ้ากรุงลานนาได้สวรรคต ไม่มีผู้ใดเหมาะสมจะสืบราชสมบัติ มุขอามาตย์มนตรีจึงปรึกษาหารือกันแล้วพร้อมใจกันเห็นว่า เจ้าเชษฐวังโส โอรสของพระเจ้าโพธิสารราช ซึ่งเกิดจากพระนางยอดคาทิพย์ สมควรได้รับราชสมบัติในกรุงลานนา จึงได้มาเฝ้าพระเจ้ากรุงลานช้าง ขอเจ้าเชษฐวังโสกุมารขึ้นไปครองนครเชียงใหม่ พระเจ้าโพธิสารราชได้เสด็จไปร่วมในพระราชพิธีอภิเษกเจ้าเชษฐวังโสเป็นกษัตริย์แห่งล้านนาสืบต่อจากพระเจ้าพรหมราช ผู้เป็นพระเจ้าตาด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๐๘๐ พระเจ้าโพธิสารราชเสด็จสวรรคต เกิดเหตุวุ่นวายเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ เจ้าเชษฐวังโสจึงเสด็จกลับไปจัดเรื่องเมืองล้านช้างให้สงบ และได้ขึ้นครองราชย์ ณ อาณาจักรนั้นใน พ.ศ. ๒๐๘๑ ทรงพระนามว่า “พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช” พระองค์ทรงเป็นมหาราชองค์ที่ ๒ ของลาว ทรงเป็นวีรกษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถในการศึกสงคราม และเป็นพุทธศาสนูปถัมภกที่มีศรัทธาแรงกล้า ได้ทรงสร้างวัดสำคัญหลายวัด และพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ทำให้มีนักปราชญ์แต่งคัมภีร์ต่างๆ และมีวรรณคดีลาวเกิดขึ้นมากมายหลายเรื่อง

ในรัชสมัยนี้ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองกษัตริย์พม่ากำลังแผ่อำนาจมาทางตะวันออก พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงทรงผูกสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาอย่างแน่นแฟ้น ถึงกับได้มีพระราชสาส์นมาขอพระเทพกษัตรี ราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิซึ่งประสูติแต่สมเด็จพระศรีสุริโยทัย แต่พระเทพกษัตรีถูกกองทัพพม่าซุ่มแย่งตัวในระหว่างทาง และนำไปถวายพระเจ้าหงสาวดีเสียก่อน นอกจากนี้ กษัตริย์สองอาณาจักรยังได้ทรงสร้างเจดีย์ร่วมกัน เรียกว่า “พระธาตุศรีสองรัก” อยู่ในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีพิธีทำบุญฉลองร่วมกันทุกฤดูกาลเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ

---

[๗๗]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย,** (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๖๒), หน้า ๑๙๓-๑๙๕.

นอกจากนี้ ในคราวที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเสด็จจากเชียงใหม่มาครองราชย์ที่เมืองเชียงทองล้านช้างนั้น ได้นำเอาพระแก้วมรกตจากเมืองเชียงใหม่ไปประดิษฐานไว้ที่เมืองหลวงพระบางด้วย ต่อมาพระองค์ทรงย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ จึงได้นำพระแก้วมรกตและพระแซกคำไปประดิษฐานไว้ที่เวียงจันทน์ด้วย และยังได้ทรงสร้างพระธาตุหลวง อันเป็นสถาปัตยกรรมยอดเยี่ยมของลาวไว้เป็นเกียรติประวัติสืบมา[๗๙]

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงประคับประคองนำราชอาณาจักรของพระองค์ให้พ้นภัยพิบัติไปได้จนตลอดรัชสมัย แม้ล้านนาไทยจะเสียแก่พม่าใน พ.ศ. ๒๑๐๑ และกรุงศรีอยุธยาเสียเมืองตามไปใน พ.ศ. ๒๑๐๗ แต่อาณาจักรลาวยังเป็นอิสระอยู่อย่างไรก็ตาม หลังจากพระองค์สวรรคตใน พ.ศ. ๒๑๑๔ แล้ว พอถึง พ.ศ. ๒๑๑๗ – ๒๑๑๘ พระเจ้าหงสาวดีก็ยกทัพมาตีเอาลาวเป็นประเทศราชได้ และได้ทรงนำเอาโอรสองค์เดียวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ซึ่งประสูติในปีที่สวรรคตไปไว้เป็นประกันที่หงสาวดีด้วย ต่อจากนั้น แผ่นดินลาวมีเหตุวุ่นวายด้วยเรื่องราชสมบัติอีกหลายปี จนถึง พ.ศ. ๒๑๓๔ พระเถระเจ้าอาวาสวัดต่างๆ จึงได้ประชุมกันลงมติให้ส่งทูตไปอัญเชิญเจ้าชายหน่อแก้วโกเมน ซึ่งเป็นตัวประกันอยู่ในราชสำนักพม่ากลับมาครองราชย์ ซึ่งในช่วงเวลานั้นพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตแล้ว และพม่ากำลังอ่อนแอลง จึงได้รับความยินยอมด้วยดี เจ้าหน่อแก้วโกเมนได้เสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๑๓๕ และประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นแก่พม่าอีกต่อไป

ต่อมาไม่นาน แผ่นดินลาวก็มีเหตุเดือดร้อนวุ่นวายภายในเกี่ยวด้วยเรื่องราชสมบัติ จนพระเจ้าสุริยวงศาขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๑๘๐ จึงกลับสงบสุขอีก พระเจ้าสุริยวงศาเป็นกษัตริย์ปรีชาสามารถและเข้มแข็ง นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ยกย่องว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของลาว ตลอดรัชสมัยอันยาวนานถึง ๕๕ ปี บ้านเมืองสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอก วัฒนธรรมรุ่งเรือง มีดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม การช่างต่างๆ เจริญแพร่หลาย และมีสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรเพื่อนบ้านเป็นอย่างดี เว้นแต่สงครามพิชิตเชียงขวางใน พ.ศ. ๒๑๙๔ ซึ่งแม้เชียงขวางจะยอมแพ้ แต่ก็เป็นศัตรูกันต่อมาในภายหลังเป็นเวลานานจนตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสไปด้วยกัน

(๒) ยุคแตกแยกทรุดโทรมและตั้งต้นใหม่

หลังจากสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาใน พ.ศ. ๒๒๓๕ แล้ว อาณาจักรลาวก็เดือดร้อนวุ่นวายด้วยปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติ จนแตกเป็น ๒ อาณาจักรคือ เมืองหลวงพระบางกับเมืองเวียงจันทน์ นอกจากนี้ แคว้นจำปาศักดิ์ซึ่งยังมิได้เป็นดินแดนในอาณาจักรลาวโดยตรง เป็นแต่ตกอยู่ในอำนาจครอบครองเป็นครั้งคราว ก็ได้ตั้งตัวเป็น

---

[๗๙]จำนงค์ ทองประเสริฐ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์,** หน้า ๘๗-๘๘.

อิสระด้วย โดยนักประวัติศาสตร์บางพวกได้นับแคว้นจำปาศักดิ์อิสระนี้เข้าอีก กล่าวว่า ลาวแตกแยกเป็น ๓ อาณาจักร ยิ่งกว่านั้น ถ้าถือเอาแผ่นดินลาวปัจจุบันเป็นหลักก็ยังมีราชอาณาจักรเล็กๆ อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งในเวลานั้นยังไม่เป็นดินแดนของลาว คือ แคว้นตรันนินห์ ของพวกพวน มีเมืองเชียงขวางเป็นราชธานี บางทีเรียกแคว้นเชียงขวางบ้าง เมืองพวนบ้าง เมืองพวนนี้บางคราวขึ้นกับเวียงจันทน์ บางคราวขึ้นกับหลวงพระบาง บางคราวขึ้นกับญวน บางคราวขึ้นกับไทย ญวน และหลวงพระบางพร้อมกัน จนในที่สุดตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส เมื่อลาวเป็นเอกราชแล้วจึงรวมอยู่ในราชอาณาจักรลาว[๗๙]

อาณาจักรทั้งสองคือหลวงพระบางกับเวียงจันทน์ ต่างก็ระแวงกันและคอยจ้องหาโอกาสแย่งชิงอำนาจกัน เป็นเหตุให้ยืมมือต่างประเทศมากำจัดกัน เป็นการชักศึกเข้าบ้าน เช่น ฝ่ายหนึ่งเข้ากับพม่า อีกฝ่ายหนึ่งเข้ากับไทย หรือฝ่ายหนึ่งเข้ากับไทย อีกฝ่ายหนึ่งเข้ากับญวน เป็นต้น จนในที่สุดเมื่อไทยสมัยพระเจ้าตากสิน ซึ่งเป็นพันธมิตรกับหลวงพระบาง กู้เอกราชจากพม่าแล้ว ก็ยกทัพมาตีเวียงจันทน์ซึ่งเป็นพันธมิตรของพม่า เข้ายึดครองได้ใน พ.ศ. ๒๓๒๑ และนำเอาพระแก้วมรกตไปยังอาณาจักรไทยด้วย อาณาจักรเวียงจันทน์สลายตัวลงเป็นดินแดนของไทยใน พ.ศ. ๒๓๗๑ ส่วนอาณาจักรหลวงพระบางซึ่งเป็นเมืองออกของไทยได้ส่งทูตไปอ่อนน้อมและมอบบรรณาการแก่เวียดนามใน พ.ศ. ๒๓๗๔ กลายเป็นข้ออ้างของฝรั่งเศสผู้เข้ายึดครองเวียดนามในสมัยต่อมาที่จะเข้าครอบครองลาวต่อไปด้วย อาณาจักรลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสโดยลำดับใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ลาวถูกฝรั่งเศสครอบครองอยู่ ประมาณ ๔๕ ปี จึงได้เอกราชกลับคืนโดยสมบูรณ์เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๔๙๒ มีชื่อเป็นทางการว่า “พระราชอาณาจักรลาว”[๘๐]

อย่างไรก็ดี ก่อนที่จะได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์นี้ ได้มีเหตุต่างๆ ซึ่งทำให้ชนชาวลาวแตกแยกกันอีก เริ่มแต่เมื่อญี่ปุ่นบุกรุกเข้ามาครอบครองคาบสมุทรอินโดจีน แล้วถอนตัวออกไปใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ชาวลาวได้แตกแยกกันในหลักการที่ว่า จะกลับมาอยู่กับฝรั่งเศส หรือว่าจะเรียกร้องเอกราชสมบูรณ์ เป็นเหตุให้เกิดลาวอิสระขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๙๒ ฝรั่งเศสให้เอกราชบางส่วนแก่ลาว ทำให้ลาวอิสระแตกแยกกันออกไป พวกหนึ่งพอใจเท่านั้น อีกพวกหนึ่งยังไม่พอใจ พวกไม่พอใจได้ตั้งพรรคประเทศลาวขึ้น ซึ่งต่อมากลายเป็นขบวนการประเทศลาว และได้รับความสนับสนุนจากเวียดมินห์ ดำเนินการทำสงครามกองโจรต่อต้านฝรั่งเศส ครั้นฝรั่งเศสถอนตัวออกไปแล้ว เหตุการณ์วุ่นวายภายในก็เป็นเหตุชักนำชาติมหาอำนาจคือสหรัฐอเมริกากับโซเวียตรัสเซียเข้ามายุ่งเกี่ยว ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ชาวลาวแตกแยกกันเป็น ๓ ฝ่าย มีฝ่ายขวา ฝ่ายกลาง

---

[๗๙]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย,** หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

[๘๐]ศูนย์อาเซียนศึกษา, **พระพุทธศาสนาในอาเซียน (เล่ม ๒ แบ่งตามประเทศ),** (นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

และประเทศลาวซึ่งเป็นฝ่ายซ้าย ต่างรบราฆ่าฟันกันอย่างรุนแรง แม้จะได้มีความพยายามที่จะช่วยให้ฝ่ายต่างๆ สมัครสมานกันด้วยการตั้งรัฐบาลผสมเป็นต้น แต่ก็เป็นไปได้เพียงชั่วคราว แล้วสงครามก็ดำเนินต่อไปอีก จนในที่สุดแผ่นดินลาวกลายเป็นเวทีสงครามทั้งระหว่างคนลาวด้วยกัน และระหว่างชนต่างชาติที่เข้ามาสนับสนุนแต่ละฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นมา สภาพเช่นนี้คงไม่แตกต่างอะไรนักกับความเป็นไปในอดีต อาณาจักรลาวแม้ภายหลังได้รับเอกราชแล้ว จึงยังมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย ขาดเสถียรภาพทางการเมือง ไม่มีความสงบสุขเพียงพอที่จะเป็นฐานสำหรับสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ได้อย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาในอาณาจักรลาวมีลักษณะคล้ายกันมากกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพราะประเทศทั้งสองมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาตลอดประวัติศาสตร์ แม้ในตอนเริ่มแรก ลาวจะได้รับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากเขมร ก็ชื่อว่ามีส่วนได้รับจากไทยอยู่ด้วย เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทเผยแพร่เข้าสู่เขมรโดยผ่านทางแผ่นดินไทยแบบถ่ายทอดไปเองอย่างไม่เป็นทางการ และหลังจากนั้นไม่นาน เมื่อเขมรเสื่อมอำนาจลงโดยลำดับทั้งลาวและเขมรต่างก็รับพระพุทธศาสนาจากไทยโดยตรง โดยเฉพาะลาวนั้นเป็นชนเชื้อชาติเดียวกับไทย มีสายเลือดสืบจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีภาษาพูดคล้ายกัน ติดต่อกันง่าย เข้าใจกันทันที ยิ่งมามีเขตแดนติดต่อกัน และเหตุการณ์บ้านเมืองบังคับให้คลุกคลีไปมาหาสู่ถึงกันอยู่เสมอ พร้อมด้วยความรู้สึกว่าไทยเป็นประเทศใหญ่กว่า ได้รับความเจริญต่างๆ ก่อนกว่า เป็นเอกราชและมีความสงบเรียบร้อยมั่นคงมากกว่า ก็ยิ่งทำให้ลาวพร้อมที่จะเป็นฝ่ายรับจากไทย และทำให้การรับนั้นแทบจะเป็นการถ่ายทอดแบบอย่างเอาไปทีเดียว ยิ่งกว่านั้น การถ่ายทอดยังเป็นไปชนิดตลอดเวลาอีกด้วย เพราะเท่าที่ผ่านมาคนในราชอาณาจักรลาวนิยมฟังวิทยุไทย อ่านหนังสือไทย ชอบเพลงไทย ไปศึกษาต่อที่เมืองไทย และไปเที่ยวเมืองไทย โดยเฉพาะการติดต่อทางด้านของพระภิกษุสงฆ์นั้นเป็นไปอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง และสนิทสนมแน่นแฟ้นจนแทบไม่รู้สึกถึงความแตกต่างเหลืออยู่เลย ด้วยเหตุนี้กิจการพระศาสนาด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ศาสนศึกษา ระเบียบแบบแผนต่างๆ ตลอดจนแนวความคิด และวัตรปฏิบัติทั่วไปของพระภิกษุสงฆ์ในราชอาณาจักรลาว จึงเหมือนหรือคล้ายคลึงกับในไทย

ในสมัยที่เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส พระพุทธศาสนาของลาวเสื่อมโทรมลงไปบ้าง เพราะไม่ได้รับการเอาใจใส่บำรุงส่งเสริมเท่าที่ควร แต่ประชาชนซึ่งมีศรัทธาแน่นแฟ้นใน พระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ได้ช่วยกันรักษาพระศาสนาให้คงอยู่ได้ตลอดมา เมื่อลาวได้รับเอกราชแล้ว แม้ว่าบ้านเมืองจะยังไม่สงบเรียบร้อยมั่นคง แต่ทางราชการก็ได้ร่วมกับประชาชนดำเนินการฟื้นฟูทำนุบำรุงพระศาสนาอย่างเต็มที่

สถานะของพระพุทธศาสนาในลาวสมัยนั้น มาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรลาว ได้กำหนดให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และพระมหากษัตริย์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้คณะสงฆ์ลาว มีนิกายเดิม นิกายเดียว (หินยานแบบลังกาวงศ์) สำหรับด้านการปกครองคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นองค์ประมุข ในระยะ พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นต้นมามีผู้บริหารคณะสงฆ์ประกอบด้วยพระสังฆนายก และสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแผ่ และองค์การปฏิสังขรณ์ แต่ต่อมาภายหลัง ได้ยุบองค์การสงฆ์เหล่านั้น แล้วตั้งที่ปรึกษาสงฆ์ ๔ องค์ สำหรับสมเด็จพระสังฆราช ทำให้มีลักษณะคล้ายกับมหาเถรสมาคมในประเทศไทย[๙๑] ส่วนกฎหมายสำหรับการปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า “พระราชโองการแต่งตั้งระเบียบสงฆ์แห่งพระราชอาณาจักรลาว ฉบับเลขที่ ๑๖๐ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ (ค.ศ. ๑๙๕๙)” ได้กำหนดไว้ในมาตรา ๓ ว่า “บรรพชิตฝ่ายพระพุทธศาสนาคือภิกษุและสามเณรทั้งหลายในพระราชอาณาจักรลาวต้องอยู่ใต้พระบัญชา (มโนธรรมประมุข) ของสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งพำนักอยู่ในนครหลวงของประเทศ”[๙๒] และมาตรา ๑๙ กำหนดว่า “สมเด็จพระสังฆราชเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะแขวงทั้งหลายในพระราชอาณาจักร เป็นผู้เลือกจากจำนวนพระภิกษุซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเป็นผู้เสนอ การเลือกตั้งจะทำเป็นหนังสือใส่ซองปิด และประทับตราครั่ง โดยให้เจ้าแขวงทั้งหลายเป็นผู้นำส่งเสนอต่อท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการที่เป็นผู้จัดการเลือกตั้งนั้นก็ได้”[๙๓] มาตรา ๒๐ ยังได้กำหนดว่า “การตั้งสมเด็จพระสังฆราชจะออกเป็นพระราชโองการตามคำเสนอของคณะรัฐบาล การมอบหน้าที่และการทูลถวายสมเด็จพระสังฆราชเป็นพระราชภาระของพระเจ้าแผ่นดิน โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการเป็นผู้จัดการสนอง”[๙๔] นอกจากนี้พระราชโองการแต่งตั้งระเบียบสงฆ์แห่งพระราชอาณาจักรลาว พ.ศ. ๒๕๐๒ ยังได้กำหนดชั้นยศ (สมณศักดิ์) ของพระภิกษุเป็น ๖ ชั้น คือ ๑. พระยอดแก้ว (เทียบสมเด็จพระสังฆราช) ๒. พระลูกแก้ว (สมเด็จพระราชาคณะ) ๓. พระหลักคำ (พระราชาคณะ) ๔. พระครู ๕. พระซา ๖. พระสมเด็จ และกำหนดตำแหน่งสงฆ์เป็นชั้นๆ คือ ๑. สมเด็จพระสังฆราช ๒. เจ้าคณะแขวง (เทียบจังหวัดของไทย) ๓. เจ้าคณะเมือง (เทียบอำเภอ) ๔. เจ้าคณะตาแสง (เทียบตำบล) ๕. เจ้าอธิการวัด (เทียบเจ้าอาวาส)

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์บ้านเมืองของลาวได้ผันแปรต่อไปอีก และมีผลกระทบกระเทือนต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ในวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์

---

[๙๑]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย,** หน้า ๒๐๐-๒๐๔.

[๙๒]พระราชโองการแต่งตั้งระเบียบสงฆ์แห่งพระราชอาณาจักรลาว พ.ศ. ๒๕๐๒ มาตรา ๓.

[๙๓]พระราชโองการแต่งตั้งระเบียบสงฆ์แห่งพระราชอาณาจักรลาว พ.ศ. ๒๕๐๒ มาตรา ๑๙.

[๙๔]พระราชโองการแต่งตั้งระเบียบสงฆ์แห่งพระราชอาณาจักรลาว พ.ศ. ๒๕๐๒ มาตรา ๒๐.

๒๕๑๖ สงครามได้ยุติลงอย่างเป็นทางการ เพราะรัฐบาลของเจ้ามหาชีวิตกับขบวนการประเทศลาวได้ลงนามในสัญญาหยุดยิง ต่อจากนั้นก็ได้ตั้งรัฐบาลผสมขึ้น แบ่งกระทรวงกันครอง และขีดเส้นแบ่งพื้นที่ของประเทศออกเป็น ๒ เขต แยกปกครองคนละเขต

ต่อจากนั้น อำนาจของขบวนการประเทศลาวก็เพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ จนฝ่ายขวาสูญเสียที่นั่งทั้งหมดในคณะรัฐบาลผสม ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๗ เหตุการณ์ตึงเครียดขึ้นโดยลำดับ จนถึงขั้นวิกฤติการณ์ ในปลายเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๘ ขบวนการประเทศลาวก็กวาดล้างอำนาจของฝ่ายอื่นในรัฐบาลลงทั้งหมด พระเจ้าศรีสว่างวงศ์กษัตริย์องค์สุดท้ายของลาวทรงสละราชสมบัติในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๑๘ และนายกรัฐมนตรีลาว เจ้าสุวรรณภูมาก็ลาออกจากตำแหน่งเช่นเดียวกัน ขบวนการประเทศลาวจึงเข้าควบคุมการบริหารประเทศทั้งหมด ครั้นถึงวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๑๘ ก็ประกาศเปลี่ยนสภาพพระราชอาณาจักรลาวเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว[๙๕]

สำหรับการส่งเสริมและคุ้มครองพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนั้น รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ฉบับปรับปรุง ปี ๒๐๐๓)[๙๖] และรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ฉบับปรับปรุง ปี ๒๐๑๕) กำหนดไว้ตรงกันในมาตรา ๙ ว่า “รัฐเคารพและปกป้องการเคลื่อนไหวอันถูกกฎหมายของพุทธศาสนิกชนและศาสนิกชนอื่น ปลุกระดมส่งเสริมพระภิกษุสามเณร และนักบวชของศาสนาอื่น ให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน ห้ามทุกการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกศาสนาและแบ่งแยกประชาชน”[๙๗]

๒) ระบบการปกครองคณะสงฆ์และอำนาจหน้าที่

การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศลาวในปัจจุบันเป็นไปตามธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ โดยมาตรา ๒ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฉบับดังกล่าวกำหนดให้ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ เป็นระเบียบการปกครองสูงสุดขององค์การจัดตั้งพระสงฆ์ลาว[๙๘] นอกจากนี้ ตามมาตรา ๘ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวดังกล่าว ยังกำหนดว่า

“ธรรมนูญสงฆ์ลาวฉบับนี้ นำใช้สำหรับพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ที่เคลื่อนไหวการงานทางพระพุทธศาสนาอยู่ สปป ลาว

---

[๙๕]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

[๙๖]รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปี ๒๐๐๓ มาตรา ๙.

[๙๗]รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปี ๒๐๑๕ มาตรา ๙.

[๙๘]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒.

สำหรับพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว และแม่ขาวที่ไปเคลื่อนไหวการงานทางพระพุทธศาสนาอยู่ต่างประเทศนอกจากปฏิบัติตามธรรมนูญสงฆ์ลาวฉบับนี้แล้วยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบการของประเทศที่เกี่ยวข้อง”

ดังนั้น พระภิกษุสามเณรลาวไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในลาวหรือในต่างประเทศก็ต้องปฏิบัติตามธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ นี้

สำหรับนิกายในประเทศลาวนั้น ตามมาตรา ๓ วรรคสอง แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ กำหนดว่า “พระสงฆ์ลาวทั้งหมด ให้เรียกว่า “พระสงฆ์ลาว” ต้องยึดถือและปฏิบัติตามนิกายเถรวาทอย่างเป็นเอกภาพกันในขอบเขตทั่วประเทศและไม่ให้มีนิกายอื่นโดยเด็ดขาด”[๘๙] ดังนั้น พระพุทธศาสนาในประเทศลาวจึงมีแต่พระสงฆ์ลาว ภายใต้การปกครองขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว มีเพียงนิกายเดียว คือ นิกายเถรวาท (ไม่แบ่งเป็นมหานิกายและธรรมยุติ) ซึ่งเหมือนกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยซึ่งเป็นนิกายเถรวาทเช่นเดียวกัน

สำหรับการจัดตั้งคณะบริหารงานพระสงฆ์เป็นองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว ซึ่งขียนเป็นตัวอักษรย่อว่า “อพส” นั้น ตามมาตรา ๒๑ วรรคสองแห่งธรรมนูญสงฆ์สงฆ์ลาวฯ กำหนดว่า “องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว ประกอบด้วย

๑. ศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว

๒. องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง

๓. องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว เมือง เทศบาล นคร

๔. วัด”[๙๐]

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ลาว จึงแบ่งออกเป็น ๔ ระดับ คือ

(๑) การปกครองระดับศูนย์กลาง คือ ศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว

ศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว มีคณะบริหารงานประจำการและคณะกรรมการซึ่งประกอบเป็นบุคลากรสงฆ์ในการบริหารงาน ดังนี้ (๑) ประธาน (๒) รองประธาน จำนวนหนึ่ง (๓) หัวหน้าสำนักงานบริหารงาน หัวหน้ากรรมาธิการและผู้ช่วยประธาน จำนวนหนึ่ง (๔) รองหัวหน้าสำนักงานบริหารงานและรองหัวหน้ากรรมาธิการ จำนวนหนึ่ง และ (๕) คณะสำนักงานบริหารงานและคณะกรรมาธิการ จำนวนหนึ่ง[๙๑]

---

[๘๙]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓.

[๙๐]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒๑.

[๙๑]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๓ (๑).

สำหรับภาระบทบาทนั้น ตามมาตรา ๒๓ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ กำหนดให้ศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาวเป็นองค์การบริหารสูงสุด ในระบบการจัดตั้งพระพุทธศาสนาอยู่ สปป ลาว มีภาระบทบาทในการคุ้มครองบริหารการปกครองสงฆ์ การศึกษาสงฆ์ การเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน สาธารณูปการ การต่างประเทศ การจัดตั้ง การปฏิบัติพระธรรมวินัย รวมทั้งการส่งเสริมความสามัคคีพุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาเผ่า และการสัมพันธ์สากลเกี่ยวกับศาสนาตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน[๖๒]

(๒) การปกครองระดับแขวง นครหลวง

องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง มีคณะบริหารงานประจำการและคณะกรรมการซึ่งประกอบเป็นบุคลากรสงฆ์ในการบริหารงาน ดังนี้ (๑) ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง (๒) รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง จำนวนหนึ่ง (๓) หัวหน้าสำนักงานบริหารงานและหัวหน้ากรรมาธิการ (๔) รองหัวหน้าสำนักงานบริหารงานและรองหัวหน้ากรรมาธิการ จำนวนหนึ่ง และ (๕) คณะสำนักงานบริหารงานและคณะกรรมมาธิการ จำนวนหนึ่ง[๖๓]

(๓) การปกครองระดับเมือง เทศบาล นคร

องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว เมือง เทศบาล นคร มีคณะบริหารงานประจำการและคณะกรรมการซึ่งประกอบเป็นบุคลากรสงฆ์ในการบริหารงาน ดังนี้ (๑) ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว เมือง, เทศบาล, นคร (๒) รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว เมือง, เทศบาล, นคร จำนวนหนึ่ง (๓) หัวหน้าสำนักงานบริหารงานและหัวหน้ากรรมาธิการ (๔)รองหัวหน้าสำนักงานบริหารงานและรองหัวหน้ากรรมาธิการ จำนวนหนึ่ง และคณะสำนักงานบริหารงานและคณะกรรมาธิการ จำนวนหนึ่ง[๖๔]

สำหรับภาระบทบาท สิทธิ และหน้าที่ขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร ตามมาตรา ๓๒ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ กำหนดว่า

“องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร เป็นองค์การบริหารพระสงฆ์ภายในแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร มีภาระบทบาทในการคุ้มครองบริหาร การปกครองสงฆ์ การศึกษาสงฆ์ การเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติ

---

[๖๒]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒๓.

[๖๓]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๓ (๒).

[๖๔]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๓ (๓).

กัมมัฏฐาน สาธารณูปการ การจัดตั้ง การปฏิบัติพระธรรมวินัย รวมทั้งการส่งเสริมความสามัคคีพุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาเผ่า

องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร มีสิทธิและหน้าที่ตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน ดังนี้

๑. รับผิดชอบคุ้มครองบริหารงานทั่วไปทุกการงานทางพระพุทธศาสนาภายในแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร

๒. คุ้มครอง ดูแล พระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว รวมทั้งศาสนสถาน และศาสนสมบัติที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของตน

๓. ค้นคว้าและเสนอบุคลากรสงฆ์ที่มีคุณสมบัติสมบูรณ์ตามหลักพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ลาว ภายในแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร เพื่อเสนอแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

๔. ปฏิบัติตามแนวทางนโยบาย กฎหมาย และระเบียบการ รวมทั้งข้อกำหนด กฎระเบียบ ข้อตกลง มติ และคำสั่ง ของการจัดตั้งคณะบริหารงานพระสงฆ์ พร้อมทั้งเผยแผ่และแนะนำให้พระสงฆ์สามเณร พ่อขาว แม่ขาว พุทธศาสนิกชน และประชาชนลาวบรรดาเผ่ามีความรับรู้และเข้าใจอย่างถูกต้อง

๕. ติดตาม กวดขัน และนำพาพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ในการปฏิบัติพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ลาว และพิธีกรรมทางศาสนา

๖. ส่งเสริมและเสริมขยายการศึกษาสงฆ์ทุกด้านพร้อมทั้งเอาใจใส่เผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนให้แก่พระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว พุทธศาสนิกชน และประชาชนลาวบรรดาเผ่าให้มีความเข้าใจทั้งด้านภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ

๗. ค้นคว้าและสร้างกฎระเบียบเกี่ยวกับการจัดตั้งคุ้มครอง บริหารพระสงฆ์ ก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์ และการซ่อมแซมศาสนวัตถุ โดยสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ลาว กฎหมาย และระเบียบการบนพื้นฐานการประสานสมทบกับกระทรวง องค์การเทียบเท่ากระทรวง องค์การปกครองท้องถิ่น และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว เมือง เทศบาล นคร ยังมีสิทธิและหน้าที่ในการค้นคว้าและเสนอบุคลากรสงฆ์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระธรรมวินัย เงื่อนไข และมาตรการตามธรรมนูญสงฆ์ลาวเพื่อแต่งตั้งหรือปิดตำแหน่งเจ้าอธิการวัดบนพื้นฐานการตกลงเห็นดีของคณะสงฆ์ภายในวัดและการรับรู้ขององค์การปกครองบ้านตรงที่จัดตั้งอยู่”[๖๕]

---

[๖๕]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๒.

(๔) การปกครองระดับวัด

วัดและการบริหารวัด ตามมาตรา ๔๑ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ กำหนดให้วัดเป็นศาสนสถานของพระพุทธศาสนา เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว และใช้ประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาเผ่า มีเจ้าอธิการวัดและคณะปกครองวัด เป็นผู้บริหารวัด[๖๖] ซึ่งวัดมีคณะปกครองสงฆ์ประกอบด้วยเจ้าอธิการวัด รองเจ้าอธิการ จำนวนหนึ่ง หัวหน้าจุและรองหัวหน้าจุ จำนวนหนึ่ง ทำหน้าที่ปกครองและบริหารการงานพระสงฆ์ภายในวัด[๖๗]

สำหรับเจ้าอธิการวัดนั้น ตามมาตรา ๔๒ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ กำหนดให้เจ้าอธิการวัดต้องเป็นพระภิกษุซึ่งได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะปกครองวัด มีหน้าที่คุ้มครองดูแลอำนวยความสะดวกการงานทุกอย่างที่เกี่ยวกับวัด ซึ่งกำหนดให้วัดหนึ่งมีเจ้าอธิการวัดหนึ่งองค์ รองเจ้าอธิการวัดและคณะปกครองวัดจำนวนหนึ่งตามเงื่อนไขที่จัดตั้ง[๖๘]

ส่วนสิทธิและหน้าที่ของเจ้าอธิการวัดนั้น มาตรา ๔๔ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ กำหนดว่า

“เจ้าอธิการวัดมีสิทธิและหน้าที่ ดังนี้

๑. คุ้มครองรักษาวัดและศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและโปร่งใส

๒. นำพาในการก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์และซ่อมบำรุงสิ่งต่างๆ ที่ตนรับผิดชอบ ซึ่งมีการประสานงานสมทบกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ลาว กฎหมายและระเบียบการ

๓. ปกครอง ส่งเสริม และติดตามตรวจตาพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว สังการี ที่อาศัยอยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ลาว กฎหมาย และระเบียบการ

๔. สั่งสอนหลักพระธรรมวินัยให้แก่พระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว สังการี ภายในวัด รวมทั้งศาสนิกชนทั่วไป

๕. ห้ามพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว สังการี ที่ยังไม่ได้รับอนุญาตตามระเบียบการเข้าอาศัยอยู่ในวัด

---

[๖๖]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๔๑.

[๖๗]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๓ (๔).

[๖๘]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๔๒.

๖. ศึกษาอบรมและใช้มาตรการต่อพระสงฆ์ สามเณร พ่อข่าว แม่ขาว สังการี ภายในวัด ที่ไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอธิการวัด ประพฤติผิดพระธรรมวินัย และระเบียบการของวัดให้ออกจากวัด

๗. เก็บรวบรวมสถิติพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว สังการีและศาสนสมบัติภายในวัด

๘. ชี้นำ นำพาพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว สังการี ภายในวัด ปฏิบัติกิจวัตรและการงานของสงฆ์ภายในวัดนั้น

๙. ปฏิบัติ สิทธิ และหน้าอื่นตามการมอบหมาย”

นอกจากนี้ ธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ ยังได้จัดองค์ประกอบการจัดตั้งของคณะบริหารงานพระสงฆ์ โดยประกอบด้วยสำนักงานบริหารงาน อพส กรรมาธิการปกครองสงฆ์ กรรมาธิการศึกษาสงฆ์ กรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกรรมฐาน กรรมาธิการสาธารณูปการ และกรรมาธิการต่างประเทศ สำหรับกรรมาธิการต่างประเทศให้มีแต่ศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง ส่วนองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์เมือง เทศบาล นคร ไม่มีกรรมาธิการต่างประเทศ

ส่วนวัดเป็นหน่วยงานบริการงานพระสงฆ์ขั้นพื้นฐานที่เป็นศาสนสถานของพระพุทธศาสนา เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุ สามเณร และพ่อขาวแม่ขาว โดยมีการแบ่งเป็นหน่วยย่อยตามเงื่อนไขในการจัดตั้ง[๙๙]

๓) กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

พระภิกษุ ซึ่งหมายถึง นักบวชเพศชายที่มีอายุถึงยี่สิบปีขึ้นไป ซึ่งได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างถูกต้องและครบถ้วน[๑๐๐] เมื่อพระภิกษุมีคดีความหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ต้องอธิกรณ์”[๑๐๑] กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของประเทศลาว อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

(๑) การแยกกระบวนการยุติธรรมศาสนจักรออกจากอาณาจักร

ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒๗ วรรคสาม กำหนดว่า “กรรมาธิการปกครองสงฆ์ของศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร มีสิทธิและหน้าที่ตามขอบเขต

---

[๙๙]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒๒ วรรคสอง.

[๑๐๐]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๔ (๓).

[๑๐๑]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๔ (๒๑).

ความรับผิดชอบของตน ดังนี้... ๘. ค้นคว้าและพิจารณาเกี่ยวกับคำเสนอ คำร้องขอความเป็นธรรม บัตรสนเท่ห์และอื่นๆ ที่พัวพันธ์กับศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร พระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว สังฆวัตถุ ศาสนสถาน ปูชนียสถาน ธรณีสงฆ์ โดยมีการประสานสมทบกับกรรมาธิการองค์การปกครองท้องถิ่นและภาคส่วนอื่นเกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการสืบสวน สอบสวน และดำเนินการแก้ไขตามแต่ละกรณี และทุกอธิกรณ์ของพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ก็ต้องผ่านการพิจารณาตัดสินของคณะสงฆ์ก่อน จึงส่งมอบให้ภาคส่วนอื่นตามกฎหมายและระเบียบการที่เกี่ยวข้อง” จากบทบัญญัติดังกล่าว จะเห็นได้ว่าหากพระภิกษุสามเณรถูกกล่าวหาว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยหรือเรียกอีกอย่างว่า “ต้องอธิกรณ์” การสืบสวนสอบสวนเป็นอำนาจของคณะสงฆ์ นอกจากนี้ในทุกอธิกรณ์ของพระภิกษุสามเณร ก็ต้องผ่านการพิจารณาตัดสินของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นฝ่ายศาสนจักรก่อนจึงส่งมอบให้ภาคส่วนอื่นของฝ่ายอาณาจักร กระบวนการยุติธรรมสำหรับพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยของลาวจึงมีลักษณะเป็นการแยกขาดจากฝ่ายอาณาจักรโดยเด็ดขาด

(๒) การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๕ กำหนดว่า “ศีลของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้บัญญัติศีลไว้เป็นข้อวัดปฏิบัติสำหรับบรรพชิตและพุทธศาสนิกชน ดังนี้

- พระภิกษุ รักษาศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด
- สามเณร รักษาศีลสิบ
- พ่อขาวแม่ขาว รักษาศีลแปด
- อุปาสก อุปาสิกา รักษาศีลห้า”

นอกจากนี้ ศีลของผู้เข้าบวช ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๑๙ ยังกำหนดว่า “ผู้เข้าบวชมีศีลที่ต้องปฏิบัติ ปฏิบัติดังนี้

- บอกเป็นพระภิกษุ รักษาศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ดสิกขาบทและอภิสมาจารอื่นๆ ที่สมควรแก่สมณเพศ
- บอกเป็นสามเณร รักษาศีลสิบสิกขาบท และอภิสมาจารอื่นๆ ที่สมควรแก่สมณเพศ
- บอกเป็นพ่อขาวแม่ขาว รักษาศีลแปดสิกขาบท”

จากบทบัญญัติแห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ ข้างต้น พระภิกษุจึงมีหน้าที่ที่จักต้องรักษาศีลสองร้อยยี่สิบเจ็บสิกขาบท ซึ่งหากต้องปาราชิก ๔ สิกขาบทใดสิกขาบทหนึ่งย่อมเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

นอกจากนี้ มาตรา ๖๕ ยังกำหนดว่า “ข้อห้ามสำหรับพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว

ห้ามพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว มีการกระทำดังนี้

๑. ดำเนินธุรกิจ ค้าขาย เล่นการพนัน รวมทั้งการกระทำที่เป็นโลกวัชชะ และปัณณัตติวัชชะ

๒. โฆษณาชวนเชื่อ ชักจูง แนะนำ พุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาชนเผ่าเกี่ยวกับเรื่องงมงาย ไม่มีเหตุผล การบนบาน หรืออ้อนวอน ซึ่งขัดกับหลักพระธรรมวินัย

๓. อวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ หรือปาฏิหาริย์ เพื่อหวังผลทางลาภสักการะ

๔. เผยแพร่ จัดตั้ง ลัทธิหรือนิกายต่างๆ ที่ขัดกับธรรมนูญสงฆ์ลาว กฎหมาย และระเบียบการที่เกี่ยวข้อง

๕. มีพฤติกรรมที่สร้างความแตกแยกความสามัคคีภายในพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว และพุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาชนเผ่า

๖. มีพฤติกรรมอื่นที่เป็นการละเมิดหลักพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ลาว กฎหมาย และระเบียบการ”

ดังนั้น พระภิกษุลาวนอกจากต้องรักษาศีลสองร้อยยี่สิบเจ็บสิกขาบทตามมาตรา ๕ แล้วยังมีข้อห้ามการกระทำอีก ๖ ข้อตามมาตรา ๖๕ นี้อีก ซึ่งหากฝ่าฝืนจะได้รับโทษตามมาตรา ๗๒ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ ซึ่งกำหนดว่า “พระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ที่ละเมิดหลักพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ลาวฉบับนี้ จะถูกศึกษาอบรม ว่ากล่าวตักเตือน ลงวินัย ตามแต่ละกรณีเบาหรือหนัก”

อย่างไรก็ตาม การกระทำของพระภิกษุนอกจากเป็นการฝ่าฝืนสิกขาบทแล้วยังอาจเป็นการกระทำความผิดในทางอาญาที่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในทางอาญาของฝ่ายอาณาจักรด้วย เช่น การกระทำทางเพศของพระภิกษุ ประมวลกฎหมายอาญาลาว มาตรา ๑๓๐ วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “พระภิกษุหรือสามเณรผู้ใดเสพเมถุนกับหญิงหรือชายต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสามปี และปรับตั้งแต่ ๕๐๐,๐๐๐ กีบถึง ๓,๐๐๐,๐๐๐ กีบ” ดังนั้นหากพระภิกษุรูปใดเสพเมถุนกับหญิงหรือชายนอกจากเป็นการฝ่าฝืนสิกขาบทข้อ ๑ ที่ห้ามเสพเมถุน

ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของฝ่ายศาสนาจักรแล้วยังมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๓๐ ที่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของฝ่ายอาณาจักรด้วย ซึ่งในกรณีเช่นนี้ ธรรมนูญสงฆ์ ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒๗ วรรคสาม กำหนดให้ทุกอธิกรณ์ของพระภิกษุต้องผ่านการพิจารณาตัดสินของคณะสงฆ์ก่อน จึงส่งมอบให้ภาคส่วนอื่นตามกฎหมาย

(๓) การสืบสวนสอบสวน

การจัดตั้งคณะบริหารงานพระสงฆ์ เป็นองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว ซึ่งเขียนเป็นตัวอักษรย่อว่า “อพส”[๑๐๒] นั้น มีองค์ประกอบการจัดตั้งของคณะบริหารงานพระสงฆ์ประกอบด้วยสำนักงานบริหารงาน อพส กรรมาธิการปกครองสงฆ์ กรรมาธิการศึกษาสงฆ์ กรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกรรมฐาน กรรมาธิการสาธารณูปการ และกรรมาธิการต่างประเทศ สำหรับกรรมาธิการต่างประเทศให้มีแต่ศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง ส่วนองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์เมือง เทศบาล นคร ไม่มีกรรมาธิการต่างประเทศ[๑๐๓]

การสืบสวนสอบสวนนั้นธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมาธิการปกครองสงฆ์ซึ่งตามมาตรา ๒๗ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ กำหนดว่า

“กรรมาธิการปกครองสงฆ์ มีภาระบทบาทในการคุ้มครองพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ในขอบเขตทั่วประเทศ แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร ตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน

สำหรับกรรมาธิการปกครองสงฆ์ของศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว เขียนเป็นตัวอักษรย่อว่า “กปส” ส่วนกรรมาธิการปกครองสงฆ์ขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร เขียนเป็นตัวอักษรย่อว่า “กปส. ตัวอักษรย่อของแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร”

กรรมาธิการปกครองสงฆ์ของศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร มีสิทธิและหน้าที่ตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน ดังนี้

๑. รับผิดชอบบริหารทั่วไปในทุกการงานของกรรมาธิการ

๒. สร้างข้อกำหนด กฎระเบียบ มติ ข้อตกลง และคำสั่งอื่นตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมาย และระเบียบการ เพื่อเสนอต่อกองประชุมคณะบริหารงาน

---

[๑๐๒]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒๑.

[๑๐๓]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒๒ วรรคหนึ่ง.

ประจำการ แล้วนำเสนอต่อประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร พิจารณา

๓. คุ้มครองและดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว เช่น การไปมา การนุ่งห่ม สังฆกรรม พิธีกรรม และการเคลื่อนไหวให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมาย และเรียบการที่เกี่ยวข้อง

๔. คุ้มครองพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว เกี่ยวกับการกระจายวัตถุปัจจัย รวมทั้งข้อห้ามเกี่ยวกับการไม่อนุญาตให้พระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว เคลื่อนไหวและดำเนินธุรกิจ

๕. ค้นคว้าและประกอบบุคลากรเป็นคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร เพื่อเสนอต่อคณะบริหารงานประจำการ แล้วนำเสนอแต่งตั้งจากประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร

๖. ชี้นำและติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร ซึ่งคณะดังกล่าวต้องได้ปฏิบัติตามระเบียบการเกี่ยวกับการจัดตั้งและการเคลื่อนไหวเฉพาะ

๗. ค้นคว้าเอาบุคลากรสงฆ์ที่มีคุณสมบัติสมบูรณ์ตามหลักพระธรรมวินัยและระเบียบการสงฆ์ที่เกี่ยวข้องจากแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร เพื่อแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ประจำศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร ซึ่งมีระเบียบการเกี่ยวกับภาระบทบาท สิทธิและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์เฉพาะ

๘. ค้นคว้าและพิจารณาเกี่ยวกับคำเสนอ คำร้องขอความเป็นธรรม บัตรสนเท่ห์และอื่นๆ ที่พัวพันธ์กับศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร พระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว สังควัตถุ ศาสนสถาน ปูชนียสถาน ธรณีสงฆ์ โดยมีการประสานสมทบกับกรรมาธิการ องค์การปกครองท้องถิ่นและภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการสืบสวน สอบสวน และดำเนินการแก้ไขตามแต่ละกรณี และทุกอธิกรณ์ของพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ก็ต้องผ่านการพิจารณาตัดสินของคณะสงฆ์ก่อน จึงส่งมอบให้ภาคส่วนอื่นตามกฎหมายและระเบียบการที่เกี่ยวข้อง

๙. ขวนขวาย เสริมสร้างความสามัคคีระหว่างสมณเพศพุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาเผ่า”

จากบทบัญญัติมาตรา ๒๗ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ ข้างต้น การสืบสวนสอบสวนจึงเป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมาธิการปกครองสงฆ์ ซึ่งเขียนเป็นตัวอักษรย่อว่า “กปส” โดยมีการประสานสมทบกับกรรมาธิการ องค์การปกครองท้องถิ่น และภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง กรรมาธิการปกครองสงฆ์มีในทุกแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร เป็นฝ่ายเฉพาะต่างหากจากฝ่ายซึ่งทำหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์

(๔) ผู้มีอำนาจในการวินิจฉัย

ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒๗ วรรคสาม กำหนดว่า “กรรมาธิการปกครองสงฆ์ของศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร มีสิทธิและหน้าที่ตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน ดังนี้... ๕. ค้นคว้าและประกอบบุคลากรเป็นคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร เพื่อเสนอต่อคณะบริหารงานประจำการ แล้วนำเสนอแต่งตั้งจากประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร”

ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๘ กำหนดว่า “ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร มีสิทธิและหน้าที่ตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน ดังนี้... ๖. เป็นประธานการประชุมผู้แทนพระสงฆ์ทั่วแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร การประชุมสามัญและวิสามัญของคณะบริหารงานประจำการ คณะกรรมการ รวมทั้งเป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร เพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์ภายในแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร...”[๑๐๔]

ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๖ กำหนดว่า “สิทธิและหน้าที่ของประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว มีดังนี้... ๖. เป็นประธานการประชุมผู้แทนพระสงฆ์ทั่วประเทศ การประชุมสามัญและวิสามัญของคณะบริหารงานประจำการ คณะกรรมการรวมทั้งเป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระวินัยธรเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นขั้นสุดท้าย”[๑๐๕]

จากธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ ข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้มีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ คือ คณะพระธรรมธรและพระวินัยธร ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร แล้วแต่กรณี

---

[๑๐๔]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๘.

[๑๐๕]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๖.

(๕) การพิจารณาและตัดสิน

การพิจารณาและตัดสินอธิกรณ์หรือคดีความของพระภิกษุสามเณร เป็นอำนาจโดยเด็ดขาดของฝ่ายศาสนจักร และธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ ยังกำหนดให้ทุกอธิกรณ์ของพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ต้องผ่านการพิจารณาตัดสินของคณะสงฆ์ก่อน จึงส่งมอบให้ภาคส่วนอื่นตามกฎหมายและระเบียบการที่เกี่ยวข้อง[๑๐๖] โดยการพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ของพระภิกษุสามเณรนั้นแบ่งเป็นชั้นต้นและชั้นสุดท้าย ดังนี้

(๕.๑) ชั้นต้น

ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๘ วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร มีสิทธิและหน้าที่ตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน ดังนี้... ๖. เป็นประธานการประชุมผู้แทนพระสงฆ์ทั่วแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร การประชุมสามัญและวิสามัญของคณะบริหารงานประจำการ คณะกรรมการ รวมทั้งเป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร เพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์ภายในแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร” จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น การพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ชั้นต้นจึงเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร โดยมีประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร เป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร

ในกรณีที่ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร ไปปฏิบัติศาสนกิจหรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ต้องมอบหน้าที่ให้รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร เป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร[๑๐๗]

สำหรับเขตอำนาจนั้น คณะพระธรรมธรและพระวินัยธรในแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นครใดก็มีอำนาจพิจารณาตัดสินอธิกรณ์เฉพาะภายในแขวง นครหลวง เมืองเทศบาล นครนั้น

(๕.๒) ชั้นสุดท้าย

ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๖ วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “สิทธิและหน้าที่ของประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว มีดังนี้... ๖. เป็นประธานการประชุมผู้แทนพระสงฆ์ทั่วประเทศ การประชุมสามัญและวิสามัญของคณะบริหารงานประจำการ คณะกรรมการ รวมทั้งเป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระ

---

[๑๐๖]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๒๗ วรรคสาม.

[๑๐๗]ธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ มาตรา ๓๘ วรรคสอง.

วินัยธรเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นขั้นสุดท้าย” จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น การพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ชั้นสุดท้ายจึงเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร โดยมีประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาวเป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระวินัยธรเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นชั้นสุดท้าย

ในกรณีที่ประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาวไปปฏิบัติศาสนกิจหรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้นั้น ต้องมอบหน้าที่ให้รองประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาวเป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระวินัยธรเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นขั้นสุดท้าย

(๖) แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ

ตามมาตรา ๓ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้กำหนดให้ “พระสงฆ์ลาว” ทั้งหมดต้องยึดถือและปฏิบัติตามนิกายเถรวาทอย่างเป็นเอกภาพกันในขอบเขตทั่วประเทศและไม่ให้มีนิกายอื่นโดยเด็ดขาด นอกจากนี้ตามมาตรา ๒ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวฉบับดังกล่าว ยังได้กำหนดให้ต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น แม้แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศไม่ได้บัญญัติไว้ในธรรมนูญสงฆ์ลาวโดยตรง อย่างไรก็ตาม แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศนั้นก็เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยและธรรมเนียมประเพณีแห่งสงฆ์นิกายเถรวาท

(๗) การลงโทษ

มาตรการสำหรับบุคคลผู้ละเมิด มาตรา ๗๒ วรรคหนึ่งและวรรคสอง แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ กำหนดว่า

“พระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ที่ละเมิดหลักพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ลาวฉบับนี้ จะถูกศึกษาอบรม ว่ากล่าวตักเตือน ลงวินัย ตามแต่ละกรณีเบาหรือหนัก

สำหรับพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว หรือการจัดตั้งที่ละเมิดกฎหมาย และระเบียบการที่เกี่ยวข้อง จะถูกศึกษาอบรม ว่ากล่าวตักเตือน ปฏิบัติวินัย ให้ใช้แทนค่าเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้น หรือดำเนินคดีตามกฎหมายและตามแต่ละกรณีเบาหรือหนัก”

จากบทบัญญัติมาตรา ๗๒ วรรคหนึ่งข้างต้น จะเห็นได้ว่าหากพระภิกษุหรือสามเณรละเมิดหลักพระธรรมวินัย หรือธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ จะได้รับการพิจารณาโทษตามแต่ละกรณีเบาหรือหนักอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ (๑) ถูกศึกษาอบรม (๒) ว่ากล่าวตักเตือน และ (๓) ลงวินัย

การที่ธรรมนูญสงฆ์ลาวกำหนดให้พระภิกษุหรือสามเณรที่ละเมิดหลักพระธรรมวินัยหรือธรรมนูญสงฆ์ลาว จะถูกศึกษาอบรม ว่ากล่าวตักเตือน ลงวินัย สะท้อนแนวคิดเรื่องการลงโทษพระภิกษุของพระพุทธศาสนาที่ไม่ได้มุ่งเน้นการลงโทษในทางกายภาพ กล่าวคือ การลงโทษเอากับชีวิตหรือร่างกายของพระภิกษุผู้กระทำความผิดดังเช่นในระบบกฎหมายของรัฐร่วมสมัยส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม หากพระภิกษุสามเณรลาวไม่ใช่เพียงละเมิดหลักพระธรรมวินัยหรือธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ แต่ยังละเมิดกฎหมายอื่น นอกจากจะถูกศึกษาอบรม ว่ากล่าวตักเตือน ปฏิบัติวินัยแล้ว ยังอาจถูกให้ใช้ทดแทนค่าเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้น นอกจากนี้ยังอาจถูกดำเนินคดีตามกฎหมายอาญาและได้รับโทษทางอาญาด้วย เช่น กรณีการกระทำทางเพศของพระภิกษุตามมาตรา ๑๓๐ แห่งประมวลกฎหมายอาญาลาว ซึ่งกำหนดว่า “พระภิกษุสามเณรองค์ใดเสพเมถุนหญิงหรือชายต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสามปี และปรับตั้งแต่ ๕๐๐,๐๐๐ กีบถึง ๓,๐๐๐,๐๐๐ กีบ”[๑๐๔] ดังนั้น หากพระภิกษุหรือสามเณรรูปใดเสพเมถุนกับหญิงหรือชาย นอกจากต้องอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ คือ เสพเมถุนแล้ว ยังต้องถูกดำเนินคดีอาญาซึ่งมีโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสามปี และปรับตั้งแต่ ๕๐๐,๐๐๐ กีบถึง ๓,๐๐๐,๐๐๐ กีบอีกด้วย หรือหากพระภิกษุเจตนาเอาทรัพย์ของบุคคลอื่นไปโดยที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ นอกจากต้องอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ลักทรัพย์แล้ว ยังต้องถูกดำเนินคดีอาญาฐานลักทรัพย์ซึ่งมีโทษจำคุกสามเดือนถึงสองปีตามมาตรา ๑๑๙ แห่งประมวลกฎหมายอาญาลาวด้วย[๑๐๕]

๓.๒.๒.๒ ประเทศศรีลังกา

ประเทศศรีลังกามีชื่อทางการว่า ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา (Democratic Socialist Republic of Sri Lanka) ซึ่งแต่เดิมคนทั่วไปจะรู้จักกันในนามชื่อประเทศซีลอน (Ceylon) หรือลังกา (Lanka) เมืองหลวง ได้แก่ กรุงโคลัมโบ (Colombo) มีเมืองสำคัญ ได้แก่ เมืองแคนดี้ (Kandy) ซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่าและศูนย์กลางทางพุทธศาสนา ตั้งอยู่ตอนกลางของประเทศ โดยประชากรในประเทศศรีลังกานับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ร้อยละ ๗๐ ศาสนาฮินดู ร้อยละ ๑๕ ศาสนาคริสต์ ร้อยละ ๘ และศาสนาอิสลาม ร้อยละ ๗ ประเทศศรีลังกาจึงเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ประชากรนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเป็นส่วนใหญ่มาช้านานเหมือนกับประเทศไทย และมีประวัติศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน ประชาชนในประเทศศรีลังกามีความศรัทธา เลื่อมใส และใฝ่ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ พระพุทธศาสนาระหว่างไทย (สยาม) กับศรีลังกาในอดีต

---

[๑๐๔]Laos Penal Law 2005 Article 130.

[๑๐๕]Laos Penal Law 2005 Article 119.

นั้นลึกซึ้งมาก นั่นคือการพึ่งพากันและกันของทั้งสองประเทศในด้านพระพุทธศาสนาและไทยยังเป็นต้นกำเนิดของพระสงฆ์สายสยามวงศ์หรือสยามนิกายในศรีลังกา ดังนั้น จึงจะได้ศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกาและระบบการปกครองคณะสงฆ์ของประเทศศรีลังกาเพื่อทราบบริบทพื้นฐานก่อนแล้วจึงศึกษากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในประเทศศรีลังกาต่อไป

๑) พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา

ประวัติศาสตร์ศรีลังกาเริ่มต้นพร้อมกับพุทธศักราช คัมภีร์มหาวงศ์ซึ่งเป็นพงศาวดารและตำนานพระพุทธศาสนาของลังกาเล่าว่า เจ้าชายวิชัย โอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าสีหพาหุ กษัตริย์แห่งลาฬประเทศในชมพูทวีป (อยู่ในเขตแคว้นเบงกอล) ได้เสด็จโดยทางเรือพร้อมด้วยบริวารเจ็ดร้อยขึ้นสู่เกาะลังกา ณ ถิ่นที่เรียกว่า ตัมพปัณณิ ในวันเดียวกับที่พระบรมศาสดาเสด็จสู่ปรินิพพาน เหตุการณ์ครั้งนี้ถือว่าเป็นครั้งแรกที่ชนเผ่าสิงหลเข้าสู่ลังกา และพระเจ้าวิชัยนับเป็นปฐมกษัตริย์ของลังกาทวีป ในการเสด็จเข้าครองลังกาทวีป เจ้าชายวิชัยคงจะได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาด้วย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าแพร่หลายอย่างใด

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในลังกาทวีปที่แท้จริงเริ่มต้นในรัชกาลพระเจ้าเทวานัมปิยดิส (พ.ศ. ๒๓๖ - ๒๗๖) ผู้ครองราชย์ ณ เมืองอนุราธปุระ กษัตริย์พระองค์นี้ทรงมีไมตรีสนิทสนมกับพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีป พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระมหินทเถระพร้อมกับพระภิกษุอีก ๔ รูป คือ พระอิฏิยะเถระ พระอุฏิยะเถระ พระสัมพลเถระ และพระภัททสาลเถระ มาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลังกาทวีป คณะสมณทูตได้รับการต้อนรับจากพระมหากษัตริย์และประชาชนลังกาอย่างดียิ่ง พระพุทธศาสนาแพร่หลายอย่างรวดเร็ว มีผู้อุปสมบทมากมาย[๑๑๐]

พระนางอนุฬาเทวีมเหสีและสตรีบริวารจำนวนมากปรารถนาจะอุปสมบทบ้าง พระเจ้าเทวานัมปิยดิสจึงทรงส่งคณะทูตไปสู่ราชสำนักของพระเจ้าอโศกมหาราช ทูลขอพระสังฆมิตตาเถรี และกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ ด้านทักษิณมาสู่ลังกาทวีป การอัญเชิญกิ่งพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยามาในครั้งนี้ นับเป็นเหตุการณ์ยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและชนชาติลังกา พระเจ้าเทวานัมปิยดิสโปรดให้ปลูกกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ไว้ ณ พระนครอนุราธปุระ ต้นโพธิ์นี้ปัจจุบันเป็นต้นไม้ประวัติศาสตร์ที่มีอายุมากที่สุดในโลก นอกจากนี้สิ่งสำคัญคือได้สร้างมหาวิหารและถูปารามอันเป็นเจดีย์องค์แรกของลังกาไว้ ณ พระนครเดียวกันด้วย

หลังรัชกาลพระเจ้าเทวานัมปิยดิสแล้ว ลังกาทวีปตกอยู่ในความครอบครองของกษัตริย์ทมิฬ และกษัตริย์ต่างชาติอื่นๆ อยู่เกือบศตวรรษ ซึ่งบางองค์ก็ประพฤติ

---

[๑๑๐]จำนงค์ ทองประเสริฐ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์,** หน้า ๘-๙.

ย่ำยีพระพุทธศาสนา บางองค์แม้จะไม่ทำลายแต่ก็ไม่ได้ให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเลย ต่อมาพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย (พ.ศ. ๓๘๒ - ๔๐๖) ทรงกู้ราชบัลลังก์คืนได้ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาแรงกล้าได้ทรงสร้างโลหปราสาท ๗ ชั้น เป็นโรงอุโบสถของมหาวิหาร และมหาสถูปหรือเจดีย์รุวันเวลี ณ พระนครอนุราธปุระ

ยุคสำคัญอีกยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาของลังกา คือ รัชกาลพระเจ้าวัฏฏคามณีอภัย (พ.ศ. ๔๓๙ และ พ.ศ. ๔๕๔ - ๔๖๖) เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ไม่นาน พวกทมิฬชิงอำนาจได้และเข้าครองอนุราธปุระอยู่ ๑๔ ปี ระหว่างนี้ประเทศเกิดยุคเข็ญถึงต้องกินเนื้อมนุษย์ พระมหาเถระทั้งหลายจำนวน ๕๐๐ รูป เกรงพระศาสนาจะสูญสิ้นจึงประชุมกันที่อลุวิหาร ณ มาตเล ทำการจารึกพุทธพจน์ลงในใบลานเป็นครั้งแรก (ไทยนับเหตุการณ์นี้เป็นสังคายนาครั้งที่ ๕ แต่วงการทั่วไปนับเป็น ครั้งที่ ๔) พระเจ้าวัฏฏคามณีอภัยทรงเที่ยวหนีซุกซ่อนอยู่ แต่ในที่สุดทรงเอาชนะทมิฬได้ แล้วได้ทรงสร้างอภัยคีรีวิหาร ถวายแด่พระมหาติสสเถระผู้มีอุปการคุณแก่พระองค์และพวกขุนพลในคราวตกยาก

การข้อนี้ได้กลายเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ลังกาแตกแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ๑. ฝ่ายมหาวิหาร ซึ่งเป็นผู้ยึดมั่นในคำสอนและแบบแผนประเพณีดั้งเดิม และ ๒. ฝ่ายอภัยคีรีวิหาร ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพวกนิกายธรรมรุจิ มีความคิดเห็นเป็นอิสระ ต้อนรับทัศนะใหม่ๆ จากต่างประเทศ ศึกษาทั้งเรื่องฝ่ายเถรวาทและมหายาน อภัยคีรีวิหารนี้ ต่อมาได้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาอยู่สมัยหนึ่ง ประวัติศาสตร์ยุคต่อมา มีความวุ่นวายทางการเมืองซึ่งเกี่ยวพันกับคณะสงฆ์อีกเป็นอันมาก ถึงกับทำให้มหาวิหารที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งรกร้างไปคราวหนึ่ง แต่อิทธิพลอันมั่นคงลึกซึ้งก็เป็นเหตุให้ต้องมีการสร้างขึ้นใหม่ ส่วนอภัยคีรีวิหารก็ยังเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งหนึ่งของพระพุทธศาสนาต่อมา

ในรัชกาลพระเจ้าสิริเมฆวรรณ เมื่อครองราชย์ได้ ๙ ปี (พ.ศ. ๘๕๔) ได้มีการอัญเชิญพระเขี้ยวแก้วจากทันตปุระในกลิงครัฐมายังลังกาทวีป พระราชาโปรดให้รักษาไว้ภายในพระนครและนำออกให้ประชาชนนมัสการที่อภัยคีรีวิหารเป็นประจำทุกปี เมื่อถึงรัชกาลพระเจ้ามหานาม (พ.ศ. ๙๕๓ – ๙๗๕) พระพุทธโฆษาจารย์ อรรถกถาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ได้เดินทางจากชมพูทวีปมาพำนัก ณ มหาวิหาร และแปลอรรถกถาภาษาสิงหลกลับเป็นภาษามคธ หลวงจีนฟาเหียน ซึ่งเดินทางมาในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เล่าไว้ว่า อภัยคีรีวิหารมีพระภิกษุ ๕ พันรูป ส่วนมหาวิหารมีพระภิกษุ ๓ พันรูป ช่วงเวลาระยะนี้นับว่าลังกาได้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งหนึ่งของพุทธศาสนา วัดต่างๆ มีชื่อเสียงว่าเป็นศูนย์กลางการศึกษา ทำให้มีปราชญ์จากแดนไกลมาเล่าเรียนค้นคว้า ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ การศึกษาอภิธรรมได้รับความนิยมและรุ่งเรืองขึ้น ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ลังกาย้ายเมืองหลวงจากอนุราธปุระมาอยู่ที่โปโลนนรุวะหรือปุรัตถิปุระ จากนี้

ศูนย์กลางวัฒนธรรมก็เปลี่ยนมารวมอยู่ที่เมืองหลวงใหม่ อนุราธปุระกลายเป็นเมืองเก่า มีความหมายไปทางศักดิ์สิทธิ์ เรื่องของมหาวิหาร อภัยคีรีวิหาร เป็นต้น ก็จางเลือนลง โดยตอนต้นสมัยเมืองหลวงใหม่นี้ เกิดนิยมยกย่องพระพวกปังสุกูลิกะ (ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร) กันขึ้น ทำนองเป็นปฏิกิริยาต่อชีวิตที่สุขสบายมั่งมีของพระสงฆ์สมัยนั้น และต่อมาได้มีความนิยมนับถือข้อปฏิบัติในศาสนาพราหมณ์มากขึ้น มีการสร้างเทวรูป เทวสถาน และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้นระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ กล่าวโดยสรุป ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึง ๑๗ เป็นยุคที่ลังกาเดือดร้อนวุ่นวายเพราะการรุกรานจากอินเดียบ้าง ความไม่สงบภายในบ้าง ในระหว่างยุคนี้เองที่ภิกษุณีสงฆ์สูญสิ้น และพระภิกษุสงฆ์เสื่อม

ต่อมาเมื่อพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ ทรงมีพระราชประสงค์จะฟื้นฟูศาสนาใน พ.ศ. ๑๖๐๙ ทรงหาพระภิกษุที่อุปสมบทถูกต้องได้แทบไม่ครบ ๕ รูป และต้องทรงอาราธนาพระสงฆ์จากพม่าตอนใต้มากระทำอุปสมบทกรรมในลังกา ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าปรากรมพาหุที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๙๗ - ๑๗๓๐) ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ พระองค์ทรงเป็นทั้งนักรบและนักปกครองที่สามารถ ทรงจัดการปกครองได้เรียบร้อย จัดการชลประทานและการเกษตรได้ดี[๑๑๑] ในด้านการพระศาสนา พระองค์ทรงชำระการพระศาสนาให้บริสุทธิ์ โปรดให้คณะสงฆ์ทั้ง ๓ แห่ง คือ สำนักมหาวิหาร สำนักอภัยคีรีวิหาร และสำนักเชตวันวิหาร ที่เคยเกิดความแตกแยกบาดหมางต่อกันมาเป็นเวลา ๑๑ปี เป็นผลสำเร็จ รวมเข้าเป็นนิกายเดียวกัน ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชปกครองสังฆมณฑลทั้งประเทศเป็นครั้งแรก ทรงสร้างวัดวาอาราม วิหาร ประดิษฐานพระธาตุเขี้ยวแก้วที่เมืองโปโลนนารุวะเป็นวิหารทรงกลม สร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่ที่สุดในลังกา สร้างวิหารลังกาดิลกอันสะท้อนศิลปะแบบฮินดู พระพุทธรูปที่วิหารคัล ซึ่งแกะสลักจากหินทั้งแท่ง นับเป็นยุคที่มีศิลปกรรมงดงามและยุคนี้ถือว่าลังกากลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนานับเป็นนาลันทาแห่งลังกาปรากฏเกียรติคุณแพร่ไปทั่วมีพระสงฆ์และนักปราชญ์เดินทางจากอาณาจักรใกล้เคียงและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เช่น ไทย พม่า มอญ เขมร เพื่อมาศึกษาพุทธศาสนาในลังกาแล้วนำไปเผยแผ่ในอาณาจักรของตนเป็นอันมาก แต่ภายหลังรัชกาลนี้แล้ว พวกทมิฬจากอินเดียก็มารุกรานอีกและได้เข้าตั้งถิ่นฐานมั่นคงขยายอาณาเขตออกเรื่อยๆ อาณาจักรสิงหลต้องถอยร่นมาทางใต้ ต้องย้ายเมืองหลวงอยู่บ่อยๆ ทำให้พระพุทธศาสนาประสบภัยจากสงคราม[๑๑๒]

ระหว่างที่ลังกาอ่อนแอเพราะการต่อสู้แข่งอำนาจระหว่างคนสองเผ่าอยู่นี้ พอถึงประมาณ พ.ศ. ๒๐๕๐ ชนชาติโปรตุเกสก็เข้ามารุกรานซ้ำเติม ชนชาติโปรตุเกส

---

[๑๑๑]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย,** หน้า ๓๒๑-๓๒๕.

[๑๑๒]ศูนย์อาเซียนศึกษา, **พระพุทธศาสนาในอาเซียน ท่ามกลางความหลากหลายของพหุสังคม วัฒนธรรมและศาสนา (แบ่งตามยุค),** (นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปริ้นติ้ง, ๒๕๖๐), หน้า ๑๕๒.

เข้ามาค้าขาย พร้อมกันนั้นก็แสวงประโยชน์จากความขัดแย้งของชนสองเผ่านั้น เข้าครอบครองดินแดนบางส่วนไว้ได้ และพยายามบีบบังคับประชาชนที่อยู่ในยึดครองให้เปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนานิกายคาทอลิก คราวหนึ่งถึงกับยึดอำนาจกษัตริย์ลังกาได้ สถานการณ์พระพุทธศาสนาได้เสื่อมทรามลง ถึงกับว่าต้องนำพระสงฆ์จากพม่ามาประกอบอุปสมบทกรรมอีกครั้งหนึ่ง

ในระยะนี้ ชาวฮอลันดาได้ประกอบการค้าขายมีอำนาจมากขึ้นในดินแดนแถบนี้ ลังกาจึงต้อนรับชาวฮอลันดาเพื่อให้เข้ามาช่วยขับไล่โปรตุเกสจนสำเร็จใน พ.ศ. ๒๒๐๐ แต่แล้วฮอลันดาก็ครอบครองดินแดนส่วนที่ตนยึดไว้ได้ เข้าแทนที่โปรตุเกส ฮอลันดาพยายามประดิษฐานคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนท์ และห้ามกันพระพุทธศาสนา แต่ไม่สำเร็จ กษัตริย์ลังกาได้รับคำแนะนำจากพระสรณังกร เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๔ (ไทยนับ พ.ศ. ๒๒๕๓ ตรงกับรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) ให้ส่งคณะทูตไปยังประเทศไทย แล้วนำพระภิกษุคณะหนึ่งจำนวน ๑๐ รูป มีพระอุบาลีเป็นหัวหน้ามาประกอบอุปสมบทกรรม ณ เมืองแกนดี มีผู้เข้ารับการอุปสมบทถึงสามพันคน พระสรณังกรซึ่งได้รับการอุปสมบทใหม่คราวนี้ได้รับสถาปนาจากพระมหากษัตริย์ให้เป็นสมเด็จพระสังฆราช เป็นการประดิษฐานคณะสงฆ์อุบาลีวงศ์หรือสยามวงศ์หรือสยามนิกายในลังกาทวีป

ฮอลันดาครองอำนาจอยู่ไม่นานก็เสื่อมลง อังกฤษได้เข้าครองอำนาจแทนในแถบชายทะเลเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๐ และอีก ๑๙ ปีต่อมาอำนาจปกครองของอังกฤษก็ขยายออกไปทั่วลังกาทวีป โดยอังกฤษรบชนะกษัตริย์แห่งแกนดี และกระทำสนธิสัญญารับประกันสิทธิของฝ่ายลังกาและการคุ้มครองพระศาสนา ต่อมา พ.ศ. ๒๓๖๒ เกิดกบฏรุนแรงขึ้น ครั้นอังกฤษปราบกบฏสำเร็จ และดัดแปลงข้อความในสนธิสัญญาเสียใหม่ วงศ์กษัตริย์ลังกาแต่โบราณก็ถึงอวสานลง

เมื่อลังกาทวีปตกอยู่ในปกครองของอังกฤษระยะแรก คณะสงฆ์ได้อิสรภาพมากขึ้น เนื่องมาแต่สนธิสัญญาให้ความคุ้มครองแก่พระพุทธศาสนาดังกล่าวแล้ว ได้มีพระสงฆ์หลายคณะไปรับอุปสมบทกรรมใหม่ในพม่า กลับมาตั้งศูนย์กลางสืบอุปสมบทวงศ์ของตน อิสรภาพของพระพุทธศาสนาเป็นไปได้ประมาณกึ่งศตวรรษเท่านั้น รัฐบาลก็ถูกบีบจากคริสต์ศาสนาให้ยกเลิกความเกี่ยวข้องทุกประการในกิจการพระพุทธศาสนา บาทหลวงคริสเตียนได้ดำเนินการเผยแพร่ศาสนาของตนและต่อต้านพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ ถึงกับโจมตีพระพุทธศาสนาในที่สาธารณะ นับว่าพระพุทธศาสนาได้รับภยันตรายเป็นอันมากจากขบวนการต่อต้านและทำลายพระพุทธศาสนาที่รัฐบาลต่างชาติสนับสนุน เป็นเวลากว่า ๓๐๐ ปี ข้อนี้เป็นเหตุสำคัญให้ชาวลังกาดิ้นรนต่อสู้แสวงอิสรภาพ เพื่อนำศาสนาประจำชาติของตนกลับคืนมา ลังกาได้อิสรภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ (นับแบบไทย พ.ศ. ๒๔๙๐) การโจมตีบีบกดจากผู้เป็นปฏิปักษ์ต่อ

พระพุทธศาสนา ก่อปฏิกิริยากระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูในพระพุทธศาสนา และทำให้เกิดความเข้มแข็งกระตือรือร้นและความเอาจริงเอาจังในการคุ้มครองรักษาศาสนาวัฒนธรรมประจำชาติของตนยิ่งขึ้น ซึ่งอาการเช่นนี้ เป็นไปอยู่จนถึงทุกวันนี้

คณะสงฆ์ในศรีลังกาปัจจุบันมี ๓ นิกายคือ สยามนิกายหรืออุบาลีวงศ์ อมรปุรนิกาย และรามัญนิกาย ข้อแตกต่างกันมีเพียงเล็กน้อย และเป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์ คือ เกิดจากการที่ว่าอุปสมบทวงศ์สืบมาจากสายไทยหรือพม่า[๑๑๓]

๒) ระบบการปกครองคณะสงฆ์

ก่อนจะกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมสำหรับพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในประเทศศรีลังกา สมควรกล่าวถึงระบบการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศศรีลังกาปัจจุบันก่อน เพื่อจะได้เข้าใจกระบวนการยุติธรรมสำหรับพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในประเทศศรีลังกาได้ดียิ่งขึ้น

ปัจจุบันคณะสงฆ์ในประเทศศรีลังกา แบ่งเป็นคณะใหญ่ๆ ได้ ๓ คณะหรือนิกาย แต่ละนิกายตั้งชื่อตามสถานที่ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากการอุปสมบท คือ

(๑) สยามนิกาย (สายพระอุบาลี จากกรุงศรีอยุธยา/ไทย)

(๒) อมรปุรนิกาย (สายอมรปุระจากประเทศพม่า)

(๓) รามัญนิกาย (สายจากรามัญประเทศ/พม่า)[๑๑๔]

คณะสงฆ์ในศรีลังกา ๓ นิกายดังกล่าวมีความแตกต่างกัน โดยพระภิกษุของสยามนิกายจะนิยมโกนขนคิ้วหมด และเมื่อจะออกจากวัดบางวัดก็ห่มคลุม บางวัดก็ห่มลดไหล่แบบที่เรียกว่าพาดหางควาย วิธีห่มคลุมก็ไม่เหมือนกับแบบในสมัยนี้ คือท่านบิดลูกบวบไปทางซ้าย เวลาจะพาดลูกบวบ ท่านเอาริมจีวรตอนที่อยู่รวมกับลูกบวบตอนบนนั้นพับเข้าไปข้างในแล้วจึงพาดลูกบวนให้ทับลงไป ดังนั้น ลูกบวบจึงอยู่ชิดตัดกับคอคอแบบพม่า อนึ่ง พระภิกษุของสยามนิกายทุกองค์ใช้ร่มผ้าสีดำคันยาว ที่ถือมีลักษณะงอโค้ง ซึ่งเป็นบริขารประจำ ไม่ว่าท่านจะออกจากวัดไปไหนท่านต้องใช้ร่ม แม้ฝนไม่ตกแดดไม่ออกท่านก็ต้องถือร่มติดตัวไปด้วยเสมอทุกครั้งจนเป็นธรรมเนียมของท่านไป ส่วนพระภิกษุของนิกายอมรปุรนิกายนั้น ท่านไม่นิยมโกนคิ้วเหมือนพระภิกษุสยามนิกาย และเมื่อท่านจะออกนอกวัดท่านก็ห่มคลุมบิดซ้ายแบบพระภิกษุพม่า แต่ถือร่มสีดำเหมือนพระภิกษุสยามนิกาย สำหรับพระภิกษุรามัญนิกายนั้นก็ไม่นิยมโกนคิ้ว และเมื่อจะออกจากวัดก็ห่มคลุมทั้ง ๒ บ่า เช่นเดียวกับพระภิกษุอมรปุรนิกาย แต่ท่านถือร่มใบตาลซึ่งมีรูปยาวๆ ไม่

---

[๑๑๓]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย,** หน้า ๓๒๖-๓๒๘.

[๑๑๔]Benjamin Schonthal, “Litigating Vinaya: Buddhist Law and Public Law in Contemporary SriLanka”, **Buddhism Law and Society,** Vol. 3 (2018): pp. 7-8.

ใหญ่นักไม่มีก้านเหล็ก มีแต่ที่กางและหุบได้โดยอาศัยก้านตาลนั้นกับเหล็กสำหรับกางนั่นเอง ร่มชนิดนี้ใช้กันได้เฉพาะแดดเท่านั้น ถ้าจะใช้กันฝนคงกันได้เฉพาะหน้าหรือส่วนบนเท่านั้น ส่วนล่างต้องเปียกหมด อนึ่งการห่มผ้าของนิกายทั้ง ๓ นี้จะเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือตอนล่างท่านจะห่มให้ชายจีวรเฟื้อยลงมาถึงข้อเท้า ความเหมือนกันอีกอย่างหนึ่งก็คือเวลาจะไปในบ้านด้วยกิจนิมนต์ ทุกนิกายจะมีพัดใบตาลเล็กๆ ติดมือไปด้วยทุกองค์ นอกจากพัดแล้วยังมีร่มอีกอย่างหนึ่งที่ท่านนิยมถือไปในเวลามีกิจนิมนต์ ท่านไม่นิยมถืออย่ามเหมือนพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทย

ในเรื่องการปฏิบัติตนนั้น พระภิกษุสยามนิกายและอมรปุรนิกายคล้ายกันมาก แต่พระภิกษุรามัญนิกายต่างไปบ้าง คือ ท่านไม่จับเงินทองต่อหน้าประชาชนหรือคนอื่น ท่านมักจะเอาไปไว้ในลิ้นชักหรือในหีบ เมื่อต้องการจะซื้ออะไรท่านก็ไขลิ้นชักหรือหีบ แล้วบอกให้เด็กหรือบางครั้งก็พระนิกายอื่นจับให้แทน และเวลาจะไปไหนท่านมักมีเด็กติดตามไปด้วยเพื่อให้เด็กทำหน้าที่เป็นไวยาวัจกรเกี่ยวกับค่ารถ แต่ถ้าไม่มีเด็กท่านก็ลำบากเอาครันๆ เพราะในศรีลังกาพระภิกษุขึ้นฟรีๆ ไม่ได้ อย่างไรก็ดีถ้าจะพูดกันตามความเป็นจริงแล้ว การปฏิบัติของพระภิกษุใน ๓ นิกายนั้น พระภิกษุรามัญนิกายปฏิบัติเคร่งครัดดีกว่านิกายอื่นๆ พระภิกษุอมรปุรนิกายรองมาและสุดท้ายก็ถึงพระภิกษุสยามนิกาย เรื่องเช่นนี้เป็นที่รู้จักกันในระหว่างประชาชนชาวศรีลังกา[๑๑๕] แต่ในด้านจำนวนแล้วพระภิกษุสยามนิกายมีจำนวนมากที่สุด (มากกว่าครึ่งของจำนวนพระภิกษุในศรีลังกา) รองลงมาก็คือพระภิกษุอมรปุรนิกาย และน้อยที่สุดคือพระภิกษุรามัญนิกาย[๑๑๖]

พระภิกษุทั้ง ๓ นิกายในศรีลังกานี้ ไม่นิยมลาสิกขากัน ทั้งนี้เพราะประชาชนโดยทั่วๆ ไป ดูหมิ่นดูแคลนไม่นับถือผู้ที่ลาสิกขาออกมาจากพระภิกษุสามเณร เนื่องจากถือว่าไม่ใช่คนดี ในภาษาสิงหลเรียกผู้ลาสิกขาว่า “หีระลุ” หรือ “ชิวรุหรุ” คือผู้ทิ้งผ้าจีวร แต่ความรู้สึกของคนทั่วไปในศรีลังกา หมายถึงบุคคลที่เกียจคร้าน ไม่น่าปรารถนาในสังคม

ในการแสดงความเคารพในระหว่างพระนิกายทั้ง ๓ นี้ ไม่มีข้อแตกต่างกันเลย องค์ที่อาวุโสมากกว่าย่อมเป็นที่เคารพขององค์ที่มีอาวุโสน้อยกว่า และต่างก็ถือว่าการยืนต่อหน้าผู้ใหญ่เป็นการแสดงคารวะผู้ใหญ่ ในเรื่องความเป็นอยู่และการขบฉันทั้ง ๓ นิกาย ไม่มีข้อรังเกียจกัน ฉันร่วมอาสนะเดียวกันได้ แต่การทำอุโบสถสังฆกรรมไม่ทำร่วมกัน เพราะพระภิกษุสยามนิกายซึ่งสำคัญตนว่ามาจากวรรณะสูง ไม่ยอมรับวรรณะอื่นนอกจากวรรณะ “โคอิยัม” เข้ามาบวชร่วมด้วย พระภิกษุอมรปุรนิกายและรามัญนิกายไม่ถือเช่นนั้น แต่ท่านก็ถูกพระสยามนิกายมอง

---

[๑๑๕]ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร, **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา,** (กรุงเทพมหานคร: หจก. เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

[๑๑๖]Benjamin Schonthal, **Litigating Vinaya: Buddhist Law and Public Law in Contemporary SriLanka,** p. 8.

ไปในแง่ที่ว่ามาจากวรรณะต่ำ อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าพระภิกษุทั้ง ๓ นิกายนี้ ไม่นิยมการสูบบุหรี่ชิกาเร็ตเลย ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่เลื่อมใสพระภิกษุที่สูบบุหรี่ แม้เวลาไปกิจนิมนต์ที่บ้านโยมก็ไม่มีบุหรี่ดังกล่าวมาถวายพระ จะมีแต่หมากเท่านั้นซึ่งนิยมเคี้ยวกันมาก แต่พระภิกษุสามเณรที่นิยมสูบบุรี่ชิกาเร็ตก็ไม่น้อย หากท่านเหล่านั้นประสงค์จะสูบ ท่านจะต้องแอบสูบไม่ให้ญาติโยมเห็น แต่ท่านจะสูบบุหรี่ชิกาตัวใหญ่ๆ และมีกลิ่นเหม็นๆ นั้น ท่านก็สูบได้แม้ในที่เปิดเผย เรื่องนี้ก็เป็นสิ่งที่นิกายทั้งสามมีเหมือนกันอย่างหนึ่ง

ความแตกต่างกันอย่างหนึ่ง ควรกล่าวไว้ในที่นี้ก็คือโดยปกติพระภิกษุนิกายรามัญ เวลาจะไปไหนในระยะทางไกลๆ ท่านมักจะสะพายบาตรไปด้วยเสมอๆ ทั้งๆ ที่นิกายนอกนี้ไม้นิยมเช่นนั้น

ความเหมือนกันอีกอย่างหนึ่งก็คือ พระภิกษุทั้ง ๓ นิกายเหล่านี้นิยมปลงผมตามความพอใจของท่านเอง คือไม่มีวันโกนโดยเฉพาะเหมือนพระภิกษุในประเทศไทย รูปไหนประสงค์จะปลงวันใดก็ได้ บางรูปปลงทุกวันก็มี คือ พอจะล้างหน้าก็รีบปลงก่อนซึ่งดูเป็นเรื่องง่าย ความจริงก็เป็นเช่นนั้น เพราะท่านไม่ต้องวานใครให้ปลงให้ ท่านปลงเองได้ด้วยความชำนาญ พระภิกษุไทยที่ไม่เคยปลงศีรษะด้วยตนเอง เมื่อไปอยู่ศรีลังกา แล้วก็มีทางจะปลงเองได้ด้วยทั้งนี้ เพราะโดยปกติพระภิกษุในศรีลังกาท่านปลงศีรษะของท่านเองทั้งนั้น นอกจากสามเณรที่บวชไม่กี่พรรษาเท่านั้น จึงจะต้องอาศัยองค์อื่นให้ปลงให้[๑๑๗]

ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเหมือนกันและแตกต่างกัน ที่เห็นได้ง่ายระหว่างพระภิกษุ ๓ นิกายในศรีลังกา ซึ่งเป็นรากฐานให้เข้าใจระบบการปกครองของพระภิกษุทั้ง ๓ นิกายได้เป็นอย่างดี

พระภิกษุทั้ง ๓ นิกายในศรีลังกา มีระบบการปกครองซึ่งไม่ขึ้นแก่กัน แต่ละนิกายก็มีวิธีการเป็นของตนเอง และมีอำนาจเต็มเฉพาะในนิกายของตน ดังนั้น เพื่อความเข้าใจจะได้แยกกล่าวเป็นนิกายๆ ไป

(๑) สยามนิกาย

สยามนิกายเป็นนิกายที่เก่าแก่ที่สุดและใหญ่ที่สุด เพราะมีจำนวนพระสงฆ์มากที่สุด มีแหล่งบังคับการใหญ่และดั้งเดิมของนิกายนี้อยู่ที่วัดมัลวัตตะ (ทางประวัติศาสตร์เรียกว่าวัดบุปผาราม) ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองแคนดี้[๑๑๘] และเมืองแคนดี้นี้อยู่ห่างจากเมืองโคลัมโบเมืองหลวงประมาณ ๗๕ ไมล์ นิกายนี้มีพระมหานายก ๑ องค์ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด เป็น

---

[๑๑๗]ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร, **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา,** หน้า ๑๑๕.

[๑๑๘]Benjamin Schonthal, **Litigating Vinaya: Buddhist Law and Public Law in Contemporary SriLanka,** p. 8.

เสมือนตำแหน่งสังฆราชของนิกาย และมีพระอนุนายกอีก ๒ องค์ เป็นผู้ช่วยและมีอำนาจรองลงมา มีสังฆสภาของตนเอง ประกอบด้วยสมาชิกสังฆสภา ๒๐ รูป และมีเลขาธิการสังฆสภา ๑ องค์ ตำแหน่งทั้ง ๓ นี้เลือกจากสมาชิกสังฆสภานั่นเอง ส่วนเลขาธิการสังฆสภานั้น พระมหานายกเป็นผู้แต่งตั้ง พระมหานายกมีอำนาจแต่งตั้งพระอธิกรณนายกในจังหวัดต่างๆ ได้จังหวัดละองค์ สำหรับดำเนินคดีระงับข้อพิพาทอันเกิดมีในจังหวัดนั้นๆ กำหนดการประชุมสังฆสภาขึ้นอยู่กับเหตุการณ์และความจำเป็น ไม่ได้วางไว้แน่นอน พระมหานายกอาจเรียกประชุมสังฆสภาเมื่อไรก็ได้ เมื่อท่านเห็นว่าจำเป็น

นอกจากสำนักมัลวัตตะ สยามนิกายยังมีสาขาย่อยออกไปอีก ๔ สาขา และแต่ละสาขาก็มีสภาของตนเอง โดยมีพระมหานายก ๑ องค์ พระอนุนายก ๑ องค์ และพระเลขาธิการ ๑ องค์ ถ้ารวมสำนักมัลวัตตะด้วย ก็กล่าวได้ว่าพระภิกษุสยามนิกายมีทั้งหมด ๕ สาขาด้วยกัน คือ

๑. สำนักมัลวัตตะ โดยสำนักมัลวัตตะนี้เป็นสำนักเดิมและใหญ่กว่าสำนักอื่น

๒. สำนักอัสคิรี

๓. สำนักโกฏเฏ หรือเรียกชื่อเต็มว่า “โกฏเฏศรีกัลยาณีสามัคคีธรรมมหาสังฆสภาวะ”

๔. สำนักเบนตระ หรือเรียกชื่อเต็มว่า “สิยัมมหานิกายเบนตระอุปสัมปทาสภาวะ”

๕. สำนักกัลยาณี หรือเรียกชื่อเต็มว่า “ศรีกัลยาณีสามาคริศรีมหาสังฆกาวะ”

สาขาทั้งหมดนี้ไม่ขึ้นแก่กันและไม่มีอำนาจบังคับบัญชากันและกันได้ การทำสังฆกรรมทุกอย่างเหมือนกัน เพราะแยกไปจากสำนักเดิมและลอกเลียนแบบปฏิบัติอันเดิมไปทุกอย่าง

(๒) อมรปุรนิกาย

พระภิกษุอมรปุรนิกายนี้มีสาขาแยกออกไปอีก ๒๔ สาขา สาขาที่ใหญ่ที่สุดเรียกว่า อมรปุรสิริสัทธรรมวสังมหานิกาย

สาขาของอมรปุรนิกายทั้ง ๒๔ นี้ ได้แก่ ๑. อมปุรสิริสัทธัมมวังสะมหานิกาย ๒. อมรปุรอริยวังสะสัทธัมยุตติกนิกาย ๓. อมรปุรจูฬคัณฐีนิกาย ๔. อมรปุรสุธัมนิกาย ๕. อมรปุรมหานิกาย ๖. อมรปุรอารัมมะวังสาภิธานสัทธัมยุติกนิกาย ๗. อมรปุรมูลวังสะนิกาย ๘. อมรปุรสมาคมะ ๙. อมรปุรสิริธัมมรักขิตนิกาย (สำนักวชิราราม) ๑๐. กัลยาณวังสิกสิ

ริธัมมารามสัทธัมยุตติกะ ๑๑. อมรปุรสิริสัทธัมยุตติกนิกาย ๑๒. อมรปุรสิริสัทธัมวังสะมหานิกาย (แยกมาจากสาขาที่ ๒) ๑๓. อมรปุรพุทธสาสโนทัยสังฆสภา ๑๔. อมรปุรวชิรวังสิกนิกาย ๑๕. อุตรฏฐะอมรปุรนิกาย ๑๖. อูวะอมรปุรนิกาย ๑๗. สพรคมุวะอมรปุรสิริสัทธัมวังสิกมหานิกาย ๑๔. อมรปุรสิริสัทธัมวังสะมหานิกาย ๑๙. อูวะอุทุกินทะอมรปุรนิกาย ๒๐. อมรปุรนิกาย ๒๐. สพรคมุวะอมรปุรสิริสัทธัมวังสะมหานิกาย ๒๒. เสวยินนิกาย ๒๓. อุตรฏฐะกัลยาณวังสะมหานิกาย และ ๒๔. กัลยาณวังสมหานิกาย

นิกายสาขาทั้ง ๒๔ นี้ แต่ละสาขาก็มีอำนาจในการบริหารเต็มที่ ไม่ขึ้นแก่กันและกัน ไม่มีอำนาจบังคับบัญชาสาขาอื่นในนิกายอมรปุรด้วยกัน แต่ละสาขาก็มีสังฆสภาของตนเอง และแต่ละสาขามีมหานายก ๑ องค์ พระอนุนายก ๑ องค์ และพระเลขาธิการสภา ๑ องค์ มีพระอธิกรณนายก ๑ องค์ และมีพระนายกองค์หนึ่งประจำจังหวัดหนึ่งๆ แต่จำนวนของพระนายกประจำจังหวัดนั้น แล้วแต่ทางสาขาจะเห็นสมควร อนึ่ง การแบ่งจังหวัดในทางการปกครองก็ไม่เหมือนกันในแต่ละสาขา บางสาขาเห็นว่าควรมี ๑๐ จังหวัด แต่บางสาขาเห็นว่าควรมีน้อยหรือมากกว่านั้นตามแต่จะเห็นควร พระมหานายกมีอำนาจแต่งตั้งพระนายกประจำจังหวัดทั้งหมดอย่างน้อยรวม ๘ องค์ อย่างมาก ๑๐ องค์ ทั้งที่จังหวัดในลังกามีจำนวนถึง ๙ จังหวัด พระนายกประจำจังหวัดทุกองค์ต้องเป็นสมาชิกของสังฆสภานั้นๆ และมีอำนาจสั่งเจ้าอาวาสในจังหวัดนั้นๆ ตามคำสั่งของพระมหานายก การประชุมของสังฆสภาแต่ละสาขานั้น แล้วแต่จะเห็นสมควรแต่อย่างน้อยที่สุดต้องมีปีละครั้ง การประชุมจะแบ่งเป็น ๒ วาระ วาระแรก เรียกว่าการประชุมการกสภา วาระที่ ๒ เรียกว่าการประชุมสังฆสภา พระมหานายก พระอนุนายก พระนายก และพระเลขาธิการของแต่ละสาขามาประชุมกันที่สำนักงานบัญชาการใหญ่ของแต่ละสาขา

(๓) รามัญนิกาย

รามัญนิกายนี้เป็นนิกายที่เล็กที่สุดในศรีลังกา ดังนั้นจึงไม่มีสาขาในการปกครองเหมือนนิกายอื่น นิกายนี้เรียกชื่อเต็มว่า “ศรีลังการามัญนิกาย” มีมหานายกเพียงองค์เดียวเท่านั้น และมีอำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรรามัญนิกายในศรีลังกา มีพระอนุนายกผู้มีอำนาจรองลงมาอีก ๔ องค์ และมีพระอธิกรณนายกอีก ๑ องค์ ไม่มีนายกประจำจังหวัด มีการกสภาและสังฆสภาของตนเอง สมาชิกของการกสภามีจำนวน ๒๐ รูป แต่ละรูปเป็นมหาเถระและส่วนมากเป็นผู้สำเร็จการศึกษาชั้น “บัณฑิต” การกสภามีการประชุมปีละ ๓ ครั้ง สมาชิกของสังฆสภามีจำนวน ๑,๐๐๐ รูป และการประชุมสังฆสภามีปีละ ๒ ครั้ง[๑๑๙]

---

[๑๑๙]ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร, **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา,** หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

๓) กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของประเทศศรีลังกา อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

(๑) การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

การกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ คือ การกระทำอันเป็นความผิดสำหรับพระภิกษุในฐานปาราชิกมี ๔ ข้อ ได้แก่ (๑) เสพเมถุน (๒) ลักทรัพย์ (๓) ฆ่ามนุษย์ (๔) อวดอุตริมนุสธรรม การกระทำอันเป็นความผิดฐานปาราชิกทั้ง ๔ ข้อถือเป็นความผิดร้ายแรงที่ลงโทษด้วยการให้พ้นจากความเป็นภิกษุ โดยแบ่งประเภทของคดีออกเป็น ๔ ประเภท คือ (๑) วิวาทาธิกรณ์ คือ กรณีพิพาทเกี่ยวกับความขัดแย้งในหมู่ภิกษุเกี่ยวกับเนื้อหาและความหมายของพระพุทธเจ้า (๒) อนุวาทาธิกรณ์ คือ คดีที่กล่าวหา เกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลกล่าวหาพระภิกษุว่าฝ่าฝืนพระวินัย (๓) อาปัตตาธิกรณ์ คือ เป็นการโต้เถียงเรื่องลักษณะและความรุนแรงของความผิดที่พระภิกษุกระทำ และ (๔) กิจจาธิกรณ์ คือ กิจอันสงฆ์พึงกระทำ เช่น สังฆกรรม[๑๒๐]

(๒) ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

ศาลในเมืองแคนดี้ (kandy) ภายใต้การปกครองของอังกฤษได้วางหลักเกณฑ์ไว้ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๑๙ ว่า พระภิกษุไม่สามารถถูกนำตัวไปพิจารณาคดีได้ขณะสวมจีวรของตน (priests could not be brought to trial while in their robes)

คดี The King v Dannegirriegalle Unnanse ซึ่งตัดสินเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๑๙ ขณะเมืองแคนดี้ยังอยู่ภายใต้การปกครองของสหราชอาณาจักร ในกรณีนั้น นักโทษ (ภิกษุ) ถูกดำเนินคดีในข้อหาขโมยผ้า คดีนี้ได้รับการสรุปโดยข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ข้าราชการพลเรือนชาวอังกฤษ) และผู้ประเมิน (Assessors) ซึ่งเป็นหัวหน้าแคนดี้ ก็ได้ถูกถามความคิดเห็น ผู้ประเมินได้กล่าวว่า จนกว่าจะได้ติดต่อกับพระนายกะและหัวหน้าพระภิกษุ พวกเขาไม่สามารถแสดงความเห็นของตนได้ตามศาสนาของพวกเขา เนื่องจากพวกเขาไม่สามารถระบุว่าพระสงฆ์มีความผิดได้ และนักโทษ (ภิกษุ) จะต้องปลดจีวรของเขาออกก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตให้ทำเช่นนั้น และบันทึกของศาลยังระบุว่า ผู้ประเมินกลับมาและกล่าวว่าพวกเขาได้มีการติดต่อกับพระนายกและหัวหน้าพระภิกษุแล้ว และเนื่องจากความผิดของนักโทษ (ภิกษุ) ชัดเจนมาก พวกเขาจึงได้แจ้งว่า จะส่งนักโทษไปหาพวกเขา (คณะสงฆ์) เพื่อพิจารณาตัดสินให้พ้นจากฐานะความเป็นพระภิกษุของเขา หลังจากนั้นอาจมีการพิพากษาลงโทษที่เหมาะสมโดยไม่ต้องประหารชีวิตได้หากคณะตุลาการเห็นว่าเหมาะสมที่จะทำเช่นนั้น ต่อมานักโทษถูกนำตัวเข้ามาโดยแต่งกายเหมือนคน

---

[๑๒๐] Benjamin Schonthal, “Buddhist Rules About Rules: Procedure and Process in the (Theravāda) Buddhist Legal System”, **American Journal of Comparative Law,** Vol. xx (November 2021): p. 12.

ธรรมดา เนื่องจากขาดจากความเป็นพระภิกษุ เขาถูกตัดสินให้เนรเทศออกจากเมืองแคนดี้เป็นเวลาสองปีและถูกจำคุก (อาจสังเกตได้ว่าในปี ค.ศ. ๑๘๑๙ ที่มีการพิจารณาคดีนี้ การขโมยถือเป็นความผิดร้ายแรงแม้แต่ในอังกฤษและผู้ถูกตัดสินว่ามีความผิดเช่นนั้นหลายคนถูกส่งไปยังออสเตรเลียซึ่งในเวลานั้นใช้เป็นอาณานิคมทางอาญา)

กล่าวโดยสรุป คดี The King v Dannegirriegalle Unnanse นี้ ศาลได้วางหลักเกณฑ์ไว้สำคัญประการหนึ่งว่าบุคคลเป็นพระภิกษุโดยสงฆ์ก็ต้องพ้นจากความเป็นพระภิกษุโดยสงฆ์เท่านั้น อาณาจักรไม่มีอำนาจสั่งให้พ้นได้เอง

อย่างไรก็ตาม ความผิดสำหรับพระภิกษุในฐานปาราชิกซึ่งมี ๔ ข้อ คือ (๑) เสพเมถุน (๒) ลักทรัพย์ (๓) ฆ่ามนุษย์ (๔) อวดอุตริมนุสธรรม ถือเป็นความผิดร้ายแรงที่ลงโทษด้วยการให้พ้นจากความเป็นภิกษุ ดังนั้น ภิกษุที่สอบสวนความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งเหล่านี้ ต้องประกอบด้วยภิกษุอุปสัมปทา ๑๐ รูป ผู้รอบรู้ในพระวินัยดี ปราศจากโทษ ไม่ถูกลงโทษในความผิดใดๆ

พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดจะต้องได้รับแจ้งข้อกล่าวหาของตน และจะได้รับโอกาสในการแก้ต่างแก่ตนเอง พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาจคัดค้านพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีได้ พระภิกษุรูปหนึ่งจะถูกเลือกเป็นผู้ตัดสิน (Arbitrator) และอีกรูปหนึ่งเป็นเลขานุการ (Secretary) หลังจากบันทึกหลักฐานของทั้งสองฝ่ายแล้ว คณะสงฆ์จะตัดสินด้วยคะแนนเสียงข้างมาก สนับสนุนหรือต่อต้านพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ในกรณีที่พระนายกะเถระตัดสินเพียงรูปเดียว การตัดสินนั้นจะถูกส่งต่อไปยังมหาสังฆสภา (Maha Sangha Sabha)

ในกรณีพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดถูกตัดสินว่ามีความผิดฐานปาราชิกข้อใดข้อหนึ่ง ให้งดเว้นจากสิทธิการเป็นพระภิกษุตลอดกาล และจะแจ้งให้ทราบว่าเขาถูกไล่ออกจากสงฆ์ พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดนั้นมีสิทธิอุทธรณ์ต่อมหาสังฆสภาซึ่งการตัดสินนั้นให้เป็นอันถึงที่สุด

มหาสังฆสภาเป็นศาลสงฆ์ที่สูงที่สุดของศาสนจักรพุทธ มีพระมหานายก (Mahanayaka) เป็นประธาน และคำตัดสินของมหาสังฆสภาเกี่ยวข้องกับวินัยภายในของคณะสงฆ์และการกระทำของพระภิกษุถือเป็นที่สิ้นสุด และการตัดสินสามารถใช้บังคับในทางลบได้เท่านั้น กล่าวคือ สั่งให้พระภิกษุรูปอื่นๆ ทั้งหมดคว่ำบาตรผู้กระทำผิดโดยหยุดคบหาสมาคมกับเขาในหน้าที่ทางศาสนาใดๆ (คดี Sumangala Unnanse v Dhammarakkita Thero 1909)[๑๒๑]

---

[๑๒๑]Wickrema Weerasooria, **Buddhist Ecclesiastical Law,** (Nugegoda: Sarasavi Publishers, 2021), pp. 588-590.

(๓) การบังคับตามคำวินิจฉัย

เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุก็ดีบรรพชาเป็นสามเณรก็ดี พระภิกษุและสามเณรจะต้องขึ้นทะเบียนอุปสมบทพระภิกษุและทะเบียนสามเณร ทะเบียนอุปสมบทพระภิกษุและทะเบียนสามเณรมีความสำคัญ ตามมาตรา ๔๑ (๒) – (๕) แห่งพระราชกฤษฎีกาชั่วคราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ค.ศ. ๑๙๓๑ (Buddhist Temporalities Ordinance 1931) กำหนดให้บุคคลที่ทำการอุปสมบทเป็นพระภิกษุหรือบรรพชาเป็นสามเณร จักต้องแจ้งให้นายทะเบียนทราบภายในหนึ่งเดือนนับแต่บรรพชาหรืออุปสมบทตามแบบฟอร์มที่กำหนด เพื่อบันทึกทะเบียนอุปสมบทภิกษุและทะเบียนสามเณร โดยเมื่อนายทะเบียนได้รับแบบฟอร์มดังกล่าวแล้วจักเก็บไว้เองหนึ่งชุดและอีกหนึ่งชุดจักส่งไปยังพระมหานายกเถระหรือนายกเถระแห่งนิกายนั้นๆ หากพระมหานายกเถระหรือนายกเถระแห่งนิกายนั้นๆ มีความจำเป็นต้องแก้ไขทะเบียนอุปสมบทภิกษุหรือทะเบียนสามเณรก็สามารถทำได้ โดยจะต้องแจ้งให้นายทะเบียนทราบทันที

การให้พระภิกษุสละสมณเพศจะกระทำได้โดยคณะสงฆ์ของนิกายที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่เท่านั้น คณะตุลาการของสงฆ์ดังกล่าวจะต้องแจ้งข้อกล่าวหา และดำเนินการสอบสวนโดยยึดหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ เช่น การอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นภิกษุโดยปกติเข้าร่วมในการสอบสวนดังกล่าว เป็นต้น ต่อมาหากมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศ พระมหานายก (หัวหน้านักบวช) ของนิกายนั้นจะต้องทำการแก้ไขทะเบียนพระภิกษุสามเณรของตนและแจ้งต่อนายทะเบียนให้ทำการแก้ไขทะเบียนที่นายทะเบียนรักษาไว้เช่นเดียวกันตามมาตรา ๔๑ (๕) แห่งพระราชกฤษฎีกาชั่วคราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ค.ศ. ๑๙๓๑[๑๒๒]

นอกจากนี้ มาตรา ๔๑ (๗) แห่งพระราชกฤษฎีกาชั่วคราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ค.ศ. ๑๙๓๑ ยังกำหนดไว้ว่า “หากพระภิกษุ มหานายกเถระ หรือนายกเถระ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามหรือกระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔๑นี้ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าสิบรูปี”[๑๒๓]

ดังนั้น เมื่อมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศแล้วต้องแก้ไขทะเบียนพระภิกษุของตน และต้องแจ้งต่อนายทะเบียนให้ทำการแก้ไขทะเบียนที่นายทะเบียนรักษาไว้ด้วย มิฉะนั้น จะได้รับโทษปรับ

(๔) แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ

---

[๑๒๒] Ibid., Wickrema Weerasooria, **Buddhist Ecclesiastical Law,** p. 594.

[๑๒๓] Buddhist Temporalities Ordinance 1931 Article 41 (7).

แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศไม่ได้บัญญัติไว้ในพระราชกฤษฎีกาชั่วคราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ค.ศ. ๑๙๓๑ (Buddhist Temporalities Ordinance 1931) โดยตรง อย่างไรก็ตาม แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศนั้นก็เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยและธรรมเนียมประเพณีแห่งสงฆ์นิกายเถรวาท

(๕) โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

พระภิกษุหากถูกให้สละสมณเพศแล้วจะถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนพระภิกษุสามเณร หากพระภิกษุถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนพระภิกษุสามเณรแล้ว ตามมาตรา ๔๒ แห่งพระราชกฤษฎีกาชั่วคราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ค.ศ. ๑๙๓๑ (Buddhist Temporalities Ordinance 1931) กำหนดว่า “บุคคลใดที่ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนพระภิกษุสามเณร หากแสดงตนเป็นพระภิกษุสามเณร ผู้นั้นจักมีความผิด ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าสิบรูปี”[๑๒๔]

ทะเบียนพระภิกษุสามเณรจึงมีความสำคัญ เนื่องจากมาตรา ๔๒ แห่งพระราชกฤษฎีกาชั่วคราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ค.ศ. ๑๙๓๑ กำหนดให้ผู้ใดที่ไม่มีชื่อในทะเบียนพระภิกษุ หากแสดงตนเป็นพระภิกษุ หรือผู้ใดที่ไม่มีชื่อในทะเบียนสามเณร หากแสดงตนเป็นสามเณร ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าสิบรูปี การที่ศาลสงฆ์ให้พระภิกษุสละสมณเพศนั้นเป็นเพียงคำสั่งของนิกายเท่านั้นที่ให้พระภิกษุอื่นๆ ไม่ถือว่าพระภิกษุที่ถูกให้สละสมณเพศเป็นพระภิกษุ การให้สละสมณเพศดังกล่าวจะไม่ส่งผลให้เกิดความผิดโดยอัตโนมัติตามมาตรา ๔๒ แห่งพระราชกฤษฎีกาชั่วคราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ค.ศ. ๑๙๓๑ ถ้าจะเป็นความผิดดังกล่าวทะเบียนของนายทะเบียนจะต้องจำหน่ายชื่อพระภิกษุที่ “กระทำความผิด” ออกจากทะเบียนด้วย ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระมหานายกเถระหรือนายกเถระของนิกายนั้นๆ จะต้องแจ้งให้นายทะเบียนทราบทันที[๑๒๕] ดังนั้น หากนายทะเบียนได้จำหน่ายชื่อพระภิกษุที่กระทำความผิดออกจากทะเบียนแล้ว ก็จะไม่มีฐานะความเป็นพระภิกษุ หากยังแสดงตนเป็นพระภิกษุก็จะมีโทษปรับตามกฎหมาย

---

[๑๒๔] Buddhist Temporalities Ordinance 1931 Article 42.

[๑๒๕] Wickrema Weerasooria, **Buddhist Ecclesiastical Law,** pp. 594-595.

บทที่ ๔

วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา
เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

เมื่อพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึกเนื่องจากกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยตามมาตรา ๒๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศเนื่องจากต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น หรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งตามมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือกระทำการฝ่าฝืนคำสั่งทางปกครองตามมาตรา ๑๕ จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กรณีเหล่านี้กฎหมายบังคับให้ต้องจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ซึ่งยังคงมีปัญหาในหลายประการ ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาแยกเป็นประเด็น ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

๔.๒ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

๔.๓ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย

๔.๔ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๔.๕ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

๔.๑ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

๔.๑.๑ ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

กฎเกณฑ์ของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น ตามที่ปรากฏในกฎที่ ๘ จ.ศ. ๑๑๕๑ ถึงปัจจุบันก็ดี กฎเกณฑ์ของลาวก็ดี กฎเกณฑ์ของศรีลังกาก็ดี กฎเกณฑ์ของพุทธวินัยบัญญัติก็ดี วางข้อกำหนดสอดคล้องกัน พระภิกษุหากต้องอันติมะวัตถุ กล่าวคือ ต้องอาบัติปาราชิกด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งใน ๔ ข้อ คือ เสพเมถุน ลักทรัพย์ ฆ่ามนุษย์ และอวดอุตริมนุสธรรมย่อมขาดจากภาวะของตน กล่าวคือ พ้นจากความเป็นพระภิกษุ ต้องสละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต

นอกจาก “ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย” ข้างต้นซึ่งหากฝ่าฝืนจักต้องสละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิตแล้ว พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ฉบับปัจจุบันยังได้กำหนดการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมเพศไว้ในหลายกรณีในหลายมาตราอีกดังต่อไปนี้

กรณีที่หนึ่ง พระภิกษุต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น หรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งตามมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรณีที่สอง พระภิกษุต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลายตามมาตรา ๒๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรณีที่สาม พระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรณีที่สี่ พระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรณีที่ห้า พระภิกษุกระทำการฝ่าฝืนข้อห้ามทางการปกครองคณะสงฆ์ตามมาตรา ๑๕ จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

สำหรับกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติเกี่ยวกับการสละสมณเพศ อาจแยกออกได้เป็น ๒ กรณี คือ

กรณีที่หนึ่ง กรณีการลาสิกขา โดยภิกษุผู้เบื่อหน่ายแต่การประพฤติพรหมจรรย์ปรารถนาจะกลับคืนไปสู่ความเป็นคฤหัสถ์ ย่อมทำได้ด้วยการลาสิกขา คือ ปฏิญญาตนเป็นผู้อื่นจากภิกษุต่อหน้าภิกษุด้วยกันหรือต่อหน้าบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ภิกษุ แล้วละเพศเสีย ถือเอาเพศที่ปฏิญญานั้นได้ การลาสิกขาจึงเป็นการยินยอมละเพศภิกษุเอง

กรณีที่สอง กรณีการนาสนะ กล่าวคือ การยังบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศ ให้ละเพศเสีย เรียกว่า “นาสนะ” แปลว่า ให้ฉิบหายเสีย โดยบุคคลที่ทรงพระอนุญาตให้นาสนะมี ๓ ประเภท คือ ภิกษุต้องอันติมวัตถุแล้วยังปฏิญญาตนเป็นภิกษุ บุคคลผู้อุปสมบทไม่ขึ้นได้รับอุปสมบทแต่สงฆ์และสามเณร การให้พระภิกษุสละสมณเพศตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ คงนำแนวคิดมาจากกรณีที่สองนี้ โดยถือว่าเป็นการยังบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศภิกษุตามกาลสมัยปัจจุบันให้ละเพศเสีย

เมื่อพิจารณาการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ฉบับปัจจุบันซึ่งได้กำหนดการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมเพศไว้ในหลายกรณีในหลายมาตราในข้างต้นนั้น พบว่าบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้บัญญัติการกระทำอันจักเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศไว้ชัดเจนใน ๔ กรณี คือ

กรณีที่หนึ่ง กรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น หรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งตามมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรณีที่สอง กรณีพระภิกษุต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลายตามมาตรา ๒๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรณีที่สาม กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรณีที่สี่ กรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ส่วนกรณีที่ห้า กรณีพระภิกษุกระทำการฝ่าฝืนข้อห้ามทางการปกครองคณะสงฆ์ตามมาตรา ๑๕ จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อ

กำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ”

จากบทบัญญัติมาตรา ๑๕ จัตวาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กฎหมายได้ให้อำนาจมหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครองสำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ได้ โดยโทษนั้นมีอำนาจในการกำหนดโทษถึงขั้นให้สละสมณเพศก็ได้ อย่างไรก็ตาม พบว่าในปัจจุบันยังไม่มีการตรากฎมหาเถรสมาคมเพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครองคณะสงฆ์แต่อย่างใด โดยข้อห้ามทางปกครองคณะสงฆ์ โทษ และวิธีลงโทษตามกฎหมายเดิมที่ออกตามบรรดากฎกระทรวงสังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับอยู่ในวันประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ ก็ไม่อาจใช้บังคับในปัจจุบันได้แล้ว เนื่องจากพ้นระยะเวลาหนึ่งปีที่อนุโลมให้ใช้บรรดากฎหมายเดิมแล้วตามมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และหลังจากพ้นระยะเวลาหนึ่งปีที่อนุโลมให้ใช้บังคับตามกฎหมายเดิม ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีการตรากฎมหาเถรสมาคมเพื่อกำหนดข้อห้ามทางปกครอง โทษถึงขั้นให้สละสมณเพศ และวิธีลงโทษทางการปกครองแต่อย่างใด จึงขาดกฎหมายใช้บังคับกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

ตัวอย่างเช่น กรณีพระภิกษุบางรูปแสดงตนเป็นอาจารย์ใบ้หวยแก่ประชาชน จนเป็นข่าวติดต่อกันมาหลายสัปดาห์ทำให้ประชาชนพากันลุ่มหลงในการพนัน ไม่สมควรที่พระภิกษุจะพึงกระทำ และก็ยังปรากฏพฤติกรรมบอกใบ้หวยของพระภิกษุบางรูป และสื่อมวลชนยังคงลงข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องตลอดมา จน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีมีความห่วงเรื่องนี้มาก และได้ปรารภในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๔๑ แสดงความเป็นห่วงในกรณีนี้เป็นอย่างมาก แม้นมหาเถรสมาคมจะมีมติควบคุมพฤติกรรมดังกล่าวแล้ว แต่ก็เป็นเพียงการปรามเท่านั้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทันท่วงที ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาเป็นผลเสียต่อพระพุทธศาสนาได้ จึงอยากให้หาทางแก้ไขปัญหากรณีพระภิกษุบางรูปใบ้หวยอย่างเป็นรูปธรรม และ ฯพณฯ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายอาคม เอ่งฉ้วน) ได้สั่งการให้กรมการศาสนาพิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว จึงได้นำเรื่องดังกล่าวนำเสนอมหาเถรสมาคมเพื่อให้กรมการศาสนาดำเนินการ

๑. ให้กรมการศาสนามีหนังสือแจ้งเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ทุกระดับให้กวดขันสอดส่องดูแลพระภิกษุสามเณรในปกครองให้ประพฤติปฏิบัติตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งรัฐบาลและสลากกินรวบอย่างเคร่งครัด หากพบพระภิกษุสามเณรรูปใดมีพฤติกรรมบอกไบ้หวย ต้องรีบพิจารณาโทษอย่างฉับไว และจริงจัง

๒. ให้กรมการศาสนามีหนังสือแจ้งศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการอำเภอให้รับสนองงานคณะสงฆ์ในเรื่องนี้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลืองานคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๓. กรมการศาสนาจะตั้งศูนย์โทรศัพท์สายด่วนเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยจะมีคณะทำงานประจำอยู่ที่ศูนย์ หากมีเรื่องราวเกิดขึ้นจะได้สนองงานคณะสงฆ์ได้ทันท่วงที

กรณีนี้ได้มีมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๒/๒๕๔๑ มติที่ ๑๕๓/๒๕๔๑ เรื่อง พระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินรวบ มติที่สำคัญ ดังนี้

๑. ให้กรมการศาสนาจัดพิมพ์ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๙๘ แล้วมีหนังสือแจ้งไปยังพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ จนถึงเจ้าอาวาส ให้กวดขันสอดส่องดูแลพระภิกษุสามเณรในปกครองให้ปฏิบัติตามประกาศคณะสงฆ์ดังกล่าวอย่างเคร่งครัด หากพบพระภิกษุสามเณรรูปใดมีพฤติกรรมบอกใบ้ ให้หวยอันเป็นการฝ่าฝืนประกาศคณะสงฆ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ ต้องรีบพิจารณาโทษอย่างฉับไว้และจริงจัง

๒. ให้กรมการศาสนารายงานกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อแจ้งศึกษาธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอ ให้รับสนองงานของคณะสงฆ์ในเรื่องนี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลืองานของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และให้ขออารักขาจากเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่ให้ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่อย่างทันท่วงที

จากมติข้างต้น หากพระภิกษุแสดงตนเป็นอาจารย์และบอกเลขสลากกินแบ่ง หรือสลากกินรวบ หรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ มติแจ้งให้ต้องรีบพิจารณาโทษอย่างฉับไวและจริงจัง มีปัญหาว่า เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะมีอำนาจพิจารณาและวินิจฉัยโทษใด พิจาณาและวินิจฉัยโทษถึงขั้นให้สละสมณเพศได้หรือไม่ และอาศัยอำนาจตามกฎหมายใด เนื่องจากประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ ประกาศ ณ วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ซึ่งให้อำนาจเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะมีอำนาจลงทัณฑกรรมหรือปัพพาชนียกรรมถึงให้สึกนั้น ได้ถูกยกเลิกโดยมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แล้ว นอกจากนี้ โทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครองถึงขั้นให้สละสมณเพศนั้นไม่อาจอ้างอำนาจ

ตามมติมหาเถรสมาคมได้ แต่จักต้องอ้างอำนาจตามกฎมหาเถรสมาคมตามมาตรา ๑๕ จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีกฎมหาเถรสมาคมดังกล่าวและกฎหมายที่มีอยู่ก็ยังไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันดังเช่นตัวอย่างข้างต้นเพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์กรณีพระภิกษุและสามเณรประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์

หากพิจารณาเปรียบเทียบการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศกับมิติประวัติศาสตร์กฎหมายของไทยพบว่า กฎหมายของไทยในอดีตได้แบ่งข้อห้ามการกระทำของพระภิกษุออกเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่ ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย ข้อห้ามตามกฎหมาย และข้อห้ามทางปกครอง โดยในส่วนข้อห้ามตามกฎหมายและข้อห้ามทางปกครองซึ่งหากพระภิกษุฝ่าฝืนกระทำเป็นเหตุให้ต้องสละสมณะเพศนั้นพบว่ามีหลายกรณีตามตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑

ข้อห้ามตามกฎหมายและข้อห้ามทางปกครองในประวัติศาสตร์กฎหมายไทย

ที่	กฎหมาย	ข้อห้ามทางปกครอง	โทษ/สึก	ทางเลือกอื่น	หมายเหตุ
๑	กฎที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๒๔	ห้ามเทศนาพระมหาชาติชาดกเป็นกาพย์กลอนและกล่าวถ้อยคำตลกคะนอง	×	โทษานุโทษ	
๒	กฎที่ ๔ จ.ศ. ๑๑๔๕	กักขพะหยาบช้าสอนยากอุปัชฌาย์อาจารย์ตักเตือนสั่งสอนหลายครั้งแล้วไม่ปฏิบัติตาม	✓	×	สอดคล้องกฎมหาเถรสมาคม ฉบับ ๒๑ ข้อ ๓ (๑)
๓	กฎที่ ๖ จ.ศ. ๑๑๔๕	ภิกษุมีอธิกรณ์ข้อใหญ่สงฆ์พิพากษาแล้วก็ยังไม่ถ่องแท้ว่าปาราชิกหรือไม่เป็นที่สงสัยสงฆ์ทั้งปวงอยู่	✓	×	
๔	กฎที่ ๘ จ.ศ. ๑๑๕๑	ต้องอธิกรณ์ถึงอันติมะวัตถุเป็นปาราชิกแล้วให้สึกเสีย	✓	×	สอดคล้องพระวินัย

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ที่	กฎหมาย	ข้อห้ามทางปกครอง	โทษ/สึก	ทางเลือกอื่น	หมายเหตุ
๕	กฎที่ ๕ จ.ศ. ๑๑๕๖	พระภิกษุติดพันอยู่กับหญิงโยมอุปัฏฐาก (ป้องกันไม่ให้เกิดปาราชิก)	✓	×	
๖	กฎที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๖๓	ห้ามกระทำอุลามกเป็นอลัชชีภิกษุ เสพสุรายาเมาตลกคะนองเล่นเบี้ยชนไก่กระทำให้ผิดเพศสมณะ	✓	ตักเตือน	
๗	ประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากินนอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. ๒๔๕๖	ห้ามประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะ เช่น แย่งที่เขาทำนาตั้งการค้าขาย	✓	ให้งดเว้น	
๘	ประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ห์ยาแฝดอาถรรพณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗	ห้ามทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์	✓	×	
๙	ประกาศ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเทศน์มหาชาติตลกคะนองเสียสมณสารูป พ.ศ. ๒๔๗๙	ห้ามเทศน์มหาชาติตลกคะนองจนเสียสมณสารูป	✓	×	สอดคล้องข้อ ๑
๑๐	ประกาศ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว พ.ศ. ๒๔๘๐	ห้ามจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว	✓	×	

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ที่	กฎหมาย	ข้อห้ามทางปกครอง	โทษ/สึก	ทางเลือกอื่น	หมายเหตุ
๑๑	ประกาศ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. ๒๔๕๕	ห้ามเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง	✓	×	สอดคล้องข้อ ๘
๑๒	ประกาศ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๕๘	ห้ามแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ	✓	ทัณฑกรรม/ปัพพาชนียกรรม	
๑๓	ประกาศ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๕๘	ห้ามแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลหรือบัตรอื่นทำนองเดียวกัน	✓	×	
๑๔	ประกาศ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค พ.ศ. ๒๔๕๙	ห้ามประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค	✓	ทัณฑกรรม/ปัพพาชนียกรรม	

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่ากฎหมายในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระภิกษุนอกจากกระทำการฝ่าฝืน “ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย” ในสิกขาบทปาราชิกข้อใดข้อหนึ่งใน ๔ ข้อ คือ เสพเมถุน ลักทรัพย์ ฆ่ามนุษย์ อวดอุตริมนุสธรรม ต้องสึกตามกฎที่ ๘ จ.ศ. ๑๑๕๑ แล้ว สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ยังได้ตรากฎที่ ๑ กฎที่ ๔ กฎที่ ๖ กฎที่ ๘ กฎที่ ๙ และกฎที่ ๑๐ กำหนด “ข้อห้ามตามกฎหมาย” ให้การกระทำบางประการของพระภิกษุเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศได้ เช่น พระภิกษุกักขฬะหยาบช้าสอนยาก อุปัชฌาย์อาจารย์ตักเตือนสั่งสอนหลายครั้งแล้วไม่ปฏิบัติตาม ให้สึก หรือพระภิกษุติดพันอยู่กับหญิงโยมอุปัฏฐาก ก็ให้สึกได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิด

ปาราชิก เป็นต้น กฎหมายฉบับต่อมา คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มีการกำหนดเฉพาะ “ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย” ซึ่งหากพระภิกษุฝ่าฝืนจะต้องสึก โดยกำหนดให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสในการพิจารณาพิพากษาตามมาตรา ๑๗ และอาจอุทธรณ์ได้ตามลำดับ โดยกฎหมายฉบับนี้ไม่ได้กำหนด “ข้อห้ามตามกฎหมาย” ไว้ที่หากฝ่าฝืนจะต้องสึก อย่างไรก็ตาม ได้มี “ข้อห้ามทางปกครอง” ที่คณะสงฆ์ได้ประกาศ กำหนดให้การกระทำบางกรณีเป็นเหตุให้ต้องสึก มี ๔ กรณี คือ ห้ามประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะ เช่น แย่งที่เขาทำนา ตั้งการค้าขาย เป็น “ข้อห้ามทางปกครองแรก” กรณีหนึ่ง ห้ามทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์กรณีหนึ่ง ห้ามเทศน์มหาชาติตลกคะนองจนเสียสมณสารูปกรณีหนึ่ง และห้ามจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัวอีกกรณีหนึ่ง ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็มีการกำหนดเฉพาะ “ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย” เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ โดยกำหนดให้เป็นอำนาจของคณะวินัยธรในการพิจารณาพิพากษาตามมาตรา ๕๐ และอาจอุทธรณ์ได้ตามลำดับ โดยกฎหมายฉบับนี้ก็ไม่ได้กำหนด “ข้อห้ามตามกฎหมาย” ไว้ที่หากฝ่าฝืนจะต้องสึกเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ อย่างไรก็ตาม ได้มี “ข้อห้ามทางปกครอง” ที่คณะสงฆ์ได้ประกาศ กำหนดให้การกระทำบางกรณีเป็นเหตุให้ต้องสึก มี ๔ กรณี คือ ห้ามเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลังกรณีหนึ่ง ห้ามแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ กรณีหนึ่ง ห้ามแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลหรือบัตรอื่นทำนองเดียวกันกรณีหนึ่ง และห้ามประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรคอีกกรณีหนึ่ง

นอกจากนี้ หากพิจารณาเปรียบเทียบกับลาวพบว่า พระภิกษุลาวนอกจากต้องรักษาศีลสองร้อยยี่สิบเจ็บสิกขาบทตามมาตรา ๕ แล้วยังมีข้อห้ามการกระทำอีก ๖ ข้อตามมาตรา ๖๕ อีก คือ (๑) ห้ามดำเนินธุรกิจ ค้าขาย เล่นการพนัน รวมทั้งการกระทำที่เป็นโลกวัชชะ และปัณณัตติวัชชะ (๒) ห้ามโฆษณาชวนเชื่อ ชักจูง แนะนำ พุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาชนเผ่าเกี่ยวกับเรื่องงมงาย ไม่มีเหตุผล การบนบาน หรืออ้อนวอน ซึ่งขัดกับหลักพระธรรมวินัย (๓) ห้ามอวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ หรือปาฏิหาริย์ เพื่อหวังผลทางลาภสักการะ (๔) ห้ามเผยแพร่ จัดตั้ง ลัทธิหรือนิกายต่างๆ ที่ขัดกับธรรมนูญสงฆ์ลาว กฎหมาย และระเบียบการที่เกี่ยวข้อง (๕) ห้ามมีพฤติกรรมที่สร้างความแตกแยกความสามัคคีภายในพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว และพุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาชนเผ่า และ (๖) ห้ามมีพฤติกรรมอื่นที่เป็นการละเมิดหลักพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ลาว กฎหมาย และระเบียบการ

กฎหมายลาวจึงไม่ได้มีเฉพาะสิกขาบทข้อปาราชิกอันเป็น “ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย” แต่ยังมีข้อห้ามอื่นนอกจากสิกขาบทข้อปาราชิกอันเป็นข้อห้ามตามพระธรรมวินัยด้วย โดยข้อ

ห้ามตามมาตรา ๖๕ (๑) ซึ่งกำหนดว่า “ห้ามพระภิกษุดำเนินธุรกิจ ค้าขาย เล่นการพนัน รวมทั้งการกระทำที่เป็นโลกวัชชะ และปัณณัตติวัชชะ” ข้อห้ามนี้ไม่มีในกฎหมายไทยในปัจจุบัน แต่พบว่าสอดคล้องกับประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากินนอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. ๒๔๕๖ ซึ่ง “ห้ามประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะ เช่น แย่งที่เขาทำนา ตั้งการค้าขาย” สอดคล้องกับกฎที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๖๓ ซึ่ง “ห้ามกระทำอุลามกเป็นอลัชชีภิกษุ เสพสุรายาเมา ตลกคะนองเล่นเบี้ยชนไก่ กระทำให้ผิดเพศสมณะ” และสอดคล้องกับประกาศ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘ ซึ่ง “ห้ามแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลหรือบัตรอื่นทำนองเดียวกัน” ส่วนมาตรา ๖๕ (๒) ซึ่งกำหนดว่า “ห้ามโฆษณาชวนเชื่อ ชักจูง แนะนำ พุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาชนเผ่าเกี่ยวกับเรื่องงมงาย ไม่มีเหตุผล การบนบาน หรืออ้อนวอน ซึ่งขัดกับหลักพระธรรมวินัย” สอดคล้องกับประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ห์ยาแฝดอาถรรพณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ซึ่ง “ห้ามทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์” และสอดคล้องกับประกาศ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๙๘ ซึ่ง “ห้ามแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ” ส่วนมาตรา ๖๕ (๕) ซึ่งห้ามมีพฤติกรรมที่สร้างความแตกแยกความสามัคคีภายในพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว และพุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาชนเผ่า สอดคล้องกับมาตรา ๔๔ ตรี ซึ่งบัญญัติ “ห้ามผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก” ส่วนมาตรา ๖๕ (๓) ซึ่งห้ามอวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ หรือปาฏิหาริย์ เพื่อหวังผลทางลาภสักการะ และมาตรา ๖๕ (๔) ซึ่งห้ามเผยแพร่ จัดตั้งลัทธิหรือนิกายต่างๆ ที่ขัดกับธรรมนูญสงฆ์ลาว กฎหมาย และระเบียบการที่เกี่ยวข้อง พบว่าไม่มีในกฎหมายไทย

สำหรับปัญหาที่ยังขาดข้อห้ามและโทษทางปกครองให้สละสมณเพศ ทำให้ขาดกฎหมายใช้บังคับกับสภาพการณ์ในปัจจุบันเพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์กรณีพระภิกษุประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์นั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกฎหมายไทยในปัจจุบันกับกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติ รวมถึงกฎหมายของไทยในอดีตและกฎหมายของลาว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรนำมาตรการทางกฎหมายของลาวบางข้อและมาตรการทางกฎหมายของไทยในอดีตซึ่งได้เคยกำหนดเป็นข้อห้ามทางปกครองไว้แล้วแต่ถูกยกเลิกโดยผลของกฎหมายและยังกระจัดกระจายทำให้ไม่สามารถนำมาบังคับใช้ในการบริหารการคณะสงฆ์ปัจจุบัน สมควรนำมาประมวลและปรับปรุงตราเป็นกฎมหาเถรสมาคมกำหนดข้อห้ามและโทษทางปกครองให้สละสมณเพศขึ้นใหม่

๔.๑.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

ควรนำมาตรการทางกฎหมายของลาวบางข้อและมาตรการทางกฎหมายของไทยในอดีตซึ่งเป็นธรรมเนียมจารีประเพณีแห่งสงฆ์ที่เคยปฏิบัติสืบกันมาและได้เคยกำหนดเป็นข้อห้ามทางปกครองไว้แล้วแต่ได้ถูกยกเลิกโดยผลของกฎหมายและยังกระจัดกระจายทำให้ไม่สามารถนำมาบังคับใช้ในการบริหารการคณะสงฆ์ปัจจุบัน สมควรนำมาประมวลและปรับปรุงตราเป็นกฎมหาเถรสมาคมกำหนดข้อห้ามและโทษทางปกครองให้สละสมณเพศขึ้นใหม่ ดังต่อไปนี้

๑. ห้ามประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะ เช่น แย่งที่เขาทำนาตั้งการค้าขาย

๒. ห้ามทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์

๓. ห้ามเทศน์มหาชาติตลกคะนองจนเสียสมณสารูป

๔. ห้ามจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว

๕. ห้ามเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง

๖. ห้ามแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ

๗. ห้ามแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลหรือบัตรอื่นทำนองเดียวกัน

๘. ห้ามประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค

๔.๒ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

๔.๒.๑ ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

อำนาจในการให้พระภิกษุสละสมณเพศนั้นมีความสำคัญ เนื่องจากหากผู้สั่งให้สละสมณเพศไม่มีอำนาจในการสั่ง แม้พระภิกษุจะทราบคำสั่งและไม่ได้ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวก็ไม่ถือว่าเป็นความผิดตามกฎหมายตามแนวคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๔๒๗/๒๕๕๔

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๔๒๗/๒๕๕๔ ความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๖ บัญญัติว่า พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

หมายความว่า คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นต้องเป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ลักษณะ ๒ เรื่อง ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม ซึ่งตามกฎมหาเถรสมาคมดังกล่าว ข้อ ๗ มีความว่า การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา การที่คดีนี้เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นเป็นผู้พิจารณาลงโทษโดยไม่ปรากฏเหตุขัดข้องที่ทำให้เจ้าคณะตำบลเปือยใหญ่ไม่อาจเป็นผู้พิจารณาได้ จึงไม่เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ คำวินิจฉัยของเจ้าคณะจังหวัดจึงไม่ใช่คำวินิจฉัยตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ แม้จำเลยจะทราบคำสั่งและไม่ได้ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวก็ไม่ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖

จากแนวคำพิพากษาฎีกาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การให้พระภิกษุสละสมณเพศนั้นต้องกระทำโดยผู้มีอำนาจตามกฎหมายด้วย ซึ่งตามกฎหมายของไทยในปัจจุบัน อำนาจในการให้พระภิกษุสละสมณเพศนั้นมีบัญญัติไว้ในหมวด ๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ว่าด้วยนิคหกรรมและการสละสมณเพศ ซึ่งกำหนดไว้หลายกรณีและในแต่ละกรณีก็กำหนดผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศไว้แตกต่างกัน เช่น พระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึกตามมาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยในกรณีนี้ตามข้อ ๒๔ ข้อ ๒๕ และข้อ ๒๖ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กำหนดว่า “การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ส่วนการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม” นอกจากนี้ตามข้อ ๔ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ยังกำหนดให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ไม่ว่าการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมกำลังดำเนินการอยู่ไม่ว่าในชั้นใดๆ ดังนั้น กรณีกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก กฎหมายให้คณะผู้พิจารณาหรือมหาเถรสมาคม แล้วแต่กรณี มีอำนาจในการวินิจฉัยกรณีหนึ่ง หรือพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามมาตรา ๒๗ (๑) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยในกรณีนี้ตามข้อ ๖๒ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กำหนดให้อำนาจมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศกรณีหนึ่ง หรือพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณตามมาตรา ๒๗ (๒) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยในกรณีนี้ตามข้อ ๓ (๑) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ กำหนดให้เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจในการ

วินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีหนึ่ง หรือพระภิกษุไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งหรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งตามมาตรา ๒๗ (๓) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยในกรณีนี้ตามข้อ ๓ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ กำหนดให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัดหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์มีอำนาจในการวินิจฉัยให้สละสมณเพศอีกกรณีหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม อำนาจในการให้พระภิกษุสละสมณเพศที่บัญญัติไว้ในหมวด ๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ว่าด้วยนิคหกรรมและการสละสมณเพศ ซึ่งกำหนดไว้หลายกรณีและในแต่ละกรณีก็กำหนดผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศไว้แตกต่างกันนั้นยังไม่ชัดเจนมีข้อบกพร่องบางประการ แยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

๔.๒.๑.๑ ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย

กรณีของการลงนิคหกรรมพระภิกษุเนื่องจากมีการกระทำล่วงละเมิดพระธรรมวินัยตามมาตรา ๒๔ ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรม ก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย” ซึ่งจะต้องมีการดำเนินการตามขั้นตอนในการพิจารณาวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรมและให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใด เป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยกับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆ นั้นด้วย” โดยมาตรา ๒๕ ดังกล่าวได้กำหนดให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้ตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติในการลงนิคหกรรมขึ้น ซึ่งได้แก่กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม และเมื่อองค์กรซึ่งทำหน้าที่ชี้ขาดได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึกแล้ว มาตรา ๒๖ ได้บัญญัติให้สึกพระภิกษุรูปนั้นภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัย หากไม่ยอมสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยจักมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรณีนี้ตามข้อ ๒๔ ข้อ ๒๕ และข้อ ๒๖ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กำหนดว่า “การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ส่วนการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา ให้เป็น

อำนาจของมหาเถรสมาคม” นอกจากนี้ตามข้อ ๔ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ยังกำหนดให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ไม่ว่าการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมกำลังดำเนินการอยู่ไม่ว่าในชั้นใดๆ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ากฎหมายไทยในปัจจุบันให้อำนาจคณะบุคคล กล่าวคือ คณะผู้พิจารณาหรือมหาเถรสมาคมแล้วแต่กรณี ซึ่งเป็นฝ่ายพระพุทธจักรเท่านั้นเป็นคณะบุคคลที่มีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณะเพศ

สำหรับกรณีพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ ตามมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนด “ให้พระภิกษุซึ่งประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ ให้สละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม” จากบทบัญญัติมาตรา ๒๗ ข้างต้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายให้อำนาจ “มหาเถรสมาคม” อันเป็นองค์กรสูงสุดที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ที่จะตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ซึ่งได้แก่กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยข้อ ๓ (๑) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ ดังกล่าว กำหนดว่า “พระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ ให้เจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุนั้นสังกัด หรือพำนักอาศัยมีอำนาจหน้าที่แนะนำ ชี้แจง ตักเตือนให้พระภิกษุรูปนั้นประพฤติตามพระธรรมวินัยเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดเวลาให้ปฏิบัติ หากพระภิกษุรูปนั้นไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำ ชี้แจง ตักเตือนภายในเวลาที่กำหนด ให้เจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัย รายงานโดยลำดับ จนถึงเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเพื่อวินิจฉัยให้สละสมณเพศต่อไป” จะเห็นได้ว่ากฎมหาเถรสมาคมฉบับดังกล่าวได้ให้อำนาจเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดซึ่งเป็นฝ่ายพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศ

การให้อำนาจบุคคลหรือคณะบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายพระพุทธจักรเท่านั้นที่มีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยสอดคล้องกับมิติในเชิงประวัติศาสตร์กฎหมายของไทยตามตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒

เปรียบเทียบผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ตามกฎหมายของไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ที่	กฎหมาย	การกระทำ	ผู้วินิจฉัย
๑	กฎพระสงฆ์ที่ ๘ จ.ศ. ๑๑๕๑ (พ.ศ. ๒๓๓๒)	ผิดพระธรรมวินัย (ต้องอธิกรณ์ถึงอันติมะวัตถุเป็นปาราชิก)	พระราชาคณะ
๒	กฎพระสงฆ์ที่ ๙ จ.ศ. ๑๑๕๖ (พ.ศ. ๒๓๓๗)	ผิดพระธรรมวินัย (ติดพันหญิงโยมอุปัฏฐาก ให้ปริวัติออกเสียจากพระศาสนา)	เจ้าอธิการ/พระราชาคณะ แล้วแต่กรณี
๓	กฎพระสงฆ์ที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๖๓ (พ.ศ. ๒๓๔๑)	ผิดพระธรรมวินัย	เจ้าอธิการ/เจ้าคณะ แล้วแต่กรณี
๔	พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)	ผิดพระธรรมวินัย	เจ้าอาวาส/เจ้าคณะ แล้วแต่กรณี
๕	พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔	ผิดพระธรรมวินัย	คณะวินัยธร
๖	พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕	ผิดพระธรรมวินัย	เจ้าคณะอำเภอ/คณะผู้พิจารณา/มหาเถรสมาคม แล้วแต่กรณี

จากตารางที่ ๔.๒ ดังกล่าวจะพบว่า ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศตั้งแต่กฎพระสงฆ์ที่ ๘ จ.ศ. ๑๑๕๑ (พ.ศ. ๒๓๓๒) ถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นกฎหมายปัจจุบัน อาจเรียกชื่อผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศแตกต่างกันออกไปตามแต่ละยุคสมัย แต่ยังคงเป็นอำนาจของพระพุทธจักรตลอดมาที่มีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีพระภิกษุการกระทำล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กฎหมายของไทยในปัจจุบันจึงสอดคล้องกับมิติในเชิงประวัติศาสตร์กฎหมายของไทย

อย่างไรก็ตาม อำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีมีพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณยังมีข้อบกพร่องบางประการ โดยเมื่อพิจารณา

บทบัญญัติแห่งมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๒) และวรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

จากบทบัญญัติมาตรา ๒๗ ข้างต้นจะเห็นได้ว่า มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่งใช้คำว่า “พระภิกษุ” ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะพระภิกษุซึ่งมิได้มีตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์แต่หมายความรวมถึงทั้งพระภิกษุมีตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ โดยหากพระภิกษุซึ่งทั้งที่ไม่มีตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์และมีตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ หากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ มาตรา ๒๗ วรรคสองกำหนดให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม โดยกฎมหาเถรสมาคมออกอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ วรรคสองนี้ ได้แก้กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ หากพิจารณาข้อ ๓ (๑) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ ดังกล่าว ซึ่งกำหนดว่า “ในกรณีพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ ให้เจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยมีอำนาจหน้าที่แนะนำ ชี้แจง ตักเตือนให้พระภิกษุรูปนั้นประพฤติตามพระธรรมวินัยเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดเวลาให้ปฏิบัติ หากพระภิกษุรูปนั้นไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำชี้แจง ตักเตือนภายในเวลาที่กำหนด ให้เจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยรายงานโดยลำดับ จนถึงเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเพื่อวินิจฉัยให้สละสมณเพศต่อไป” จากบทบัญญัติข้อ ๓ (๑) ข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีการกำหนดเฉพาะกรณีพระภิกษุซึ่งมิได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือมิได้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์หากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ ให้เจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดมีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศได้ ส่วนกรณีพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ เช่น เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณอาจเป็นเหตุให้ได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอย่างใดอย่างหนึ่งตามข้อ ๕๔ แห่งกฎมหาเถรสมาคม

ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ซึ่งกำหนดว่า “พระสังฆาธิการรูปใดประพฤติละเมิดจริยา ต้องได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ (๑) ถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่ (๒) ปลดจากตำแหน่งหน้าที่ (๓) ตำหนิโทษ (๔) ภาคทัณฑ์” แต่หากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ บุคคลหรือคณะบุคคลใดมีอำนาจในการวินิจฉัยให้สละสมณเพศกลับมิได้บัญญัติไว้ กฎหมายในเรื่องนี้จึงยังไม่ชัดเจนมีข้อบกพร่องซึ่งแตกต่างจากการลงนิคหกรรมกรณีกล่าวหาว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยซึ่งบัญญัติไว้ชัดเจนในข้อ ๗ ถึงข้อ ๑๑ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม โดยหากเป็นเจ้าอาวาสให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล ทั้งนี้ตามข้อ ๗ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งกำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าคณะตำบล ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบล เจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว แต่ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว”

หากเป็นเจ้าคณะตำบลหรือรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอ ทั้งนี้ ตามข้อ ๗ (๓) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งกำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะอำเภอ ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดเลือกเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป แต่ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้

พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดเลือกเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

หากเป็นเจ้าคณะอำเภอหรือรองเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะจังหวัด ทั้งนี้ ตามข้อ ๗ (๔) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งกำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ หรือรองเจ้าคณะจังหวัด ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค ให้เจ้าคณะภาคเลือกเจ้าคณะจังหวัดในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป แต่ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค ให้เจ้าคณะภาคเลือกเจ้าคณะจังหวัดในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป”

หากเป็นเจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะภาคให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่และเจ้าคณะภาค ทั้งนี้ ตามข้อ ๗ (๕) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งกำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะภาค ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป แต่ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

หากเป็นเจ้าคณะภาค หรือเจ้าคณะใหญ่ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม ทั้งนี้ ตามข้อ ๗ (๖) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งกำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ให้เป็นอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัย

การลงนิคหกรรม ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม” และข้อ ๗ (๗) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งกำหนดว่า “การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ หรือกรรมมหาเถรสมาคม ให้เป็นอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีมีพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณจึงยังไม่ชัดเจนมีข้อบกพร่อง เนื่องจากตามกฎหมายปัจจุบันมีการกำหนดเฉพาะกรณีพระภิกษุซึ่งมิได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ ให้เจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดมีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศได้ ส่วนกรณีพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ เช่น เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ บุคคลหรือคณะบุคคลใดมีอำนาจในการวินิจฉัยให้สละสมณเพศกลับมิได้มีบัญญัติไว้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศโดยกำหนดให้มีคณะบุคคลใดคณะบุคคลหนึ่งมีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีมีพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ

๔.๒.๑.๒ ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาและกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา มาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” และผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล มาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มี

อำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

จากบทบัญญัติมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ข้างต้นจะเห็นได้ว่า เมื่อพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา หรือต้องจำคุก กักขัง หรือขัง พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ แล้วแต่กรณี มีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ โดยหากพระภิกษุยินยอมที่จะสละสมณเพศเองย่อมกระทำได้โดยการลาสิกขาใน ๒ วิธี กล่าวคือ (๑) การลาสิกขาด้วยการเปล่งวาจาปฏิญญาตนเป็นคฤหัสถ์ หรือเป็นอุบาสก หรือเป็นอารามิก หรือเป็นสามเณร หรือเป็นเดียรถีย์ หรือเป็นสาวกเดียรถีย์ และปฏิญญาด้วยตนเอง ด้วยคำเด็ดขาดในขณะมีสติสัมปชัญญะต่อหน้าพยาน (ผู้รับปฏิญญา) ซึ่งเข้าใจคำนั้นในทันที หรือ (๒) การลาสิกขาด้วยกายประโยค ทั้งนี้ ตามพุทธวินัยบัญญัติอันเป็นจารีตประเพณีแห่งสงฆ์

แต่หากพระภิกษุนั้นไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศ มีปัญหาว่าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ มีอำนาจดำเนินการโดยสั่งให้พระภิกษุสละสมณเพศได้เองหรือไม่ ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ ๖๗๘๒/๒๕๔๓ โจทก์ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐๘ และนับโทษจำเลยต่อจากโทษในคดีก่อน

จำเลยให้การปฏิเสธ แต่รับว่าเป็นบุคคลเดียวกับจำเลยในคดีที่โจทก์ขอให้นับโทษต่อ

ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐๘ จำคุก ๑ เดือน คดีที่โจทก์ขอให้นับโทษต่อนั้น เนื่องจากคดีดังกล่าวศาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยารอการลงโทษจำเลยไว้ จึงไม่อาจนับโทษต่อให้ได้ให้ยกคำขอในส่วนนี้

จำเลยอุทธรณ์

ศาลอุทธรณ์ภาค ๒ พิพากษากลับ ให้ยกฟ้องโจทก์

โจทก์ฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า “ข้อเท็จจริงเบื้องต้นฟังได้ว่า จำเลยเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๓๙ จำเลยถูกเจ้าพนักงานตำรวจสถานีตำรวจภูธรอำเภอเสนาจับกุมในข้อหามีวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทไว้ในครอบครองโดยฝ่าฝืนกฎหมายในการดำเนินกคดีแก่จำเลยพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและดำเนินการให้จำเลยแต่งกายเป็นฆราวาส ต่อมาจำเลยได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวระหว่างสอบสวนเมื่อจำเลยพ้นจากการ

คุมขังแล้วจำเลยได้แต่งกายเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา คดีมีปัญหาในชั้นนี้ว่าจำเลยกระทำความผิดตามคำพิพากษาศาลชั้นต้นหรือไม่ โจทก์ฎีกาว่าเมื่อพนักงานสอบสวนดำเนินการให้จำเลยเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นฆราวาสก็ถือว่าพนักงานสอบสวนดำเนินการให้จำเลยสละสมณะเพศแล้ว จำเลยย่อมขาดจากการเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา การที่จำเลยแต่งกายเป็นพระภิกษุจำเลยย่อมมีความผิดศาลฎีกาเห็นว่า ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๙ การสละสมณเพศเพราะถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญามีได้ใน ๓ กรณี คือ เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุมพนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้สละสมณเพศได้กรณีหนึ่ง หรือเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้สละสมณะเพศได้กรณีหนึ่ง หรือเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวันใดวัดหนึ่งหรือเป็นพระจรจัด พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้สละสมณเพศได้อีกกรณีหนึ่ง สำหรับกรณีของจำเลยคงได้ความจากพยานโจทก์คือนายเริงฤทธิ์ เบ้านุวงศ์ ซึ่งรับราชการอยู่ที่กรมการศาสนาในตำแหน่งหัวหน้างานตรวจการคณะสงฆ์ ฝ่ายสังฆการสำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคมว่า นายเริงฤทธิ์สอบถามข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการสละสมณเพศของจำเลยกับพันตำรวจตรีชำนาญ โตวงษ์ ได้ความว่าจำเลยสละสมณเพศโดยพนมมือต่อหน้าพระพุทธรูปซึ่งอยู่บนสถานีตำรวจภูธรอำเภอเสนาและกล่าวคำว่า “ข้าพเจ้าขอลาสึกก่อน” และพันตำรวจตรีชำนาญบอกอีกว่าจำเลยถอดสบงและจีวรเองแล้วเจ้าพนักงานตำรวจได้นำเสื้อยืดคอกลมและกางเกงขาสั้นเอวยางยืดมาให้จำเลยใส่แทน ดังนี้ การดำเนินการให้จำเลยสละสมณเพศของเจ้าพนักงานตำรวจเป็นการดำเนินการโดยมิได้มีพระภิกษุผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาของจำเลยร่วมรู้เห็นด้วย ส่วนเหตุที่เจ้าพนักงานตำรวจต้องดำเนินการให้จำเลยสละสมณเพศโดยลำพังนั้นได้ความจากพันตำรวจโทปรีชา ยืนยง พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นพยานโจทก์อีกปากหนึ่งว่า หลังจากจับกุมจำเลยในข้อหามีวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทไว้ในครอบครองโดยฝ่าฝืนกฎหมายแล้ว ได้พาจำเลยไปที่วัดบ้านแพนเพื่อให้จำเลยสึก แต่จำเลยไม่ยอมสึก และเจ้าอาวาสวัดบ้านแพนก็ไม่ยอมสึกให้จึงพาจำเลยกลับไปที่สถานีตำรวจและจัดให้จำเลยลาสิกขาบทต่อหน้าพระพุทธรูปที่อยู่บนสถานีตำรวจ เห็นได้ว่า จากพฤติการณ์ดังกล่าวจำเลยย่อมเข้าใจได้ว่าจำเลยยังไม่ขาดจากความเป็นพระภิกษุเนื่องจากจำเลยไม่สมัครใจลาสิกขาบทและการดำเนินการให้จำเลยสละสมณเพศกระทำโดยพลการของเจ้าพนักงานตำรวจ จำเลยจึงไม่มีเจตนากระทำความผิดที่ศาลอุทธรณ์ภาค ๒ พิพากษากลับ คำพิพากษาของศาลชั้นต้นชอบแล้วฎีกาโจทก์ฟังไม่ขึ้น” พิพากษายืน

ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาฎีกาข้างต้น พระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาในข้อหามีวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทไว้ในครอบครองโดยฝ่าฝืนกฎหมาย ในการดำเนินคดีแก่พระภิกษุรูปดังกล่าวพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม พนักงานสอบสวนจึงได้จัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปดังกล่าวสละสมณเพศโดยได้พาพระภิกษุไปที่วัดเพื่อให้สึก แต่พระภิกษุนั้นไม่ยอมสึก และเจ้าอาวาสวัดก็ไม่ยอมสึกให้ พนักงานสอบสวนจึงพาพระภิกษุกลับไปที่สถานีตำรวจและจัดให้จำเลยลาสิกขาต่อหน้าพระพุทธรูปที่อยู่บนสถานีตำรวจ พระภิกษุได้สละสมณเพศโดยพนมมือต่อหน้าพระพุทธรูปซึ่งอยู่บนสถานีตำรวจ และกล่าวคำว่า “ข้าพเจ้าขอลาสึกก่อน” หลังจากนั้นได้ถอดสบงและจีวรเองแล้วเจ้าพนักงานตำรวจได้นำเสื้อยืดคอกลมและกางเกงขาสั้นเอวยางยืดมาให้ใส่แทน โดยข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาฎีกานี้เป็นกรณีที่ยินยอมที่จะลาสิกขาเองโดยกล่าวคำปฏิญญาด้วยตนเองด้วยถ้อยคำที่เด็ดขาดต่อหน้าพยานในขณะที่มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ การลาสิกขาดังกล่าวจึงชอบด้วยพระธรรมวินัยอันเป็นจารีตประเพณีแห่งสงฆ์

แต่หากข้อเท็จจริงเป็นว่าพระภิกษุนั้นไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศ มีปัญหาว่าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ มีอำนาจดำเนินการโดยสั่งให้พระภิกษุสละสมณเพศได้เองหรือไม่ เนื่องจากหากมีอำนาจในการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้เอง กฎหมายย่อมให้ความคุ้มครองการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ และหากทราบคำสั่งของเจ้าพนักงานแล้วไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นก็จักมีความผิดฐานไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๖๘ วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดทราบคำสั่งของเจ้าพนักงานซึ่งสั่งการตามอำนาจที่มีกฎหมายให้ไว้ ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นโดยไม่มีเหตุหรือข้อแก้ตัวอันสมควร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบวัน หรือปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” และในทางตรงกันข้าม หากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ไม่มีอำนาจในการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้เอง ก็จักเป็นการกระทำโดยพลการมีความผิดฐานเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือโดยทุจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๕๗ ซึ่งบัญญัติว่า ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” กฎหมายในเรื่องนี้จึงขาดความชัดเจนเพียงพอที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่จะสามารถทราบถึงอำนาจหน้าที่ของตนในสภาพการณ์ของกฎหมายว่าควรปฏิบัติเช่นไรมิให้ละเมิดกฎหมาย

พระภิกษุไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศ ปัญหาว่าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ มีอำนาจดำเนินการโดยสั่งให้พระภิกษุสละสมณเพศได้เองหรือไม่นั้น หากพิจารณาเปรียบเทียบกับมิติในเชิงประวัติศาสตร์กฎหมายของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาถึงสมัยก่อนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พบว่าไม่มีกฎหมายฉบับใดให้อำนาจพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นฝ่ายอาณาจักรมีอำนาจดำเนินการโดยสั่งให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ อย่างไรก็ตามก็มีบางสมัยที่กฎหมายได้ให้อำนาจฝ่ายอาณาจักรในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ โดยธรรมนูญบทที่ ๑๐ ได้กำหนดให้ศาลธรรมการซึ่งเป็นฝ่ายอาณาจักรมีอำนาจหน้าที่พิจารณาตัดสินคดีพระภิกษุสามเณรที่กระทำความผิดด้วยกิจพระวินัยตามราชนิติประเพณีโบราณตั้งแต่สมัยอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระบรมโตรโลกนาถซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ ๘ แห่งอาณาจักรอยุธยาเรื่อยมาถึงช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) รวมเป็นระยะเวลาประมาณ ๔๔๔ ปี ซึ่งการให้อำนาจฝ่ายอาณาจักรดังกล่าวก็เป็นการให้อำนาจแก่องค์กรซึ่งเป็น “ศาล” มิได้ให้อำนาจแก่ “ตัวบุคคล” ซึ่งเป็นพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่

สำหรับกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่คณะสงฆ์ยึดถือปฏิบัติตามจารีตประเพณีแห่งสงฆ์ หากพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยซึ่งหมายความรวมถึงกระทำความผิดกฎหมายอาญาที่เป็นการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยร่วมด้วยแล้วยินยอมที่จะสละสมณเพศก็ย่อมกระทำได้โดยการลาสิกขาซึ่งการลาสิกขาเป็นการแสดงเจตนาเพื่อพ้นจากความเป็นพระภิกษุด้วยตัวของพระภิกษุนั้นเอง แต่หากพระพระภิกษุนั้นไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศก็มีพุทธานุญาติให้สงฆ์นาสนะ กล่าวคือ การยังบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศ ให้ละเพศเสียได้ โดยบุคคลที่ทรงพระอนุญาตให้นาสนะมี ๓ กรณี คือ ภิกษุต้องอันติมวัตถุแล้วยังปฏิญญาตนเป็นภิกษุกรณีหนึ่ง หรือบุคคลผู้อุปสมบทไม่ขึ้นได้รับอุปสมบทแต่สงฆ์กรณีหนึ่ง หรือสามเณรอีกกรณีหนึ่ง ดังนั้นอำนาจในการให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีที่พระภิกษุนั้นไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศ ตามพุทธวินัยบัญญัติแล้วย่อมเป็นอำนาจแห่งสงฆ์ซึ่งเป็นฝ่ายพระพุทธจักรเท่านั้น พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นฝ่ายอาณาจักรไม่มีอำนาจในการสั่งให้พระภิกษุสละสมณเพศได้

ส่วนประเทศลาว อำนาจในการให้พระภิกษุสละสมณเพศนั้นมีกำหนดไว้ในมาตรา ๒๗ วรรคสาม แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ ซึ่งกำหนดว่า “กรรมาธิการปกครองสงฆ์ของศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร มีสิทธิและหน้าที่ตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน ดังนี้...๕. ค้นคว้าและประกอบบุคลากรเป็นคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร เพื่อเสนอต่อคณะ

บริหารงานประจำการ แล้วนำเสนอแต่งตั้งจากประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร" และมาตรา ๓๘ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ ซึ่งกำหนดว่า "ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร มีสิทธิและหน้าที่ตามขอบเขตความรับผิดชอบของตน ดังนี้...๖. เป็นประธานการประชุมผู้แทนพระสงฆ์ทั่วแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร การประชุมสามัญและวิสามัญของคณะบริหารงานประจำการ คณะกรรมการ รวมทั้งเป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระวินัยธร เพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์ภายในแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร..." นอกจากนี้มาตรา ๓๖ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ ยังกำหนดว่า "สิทธิและหน้าที่ของประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว มีดังนี้...๖. เป็นประธานการประชุมผู้แทนพระสงฆ์ทั่วประเทศ การประชุมสามัญและวิสามัญของคณะบริหารงานประจำการ คณะกรรมการรวมทั้งเป็นประธานคณะพระธรรมธรและพระวินัยธรเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นขั้นสุดท้าย" จากธรรมนูญสงฆ์ลาวฯ ข้างต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายของประเทศลาวได้กำหนดไว้ชัดเจนให้ผู้มีอำนาจในการพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ คือ คณะพระธรรมธรและพระวินัยธร ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่ง สปป ลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว แขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นคร แล้วแต่กรณี นอกจากนี้การพิจารณาและตัดสินอธิกรณ์หรือคดีความของพระภิกษุสามเณร เป็นอำนาจโดยเด็ดขาดของฝ่ายพระพุทธจักร และมาตรา ๒๗ วรรคสาม (๘) แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๖๕ ยังกำหนดว่า "ทุกอธิกรณ์ของพระภิกษุ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ต้องผ่านการพิจารณาตัดสินของคณะสงฆ์ก่อน จึงส่งมอบให้ภาคส่วนอื่นตามกฎหมายและระเบียบการที่เกี่ยวข้อง" ดังนั้นในประเทศลาวจึงมีความชัดเจนของกฎหมายโดยกำหนดไว้ชัดเจนให้อธิกรณ์ทุกอธิกรณ์ของพระภิกษุต้องผ่านการพิจารณาตัดสินของคณะสงฆ์ กล่าวคือ คณะพระธรรมธรและพระวินัยธรภายในแขวง นครหลวง เมือง เทศบาล นครเสียก่อน จึงส่งมอบให้ภาคส่วนอื่นตามกฎหมาย จึงเท่ากับเป็นการให้อำนาจฝ่ายพระพุทธจักรให้อำนาจแก่สงฆ์เท่านั้นในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศซึ่งสอดคล้องกับพุทธวินัยบัญญัติซึ่งให้อำนาจแก่สงฆ์เท่านั้นเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยให้อำนาจมหาเถรสมาคมในการตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดให้บุคคลหรือคณะบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายพระพุทธจักรเท่านั้นมีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

๔.๒.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

การให้พระภิกษุสละสมณเพศที่บัญญัติไว้ในหมวด ๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ว่าด้วยนิคหกรรมและการสละสมณเพศ กำหนดไว้หลายกรณีและในแต่ละกรณีก็กำหนดผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศไว้แตกต่างกันซึ่งยังไม่ชัดเจนมีข้อบกพร่องบางประการนั้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ ๒ แนวทาง ดังนี้

๔.๒.๒.๑ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย

จากการศึกษาพบว่า อำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีมีพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณยังมีข้อบกพร่อง เนื่องจากมาตรา ๒๗ วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้พระภิกษุไม่ว่าจักมีตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์หรือไม่หากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณก็ให้สละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ซึ่งได้แก่ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ แต่กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ ดังกล่าว มีการกำหนดบุคคลผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณเฉพาะกรณีพระภิกษุซึ่งมิได้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์หากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ ให้เจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดมีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศได้ ส่วนกรณีพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ เช่น เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ บุคคลหรือคณะบุคคลใดมีอำนาจในการวินิจฉัยให้สละสมณเพศกลับมิได้บัญญัติไว้ กฎหมายในเรื่องนี้จึงยังไม่ชัดเจนมีข้อบกพร่อง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมข้อ ๓ (๑) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศโดยกำหนดให้มีคณะบุคคลใดคณะบุคคลหนึ่งมีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีมีพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยนำลักษณะ ๒ เรื่อง ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม ข้อ ๗ ข้อ ๘ ข้อ ๙ และข้อ ๑๐ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมมาใช้บังคับโดยอนุโลม

๔.๒.๒.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๐๕ และกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

จากการศึกษาพบว่า ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ แล้วแต่กรณี มีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณะเพศได้ โดยหากพระภิกษุยินยอมที่จะสละสมณเพศเองย่อมดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ด้วยการลาสิกขา แต่หากพระภิกษุนั้นไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ มีอำนาจดำเนินการโดยสั่งให้พระภิกษุสละสมณเพศได้เองหรือไม่ กฎหมายในเรื่องนี้ยังขาดความชัดเจนเพียงพอที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่จะสามารถทราบถึงอำนาจหน้าที่ของตนในสภาพการณ์ของกฎหมายว่าควรปฏิบัติเช่นไรมิให้ละเมิดกฎหมาย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยให้อำนาจมหาเถรสมาคมในการตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดให้บุคคลหรือคณะบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายพระพุทธจักรเท่านั้นมีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

๔.๓ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย

๔.๓.๑ ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย

เมื่อมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศ การบังคับตามคำวินิจฉัยนั้นแยกออกเป็น ๒ กรณี คือ

กรณีแรก การบังคับตามคำวินิจฉัยกรณีพระภิกษุถูกกล่าวหาว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย การบังคับตามคำวินิจฉัยกรณีนี้เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม โดยกฎมหาเถรสมาคมดังกล่าว ข้อ ๖๑ ได้กำหนดว่า “เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้ว ให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลคำวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบ เพื่อดำเนินการให้เป็นไป

ตามคำวินิจฉัยนั้น” และข้อ ๖๒ กำหนดว่า “ถ้าจำเลยดังกล่าวในข้อ ๖๑ ไม่ยอมรับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้น อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

(๒) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร”

กรณีที่สอง การบังคับตามคำวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดว่า “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎมหาเถรสมาคม”

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสองต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

จากบทบัญญัติมาตรา ๒๗ วรรคสองดังกล่าว จะเห็นได้ว่าได้กำหนดให้พระภิกษุสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎมหาเถรสมาคม ซึ่งกฎมหาเถรสมาคมซึ่งออกตามความในมาตรา ๒๗ นี้โดยตรง ได้แก่ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

การบังคับตามคำวินิจฉัยกรณีให้พระภิกษุสละสมณเพศ นี้เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยกฎมหาเถรสมาคมดังกล่าว ข้อ ๗ ซึ่งกำหนดว่า “พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัยนั้น

ในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้นไม่สึกภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้พระภิกษุผู้มีหน้าที่จัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย”

จากบทบัญญัติข้างต้น จะพบว่ามาตรการทางกฎหมายในการบังคับตามวินิจฉัยนั้นมีหลายมาตรการ ดังนี้

(๑) การให้สละสมณเพศ

(๒) การให้ได้รับโทษอาญา

(๓) การขออารักขา

มาตรการทางกฎหมายในการบังคับตามคำวินิจฉัยข้างต้น พบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัยในหลายประการ แยกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๔.๓.๑.๑ ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาของการบังคับให้สละสมณเพศ

เมื่อพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และคณะผู้พิจารณาวินิจฉัยให้รับนิคหกรรม กล่าวคือ ให้ได้รับโทษตามพระธรรมวินัย โดยเป็นโทษตามพระธรรมวินัยที่ไม่ถึงให้สึก แต่พระภิกษุไม่ยอมรับโทษนั้น กรณีเช่นนี้มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่งและวรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดว่า “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น...

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

จากบทบัญญัติมาตรา ๒๗ ข้างต้นจะเห็นได้ว่า หากพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และคณะผู้พิจารณาวินิจฉัยให้รับนิคหกรรม กล่าวคือ ให้ได้รับโทษตามพระธรรมวินัย โดยเป็นโทษตามพระธรรมวินัยที่ไม่ถึงให้สึก

แต่พระภิกษุไม่ยอมรับโทษ เช่นนี้ ต้องให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ มีปัญหาว่าพระภิกษุรูปนั้นต้องสละสมณเพศภายในกำหนดระยะเวลาใด

กำหนดระยะเวลาของการให้สละสมณเพศในกรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๑) นี้มี ๒ ระยะเวลา คือ

๑) ระยะเวลาสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

เมื่อพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น มาตรา ๒๗ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยนั้นสละสมณเพศ โดยมาตรา ๒๗ วรรคสาม กำหนดให้พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น หากไม่สึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยจักมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี”

๒) ระยะเวลาเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

เมื่อพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น มาตรา ๒๗ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ซึ่งได้แก่ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

ข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กำหนดว่า “ถ้าพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้ว ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรคสอง ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” จากข้อ ๖๒ (๒) ข้างต้นจะเห็นได้ว่าหากมีคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้วต้องสึกภายในเจ็ดวัน

นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย โดยหากไม่สึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยจักมีโทษทางอาญา

เมื่อพิจาณาระยะเวลาตามบทบัญญัติของมาตรา ๒๗ วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งกำหนดให้ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัย แต่ระยะเวลาตามข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) กำหนดให้สึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายทั้งสองฉบับขัดแย้งกัน พระภิกษุทั่วไปจึงยากที่จะเข้าใจถึงสิทธิหน้าที่ของตนในสภาพการณ์ของกฎหมายว่าควรจะปฏิบัติเช่นไรมิให้ละเมิดกฎหมาย ดังนั้น เพื่อให้กฎหมายทั้งสองฉบับสอดคล้องกัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกันโดยแก้ไขปรับปรุงข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่าโดยจากที่กำหนดให้สึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย เป็นว่า “ให้สึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย” เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา ๒๗ วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์สูงกว่า

๔.๓.๑.๒ ปัญหาความบกพร่องของถ้อยคำในกฎหมายเกี่ยวกับโทษอาญา

พระภิกษุหากกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยจะต้องรับนิคหกรรม (โทษตามพระธรรมวินัย) โดยนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุนั้นจะต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัยด้วยตามมาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย” โดยก่อนจะลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุ จะต้องมีการดำเนินการตามขั้นตอนในการพิจารณาวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรมและให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยกับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆ นั้นด้วย” โดยมาตรา ๒๕ ดังกล่าวได้กำหนดให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้ตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติในการลงนิคหกรรมขึ้น ซึ่งได้แก่กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม และเมื่อองค์กรซึ่งทำหน้าที่ชี้ขาดได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึกแล้ว มาตรา ๒๖ ได้บัญญัติให้พระภิกษุรูปนั้นสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัย หากไม่ยอมสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง

นับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยจักมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

หากองค์กรซึ่งทำหน้าที่ชี้ขาดได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น มาตรา ๒๗ วรรคสอง ได้บัญญัติว่า “ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม” ซึ่งเมื่อพิจารณากฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ซึ่งเป็นกฎมหาเถรสมาคมที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ดังกล่าวก็มิได้มีการบัญญัติถึงกรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นมีหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการอย่างไร

อย่างไรก็ตามกรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยว่ากระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นมีหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการอย่างไรนั้น มีบัญญัติไว้ในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) หมวด ๕ วิธีบังคับตามคำวินิจฉัยลงนิคหกรรม ซึ่งตามกฎมหาเถรสมาคมดังกล่าว ข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “ถ้าจำเลยดังกล่าวในข้อ ๖๑ ไม่ยอมรับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้น อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

(๒) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

จากบทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า หากพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น และผู้บังคับบัญชาได้รายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม ให้ได้รับโทษอาญาในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวบัญญัติว่า “ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ตามมาตรา ๒๓ แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี” ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติมาตรา ๔๒

ดังกล่าวมิได้บัญญัติเกี่ยวกับโทษอาญากรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรม โดยบทบัญญัติที่เกี่ยวกับโทษอาญากรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมคือบทบัญญัติมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี” ดังนั้น บทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๑) และ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งกำหนดให้ได้รับโทษอาญาในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงมีความบกพร่องของถ้อยคำในกฎหมาย

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๑) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งบัญญัติว่า “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” เป็น “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

นอกจากนี้ เพื่อให้บทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๑) และ (๒) สอดคล้องกัน ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งบัญญัติว่า “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” เป็น “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

๔.๓.๑.๓ ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับให้สละสมณเพศ

การบังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศนี้ แยกพิจารณาได้เป็น ๔ กรณี คือ

๑) การบังคับให้สละสมณเพศเนื่องจากพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น ตามมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๑) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น มาตรา ๒๗ วรรคสอง กำหนดให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ซึ่งได้แก่ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) โดยข้อ ๖๑ แห่งกฎมหาเถรสมาคมฉบับดังกล่าวกำหนดว่า “เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้ว ให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลคำวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย

นั้น” และข้อ ๖๒ กำหนดว่า “ถ้าจำเลยดังกล่าวในข้อ ๖๑ ไม่ยอมรับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้น อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

(๒) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร”

จากบทบัญญัติข้างต้น จะเห็นได้ว่าการบังคับให้สึกในกรณีแรกนี้ เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น ผู้บังคับบัญชาของพระภิกษุรูปนั้นต้องรายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้นตามมาตรา ๒๗ วรรคสาม และหากพ้นกำหนดสามวันก็ยังไม่ยอมสึก จักมีความผิดและได้รับโทษในทางอาญาต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี” ในกรณีเช่นนี้ มาตรการทางกฎหมายต่อไป ข้อ ๖๒ วรรคสอง ได้กำหนดให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร

๒) การบังคับให้สละสมณเพศเนื่องจากพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ ตามมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

๓) การบังคับให้สละสมณเพศเนื่องจากพระภิกษุไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง ตามมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

๔) การบังคับให้สละสมณเพศเนื่องจากพระภิกษุไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ตามมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๔) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรณีการบังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศตามมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๒) (๓) และ (๔) นี้ มาตรา ๒๗ วรรคสองกำหนดให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ซึ่งได้แก่ นี้ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

การบังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศเนื่องจากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ตามมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๒) (๓) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ข้อ ๖ กำหนดว่า “เมื่อมีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปใดสละสมณเพศตามข้อ ๓ หรือข้อ ๔ แล้ว ให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นแล้วแต่กรณี แจ้งผลคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นทราบ และจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ

ในกรณีที่ไม่อาจพบพระภิกษุรูปนั้น หรือพระภิกษุรูปนั้นไม่ยอมรับทราบคำวินิจฉัย เมื่อปิดประกาศคำวินิจฉัยไว้ ณ ที่พำนักอาศัยของพระภิกษุรูปนั้น ถือว่าพระภิกษุรูปนั้นทราบคำวินิจฉัยดังกล่าวแล้ว” และข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ กำหนดว่า “พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัยนั้น

ในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้นไม่สึกภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้พระภิกษุผู้มีหน้าที่จัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย”

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกอบข้อ ๖๒ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม และข้อ ๖ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศข้างต้น จะเห็นได้ว่าเมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ ต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้รับนิคหกรรม (รับโทษตามพระธรรมวินัย) ไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นกรณีหนึ่ง ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณกรณีหนึ่ง ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งกรณีหนึ่ง และไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งอีกกรณีหนึ่ง และต่อมาได้มีมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุรูป

นั้นสละสมณเพศ เช่นนี้ จากบทบัญญัติข้างต้นพบว่ากฎหมายได้กำหนดมาตรการทางกฎหมายในการดำเนินการหลังจากมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศไว้ดังนี้

(๑) มาตรการทางกฎหมายแรก คือ การจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ

การจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศต้องจัดดำเนินการภายใน ๓ วันนับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัยนั้นโดยผู้บังคับบัญชา หรือเจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัย หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น แล้วแต่กรณี ซึ่งมาตรการทางกฎหมายแรกคือการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศนั้น ใช้ได้เฉพาะในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้นยินยอมที่จะสละสมณเพศ การดำเนินการกระทำได้โดยการจัดดำเนินการให้ลาสิกขา

(๒) มาตรการทางกฎหมายที่สอง คือ การให้ได้รับโทษทางอาญา

หากพระภิกษุรูปนั้นไม่กระทำการสละสมณเพศภายใน ๓ วันนับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัย ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรคสาม จักมีความผิดและได้รับโทษในทางอาญาต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี”

(๓) มาตรการทางกฎหมายที่สาม คือ การขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร

เมื่อพระภิกษุรูปนั้นไม่กระทำการสละสมณเพศภายใน ๓ วัน ถือเป็นความผิดอาญาตามมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แต่ก็ยังไม่ยินยอมสละสมณเพศ เช่นนี้ มาตรการทางกฎหมายต่อไป ข้อ ๖๒ วรรคสอง แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม และข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ วางมาตรการทางกฎหมายไว้ในลักษณะเดียวกัน คือ ให้ขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร ซึ่งในที่นี้คงหมายความถึงเจ้าพนักงานตำรวจ เนื่องจากการที่พระภิกษุไม่กระทำการสละสมณเพศภายใน ๓ วันถือเป็นการกระทำความผิดในทางอาญา โดยการขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรนั้น ก็เพื่อให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรได้ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย

มาตรการทางกฎหมายในการดำเนินการหลังจากมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศทั้ง ๓ ประการข้างต้น พบว่ายังมีปัญหาทางกฎหมายใน ๒ ประการ คือ

ประการแรก เมื่อพระภิกษุไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศภายใน ๓ วัน มาตรการทางกฎหมายมาตรการสุดท้ายได้กำหนดให้ขออารักขาต่อเจ้าพนักงานตำรวจเพื่อให้พนักงานตำรวจนั้นปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย มีปัญหาว่าพนักงานตำรวจมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการในกรณีเช่นนี้ได้เพียงใดอย่างไร เนื่องจากหากพระภิกษุไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศโดยการเปล่งวาจาลาสิกขาหรือด้วยกายประโยคและเปลื้องผ้าสบงจีวรออกเอง เจ้าพนักงานตำรวจหรือพนักงานเจ้าหน้าที่หรือบุคคลใดหากไปฉุดกระชากหรือจับเปลื้องผ้าสบงจีวรบุคคลอื่นออกโดยที่บุคคลนั้นไม่ยินยอมก็จะถือเป็นการใช้กำลังข่มขืนใจผู้อื่นให้กระทำการซึ่งเป็นความผิดฐานข่มขืนใจผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๐๙ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดข่มขืนใจผู้อื่นให้กระทำการใด ไม่กระทำการใด หรือจำยอมต่อสิ่งใด โดยทำให้กลัวว่าจะเกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียงหรือทรัพย์สินของผู้ถูกข่มขืนใจนั้นเองหรือของผู้อื่น หรือโดยใช้กำลังประทุษร้ายจนผู้ถูกข่มขืนใจต้องกระทำการนั้น ไม่กระทำการนั้นหรือจำยอมต่อสิ่งนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าความผิดตามวรรคแรกได้กระทำโดยมีอาวุธ หรือโดยร่วมกระทำความผิดด้วยกันตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป หรือได้กระทำเพื่อให้ผู้ถูกข่มขืนใจทำ ถอน ทำให้เสียหาย หรือทำลายเอกสารสิทธิอย่างใด ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้ากระทำโดยอ้างอำนาจอั้งยี่หรือซ่องโจร ไม่ว่าอั้งยี่หรือซ่องโจรนั้นจะมีอยู่หรือไม่ ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงเจ็ดปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนสี่หมื่นบาท”

การ “ข่มขืนใจผู้อื่น” เป็นการบังคับให้บุคคลอื่นต้องกระทำหรือไม่กระทำหรือต้องยอมในสิ่งที่เขาไม่ต้องการ ถือเป็นการริดรอนเสรีภาพของบุคคลอื่น กฎหมายอาญาจึงได้บัญญัติห้าม

ดังนั้น เมื่อสงฆ์มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศแล้ว แต่พระภิกษุรูปดังกล่าวก็ยังไม่ยินยอมสละสมณเพศด้วยการเปล่งวาจาลาสิกขาหรือด้วยกายประโยคเอง เช่น เพราะเชื่อว่าตนไม่ได้กระทำสิ่งใดผิด เป็นต้น จักดำเนินการโดยบังคับให้เขากระทำการเปล่งวาจาลาสิกขาหรือบังคับโดยจับเปลื้องผ้าสบงจีวรเขาออกจึงไม่อาจกระทำได้ เนื่องจากเป็นการลิดรอนเสรีภาพของบุคคลอื่นต้องห้ามตามกฎหมายอาญา เช่นนี้จักดำเนินการอย่างไรเพื่อจะได้ไม่

ต้องนำบุคคลจำขังทั้งผ้าเหลืองให้พระศาสนามัวหมอง การบังคับตามคำวินิจฉัยโดยกำหนดมาตรการทางกฎหมายให้ขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยเป็นมาตรการสุดท้ายจึงไม่เพียงพอขาดประสิทธิภาพ

ประการที่สอง เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ ต้องคำวินิจฉัยอันถึงที่สุดให้รับนิคหกรรม (รับโทษตามพระธรรมวินัย) ไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นกรณีหนึ่ง ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณกรณีหนึ่ง ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งกรณีหนึ่ง และไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งอีกกรณีหนึ่ง และต่อมาได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ ซึ่งพระภิกษุรูปดังกล่าวจักต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัย แต่พระภิกษุรูปดังกล่าวก็ยังไม่ยินยอมสละสมณเพศจนพ้นกำหนดสามวัน เช่นนี้ มีปัญหาว่าบุคคลดังกล่าวยังมีฐานะความเป็นพระภิกษุหรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุแล้วและหากพ้นจากความเป็นพระภิกษุ พ้นตั้งแต่เมื่อใด

การพ้นจากความเป็นพระภิกษุแล้วหรือไม่และเมื่อใดนั้นมีความสำคัญในทางกฎหมาย เช่น สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่ง เมื่อพ้นจากความเป็นพระภิกษุตามมาตรา ๑๑ (๒) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือกรรมการมหาเถรสมาคมย่อมพ้นจากตำแหน่งเมื่อพ้นจากความเป็นพระภิกษุตามมาตรา ๑๕ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือพระสังฆาธิการย่อมพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ เมื่อพ้นจากความเป็นพระภิกษุตามข้อ ๓๖ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการเป็นต้น

กรณีพระภิกษุไม่ยินยอมสละสมณเพศด้วยการลาสิกขาเอง ตามพุทธวินัยบัญญัติมีแนวทางในการดำเนินการอย่างไร จากการศึกษาเปรียบเทียบมาตรการในพุทธวินัยบัญญัติพบว่ากรณีพระภิกษุไม่ยินยอมสละสมณเพศด้วยการลาสิกขาเอง กฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัตินั้นแม้ไม่ปรากฏมาตรการบังคับทางตรง แต่อาจใช้มาตรการดังต่อไปนี้เป็นมาตรการบังคับในทางอ้อมได้ คือ “ปกาสนียกรรม” แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ที่พึงถูกประกาศหรือกรรมอันเป็นเครื่องประกาศ หมายความว่า การที่สงฆ์มีมติและทำการประกาศให้เป็นที่รู้กันทั่วไป ถึงสภานภาพในเวลานั้นของภิกษุรูปนั้นในสงฆ์ เช่น ความไม่เป็นที่ยอมรับของสงฆ์ หรือการที่สงฆ์ไม่ยอมรับ และไม่รับผิดชอบต่อการกระทำของภิกษุรูปนั้น อันพึงถือว่าการใดที่เธอทำก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของเธอ ไม่ผูกพันกับสงฆ์หรือต่อพระศาสนา ดังที่ทำแก่พระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ โดยปกาสนียกรรมนี้เป็นสังฆกรรมที่เป็น “อสัมมุขากรณีย์” คือ กรรมซึ่งไม่ต้องทำในที่ต่อหน้า หรือพร้อมหน้าบุคคลที่ถูกสงฆ์ทำกรรม

เมื่อพิจารณามาตรการในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม รวมทั้งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศของไทยเปรียบเทียบกับมาตรการในพุทธวินัยบัญญัติที่เกี่ยวกับการดำเนินการกรณีพระภิกษุไม่ยินยอมสละสมณเพศ พบว่าตามกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัตินั้นมีมาตรการการยังบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศสมณะให้ละเพศสมณะได้ (แม้จะไม่ยินยอม) โดยให้สงฆ์มีอำนาจนาสนะเสียจากหมู่ได้ และยังมีมาตรการบังคับในทางอ้อมที่เรียกว่า “ปกาสนียกรรม” โดยสงฆ์มีมติและทำการประกาศให้เป็นที่รู้กันทั่วไปถึงสถานภาพในเวลานั้นของภิกษุรูปนั้นในสงฆ์ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรนำมาตรการดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการแก้ไขเพิ่มเติมการบังคับตามคำวินิจฉัยกรณีเมื่อสงฆ์ได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศแล้ว พระภิกษุก็ยังไม่ยินยอมเปล่งวาจาลาสิกขาและเปลื้องผ้าสบงจีวรก็ให้สงฆ์วินิจฉัยให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุได้ (แม้จะไม่ยินยอม) เพื่อจะได้ไม่ต้องนำบุคคลจำขังทั้งผ้าเหลืองให้พระศาสนามัวหมอง และป้องกันมิให้ผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยมีความผิดฐานข่มขืนใจผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๐๙ โดยผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสี่ของมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสองพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคสาม เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น”

นอกจากนี้ เพื่อให้กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศซึ่งเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์ต่ำกว่าสอดคล้องกับมาตรา ๒๗ วรรคสี่แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์สูงกว่า ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติม ข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ ดังกล่าวซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัยนั้น

ในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้นไม่สึกภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้พระภิกษุผู้มีหน้าที่จัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย”

ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศนั้นพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น

นอกจากนี้ เพื่อให้กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมสอดคล้องกับกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศและสอดคล้องกับมาตรา ๒๗ วรรคสี่แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์สูงกว่า ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติม ข้อ ๖๒ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งบัญญัติว่า

“ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของข้อ ๖๒ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำสั่งให้สละสมณเพศตามวรรคหนึ่งพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น”

๔.๓.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย

แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย จากการศึกษาผู้วิจัยมีแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัยโดยแยกออกเป็น ๓ แนวทาง ดังนี้

๔.๓.๒.๑ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาของการบังคับให้สละสมณเพศ

จากการศึกษาพบว่า บทบัญญัติมาตรา ๒๗ วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัย แต่ข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ให้สึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายทั้งสองฉบับขัดแย้งกัน พระภิกษุทั่วไปจึงยากที่จะเข้าใจถึงสิทธิหน้าที่ของตนในสภาพการณ์ของกฎหมายว่าควรจะปฏิบัติเช่นไรมิให้ละเมิดกฎหมาย ดังนั้น เพื่อให้กฎหมายทั้งสองฉบับสอดคล้องกัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกันโดยแก้ไขปรับปรุงข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม

ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่าโดยจากที่กำหนดให้สึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย เป็นว่า “ให้สึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย” เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา ๒๗ วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์สูงกว่า

๔.๓.๒.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาความบกพร่องของถ้อยคำในกฎหมายเกี่ยวกับโทษอาญา

จากการศึกษาพบว่า บทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งกำหนดให้ได้รับโทษอาญาในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มีความบกพร่องของถ้อยคำในกฎหมาย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ดังกล่าว ซึ่งบัญญัติว่า “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” เป็น “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

๔.๓.๒.๓ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบังคับให้สละสมณเพศ

เมื่อสงฆ์ได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศแล้ว พระภิกษุรูปนั้นก็ยังไม่ยินยอมเปล่งวาจาลาสิกขาและเปลื้องสบงจีวร เช่นนี้ เพื่อจะได้ไม่ต้องนำบุคคลจำขังทั้งผ้าเหลืองให้พระศาสนามัวหมองและป้องกันมิให้ผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยมีความผิดฐานข่มขืนใจผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๐๙ ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสี่ของมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสองพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคสาม เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น”

นอกจากนี้ เพื่อให้กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศซึ่งเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์ต่ำกว่าสอดคล้องกับมาตรา ๒๗ วรรคสี่แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์สูงกว่า ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติม ข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ ดังกล่าวโดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศนั้นพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น

นอกจากนี้ เพื่อให้กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมสอดคล้องกับกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศและสอดคล้องกับมาตรา ๒๗ วรรคสี่แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์สูงกว่า ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติม ข้อ ๖๒ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของข้อ ๖๒ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำสั่งให้สละสมณเพศตามวรรคหนึ่งพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น”

๔.๔ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๔.๔.๑ ปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

กฎหมายของไทยในปัจจุบันได้กำหนดผู้มีอำนาจหน้าที่ในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศไว้แตกต่างกันในแต่ละกรณี โดยอาจแยกได้เป็น ๔ กรณี คือ

กรณีแรก กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” จากบทบัญญัติมาตรา ๒๙ ข้างต้น จะเห็นได้ว่ากรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญานี้ กฎหมายได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

กรณีที่สอง กรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น” จากบทบัญญัติมาตรา ๓๐ ข้างต้น จะเห็นได้ว่ากรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลนี้ กฎหมายได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล เช่น เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

กรณีที่สาม กรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมให้สึกเนื่องจากกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ตามข้อ ๖๑ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งกำหนดว่า “เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้ว ให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลคำวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยนั้น” จากบทบัญญัติข้อ ๖๑ ข้างต้นจะเห็นได้ว่า กรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมให้สึกเนื่องจากกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนี้ กฎหมายได้กำหนดให้ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของพระภิกษุรูปนั้นเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการให้พระภิกษุสึก

กรณีที่สี่ กรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศเนื่องจากต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งใน ๓ ข้อ ตามมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๒) (๓) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ คือ ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณกรณีหนึ่ง หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งกรณีหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งอีกกรณีหนึ่ง ทั้ง ๓ กรณีข้างต้น กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ข้อ ๖ วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “เมื่อมีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปใดสละสมณเพศตามข้อ ๓ หรือข้อ ๔ แล้ว ให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นแล้วแต่กรณี แจ้งผลคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นทราบ และจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ” จากบทบัญญัติข้อ ๖ วรรคหนึ่งข้างต้น จะเห็นได้ว่ากรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศเนื่องจากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งนี้ กฎหมายได้กำหนดให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น แล้วแต่กรณี เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

เมื่อมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศ การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศหากพระภิกษุนั้นยินยอมที่จะสละสมณเพศเองในกรณีที่สาม คือ กรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล และในกรณีที่สี่ คือ กรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศเนื่องจากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง คงไม่มีปัญหา เนื่องจากการจัดดำเนินการให้สละสมณเพศเป็นอำนาจหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาใกล้ชิด หรือเจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัย หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น แล้วแต่กรณี ซึ่งเป็นฝ่ายพระพุทธจักร เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการให้สละสมณเพศ ซึ่งฝ่ายพระพุทธจักรย่อมจัดดำเนินการให้ลาสิกขาตามพุทธวินัยบัญญัติอันเป็นจารีตประเพณีแห่งสงฆ์

ส่วนการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในกรณีที่หนึ่ง คือ กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ซึ่งมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้เป็นอำนาจของพนักงานสอบสวนเป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้สละสมณเพศ และกรณีที่สอง คือ กรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้เป็นอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้สละสมณเพศ ทั้งสองกรณีข้างต้นเป็นอำนาจของพนักงานสอบสวนและพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นฝ่ายอาณาจักรเป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ส่วนให้จัดดำเนินการอย่างไรเพื่อจะได้ไม่ต้องนำพระภิกษุจำขังทั้งผ้าเหลือง มาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กลับไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการไว้

ตัวอย่างเช่น ก. เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ก. ถูกเจ้าพนักงานตำรวจจับกุมในข้อหามีวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทไว้ในครอบครองโดยฝ่าฝืนกฎหมาย ในการดำเนินคดีแก่ ก. พนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว

หลังจากจับกุม ก. ในข้อหามีวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทไว้ในครอบครองโดยฝ่าฝืนกฎหมายแล้ว พนักงานสอบสวนได้พา ก. ไปที่วัด บ. เพื่อให้ ก. สึก แต่ ก. ไม่ยอมสึก และเจ้าอาวาสวัด บ. ก็ไม่ยอมสึกให้ (คำพิพากษาฎีกาที่ ๖๗๘๒/๒๕๔๓) เช่นนี้ พนักงานสอบสวนจะดำเนินการอย่างไรถึงชอบด้วยกฎหมายไม่เป็นการกระทำโดยพลการเพื่อจะได้ไม่ต้องนำพระภิกษุจำขังทั้งผ้าเหลืองให้พระศาสนามัวหมอง เนื่องจากมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการไว้ กฎหมายจึงยังมีช่องว่างไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหา

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติ พบว่าแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัตินั้น แยกได้เป็น ๒ กรณี คือ

๑) กรณีที่พระภิกษุยินยอมที่จะสละสมณเพศ

ในกรณีที่พระภิกษุยินยอมที่จะสละสมณเพศนั้น พบว่าพระภิกษุสามารถกระทำได้โดยการลาสิกขา มี ๒ วิธีการ คือ

(๑) การลาสิกขาด้วยการเปล่งวาจาลาสิกขาเอง

(๒) การลาสิกขาด้วยกายประโยค

การลาสิกขาด้วยการเปล่งวาจาลาสิกขาเอง และการลาสิกขาด้วยกายประโยค พบว่ามีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ ดังนี้

(๑) ผู้ปฏิญญา (พระภิกษุ)

ผู้ปฏิญญา (พระภิกษุ) ต้องแสดงเจตนาด้วยตนเอง จักตั้งตัวแทนให้กระทำการแทนไม่ได้

(๒) การปฏิญญา เป็นการกระทำโดยวาจา โดยลายลักษณ์อักษร หรือโดยปริยาย (อากัปกิริยาอาการ) ก็ได้ และต้องกระทำเป็นกิจจะลักษณะ ดังนี้

- ทำด้วยตั้งใจเพื่อลาสิกขาจริงๆ หากกล่าวเล่นหรือท่องคำลาหรือกล่าวโดยอาการแสดงวินัยกถา ไม่ถือว่าลา

- ปฏิญญาด้วยคำเด็ดขาด ไม่ใช่รำพึง ไม่ใช่ปริกัป ไม่ใช่อ้างความเป็นมาแล้วหรือจักเป็นข้างหน้า

- การปฏิญญาต้องปฏิญญาด้วยภาษาอันผู้รับปฏิญญาเข้าใจ

(๓) การแสดงเจตนา

พระภิกษุต้องแสดงเจตนาขณะที่มีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ทุกประการ หากไม่มีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ ใช้ไม่ได้

(๔) ผู้รับปฏิญญา

ผู้รับปฏิญญาจักเป็นพระภิกษุหรือบุคคลอื่นก็ได้ ผู้รับปฏิญญาต้องเข้าใจคำปฏิญญานั้นในทันที

๒) กรณีที่พระภิกษุยังไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศ

กรณีที่พระภิกษุยังไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศ พบว่ากฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติมีวิธีการในการจัดดำเนินการในหลายวิธี เช่น

(๑) นาสนะ

(๒) ปัพพาชนียกรรม

(๓) ทัณฑกรรม

เมื่อพิจารณาจากกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในพุทธวินัยบัญญัติ พบว่าแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศนั้นมี ๓ แบบ คือ แบบวาจา แบบลายลักษณ์อักษร และแบบปริยาย โดยแบบที่เหมาะสมแก่พนักงานสอบสวนและพนักงานเจ้าหน้าที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ได้แก่ แบบวาจา และแบบลายลักษณ์อักษร ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรให้มีแบบในการแสดงเจตนาสละสมณเพศทั้งแบบวาจาและแบบลายลักษณ์อักษรสำหรับพนักงานสอบสวนและพนักงานเจ้าหน้าที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ และให้อำนาจแก่มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรเกี่ยวกับการพระพุทธศาสนาที่สูงสุดของประเทศไทยออกหลักเกณฑ์และวิธีการว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ประการแรก กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามวรรคหนึ่ง ให้จัดดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

ประการที่สอง กรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น” โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“การดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามวรรคหนึ่ง ให้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรให้มีสถานทัณฑกรรมซึ่งต้องมิใช่สถานีตำรวจหรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวนสำหรับพระภิกษุ กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งคดีอยู่ระหว่างชั้นสอบสวน และพระภิกษุยังไม่ยินยอมสละสมณเพศ ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่ต้องจำขังพระภิกษุทั้งผ้าเหลือง

๔.๔.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ

แบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศโดยพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ปัจจุบันไม่มีกฎหมายบัญญัติหลักเกณฑ์และวิธีการไว้ จากการศึกษาพบว่าแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศนั้นมีหลายแบบ คือ แบบวาจา แบบลายลักษณ์อักษร และแบบปริยาย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรให้มีแบบแสดงเจตนาสละสมณเพศสำหรับพนักงานสอบสวนและพนักงานเจ้าหน้าที่ และให้อำนาจแก่มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรเกี่ยวกับการพระพุทธศาสนาที่สูงสุดของประเทศไทยออกหลักเกณฑ์และวิธีการว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ประการแรก กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามวรรคหนึ่ง ให้จัดดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

ประการที่สอง กรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น” โดย

ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“การดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามวรรคหนึ่ง ให้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรให้มีสถานทัณฑกรรมซึ่งต้องมิใช่สถานีตำรวจหรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวนสำหรับพระภิกษุ กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งคดีอยู่ระหว่างชั้นสอบสวน และพระภิกษุยังไม่ยินยอมสละสมณเพศ ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่ต้องจำขังพระภิกษุทั้งผ้าเหลือง

๔.๕ วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

๔.๕.๑ ปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศนี้ มาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี”

จากบทบัญญัติมาตรา ๔๓ ข้างต้น กฎหมายได้กำหนดโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศไว้ใน ๔ กรณีดังต่อไปนี้

กรณีแรก กรณีพระภิกษุได้รับโทษทางการปกครองถึงขึ้นให้สละสมณเพศ ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ ตามมาตรา ๑๕ จัตวา หากฝ่าฝืนจักมีความผิดและได้รับโทษอาญาต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ นี้

กรณีที่สอง กรณีพระภิกษุล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นตามมาตรา ๒๖ หากฝ่าฝืนจักมีความผิดและได้รับโทษอาญาต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ นี้

กรณีที่สาม กรณีพระภิกษุต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นกรณีหนึ่ง ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณกรณีหนึ่ง ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งกรณีหนึ่ง ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งอีกกรณีหนึ่ง และต่อมาได้มีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ พระภิกษุผู้ต้องคำ

วินิจฉัยให้สละสมณเพศนั้นต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น หากฝ่าฝืนจักมีความผิดและได้รับโทษอาญาต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ นี้

กรณีที่สี่ กรณีพระภิกษุต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด หากฝ่าฝืนจักมีความผิดและได้รับโทษอาญาต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ นี้

โทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศใน ๔ กรณีข้างต้น มาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ บัญญัติว่า "...ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี" มีปัญหาว่าการกำหนดมาตรการโทษอาญาให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีเพียงสถานเดียวเนื่องจากการไม่กระทำการสละสมณเพศตามมาตรา ๔๓ นี้ ได้สัดส่วนกับความผิดหรือไม่ เมื่อพิจารณาชั่งน้ำหนักประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่สาธารณะคือการคุ้มครองศาสนาจากการใช้มาตรการโทษจำคุกมีความคุ้มค่ากว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการไปลิดรอนสิทธิของบุคคลถึงขนาดจำเป็นต้องใช้มาตรการโทษจำคุกดังกล่าว โดยประเทศศรีลังกามีแต่เพียงโทษปรับเท่านั้น

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศในปัจจุบันกับมิติประวัติศาสตร์กฎหมายของไทย เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศของไทยกับลาว เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ และเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในกลุ่มประเภทความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

ประการแรก เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศในปัจจุบันกับมิติประวัติศาสตร์กฎหมายของไทย โดยอาจพิจารณาเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศในปัจจุบันกับมิติประวัติศาสตร์กฎหมายของไทยได้ตามตารางที่ ๔.๓

ตารางที่ ๔.๓

เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศในปัจจุบันกับมิติประวัติศาสตร์กฎหมายของไทย

กฎหมาย	การกระทำ	จำคุก	ปรับ	ทั้งจำทั้งปรับ
กฎพระสงฆ์ที่ ๑ ถึง กฎพระสงฆ์ที่ ๑๐	×	×	×	×

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

กฎหมาย	การกระทำ	จำคุก	ปรับ	ทั้งจำทั้งปรับ
พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑	ให้สึกแล้วไม่สึกถือเป็นการขัดขืนหรือลบล้างอำนาจเจ้าอาวาส (มาตรา ๑๗)	๑ เดือน	ไม่เกิน ๒๐ บาท	ทั้งจำทั้งปรับ
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔	ต้องปาราชิกแล้วไม่สละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต หรือต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สึกแล้วไม่สึก (มาตรา ๕๔)	ไม่เกิน ๖ เดือน	×	×
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕	ไม่สละสมณเพศ (มาตรา ๔๓)	ไม่เกิน ๑ ปี	×	×

จากตารางที่ ๔.๓ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศในปัจจุบันกับมิติประวัติศาสตร์กฎหมายของไทย พบว่ากฎหมายของไทยก่อนปี ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ไม่มีการกำหนดให้การไม่สึกตามคำวินิจฉัยของสงฆ์เป็นความผิดอาญา ทั้งนี้อาจด้วยเมื่อพระภิกษุกระทำความผิดด้วยกิจพระวินัย ศาลธรรมการเป็นศาลที่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาตัดสินคดีพระภิกษุสามเณรที่กระทำความผิดด้วยกิจพระวินัยตามราชนิติประเพณีโบราณสมัยอยุธยาเรื่อยมาถึงช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) มาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดให้เจ้าอาวาสมีอำนาจพิจารณาพิพากษาอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในวัดได้ และหากเจ้าอาวาสได้พิพากษาให้สึกแล้วไม่สึกถือเป็นการขัดขืนหรือลบล้างอำนาจเจ้าอาวาส ซึ่งต้องจำขังหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกิน ๒๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาตรา ๕๔ กำหนดให้พระภิกษุต้องปาราชิกแล้วไม่สละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต หรือต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สึกแล้วไม่สึก ต้องระวางโทษจำคุกสถานเดียว คือ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๖ เดือน โดยไม่ได้กำหนดให้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษปรับ ส่วนกฎหมายปัจจุบัน ได้แก่ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๗ ประกอบมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดให้พระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศแล้วไม่สึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น ต้องระวางโทษจำคุกสถานเดียว คือ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี โดยไม่ได้กำหนดให้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษปรับเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แต่มีความแตกต่าง คือ ในส่วน

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ฉบับปัจจุบันได้กำหนดอัตราโทษจำคุกไว้สูงกว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้กำหนดอัตราโทษจำคุกไว้เพียง “ไม่เกินหกเดือน” ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ฉบับปัจจุบันได้กำหนดอัตราโทษจำคุกไว้สูงกว่า คือ ต้องระวางโทษจำคุก “ไม่เกินหนึ่งปี”

ประการที่สอง เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศของไทยกับลาว โดยอาจพิจารณาเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศของไทยกับลาวได้ตามตารางที่ ๔.๔

ตารางที่ ๔.๔

เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศของไทยกับลาว

ประเทศ	การกระทำ	จำคุก	ปรับ	ทั้งจำทั้งปรับ	อื่นๆ
ไทย	ไม่สึกภายในระยะเวลาที่กำหนด (มาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕)	ไม่เกิน ๑ ปี	×	×	×
ลาว	พระภิกษุสามเณรที่ละเมิดหลักพระธรรมวินัย ธรรมนูญสงฆ์ (มาตรา ๗๒ แห่งธรรมนูญสงฆ์)	×	×	×	ถูกศึกษาอบรม ว่ากล่าวตักเตือน ลงวินัย
ลาว	พระภิกษุหรือสามเณรผู้ใดเสพเมถุนกับหญิงหรือชายต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสามปี และปรับตั้งแต่ ๕๐๐,๐๐๐ กีบถึง ๓,๐๐๐,๐๐๐ กีบ (มาตรา ๑๓๐ วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายอาญาลาว)	×	×	จำคุก ๖ เดือน ถึง ๓ ปีและปรับ๕ แสนกีบ ถึง ๓ ล้านกีบ	×

จากตารางที่ ๔.๔ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศของไทยกับลาว พบว่ากฎหมายของไทยหากไม่สึกภายในระยะเวลาที่กำหนดจะได้รับโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีตามมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ส่วนลาวหากพระภิกษุสามเณรละเมิดหลักพระธรรมวินัยหรือธรรมนูญสงฆ์ลาว จะได้รับโทษเพียงถูกศึกษาอบรม ว่ากล่าวตักเตือน ลงวินัย ตามมาตรา ๗๒ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาว อย่างไรก็ตาม แม้ในธรรมนูญสงฆ์ลาวจะ

ไม่ได้กำหนดโทษอาญาไว้โดยตรง แต่ก็ได้กำหนดโทษไว้ในกฎหมายอาญาลาวโดยกำหนดให้การกระทำผิดวินัยที่ร้ายแรงเป็นความผิดอาญา เช่น หากพระภิกษุหรือสามเณรผู้ใดเสพเมถุนกับหญิงหรือชายต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสามปี และปรับตั้งแต่ ๕๐๐,๐๐๐ กีบถึง ๓,๐๐๐,๐๐๐ กีบ ตามมาตรา ๑๓๐ วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายอาญาลาว

ประการที่สาม เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ โดยอาจพิจารณาเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ ได้ตามตารางที่ ๔.๕

ตารางที่ ๔.๕

เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ

กฎหมาย	การกระทำ	จำคุก	ปรับ	ทั้งจำทั้งปรับ
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕	ไม่สึกภายในระยะเวลาที่กำหนด (มาตรา ๔๓)	ไม่เกิน ๑ ปี	×	×
ประมวลกฎหมายอาญา	ก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในที่ประชุมศาสนิกชนเวลาประชุมกันนมัสการ หรือกระทำพิธีกรรมตามศาสนาใดๆ โดยชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา ๒๐๗)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่นบาท	ทั้งจำทั้งปรับ
ประมวลกฎหมายอาญา	แต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบเพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนเป็นบุคคลเช่นว่านั้น (มาตรา ๒๐๘)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่นบาท	ทั้งจำทั้งปรับ

จากตารางที่ ๔.๕ พิจารณาเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ พบว่า มาตา ๒๗ ประกอบมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้กำหนดให้พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศแล้วไม่สึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น ต้องระวางโทษจำคุกสถานเดียว คือ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี โดยไม่ได้กำหนดให้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษปรับ

แตกต่างจากบทบัญญัติของลักษณะ ๔ ว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับศาสนาในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ มาตรา ๒๐๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญาซึ่งกำหนดให้บุคคลที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในที่ประชุมศาสนิกชนเวลาประชุมกัน นมัสการ หรือกระทำพิธีกรรมตามศาสนาใดๆ โดยชอบด้วยกฎหมาย และมาตรา ๒๐๘ ซึ่งกำหนดให้บุคคลที่แต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนเป็นบุคคลเช่นว่านั้น ทั้งมาตรา ๒๐๗ และมาตรา ๒๘ แห่งประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าวได้กำหนดโทษไว้เช่นเดียวกัน คือ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั้งสองมาตราดังกล่าวนอกจากกำหนดโทษจำคุกแล้วยังกำหนดให้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษปรับไว้ด้วยเพื่อศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งคดีในแต่ละกรณี

ประการที่สี่ เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในกลุ่มประเภทความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ โดยอาจพิจารณาเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในกลุ่มประเภทความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ ได้ตามตารางที่ ๔.๖

ตารางที่ ๔.๖

เปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในกลุ่มประเภทความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ

กฎหมาย	การกระทำ/ข้อหา	จำคุก	ปรับ	ทั้งจำทั้งปรับ
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕	ไม่สึกภายในระยะเวลาที่กำหนด (มาตรา ๔๓)	ไม่เกิน ๑ ปี	×	×
ประมวลกฎหมายอาญา	ดูหมิ่นเจ้าพนักงาน (มาตรา ๑๓๖)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	ต่อสู้หรือขัดขวางเจ้าพนักงาน (มาตรา ๑๓๘)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	แสดงตนและกระทำการเป็นเจ้าพนักงาน (มาตรา ๑๔๕)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	สวมเครื่องแบบของเจ้าพนักงานโดยไม่มีสิทธิ (มาตรา ๑๔๖)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

กฎหมาย	การกระทำ/ข้อหา	จำคุก	ปรับ	ทั้งจำทั้งปรับ
ประมวลกฎหมายอาญา	เข้าไปในเขตกำหนดที่ต้องห้าม (มาตรา ๑๙๔)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	ซ่อนเร้นหรือทำลายศพหรือส่วนของศพ (มาตรา ๑๙๙)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	ใช้ยานพาหนะบรรทุกจนน่าจะเป็นอันตราย (มาตรา ๒๓๓)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	ปลอมตั๋วโดยสาร (มาตรา ๒๕๙)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	ขาย เสนอขาย ตั๋วโดยสารปลอม (มาตรา ๒๖๐)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	หมิ่นประมาท (มาตรา ๓๒๖	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	เข้าไปในอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่นเพื่อถือการครอบครองอสังหาริมทรัพย์นั้นอันเป็นการรบกวนการครอบครองสังหาริมทรัพย์โดยปกติสุข (มาตรา ๓๖๒)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ
	เข้าไปหรือซ่อนตัวอยู่ในเคหสถานของผู้อื่นหรือไม่ยอมออกไปจากสถานที่นั้น (มาตรา ๓๖๔)	ไม่เกิน ๑ ปี	ไม่เกินสองหมื่น	ทั้งจำทั้งปรับ

จากตารางที่ ๔.๖ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโทษอาญาของการไม่สละสมณเพศกับโทษอาญาในกลุ่มประเภทความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ พบว่าหากแบ่งความผิดอาญาตามประเภทของความผิดแล้ว ความผิดฐานไม่สึกภายในระยะเวลาที่กำหนดตามมาตรา ๒๖ และมาตรา ๒๗ ประกอบมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ถือเป็นความผิดอาญาธรรมดา เนื่องจากเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี ซึ่งหากพิจารณาเปรียบเทียบกับความผิดอาญาธรรมดาในฐานต่างๆ ของประมวลกฎหมายอาญาทั้งหมดแล้ว ความผิดอาญาธรรมดาในประมวล

กฎหมายอาญาซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีนั้น นอกจากต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีแล้ว ผู้กระทำความผิดอาจได้รับการพิจารณาโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับด้วย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศกับโทษในด้านต่างๆ แล้ว พบว่าตามมาตรา ๒๖ และมาตรา ๒๗ ประกอบมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งกำหนดให้ “ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี” นั้น แม้จะเป็นโทษที่สูงกว่าอัตราโทษที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๘๔ ที่พระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้ “ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน” โดยกฎหมายทั้งสองฉบับต่างกำหนดให้บุคคลที่ฝ่าฝืนต้องรับโทษจำคุกสถานเดียว ไม่ให้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษปรับเช่นเดียวกัน หากพิจารณาเปรียบเทียบกับมิติประวัติศาสตร์กฎหมายย่อมสอดคล้องกันในเชิงหลักการที่ให้บุคคลผู้ฝ่าฝืนต้องรับโทษจำคุกสถานเดียว แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเปรียบเทียบกับโทษในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ ฐานอื่นของประมวลกฎหมายอาญาพบว่าโทษอาญาในบทบัญญัติมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งกำหนดให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีสถานเดียวนั้นไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ ฐานอื่นในประมวลกฎหมายอาญาซึ่งนอกจากบัญญัติความผิดให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปีแล้ว ผู้กระทำความผิดอาจได้รับการพิจารณาโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับด้วย อีกทั้งหากพิจารณาเปรียบเทียบกับโทษในกลุ่มประเภทความผิดอาญาที่เป็นความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ แล้ว พบว่าโทษสำหรับความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ นั้นไม่ได้กำหนดโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีเพียงสถานเดียว โดยนอกจากบัญญัติความผิดให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีแล้ว ผู้กระทำความผิดอาจได้รับการพิจารณาโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับด้วย ดังนั้นการกำหนดมาตรการโทษอาญาให้ต้องจำคุกไม่เกินหนึ่งปีเนื่องจากการไม่กระทำการสละสมณเพศตามมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ จึงไม่ได้สัดส่วนกับความผิดเมื่อพิจารณาชั่งน้ำหนักประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นคือการคุ้มครองศาสนาจากการใช้มาตรการโทษจำคุกสถานเดียวเปรียบเทียบกับความคุ้มค่ากับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการไปลิดรอนสิทธิของบุคคลถึงขนาดจำเป็นต้องใช้มาตรการโทษจำคุกสถานเดียวดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมโทษในบทบัญญัติมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้สอดคล้องกับโทษในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ รวมทั้งให้สอดคล้องกับโทษในกลุ่มประเภทความผิดอาญาที่เป็นความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ โดยนอกจากกำหนดให้บุคคลผู้กระทำความผิดเนื่องจากไม่สละสมณเพศภายในเวลาที่กำหนดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีสถานเดียว ผู้กระทำความผิดอาจได้รับการพิจารณาโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ศาลสามารถ

ใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษอาญาให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งคดีในแต่ละกรณี

๔.๕.๒ แนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมโทษในบทบัญญัติมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้สอดคล้องกับโทษในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ รวมทั้งให้สอดคล้องกับโทษในกลุ่มประเภทความผิดอาญาที่เป็นความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ โดยควรยกเลิกความในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๔๓ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ปณฺฑา โลกมฺหิ ปชฺโชโต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร

บทที่ ๕

สรุปและเสนอแนะ

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศที่ได้ศึกษาทั้งจากกฎเกณฑ์ของไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและจากกฎเกณฑ์สากลรวมทั้งต่างประเทศ คือ ประเทศลาวและประเทศศรีลังกา มีข้อสรุปและเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุป

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศของไทยในปัจจุบันได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการรวมตลอดถึงผู้รับผิดชอบซึ่งมีอำนาจหน้าที่ไว้แตกต่างกัน แยกได้เป็น ๔ กรณี ดังต่อไปนี้

กรณีแรก กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” จากบทบัญญัติมาตรา ๒๙ ข้างต้น กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญานี้ กฎหมายได้กำหนดให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

กรณีที่สอง กรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น” จากบทบัญญัติมาตรา ๓๐ ข้างต้น กรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลนี้ กฎหมายได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล เช่น เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

กรณีที่สาม กรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมให้สึกเนื่องจากกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ตามข้อ ๖๑ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งกำหนดว่า “เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้ว ให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลคำวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยนั้น” จากบทบัญญัติข้อ ๖๑ ข้างต้น กรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรม (โทษตามพระธรรมวินัย) ให้สึกเนื่องจากกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนี้ กฎหมายได้กำหนดให้ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของพระภิกษุรูปนั้นเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการให้พระภิกษุสึก

กรณีที่สี่ กรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศเนื่องจากต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งใน ๓ ข้อ ตามมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง (๒) (๓) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ คือ ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณกรณีหนึ่ง หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งกรณีหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งอีกกรณีหนึ่ง ทั้ง ๓ กรณีข้างต้น กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ข้อ ๖ วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “เมื่อมีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปใดสละสมณเพศตามข้อ ๓ หรือข้อ ๔ แล้ว ให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นแล้วแต่กรณี แจ้งผลคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นทราบ และจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ” จากบทบัญญัติข้อ ๖ วรรคหนึ่งข้างต้น กรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สละสมณเพศเนื่องจากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งนี้ กฎหมายได้กำหนดให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น แล้วแต่กรณีเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

เมื่อพิจารณากฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามกฎหมายของไทยในปัจจุบันข้างต้น พบว่ายังคงมีปัญหาบางประการ กล่าวคือ

๕.๑.๑ ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

จากการศึกษาพบว่ากฎหมายในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระภิกษุนอกจากกระทำการฝ่าฝืน “ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย” ในสิกขาบทปาราชิกข้อใดข้อหนึ่งใน ๔ ข้อ คือ เสพเมถุน ลักทรัพย์ ฆ่ามนุษย์ อวดอุตริมนุสธรรม ต้องสึกตามกฎที่ ๘ จ.ศ. ๑๑๕๑ แล้ว สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ยังได้ตรากฎที่ ๑ กฎที่ ๔ กฎที่ ๖ กฎที่ ๘ กฎที่ ๙ และกฎที่ ๑๐ กำหนด “ข้อห้ามตามกฎหมาย” ให้การกระทำบางประการของพระภิกษุเป็นเหตุให้ต้องสละสมณ

เพศได้ เช่น พระภิกษุกักขฬะหยาบช้าสอนยาก อุปัชฌาย์อาจารย์ตักเตือนสั่งสอนหลายครั้งแล้วไม่ปฏิบัติตาม ให้สึก หรือพระภิกษุติดพันอยู่กับหญิงโยมอุปัฏฐาก ก็ให้สึกได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปาราชิก เป็นต้น กฎหมายฉบับต่อมา คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มีการกำหนดเฉพาะ “ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย” ซึ่งหากพระภิกษุฝ่าฝืนจะต้องสึก โดยกำหนดให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสในการพิจารณาพิพากษาตามมาตรา ๑๗ และอาจอุทธรณ์ได้ตามลำดับ โดยกฎหมายฉบับนี้ไม่ได้กำหนด “ข้อห้ามตามกฎหมาย” ไว้ที่หากฝ่าฝืนจะต้องสึก อย่างไรก็ตาม ได้มี “ข้อห้ามทางปกครอง” ที่คณะสงฆ์ได้ประกาศ กำหนดให้การกระทำบางกรณีเป็นเหตุให้ต้องสึก มี ๔ กรณี คือ ห้ามประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะ เช่น แย่งที่เขาทำนา ตั้งการค้าขาย เป็น “ข้อห้ามทางปกครองแรก” กรณีหนึ่ง ห้ามทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์กรณีหนึ่ง ห้ามเทศน์มหาชาติตลกคะนองจนเสียสมณสารูปกรณีหนึ่ง และห้ามจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัวอีกกรณีหนึ่ง

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็มีการกำหนดเฉพาะ “ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย” เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ โดยกำหนดให้เป็นอำนาจของคณะวินัยธรในการพิจารณาพิพากษาตามมาตรา ๕๐ และอาจอุทธรณ์ได้ตามลำดับ โดยกฎหมายฉบับนี้ก็ไม่ได้กำหนด “ข้อห้ามตามกฎหมาย” ไว้ที่หากฝ่าฝืนจะต้องสึกเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ อย่างไรก็ตาม ได้มี “ข้อห้ามทางปกครอง” ที่คณะสงฆ์ได้ประกาศ กำหนดให้การกระทำบางกรณีเป็นเหตุให้ต้องสึก มี ๔ กรณี คือ ห้ามเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลังกรณีหนึ่ง ห้ามแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ กรณีหนึ่ง ห้ามแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลหรือบัตรอื่นทำนองเดียวกัน กรณีหนึ่ง และห้ามประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรคอีกกรณีหนึ่ง

หากพิจารณาเปรียบเทียบกับลาว พบว่าพระภิกษุลาวนอกจากต้องรักษาศีลสองร้อยยี่สิบเจ็บสิกขาบทตามมาตรา ๕ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวแล้วยังมีข้อห้ามการกระทำอีก ๖ ข้อตามมาตรา ๖๕ แห่งธรรมนูญสงฆ์ลาวอีก กฎหมายลาวจึงไม่ได้มีเฉพาะสิกขาบทข้อปาราชิกอันเป็น “ข้อห้ามตามพระธรรมวินัย” แต่ยังมีข้อห้ามอื่นนอกจากสิกขาบทข้อปาราชิกอันเป็นข้อห้ามตามพระธรรมวินัยด้วย โดยข้อห้ามตามมาตรา ๖๕ (๑) ซึ่งกำหนดว่า “ห้ามพระภิกษุดำเนินธุรกิจ ค้าขาย เล่นการพนัน รวมทั้งการกระทำที่เป็นโลกวัชชะ และปัณณัตติวัชชะ” ข้อห้ามนี้ไม่มีในกฎหมายไทยในปัจจุบัน แต่พบว่าสอดคล้องกับประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากินนอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. ๒๔๕๖ ซึ่ง “ห้ามประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะ เช่น แย่งที่เขาทำนา ตั้งการค้าขาย” สอดคล้องกับกฎที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๖๓ ซึ่ง “ห้ามกระทำอุลามกเป็นอลัชชีภิกษุ เสพ

สุรายาเมา ตลกคะนองเล่นเบี้ยชนไก่ กระทำให้ผิดเพศสมณะ” และสอดคล้องกับประกาศ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘ ซึ่ง “ห้ามแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลหรือบัตรอื่นทำนองเดียวกัน” ส่วนมาตรา ๖๕ (๒) ซึ่งกำหนดว่า “ห้ามโฆษณาชวนเชื่อ ชักจูง แนะนำ พุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาชนเผ่าเกี่ยวกับเรื่องงมงายไม่มีเหตุผล การบนบาน หรืออ้อนวอน ซึ่งขัดกับหลักพระธรรมวินัย” สอดคล้องกับประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ห์ยาแฝดอาถรรพณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ซึ่ง “ห้ามทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์” และสอดคล้องกับประกาศ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๙๘ ซึ่ง “ห้ามแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ” ส่วนมาตรา ๖๕ (๕) ซึ่งห้ามมีพฤติกรรมที่สร้างความแตกแยกความสามัคคีภายในพระสงฆ์ สามเณร พ่อขาว แม่ขาว และพุทธศาสนิกชนและประชาชนลาวบรรดาชนเผ่า สอดคล้องกับมาตรา ๔๔ ตรี ซึ่งบัญญัติ “ห้ามผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก” ส่วนมาตรา ๖๕ (๓) ซึ่งห้ามอวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ หรือปาฏิหาริย์ เพื่อหวังผลทางลาภสักการะ และมาตรา ๖๕ (๔) ซึ่งห้ามเผยแพร่ จัดตั้ง ลัทธิหรือนิกายต่างๆ ที่ขัดกับธรรมนูญสงฆ์ลาว กฎหมาย และระเบียบการที่เกี่ยวข้อง พบว่าไม่มีในกฎหมายไทย

สำหรับปัญหาที่ยังขาดข้อห้ามและโทษทางปกครองให้สละสมณเพศ ทำให้ขาดกฎหมายใช้บังคับกับสภาพการณ์ในปัจจุบันเพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์กรณีพระภิกษุประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์นั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกฎหมายไทยในปัจจุบันกับกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติ รวมถึงกฎหมายของไทยในอดีตและกฎหมายของลาว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรนำมาตรการทางกฎหมายของลาวบางข้อและมาตรการทางกฎหมายของไทยในอดีตซึ่งเป็นธรรมเนียมจารีตประเพณีแห่งสงฆ์ที่เคยปฏิบัติสืบกันมาและได้เคยกำหนดเป็นข้อห้ามทางปกครองไว้แล้ว แต่ถูกยกเลิกโดยผลของกฎหมายและยังกระจัดกระจายทำให้ไม่สามารถนำมาบังคับใช้ในการบริหารการคณะสงฆ์ปัจจุบัน สมควรนำมาประมวลและปรับปรุงตราเป็นกฎมหาเถรสมาคมกำหนดข้อห้ามและโทษทางปกครองให้สละสมณเพศขึ้นใหม่

๕.๑.๒ ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

จากการศึกษาพบว่าอำนาจในการให้พระภิกษุสละสมณเพศที่บัญญัติไว้ในหมวด ๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ว่าด้วยนิคหกรรมและการสละสมณเพศ ซึ่งกำหนดไว้

หลายกรณีและในแต่ละกรณีก็กำหนดผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศไว้แตกต่างกันนั้น ยังไม่ชัดเจนมีข้อบกพร่องในบางประการ ดังนี้

ประการแรก ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย จากการศึกษาพบว่า อำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีมีพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณยังไม่ชัดเจนมีข้อบกพร่อง เนื่องจากตามกฎหมายปัจจุบันมีการกำหนดเฉพาะกรณีพระภิกษุซึ่งมิได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ ให้เจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดมีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศได้ ส่วนกรณีพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ เช่น เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หากประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ บุคคลหรือคณะบุคคลใดมีอำนาจในการวินิจฉัยให้สละสมณเพศกลับมิได้มีบัญญัติไว้ จึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศโดยกำหนดให้มีคณะบุคคลใดคณะบุคคลหนึ่งมีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีมีพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณ

ประการที่สอง ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จากการศึกษาพบว่า ผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วแต่กรณี มีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณะเพศได้ โดยหากพระภิกษุยินยอมที่จะสละสมณเพศเองย่อมดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ด้วยการลาสิกขา แต่หากพระภิกษุรูปนั้นไม่ยินยอมที่จะสละสมณเพศ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ มีอำนาจดำเนินการโดยสั่งให้พระภิกษุสละสมณเพศได้เองหรือไม่ กฎหมายในเรื่องนี้ยังขาดความชัดเจนเพียงพอที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่จะสามารถทราบถึงอำนาจหน้าที่ของตนในสภาพการณ์ของกฎหมายว่าควรปฏิบัติเช่นไรมิให้ละเมิดกฎหมาย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยให้อำนาจมหาเถรสมาคมในการตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดให้บุคคลหรือคณะบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายพระพุทธจักร

เท่านั้นมีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ เช่นเดียวกับประเทศลาวและพุทธวินัยบัญญัติที่ให้อำนาจฝ่ายพระพุทธจักรเท่านั้นมีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๕.๑.๓ ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย

จากการศึกษาพบว่าการบังคับตามคำวินิจฉัยของไทยในปัจจุบันยังมีปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัยในบางประการ ดังนี้

ประการแรก ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาของการบังคับให้สละสมณเพศ จากการศึกษาพบว่า บทบัญญัติมาตรา ๒๗ วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัย แต่ข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) กำหนดให้สึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายทั้งสองฉบับขัดแย้งกัน พระภิกษุทั่วไปจึงยากที่จะเข้าใจถึงสิทธิหน้าที่ของตนในสภาพการณ์ของกฎหมายว่าควรจะปฏิบัติเช่นไรมิให้ละเมิดกฎหมาย ดังนั้นเพื่อให้กฎหมายทั้งสองฉบับสอดคล้องต้องกัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่าโดยจากที่กำหนด “ให้สึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย” เป็น “ให้สึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย” เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา ๒๗ วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์สูงกว่า

ประการที่สอง ปัญหาความบกพร่องของถ้อยคำในกฎหมายเกี่ยวกับโทษอาญา จากการศึกษาพบว่า บทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งกำหนดว่า “หากพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น และผู้บังคับบัญชาได้รายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม ให้ได้รับโทษอาญาในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” โดยมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวบัญญัติว่า “ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ตามมาตรา ๒๓ แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่นต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี” ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติมาตรา ๔๒ ดังกล่าวมิได้บัญญัติเกี่ยวกับโทษอาญากรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับ

นิคหกรรม โดยบทบัญญัติที่เกี่ยวกับโทษอาญากรณีพระภิกษุต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้รับนิคหกรรม ไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมคือบทบัญญัติมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือ มาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี” ดังนั้น ความในบทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งกำหนดให้ได้รับโทษอาญาในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงมีความบกพร่องของถ้อยคำในกฎหมาย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งบัญญัติว่า “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” เป็น “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” นอกจากนี้ เพื่อให้บทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๑) และ (๒) สอดคล้องกัน ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๑) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งบัญญัติว่า “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” เป็น “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

ประการที่สาม ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับให้สละสมณเพศ จากการศึกษาพบว่า เมื่อสงฆ์มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศ แต่พระภิกษุก็ไม่ยินยอมสละสมณเพศด้วยการเปล่งวาจาลาสิกขาหรือด้วยกายประโยคเอง เช่น เพราะเชื่อว่าตนไม่ได้กระทำสิ่งใดผิด เป็นต้น จักดำเนินการโดยบังคับให้เขาเปล่งวาจาลาสิกขาหรือบังคับโดยจับเปลื้องผ้าสบงจีวรเขาออกก็ไม่อาจกระทำได้ เนื่องจากเป็นการลิดรอนเสรีภาพของบุคคลอื่นต้องห้ามตามกฎหมายอาญา เช่นนี้จักดำเนินการอย่างไรเพื่อจะได้ไม่ต้องนำบุคคลจำขังทั้งผ้าเหลืองให้พระศาสนามัวหมองและป้องกันมิให้ผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยมีความผิดฐานข่มขืนใจผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๐๙ การบังคับตามคำวินิจฉัยโดยกำหนดมาตรการทางกฎหมายให้ขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยเป็นมาตรการสุดท้ายก็ไม่เพียงพอขาดประสิทธิภาพ จากการศึกษามาตรการในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม รวมทั้งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศของไทยเปรียบเทียบกับมาตรการในพุทธวินัยบัญญัติที่เกี่ยวกับการดำเนินการกรณีพระภิกษุไม่ยินยอมสละสมณเพศ พบว่าตามกฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัตินั้นมีมาตรการการยังบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศสมณะให้ละเพศสมณะได้ (แม้จะไม่ยินยอม) โดยให้สงฆ์มีอำนาจนาสนาเสียจากหมู่และให้ปกาสนียกรรมได้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรนำมาตรการดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการแก้ไขเพิ่มเติมการบังคับตามคำวินิจฉัยกรณีเมื่อสงฆ์ได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้พระภิกษุสละสมณเพศแล้ว พระภิกษุก็ยังไม่ยินยอมเปล่งวาจาลาสิกขา

และเปลื้องผ้าสบงจีวรก็ให้สงฆ์วินิจฉัยให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุได้ (แม้จะไม่ยินยอม) เพื่อจะได้ไม่ต้องนำบุคคลจำขังทั้งผ้าเหลืองให้พระศาสนามัวหมองและป้องกันมิให้ผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยมีความผิดฐานข่มขืนใจผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๐๙

๕.๑.๔ ปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ

จากการศึกษาพบว่าการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ซึ่งมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้เป็นอำนาจของพนักงานสอบสวนเป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้สละสมณเพศและกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้เป็นอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้สละสมณเพศ ทั้งสองกรณีข้างต้นเป็นอำนาจของพนักงานสอบสวนและพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นฝ่ายอาญาจักรเป็นผู้มีอำนาจในการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศส่วนให้จัดดำเนินการอย่างไรเพื่อจะได้ไม่ต้องนำพระภิกษุจำขังทั้งผ้าเหลือง มาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กลับไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการไว้ ซึ่งจากการศึกษาแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในพุทธวินัยบัญญัติรวมทั้งในประเทศลาวนั้นพบว่ามี ๓ แบบ คือ แบบวาจา แบบลายลักษณ์อักษร และแบบปริยาย โดยแบบที่เหมาะสมแก่พนักงานสอบสวนและพนักงานเจ้าหน้าที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ได้แก่ แบบวาจา และแบบลายลักษณ์อักษร ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรให้มีแบบในการแสดงเจตนาสละสมณเพศทั้งแบบวาจาและแบบลายลักษณ์อักษรสำหรับพนักงานสอบสวนและพนักงานเจ้าหน้าที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ และให้อำนาจแก่มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรเกี่ยวกับการพระพุทธศาสนาที่สูงสุดของประเทศไทยออกหลักเกณฑ์และวิธีการว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

๕.๑.๕ ปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

จากการศึกษาพบว่าโทษของการไม่สละสมณเพศภายในเวลาที่กำหนดตามมาตรา ๒๖ และมาตรา ๒๗ ประกอบมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งกำหนดให้ “ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี” นั้น แม้จะเป็นโทษที่สูงกว่าอัตราโทษที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๘๔ ที่พระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้ “ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน” โดยกฎหมายทั้งสองฉบับต่างกำหนดให้บุคคลที่ฝ่าฝืนไม่ยอมสึกภายในระยะเวลาที่กำหนดต้องรับโทษจำคุกสถานเดียว ไม่ให้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษปรับเช่นเดียวกัน หากพิจารณาเปรียบเทียบกับมิติประวัติศาสตร์กฎหมายย่อมสอดคล้องกันในเชิงหลักการที่ให้บุคคลผู้ฝ่าฝืนต้องรับโทษจำคุกสถานเดียว แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเปรียบเทียบกับโทษในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ ฐานอื่นของประมวลกฎหมายอาญาพบว่าโทษอาญาใน

บทบัญญัติมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งกำหนดให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีสถานเดียวนั้นไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ ฐานอื่นในประมวลกฎหมายอาญาซึ่งนอกจากบัญญัติความผิดให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีแล้ว ผู้กระทำความผิดอาจได้รับการพิจารณาโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับด้วย อีกทั้งหากพิจารณาเปรียบเทียบกับโทษในกลุ่มประเภทความผิดอาญาที่เป็นความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ แล้ว พบว่าโทษสำหรับความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ นั้นไม่ได้กำหนดโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีเพียงสถานเดียว โดยนอกจากบัญญัติความผิดให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีแล้ว ผู้กระทำความผิดอาจได้รับการพิจารณาโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับด้วย นอกจากนี้หากพิจารณาเปรียบเทียบกับประเทศศรีลังกาพบว่าก็มีแต่เพียงโทษปรับเท่านั้น ดังนั้นการกำหนดมาตรการโทษอาญาให้ต้องจำคุกไม่เกินหนึ่งปีสถานเดียวเนื่องจากการไม่สละสมณเพศภายในเวลาที่กำหนดตามมาตรา ๔๓ นี้ จึงไม่ได้สัดส่วนกับความผิด เมื่อพิจารณาชั่งน้ำหนักประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นคือการคุ้มครองศาสนาจากการใช้มาตรการโทษจำคุกสถานเดียวเปรียบเทียบกับความคุ้มค่ากับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการไปลิดรอนสิทธิของบุคคลถึงขนาดจำเป็นต้องใช้มาตรการโทษจำคุกสถานเดียวดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมโทษในบทบัญญัติมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้สอดคล้องกับโทษในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ รวมทั้งให้สอดคล้องกับโทษในกลุ่มประเภทความผิดอาญาที่เป็นความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ ในประมวลกฎหมายอาญา โดยนอกจากกำหนดให้บุคคลผู้กระทำความผิดเนื่องจากไม่สละสมณเพศภายในเวลาที่กำหนดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีสถานเดียว ผู้กระทำความผิดอาจได้รับการพิจารณาโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับได้

๕.๒ เสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะปัญหาในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นเหตุให้ต้องสละสมณเพศ

ควรนำมาตรการทางกฎหมายของลาวบางข้อและมาตรการทางกฎหมายของไทยในอดีตซึ่งเป็นธรรมเนียมจารีตประเพณีแห่งสงฆ์ที่เคยปฏิบัติสืบกันมาและได้เคยกำหนดเป็นข้อห้ามทางปกครองสงฆ์ไว้แล้วแต่ได้ถูกยกเลิกโดยผลของกฎหมายและยังกระจัดกระจายทำให้ไม่สามารถนำมาบังคับใช้ในการบริหารการคณะสงฆ์ปัจจุบัน สมควรนำมาประมวลและปรับปรุงตราเป็นกฎมหาเถรสมาคมโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดข้อห้ามและโทษทางปกครองให้สละสมณเพศขึ้นใหม่ ในกรณีดังต่อไปนี้

๑. ห้ามประกอบการหากินผิดอย่างผิดธรรมเนียมของสมณะ เช่น แย่งที่เขาทำนาตั้งการค้าขาย

๒. ห้ามทำเสน่ห์ยาแฝดหรืออาถรรพณ์

๓. ห้ามเทศน์มหาชาติตลกคะนองจนเสียสมณสารูป

๔. ห้ามจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว

๕. ห้ามเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง

๖. ห้ามแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบหรือบอกใบ้หวยชนิดต่างๆ

๗. ห้ามแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาลหรือบัตรอื่นทำนองเดียวกัน

๘. ห้ามประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค

๕.๒.๒ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศ

การให้พระภิกษุสละสมณเพศที่บัญญัติไว้ในหมวด ๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ว่าด้วยนิคหกรรมและการสละสมณเพศ กำหนดไว้หลายกรณีและในแต่ละกรณีก็กำหนดผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศไว้แตกต่างกันซึ่งยังไม่ชัดเจนมีข้อบกพร่องบางประการนั้น จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศดังนี้

๕.๒.๒.๑ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย

ควรแก้ไขเพิ่มเติมข้อ ๓ (๑) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยกำหนดให้มีคณะบุคคลใดคณะบุคคลหนึ่งมีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศกรณีมีพระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจิณให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยนำลักษณะ ๒ ว่าด้วยผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม ข้อ ๗ ข้อ ๘ ข้อ ๙ และข้อ ๑๐ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมมาใช้บังคับโดยอนุโลม

๕.๒.๒.๒ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจวินิจฉัยให้สละสมณเพศกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๐๕ และกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๙ และมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยให้อำนาจมหาเถรสมาคมในการตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดให้บุคคลหรือคณะบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายพระพุทธจักรเท่านั้นมีอำนาจในการวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อนส่งให้หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

นอกจากนี้ ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น” โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

๕.๒.๓ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย

ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับการบังคับตามคำวินิจฉัย ดังนี้

๕.๒.๓.๑ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาของการบังคับให้สละสมณเพศ

ควรแก้ไขเพิ่มเติมข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งบัญญัติว่า “ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม...” เป็น “ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในสามวัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม...”

๕.๒.๓.๒ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับความบกพร่องของถ้อยคำในกฎหมายเกี่ยวกับโทษอาญา

ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๑) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งบัญญัติว่า “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” เป็น “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

นอกจากนี้ ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติข้อ ๖๒ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งบัญญัติว่า “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” เป็น “...กำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

๕.๒.๓.๓ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับการบังคับให้สละสมณเพศ

ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสี่ของมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสองพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคสาม เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น”

นอกจากนี้ เพื่อให้กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศซึ่งเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์ต่ำกว่าสอดคล้องกับมาตรา ๒๗ วรรคสี่แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์สูงกว่า

ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติม ข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ ดังกล่าวซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัยนั้น

ในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้นไม่สึกภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้พระภิกษุผู้มีหน้าที่จัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย”

ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศนั้นพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น”

นอกจากนี้ เพื่อให้กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมสอดคล้องกับกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศและสอดคล้องกับมาตรา ๒๗ วรรคสี่แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับศักดิ์สูงกว่า ผู้วิจัยเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติม ข้อ ๖๒ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งบัญญัติว่า

“ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”

ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของข้อ ๖๒ (๒) แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำสั่งให้สละสมณเพศตามวรรคหนึ่งพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น”

๕.๒.๔ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ

ปัญหาเกี่ยวกับแบบการจัดดำเนินการให้พระภิกษุกระทำการสละสมณเพศ ควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ประการแรก กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามวรรคหนึ่ง ให้จัดดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

ประการที่สอง กรณีพระภิกษุต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น” โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“การดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามวรรคหนึ่ง ให้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรให้มีสถานทัณฑกรรมซึ่งต้องมิใช่สถานีตำรวจหรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวนสำหรับพระภิกษุ กรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งคดีอยู่ระหว่างชั้นสอบสวน และพระภิกษุยังไม่ยินยอมสละสมณเพศ ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่ต้องจำขังพระภิกษุทั้งผ้าเหลือง

๕.๒.๕ เสนอแนะปัญหาเกี่ยวกับโทษของการไม่กระทำการสละสมณเพศ

ควรแก้ไขเพิ่มเติมโทษในบทบัญญัติมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้สอดคล้องกับโทษในบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองศาสนาด้านต่างๆ รวมทั้งให้สอดคล้องกับโทษในกลุ่มประเภทความผิดอาญาธรรมดาฐานต่างๆ โดยควรยกเลิกความในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๔๓ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

สำหรับร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศจากข้อเสนอแนะปัญหาในแต่ละด้านดังกล่าวในข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้ร่างบันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... พร้อมทั้งร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ... ไว้ในผนวก ก

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ร่างบันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....) พร้อมทั้งร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....) ไว้ในผนวก ข และผู้วิจัยได้ร่างบันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....) พร้อมทั้งร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....) ไว้ในผนวก ค

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

กฎพระสงฆ์ที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๒๔.

กฎพระสงฆ์ที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๔๕.

กฎพระสงฆ์ที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๔๕.

กฎพระสงฆ์ที่ ๔ จ.ศ. ๑๑๔๕.

กฎพระสงฆ์ที่ ๕ จ.ศ. ๑๑๔๕.

กฎพระสงฆ์ที่ ๖ จ.ศ. ๑๑๔๕.

กฎพระสงฆ์ที่ ๗ จ.ศ. ๑๑๔๕.

กฎพระสงฆ์ที่ ๘ จ.ศ. ๑๑๕๑.

กฎพระสงฆ์ที่ ๙ จ.ศ. ๑๑๕๖.

กฎพระสงฆ์ที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๖๓.

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม.

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์.

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๙ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส.

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ.

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์.

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ.

ประกาศ เรื่อง ห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากินนอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. ๒๔๕๖.

ประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ยาแฝดอาถรรพณ์ พ.ศ. ๒๔๖๗.

ประกาศ ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเทศน์มหาชาติตลกคะนองเสียสมณสารูป พ.ศ. ๒๔๗๙.

ประกาศ ห้ามภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว พ.ศ. ๒๔๘๐.

ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. ๒๔๙๕.

ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. ๒๔๙๘.

ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรคล้ายธนบัตรรัฐบาล พ.ศ. ๒๔๙๘.

ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอหรือแพทย์รักษาโรค พ.ศ. ๒๔๕๕.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๔๗๗.

ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖.

ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๑.

พระราชกำหนดของพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าด้วยศีลสิกขาบท จ.ศ. ๑๑๓๕.

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕.

พระอัยการลักษณะผัวเมีย พ.ศ. ๑๙๐๔

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐.

สังฆาณัติกำหนดเขตภาพ พ.ศ. ๒๔๘๕.

สังฆาณัติระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธร พ.ศ. ๒๔๘๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. **หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญชน, ๒๕๖๕.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. **คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค ๑ เล่ม ๒.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท กรุงสยาม พับลิซซิ่ง จำกัด, ๒๕๖๒.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓.

_____. **ประวัติพระพุทธศาสนา.** พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. **คำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย เรื่องพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย.** พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๕๔.

ชัชพล ไชยพร. **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ภาคก่อนปฏิรูป.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญชน, ๒๕๖๔.

ชาญณรงค์ บุญหนุน. **กฎพระสงฆ์ในกฎหมายตราสามดวง.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา. ๒๕๔๙.

ชาญชัย แสวงศักดิ์. **กฎหมายมหาชน : วิวัฒนาการของกฎหมายมหาชนในต่างประเทศและในประเทศไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญชน, ๒๕๖๓.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร. **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา.** กรุงเทพมหานคร: หกจ. เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๑.

ฑภิพร สุพร. **การประกอบสร้างรัฐฆราวาสนิยมในสังคมฝรั่งเศส : กรณีปัญหาผ้าคลุมศีรษะของสตรีมุสลิม ใน ฮาเบอร์มาสกับสังคมแบบหลังฆราวาส.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด, ๒๕๖๒.

ทิสวัส ธำรงสานต์. **ประวัติอารยธรรมฝรั่งเศสสมัยโกลถึงสมัยกลาง.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๗.

เธียร เจริญวัฒนา และคณะ. **๑๓๐ ปี ศาลยุติธรรม.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๕.

ธานี วรภัทร์. **กฎหมายราชทัณฑ์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญชน, ๒๕๕๘.

ปลื้ม โชติษฐยางกูร. **คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๖๒.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

พระราชธรรมนิเทศ (ระเบียบ ฐิตญาโณ). **พระวินัยปิฎกย่อเล่ม ๒.** กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส โปรดักส์, ๒๕๔๓.

พงษ์พันธ์ บุปเก. **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญชน, ๒๕๖๐.

พิธินัย ไชยแสงสุขกุล และคณะ. **กฎหมายแห่งอาณาจักรสยาม.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด, ๒๕๓๗.

โรเบิร์ต ออดี้. **การแบ่งแยกศาสนจักรออกจากรัฐ ใน ปรัชญากับอนาคตของประชาธิปไตย.** แปลโดย วุฒิ เลิศสุขประเสริฐ. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๔.

โรแบรต์ แลงกาต์. **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

_____. **ร.แลงกานต์ กับไทยศึกษา : รวมบทความแปลและบทความศึกษาผลงาน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. **ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา,** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๖๑.

ศูนย์อาเซียนศึกษา. **พระพุทธศาสนาในอาเซียน ท่ามกลางความหลากหลายของพหุสังคม วัฒนธรรม และศาสนา (แบ่งตามยุค).** นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปริ้นติ้ง, ๒๕๖๐.

_____. **พระพุทธศาสนาในอาเซียน (เล่ม ๒ แบ่งตามประเทศ).** นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปริ้นติ้ง, ๒๕๖๐.

ศิลปากร, กรม. **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักหอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

เสนีย์ ปราโมช. **กฎหมายสมัยอยุธยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๕๕.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับอ้างอิง).** พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๖๖.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส และอติรุจ ตันบุญเจริญ. **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๖๓.

สหรัฐ กิติ ศุภการ. **หลักและคำพิพากษา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๖๗.

สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์. **ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสสมัยใหม่.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานคณะสงฆ์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. **วินัยมุข เล่ม ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **พระมหาสมณวินิจฉัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๐.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ปี ๒๕๖๑ – ๒๕๖๓.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๓.

หยุด แสงอุทัย. **กฎหมายอาญา ภาค ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๖.

อมรเทพ เมืองแสน. **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๖๐.

อนันตชัย จินดาวัฒน์. **ฝรั่งเศสในโลกเก่า ประวัติศาสตร์จักรวรรดิฝรั่งเศสก่อนสมัยใหม่.** กรุงเทพมหานคร: ยิปซี กรุ๊ป, ๒๕๕๘.

อานนท์ มาเม้า. **การแบ่งแยกระหว่างรัฐกับศาสนจักร : มโนทัศน์ทางนิติปรัชญาและกฎหมายมหาชน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๗.

อรรถพล ใหญ่สว่าง. **คำอธิบายวิชาสัมมนากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๖๖.

๑.๒.๒ บทความ

ปิยบุตร แสงกนกกุล. **“กฎหมายว่าด้วยการบังคับใช้หลักความเป็นรัฐฆราวาสในโรงเรียนของรัฐ”,** จุลนิติ. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙): ๑๒๕.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์

เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์. **ศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำผิดในพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.** ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

อธิเทพ ผาทา. **การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณสมถะ ๗ และกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕.** ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

๒. ภาษาอังกฤษ:

๒.๑ PRIMARY SOURCES:

Buddhist Temporalities Ordinance 1931.

Constitution of France 1958.

Declaration of the Rights of Man and of the Citizen 1789.

Laos Penal Law 2005.

The Law of the Separation of Churches and State 1905.

๒.๒ SECONDARY SOURCES:

๒.๒.๑ Books

Darius von Güttner. **The French Revolution.** South Melbourne: Australian Catholic University, 2015.

Wickrema Weerasooria. **Buddhist Ecclesiastical Law.** Nugegoda: Sarasavi Publishers, 2021.

๒.๒.๒ Articles

Benjamin Schonthal, "Buddhist Rules About Rules: Procedure and Process in the (Theravāda) Buddhist Legal System", **American Journal of Comparative Law,** Vol. xx (November 2021): 1-35.

_____. "Litigating Vinaya: Buddhist Law and Public Law in Contemporary SriLanka", **Buddhism Law and Society,** Vol. 3 (2018): pp. 1-43.

Darius von Güttner. "The French Revolution and Europe – Its Echoes, Its Influence, Its Impact", **Agora.** Vol. 51. No. 1 (January 2016): 34-42.

Othon Guerlac. "The Separation of Church and State in France", **Political Science Quarterly.** Vol. 23. No. 2 (June 1908): 259-296.

๓. ภาษาลาว:

ລັດຖະທຳມະນູນແຫ່ງສາທາລະນະລັດປະຊາທິປະໄຕປະຊາຊົນລາວ ສະບັບປັບປຸງ ປີ 2003 (รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ฉบับปรับปรุง ปี ๒๐๐๓).

ລັດຖະທຳມະນູນແຫ່ງສາທາລະນະລັດປະຊາທິປະໄຕປະຊາຊົນລາວ ສະບັບປັບປຸງ ປີ 2015 (รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ฉบับปรับปรุง ปี ๒๐๑๕).

ທັມມະນູນສົງລາວ ສະບັບປັບປຸງໃໝ່ ພ.ສ. 2565 (ธรรมนูญสงฆ์ลาว ฉบับปรับปรุงใหม่ พ.ศ. ๒๕๖๕).

ภาคผนวก

ผนวก ก

ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....

บันทึกหลักการและเหตุผล
ประกอบร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ..)
พ.ศ. ....

หลักการ

แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ เพื่อให้การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเหมาะสมยิ่งขึ้น (เพิ่มวรรคสี่ของมาตรา ๒๗ เพิ่มวรรคสองของมาตรา ๒๙ มาตรา ๓๐ และแก้ไขเพิ่มมาตรา ๔๓)

เหตุผล

โดยที่มาตรา ๒๗ มาตรา ๒๙ มาตรา ๓๐ และมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติดังกล่าวให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ร่าง

พระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ..)

พ.ศ. ....

.....

.....

.....

.....

.....

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์

.....

.....

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสี่ของมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสองพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคสาม เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น”

มาตรา ๔ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๒๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“การจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามวรรคหนึ่ง ให้จัดดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

มาตรา ๕ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑

“การดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามวรรคหนึ่ง ให้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม”

มาตรา ๖ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๔๓ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

.....

นายกรัฐมนตรี

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มจร

ผนวก ข

ร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม
แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....)

บันทึกหลักการและเหตุผล
ประกอบร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑)
ว่าด้วยการลงนิคหกรรม
แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....)

หลักการ

แก้ไขเพิ่มเติมกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการลงนิคหกรรม เพื่อให้วิธีบังคับตามคำวินิจฉัยลงนิคหกรรมเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเหมาะสมยิ่งขึ้น (แก้ไขเพิ่มเติมข้อ ๖๒)

เหตุผล

โดยที่วิธีบังคับตามคำวินิจฉัยลงนิคหกรรมซึ่งบัญญัติไว้ในข้อ ๖๒ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติดังกล่าวให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตรากฎมหาเถรสมาคมนี้

ร่าง

กฎมหาเถรสมาคม

ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑)

ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....)

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตรี และมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม มหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคมไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ กฎมหาเถรสมาคมนี้เรียกว่า “กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....)

ข้อ ๒ กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ให้ยกเลิกความในข้อ ๖๒ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“ข้อ ๖๒ ถ้าจำเลยดังกล่าวในข้อ ๖๑ ไม่ยอมรับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัย เป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

(๒) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม เป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรคสอง ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยหรือคำสั่งให้สละสมณเพศตามวรรคหนึ่งพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น

ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร”

ตราไว้ ณ วันที่ .. เดือน .... พ.ศ. ....

.....

(.....)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

ผนวก ค

ร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ
แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....)

บันทึกหลักการและเหตุผล
ประกอบร่างกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘)
ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ
แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....)

หลักการ

แก้ไขเพิ่มเติมกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ เพื่อการให้พระภิกษุสละสมณเพศเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเหมาะสมยิ่งขึ้น (เพิ่มวรรคสองของข้อ ๗)

เหตุผล

เนื่องจากกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศยังขาดบทบัญญัติเกี่ยวกับการพ้นจากความเป็นพระภิกษุ จึงจำเป็นต้องตรากฎมหาเถรสมาคมนี้

ร่าง

กฎมหาเถรสมาคม

ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘)

ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ .. (พ.ศ. ....)

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตรี และมาตรา ๒๗ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม มหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคมไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ กฎมหาเถรสมาคมนี้เรียกว่า “กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ .. (พ.ศ. ....)

ข้อ ๒ กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของข้อ ๗ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

“ให้ถือว่าพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศนั้นพ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่วันพ้นกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่ได้สึกไปก่อนแล้ว กรณีนี้ให้พ้นจากความเป็นพระภิกษุนับแต่เวลาการสึกเสร็จสิ้น”

ตราไว้ ณ วันที่ .. เดือน .... พ.ศ. ....

.....

(.....)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

ผนวก ง

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

โครงการวิจัยเรื่องการพัฒนากฎหมายว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ (Development of Laws for Handling Monks Leaving the Monkhood) สามารถนำไปใช้ในการบริการวิชาการ และการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

สามารถนำผลที่ได้จากการวิจัยไปพัฒนากำลังคนด้วยการนำผลที่ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาในรายวิชากฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์และนิติปรัชญาแนวพุทธ เป็นข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชากฎหมายเกี่ยวกับการลงนิคหกรรมและสัมมนานิติศาสตร์แนวพุทธ ตลอดจนการบรรยายทางวิชาการ และการให้คำแนะนำปรึกษาสารนิพนธ์ และวิทยานิพนธ์ในลักษณะของการประยุกต์กฎเกณฑ์ในพุทธวินัยบัญญัติกับกฎหมายปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

๒.๑ จัดทำบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการระดับชาติด้านนิติศาสตร์

๒.๒ สามารถนำความรู้และข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศทั้งในส่วนแนวความคิด ทฤษฎี และพัฒนาการเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ตลอดจนกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศตามกฎหมายของไทยในปัจจุบันและสากลรวมทั้งต่างประเทศไปเผยแพร่ให้ความรู้แก่นิสิตนักศึกษา นักวิชาการและผู้สนใจในพุทธวินัยบัญญัติเพื่อที่อาจจะมีการศึกษาค้นคว้าหรือต่อยอดผลงานด้านการวิจัยในหัวข้อหรือประเด็นต่างๆ เพิ่มเติม อันจักเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการและการพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น

๒.๓ นำความรู้และข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากฎหมายว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศมาเรียบเรียงเป็นงานวรรณกรรม กล่าวคือ หนังสือ “หลักการสากลว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ” แล้วจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวเผยแพร่ไปยังห้องสมุด และ/หรือวัดต่างๆ

ผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcomes) และผลกระทบ (Impact) จากงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ”

ผลผลิต (Output)		
ผลที่เกิดขึ้นจริง	**จำนวน/หน่วย**	**รายละเอียด/หลักฐาน**
๑. องค์ความรู้	๔	รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่แก่สถาบันการศึกษาต่างๆ บทความวิจัยเพื่อเสนอตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับชาติ
๒. ผลงานตีพิมพ์	๑	ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการระดับชาติ (TCI)
ผลลัพธ์ (Outcomes)		
ผลที่เกิดขึ้นจริง	**จำนวน/หน่วย**	**รายละเอียด/หลักฐาน**
๑. ผลงานตีพิมพ์ (Publications)	๑	บทความวิจัย เรื่อง “การพัฒนากฎหมายว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ”
๒. ทรัพย์สินทางปัญญา	๑	ชุดความรู้ “หลักการสากลว่าด้วยการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ”

ผลกระทบ (Impact)			
ผลกระทบ	**คุณค่าที่คาดว่าจะส่งมอบ(value preposition) ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เมื่องาน ววน. สิ้นสุดลงและถูกนำไปใช้ในวงกว้าง**	**หน่วยงาน / ผู้ได้รับประโยชน์ หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการนำผลงาน ววน. ไปใช้ประโยชน์**	**พื้นที่ที่นำผลงาน ววน. ไปใช้ประโยชน์**
ด้านสังคม	ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจัดดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	วัด

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล:

๑.๑ ภาษาไทย ผศ.สมศักดิ์ สุกเพ็ง

๑.๒ ภาษาอังกฤษ Asst. Prof. Somsak Sukpeng

๒. ตำแหน่ง/ส่วนงาน อาจารย์ประจำ ภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ที่อยู่ที่ติดต่อได้

เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถนนพหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕

ตำบล ลำไทร อำเภอ วังน้อย

จังหวัด พระนครศรีอยุธยา รหัสไปรษณีย์ ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์มือถือ ๐๘-๓๙๔๓-๓๓๑๒ อีเมล์ sukpeng-somsak@hotmail.com

๔. ประวัติการศึกษา

ปริญญาโท : นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขา กฎหมายเอกชนและกฎหมายธุรกิจ
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ปริญญาตรี : นิติศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

๕. สาขาที่มีความชำนาญ กฎหมายเอกชน, กฎหมายธุรกิจ, กฎหมายศาสนา

๖. ประสบการณ์บริหารงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “นิติปรัชญาแนวพุทธ”
ปี พ.ศ. ๒๕๖๐